

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN

II. 19.89

Josef Jelínek

Palachovo výročí

Vládě Čs. socialistické republiky /Prohlášení patnácti signatářů/	[3]
Palachův týden	Č. Císař [4-9]
Obraz nepriateľa /K událostem na začiatku r.1989/	M. Kusý [10-13]
Dopis předsedovi vlády ČSSR	R. Urx [14-15]
Václavské náměstí 15. ledna 1989	R. Zukal [16-18]
Lži moci a moc pravdy /K událostem v Československu před 20 lety/	L. Kohout [19-32]

Úvahy, komentáře, polemiky

K rozhovoru M. Jakeše pro Le Figaro /Otevřený dopis/	A. Benčík [33-45]
Dopis F. Mitterandovi	Č. Císař [46-48]
Revoluce a demokracie u Rozy Luxemburgové	M. Hájek [49-51]
Socialismus a nesocialismus dešifrovaný	M. H. [52-55]
Alternáti alternativního vývoje	M. Hřeb [56-58]
Hluboké kořeny /Na okraj prohlášení vlády L. Adamce/	O. Jílek [59-63]
15. březen 1939 /Mezinárodní a československé souvislosti a důsledky/	L. Kohout [64-72]
Specifické cesty socialismu v Evropě 1944-49	S. Pošusta [73-77]
Myšlenky do programu	Z. Šulc [78-90]
My a jednota v rozmanitosti	V. Vrabec [91-93]
Odešel statečný advokát	V. Vrabec [94-95]
Licoměrnosti na pokračování	V. Vrabec [96-97]
Lajdáctví nebo záměr?	V. [98-99]
Dopis Čs. televizi	R. Zukal [100-104]

Na okraj vystoupení M. Válka

Dopis ministroví	M. Kusý [105-108]
O zhodnocení morálního a politického kapitálu	V. Slavík [109-112]
Hodnotové tradice a hodnotový potenciál přestavby	D. Slejška [113-115]

Příspěvky pro mezinárodní symposium Československo 1918-88

Ideologie KSČ a demokratické tradice	Z. Jičínský [116-124]
Československá emigrace	R. Zukal [125-135]

Fejetony

Vzpomínka na minulý rok	O. Šulcová [136-140]
Jak svět přichází o básníky /Džugašviliho varianta/ -jp-	[141-142]

Ze sovětské perestrojky

Úvaha o sovětské přestavbě	Z. Jičínský [143-147]
Týden svědectví v SSSR /Strašlivá bilance stalinského teroru/	[147-146]
Stalin jako obětní beránek? /Rozhovor Polityky s prof. J. Afanasjevem/	[147-181]

Dokumenty

Vystoupení gen. tajemníka ÚV KSČ na aktivu se šéfredaktory ústředních sdělovacích prostředků - červen 1988 /Přepis magnetofonového záznamu/	[182-184]
Deportace do Trenčína /Svědectví jedné zapomenuté zprávy	I. Kubiček [185-195]

Copied from a type-written carbon copy (unbound sheets, A4), bound, continuously numbered and made available by DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and information purposes. Copyright continues to be held by each individual author and must be strictly observed. If clarification is required, please consult the Centre before publication of any item.
DOKUMENTATIONSZENTRUM, SCHWARZENBERG 6,
D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162/7761

Palachovo výročí

Vládě Čs. socialistické republiky /Prohlášení
patnácti signatářů/

Palachův týden

Č.Císař

Obraz nepriateľa /K událostem na začiatku r.1989/

M.Kusý

Dopis předsedovi vlády ČSSR

R.Urx

Václavské náměstí 15. ledna 1989

R.Zukal

Lži moci a moc pravdy /K událostem v Československu
před 20 lety/

L.Kohout

Úvahy, komentáře, polemiky

K rozhovoru M.Jakeše pro Le Figaro /Otevřený dopis/

A.Benčík

Dopis F.Mitterandovi

Č.Císař

Revoluce a demokracie u Rozy Luxemburgové

M.Hájek

Socialismus a nesocialismus dešifrovaný

M.H.

Alternáti alternativního vývoje

M.Hábl

Hluboké kořeny /Na okraj prohlášení vlády L.Adamce/

O.Jílek

15. březen 1939 / Mezinárodní a československé
souvislosti a důsledky/

L.Kohout

Specifické cesty socialismu v Evropě 1944-49

S.Pošusta

Myšlenky do programu

Z.Šulc

My a jednota v rozmanitosti

V.Vrabec

Odešel statečný advokát

V.Vrabec

Licoměrnosti na pokračování

V.Vrabec

Lajdáctví nebo záměr?

VB

Dopis Čs. televizi

R.Zukal

Na okraj vystoupení M.Válka

Dopis ministrovi

M.Kusý

O zhodnocení morálního a politického kapitálu

V.Slavík

Hodnotové tradice a hodnotový potenciál přestavby

D.Slejška

Příspěvky pro mezinárodní symposium Československo 1918-88

Ideologie KSČ a demokratické tradice Z.Jičínský
 Československá emigrace R.Zukal

Fejetony

Vzpomínka na minulý rok O.Šulcová
 Jak svět přichází o básníky /Džugašviliho varianta/ -jp-

Ze sovětské perestrojky

Úvaha o sovětské přestavbě Z.Jičínský
 Týden svědectví v SSSR /Strašlivá bilance
 stalinského teroru/
 Stalin jako obětní beránek? /Rozhovor Polityky
 s prof. J.Afanasjevem/

Dokumenty

Vystoupení gen. tajemníka ÚV KSČ na aktivu se šéfredaktory
 ústředních sdělovacích prostředků - červen 1988
 /Přepis magnetofonového záznamu/
 Deportace do Trenčína /Svědectví jedné zapomenuté zprávy I. Kubiček

Vládě Československé socialistické republiky

Již čtvrtý den, dvacet let po smrti Jana Palacha, dochází na Václavském náměstí a dalších místech Prahy k brutálním zásahům státní moci vůči občanům nejrůznějšího věku a smýšlení.

Je řada zraněných a zatčených. Příčiny, které vyvolávají tato střetnutí jsou hluboké. Jedno je jasné: lidé nejsou spokojeni se způsobem, jakým se jim vládne.

Situace nabývá konfrontační charakter. Tak však nelze řešit naše problémy. Jako přesvědčení socialisté Vás vyzýváme, aby státní orgány přestaly s násilím vůči občanům a okamžitě propustily všechny zatčené. Začněte hned s přímým a smysluplným dialogem se společností.

V Praze dne 18. ledna 1989

Jiří Dienstbier
Jiří Hájek
Miloš Hájek
Marie Hromádková
Milan Hübl
Zdeněk Jičínský
Vladimír Kabrna

Vladimír Kadlec
Erika Kadlecová
Luboš Kohout
Vladimír Kolmistr
Rudolf Slánský
Václav Slavík
Věnek Šilhán
Václav Vrabec

Dny 15. až 21. ledna letošního roku zůstanou dlouho v paměti našeho lidu. Dvacáté výročí sebeobětování Jana Palacha jsme jako současníci událostí let 1968 - 1969 nemohli obejít a nemohla je obejít ani mladá generace. V nás starších ožila znovu žhavá bolest nad ztrátou mladého a nadějného života. Česká mládež našla v jeho protestním gestu symbol národního uvědomění, lidské hrđosti a odporování zlu. Vzpomínka na Palachovu plamennou výzvu by nebyla tak bodavá a zneklidňující, kdyby naše dnešní situace nebyla právě tak vyostřená jako te chvíli, kdy vzplála v lednu 1969 nezapomenutelná lidská pochodeň.

Žijeme v těžké době hluboké společenské krize, jejíž nejvážnější ekonomické pravdy a ekologické souvislosti nejsou veřejnosti v úplnosti ani známy. Všichni si přejeme z této krize úspěšně vyjít a jsme připraveni tomu napomáhat. V základních obrysech vidíme i východiska, inspirovaná našimi tradicemi a reformními pokusy i zkušenostmi jiných zemí. Co však postrádáme, je pevné a jasnozřivé politické vedení, které by tato východiska vepsalo na svůj štít a ve shodě se všemi vrstvami a skupinami lidu je vtělilo do cílevědomé politiky směřující k demokratickému socialismu vskutku moderního typu. Místo toho jsou nám nabízena těžká jablíčka polovičatých a mlhavých reform, provázená navíc lidskými dramaty, policejními represemi, zostřováním krizového napětí.

Právě třetí lednový týden, který zřejmě vejde do národního povědomí jako "Palachův týden", prokázal přesvědčivě, že dočasná politická praxe stranického a státního vedení trpí emotivními improvizacemi místo vyhraněnou koncepčností, občas dokonce hysterií místo rozumné úvahy. Takové selhání politiky /v její hlavní funkci zabezpečovat společenské soužití rovnoprávných občanů v právním řádu/, jakého jsme byli právě svědky, nastalo v naší historii jen zřídka.

Připomeňme si nejprve několik skutečností.

1. Na počátku byl záměr několika neformálních sdružení uspořádat pietní akt na místě, kde se Palach obětoval. Měly tu být položeny květiny a pronesen krátký vzpomínkový projev. Úřady akt nepovolily, ale iniciátoři nicméně oznámili, že se přesto bude konat.

Co vedlo oficiální činitele k úřednímu zákazů Podle mého soudu jejich principiálně odmítavý postoj ke snahám nezávislých skupin podílet se jako pluralitní faktor na našem veřejném životě, vyžadovat samostatné názory na stav a vývoj naší společnosti a přicházet s alternativními náměty na řešení problémů systémových přeměn, především v oblasti demokratizace státního zřízení a zabezpečení lidských práv a svobod. Tyto skupiny po léta nabízejí vládnoucím

strukturu dialog o naléhavých otázkách života národa a státu, avšak marně. Mocenské špičky a jmenovitě vedení KSČ je prohlašují za nelegální, protistátní a nehodné kontaktů, přičemž využívají svých nástrojů a pák k jejich odsuzování a potírání. /S výjimkou povoleného mítingu na Škroupově náměstí, který však pro několik nekonformních výroků prohlásily rovněž za protistátní akci/.

Zákaz pietního aktu je ojedinělý v každé jen trochu civilizované společnosti, neboť odporuje obecně lidským citům, morálním zásadám a tisíciletému zvyku uctívat mrtvé, který u nás panoval již v pohanských dobách. Svého času se nesměly klást květiny na hrob presidenta T. G. Masaryka v Lánech. Pohřeb J. Smrkovského byl střežen policií a jeho žena podnes nemá kam uložit urnu s jeho popelem. Nejinak tomu bylo po smrti F. Kriegla. Rozloučení s J. Patočkou se kona.o za řevu přivezených dieselových motorů. A Jan Palach byl ze hřbitova na Olšanech přemístěn do Vřetav, ale ani tam se letoš nesměly položit květiny. Rudé právo s uspokojením zaznamenalo úspěch politických zábran kolem obce pod titulem "Odešli s nepořízenou".
Jaká radost nad tou hanbou!

2. Konflikt mezi iniciátory pietního aktu v Praze a orgány moci propukl v okamžiku, kdy se - zřejmě ve špičkách vládnoucích kruhů - rozhodlo proti účastníkům aktu zasáhnout tvrdou represí. Nyní už protikladné chápání lidských práv a morálních zásad vystoupilo na světlo v celé své nahotě. Neformální sdružení se přidržovala demokratické představy o občanských svobodách v plném smyslu ustanovení naší ústavy o shromažďování, spolčování, projevu atd. Orgány represe vycházely ze schématu /vlastního stalinské praxi/ rozdělování národa na plnoprávné a méněprávné lidi podle toho, zda se podřizují názorům a postojům moci nebo mají odlišné mínění. Ironií potlačovacích manévrů ozbrojených složek bylo, že postihla nejen iniciátory nezdařeného aktu, nýbrž daleko větší počet nezúčastněných chodců, včetně členů KSČ.

Sdílím názor naprosté většiny Pražanů, že pietní akt - nebýt zásahu policie a milicí - by byl proběhl nejspíše v klidu, a to přes vzrušení způsobené kýmisi vymyšlenou hrozbou nového sebeupálení, jež se pochopitelně nekonalo. Zásah rázem změnil charakter aktu z pietní záležitosti v demonstraci, která přerostla v bouřlivé scény a odhalila propastzející dnes mezi nositeli moci a mnoha občany, přetože počet demonstrantů nepřesáhl několik tisíc a zahrnoval převážně mládež, která zřejmě jeví zájem o věci veřejné a chce vstoupit do politiky- k čemu je i vyzývána - ale svůj křest si takhle asi nepředstavovala. A sotva se jí podařilo pod pandreký přesvědčit o potřebě konstruktivní angažovanosti. V záplavě vodní kanonády a plynového čoudu spíše vzrostlo odhodlání demonstrantů projevovat i na

dále veřejně svou nespokojenost a odpor, vůli po radikální změně, volbu jiné, než vnucované alternativy.

V podmínkách autoritativního režimu nebývá konflikt lidových zástupů s ozbrojenou mocí vítězný, ale vždycky působí společensky obrodně, podá svědectví o nemožnosti oficiální politiky, vyvolá i ve strukturách moci pohyb k reformám, někdy naznačí i schůdná východiska a směry řešení krize. A to není málo.

3. Demonstrace se neomezily na jediný den. Represe odjakživa vyvolává protiakce a stupňuje emoce, zvláště když i provázejí zatýkání, výslechy a trestní stíhání konkrétních osob, především těch, kteří požívají v prostředí neformálních sdružení i ve veřejnosti jisté autority, vážnosti a úcty.

Mám tu na mysli např. V. Havla, českého intelektuála mezinárodní úrovně a nezlomného bojovníka za respektování lidských práv a svobod. Je to člověk, který by v demokratickém socialismu zřejmě psal dobrou literaturu a předně dramata, spolupracoval by s divadly a nakladatelstvími, působil plodně na výchovu mládeže i dospělých v kulturní občany. To všechno z vůle mocných dělat nesmí a když se mu hraje jeho dramata v zahraničí, ostoušejí ho za honoráře, které odtažtud dostává. A přece žádné trapné vlivy novinářské spodiny o jeho buržoázním původu ani lži o kolaborantství jeho strýčků za okupace nesníží jeho významnou úlohu v našem společenském životě. Právě díky neomalenosti zákroků proti němu a jeho přátelům se Havel stává symbolem nezávislého myšlení, mravního přístupu k člověku, občanské statečnosti, ale také příštím nesporným partnerem u kulatého stolu, kde jednou dojde a musí dojít k žádoucímu dialogu o stavu a vývoji naší choré společnosti, o cestách k demokratickému a humánnímu socialismu.

4. Řetěz pouličních srážek byl přerušen na čtvrtý den Palachova týdne, kdy se náhle represe proti shromážděnému davu nekonala. U Václavovy sochy se pokojně diskutovalo a účastníci se tu přeli o svou věc s policejními náčelníky, načež se klidně rozešli.

Byl to ústupek orgánů moci snad jen pro tuto chvíli, když ve Vídni pronášely oslavné řeči nad dalším historickým dokumentem o evropské bezpečnosti a spolupráci s významnými závazky o respektování lidských práv, ale když tam zazněla i naléhavá kritika policejních akcí v Praze. Čs. ministr zahraničí jí odmítl, ale žádný z mluvčích našich spojenců jej nepodpořil. Mám zato, že to byla pro vedení KSČ a státu nepříjemná záležitost, kterou nemohla zastřít chabě náplast v podobě přetištění úvodníku Rudého práva "Republiku si rozvracet nedáme" v listě berlínských soupeřů.

Již na druhý den se ukázalo, že nešlo o ústupek ve smyslu uznání nepřiměřenosti a bezvýhodnosti brutálních potlačovacích metod. De-

monstranti, kteří se mohli v poklidnou středu cítit v morální převaze nerespoknali /řekl bych bohužel/ velkou cenu svého úspěchu a vyložili si jej jako konečné vítězství. Nezastavili své akce, naopak pokračovali v demonstracích v naivním domnění, že teď už jsou pány Václavského náměstí. Moc jim dala bezohledně najevo, že támu tak není. Donutila je ke kapitulaci, která - nezávisle na subjektivních přáních - vždycky počáteční úspěch oslabuje, i když jeho podstata svou obrodnou hodnotu neztrácí.

Tolik k základním faktům. Co říci dále?

Pouliční bitvy s nespojojenými občany v Palachově týdnu moc vyhrála. Velmi by se však mýlila, jestliže by se užvcítla vítězem celé války o zdoání čs. politické krize. Nadále platí, že její politika selhala a musí být bezodkladně nahrazena politikou novou, demokratickou a pro lidi přitažlivou. Všichni máme o čem přemýšlet, nahoře i dole, v zestárlé Národní frontě i v nezávislých sdruženích překypujících dynamismem.

Hledáme-li počátek debakla konservativní politiky, nezbyvá než se znovu vrátit k přehodnocování období 1968 - 1969 a toho, co pak následovalo pod názvem "normalizace" a co dostalo pregnantní vyjádření v pamfletu Poučení z krizového vývoje.

Krobaři obrody a reformy 60. let, kteří mají u nás stále ještě velkou moc a vliv, se zoufale brání přiznat, že před dvaceti lety vsadili na falešnou kartu, která nikdy nemohla po rok dějin přebít. Uvěřili ve věčné trvání neostalinské praxe ovládnání lidu privilegovanou vrstvou dogmaticko-sektářské garnitury aparátníků a byrokratů v každé zemi se socialistickým systémem. Tuto praxi i její pavědecké ideologické zdůvodňování rozmetala nová politika KSSS spjatá s nástupem gorbačovské geberace sovětské společenské elity orientované moderně, demokraticky, humanisticky, všelidsky. V jejím pojetí směřuje socialismus k plné rehabilitaci nejlepších tradic a hodnot všech národů a civilizací, k uskutečnění nejvyšších ideálů lidstva v demokratickém, právním a svobodném socialistickém zřízení, pro naše konservativce je to politická katastrofa i osobní pohroma, která z nich činí stroskotance.

Jubilejní rok 1988 byl příležitostí, aby se vzdali své normalizační minulosti, čestně přiznali své politické omyly a chyby, dali se na pokání a odešli do ústraní. Tuto příležitost, možná i poslední, nechali uplynout a naopak své chyby hájili a kritiku pohrdavě odmítli. Nevyslyšeli takřka jednomyslný požadavek veřejnosti, aby uvolnili cestu k moci mladším, vzdělanějším a schopnějším lidem, kteří budou umět získat důvěru národa a probudí v něm novou energii k nápravě škod a k pokračovému rozvoji společnosti a státu.

- 5 -

Je celkem zřejmé, proč se k takovým krokům nechějí odhodlat a naopak mobilizují všechny jimi ovládané nástroje moci na obranu svých rozvílaných pozic. Bojí se trestu, mají strach z lidové pomsty, neboť míra jejich hříchů je příliš velká. Nejsou s to pochopit, že se bojí zbytečně. Nejme národ dobrodruhů a katanů. Jen si nepřejeme, aby nám někdo bránil v rozletě. A strašně nás uráží, když nám někdo lže.

Věru nemoudře postupovali ti, kdo nařídili vyslat úderné oddíly proti pokojným shromážděním a potom jim ještě okázale děkovali za "politickou vyspělost" přk "obnovení pořádku". Možná, že se obyčejní oddíly dočkají i řádů a odměn, tak se to u nás dělá. Veřejnost se však ptá: Proč nikdo z představitelů strany nebo vlády po všechny dny dramatického napětí nevystoupil a nepromluvil k veřejnosti? Neviděli jsme na obrazovce žádného tajemníka ÚV KSČ nebo ministra, aby přispěl k uklidnění situace a zorientoval občany v chaotické atmosféře. Rozpačitá slova pražského primátora nestačila, zvláště když se někteří poslanci parlamentu a jiní "zástupci lidu" s chováním policie bezvýhradně ztotožnili. V demokratických poměrech by alespoň vyjádřili politování a vynutili si rozpravu a šetření, proč věci dospěly tak daleko. Je vidět, že zastupitelské sbory se nadále poslušně podřizují mocenskému ústředí a neslouží lidu, jehož zájmy mají především hájit a výkonnou moc naopak přianě kontrolovat.

Ve sdělovacích prostředcích se o událostech referovalo metodou lži a podvodů. Účasníci shromáždění a demonstrací a s nimi všechny občanské iniciativy dostali nálepky "nepřátel socialismu", "protistátních ševců", "agentů západních centrál" a zcela jako v období stalinismu a později neostalinismu. Někteří zdivočelí pisatelé volali po dalších a větších pogromech, hanobili občany pro jejich zásadové postoje, podkládali jim lživé záměry, jmenovali v rozporu se zákony zadržené a dosud neodsouzené lidi s plnými adresami a pod. Novinářská etika mohla nad tím leda zaplakat.

Poprvé se však objevila zřetelnější kritika počínání mocenských orgánů v řadách členů KSČ, kteří žijí v posledních letech v atmosféře nejistoty. Nevěří v plodnost špatně maskované konzervativní politiky, sráží je neochota řídicích aparátů opravdově realizovat přestavbu, pochybují o schopnosti diskreditovaných funkcionářů řešit ošehavé problémy, nehájí mezi lidmi politiku strany. Také tato okolnost svádí řídicí centrum spoléhat hlavně na represivní orgány.

Jestliže platí, že demokratická přestavba socialismu je historickou nutností a dílem samého lidu, pak nemá pokračovat konzervativní kurs stranicko-státních orgánů. Na pořad dne je rozhodný a úplný rozchod s tímto kurzem a přechod k politice opravdově obro-

dy a radikálních změn. To bude teorie začátkem skutečné přestavby v příznivém politickém klimatu, po němž volá předseda vlády L. Adamec a pro jehož tvorbu je potřeba společně pracovat. Bez vodních děl a slzných bomb, bez neuváženě vyvolávaných emocí a škodlivých střetů.

23. ledna 1989

Moje okolie, susedia, príbuzní, známi, priatelia, spolupracovníci, všetci ma považujú za slušného človeka a podľa toho sa ku mne aj správajú. Len režim vo mne už dvadcať rokov vidí gaunera. Nadáva mi po celý ten čas do "samozvancov, ztroskotancov, politických dobrodruhov, grafomanov, dokonca do "numizmatikov" - to ako sberateľov mincí - "rozvratníkov a pravdaže kontrarevolucionárov, renegátov a odrodilcov, "podlých ohováračov". Na tento obraz režimu voči mojej osobe stačilo, že som odmietol priznať oprávnenosť vstupu vojsk v auguste 1968, že som sa potom prihlásil k Charte 77 a nakoniec k Hnutiu za občianske slobody 88 a že som po celý ten čas svoje povedzme nonkonformné názory - otvorene hájil a zverejňoval.

Nie je to nijaké moje špecifikum. Rovnako sa to týka všetkých mojich priateľov. My všetci sme pre režim vyvrhnutí spoločnosti. K váženým spisovateľom, univerzitným docentom a profesorom, k svetoznámych dramatikom, vynikajúcim lekárom, skvelým literárnym kritikom, žurnalistom, bývalým idolom divadiel, televízie, koncertných sál, ale i politických tribún sa režim správa ako k onuciam. Najprv ich likvidoval profesionálne, tým, že ich povyhadzoval zo zamestnania a teraz sa ich stále snaží likvidovať politicky a občiansky tým, že ich ohovára a špiní.

Režim má na to svoj monopol masových komunikácií. Opäť na nás kyde z nich bahno a stále viac v ňom nachádzame slovník angažovaného brežnevizmu sedemdesiatych rokov. Titul dnešného úvodníka Rudého práva a Pravdy je shodný s heslom, pod ktorým sa viedol útok proti Charte na jar 1977. "Republiku si rozvracať neáame!" - hovorí tento titulok. Aj argumentácia je rovnaká. Sme protištátni, sme priamo podporovaní Severoamerickým paktom, zvlášť Spojenými štátmi, všetko, čo robíme sa pripravuje Hlasom Ameriky a Slobodnou Európou. Režim nás totiž môže vyválať v hnoji kolko len chce. A my to máme potíchu trpieť. Pre súdy, prokuratúry, masové komunikácie prestávame doma existovať akonáhle sa pokúsime protrstovať a žiadať o zverejnenie svojho vyjadrenia k veci. Ozývame sa v samizdatoch. Ale to je obrovský nepomer voči prostriedkom, ktoré má k dispozícii režim.

Jedinú, ako-tak primeranú odpoveď môžeme dať iba prostredníctvom západného rozhlasu vysielajúceho pre Československo. Z tohto hľadiska som osobne vďačný BBC i Hlasu Ameriky i Slobodnej Európe, že mi túto možnosť občas poskytnú, či už tým, že mi prečítajú nejaký môj samizdatový článok, alebo sa ma priamo spýtajú na môj názor. Iba ich prostredníctvom sa totiž môžem dnes, tu doma, cítiť ako politicky ako-tak svojprávny občan. Dokonca v istom smysle viac, než keď som bol veľakefy v priazni našich masmédií. Na rozdiel od nich mi totiž

Slobodná Európa nikdy nekládla podmienky ako mám písať či hovoriť, aké sú závery ku ktorým musím dospieť.

Lenže úvaha režimu je v tomto ohľade prostá a priezračná. Na rozdiel od Sovietov, Maďarov, a Poliakov u nás nieť opozície, hovorí režim. A ako sa kassá ten už citovaný dnešný úvodník Rudého práva a bratislavskej Pravdy, ani nikdy nebude. Toto všetko sú pre režim iba "vyšinutí jednotlivci, neukojení karieristi a záškodníci". A pravdaže "agenti IDC", to je totiž terminus technicus s ktorým na nás teraz vyšla štátna bezpečnosť. **I d e o v o D i v e r z n é C e n t r á l y.** "Veď sa len pozrite, pre koho píšu a hovoria!" Je to ošúchaný argument, ktorý použil volakedy už Novotný proti Husákovi, keď tento svoju kritiku vterajšieho režimu uverejnil v Spiegli, lebo tiež nemal inú možnosť. "Tým sa odhalili!"- reval vtedy Novotný a trieskal do stola. Je tu ešte ďalší oblúbený argument. S akou len rozkošou naše noviny do nekonečna omielajú triedny pôvod takého Václava Havla. "Pozrite sa", hovorí, "to je predsa typický príklad človeka, s akými tu máme dnes do činenia. Pochádza z rodiny kapitalistu, veľkopodnikateľa, majiteľa pražskej Lucerny!" To je ono! Pritom samozrejme nespomenú, že na jednej lodi spriaznených duchov sa s Václavom Havlom vezú aj ľudia, a tí sú v naprostej väčšine, ktorí pochádzajú z rodín drobných roľníkov, živnostníkov, z robotníckych rodín prvorepublikových komunistov. To je, povedáme, aj môj prípad. V tomto smere sme proste bežná, typická vzorka sociálnej štruktúry čs. spoločnosti.

Režim však nie je ochotný pripustiť, že s Havlom nás môže spájať aj niečo iné, než je jeho triedny pôvod. On- totiž režim- potrebuje urobiť si z nás, zo všetkých, "kapitalistických zapredancov.". "Triednych nepriateľov." S takými sa pravdaže nejedná tak, ako by sa malo jednáť s politickou opozíciou. Na názory takých sa neodpovedá prostredníctvom politického dialógu, ale výlučne prostredníctvom policajného vyšetrovania. Na ich podnety sa nereaguje politickou odpoveďou, ale domovou prehliadkou. Takí sa jednoducho umlčujú a zatvárajú.

Gerbačev pristúpil svojho času na koncepčnú zmenu v takzvanom obraze nepriateľa. A to nielen pokiaľ ide o Reagana či Thatcherovú, ale až po prostého, prirodzene antikomunistického Američana. Nielen pokiaľ ide o Pentagon a všetky tie spomínané takzvané IDC, až po rádio Sloboda. Gerbačovova zmena obrasu nepriateľa siaha hlbok o až do vlastného domáceho disentu. Práve tu od základov mení onen "obraz vnútorného nepriateľa", ktorý inicioval šialený Stalinov mozog a ktorý prežíval ešte aj v brežnevizme. Gorbačov začal exemplárne, najprv najprominentnejším, najneústupnejším domácim disidentom akademikom Andrejom Sacharovom. Uviedol ho do Kremľa, vrátil mu

jeho akademické pracovisko, kde sa stal až členom predsedníctva AV. Pustil ho do sveta aj s jeho názormi, ktoré Sacharov nezmenil. A dnes s neho spravil aj kandidáta na poslanca do Najvyššieho sovietu. A na tento spôsob Gorbačov prakticky rozpustil celý domáci disent. Zrušil hranice medzi ním a oficiálnou štruktúrou. A tak môžeme dnes vidieť, že Roy Medvéděv píše pre Moskovskije Novosti a Boris Jelcin dáva rozhovor Rádiu Sloboda.

Tak ako vo všetkých oblastiach perestrojky, aj v tejto oblasti československý režim preberá od Gorbačova len to, čo priamo neohrozuje jeho pozície a nemôže mu teda uškodiť. Dobré. V obraze vonkajšieho nepriateľa sú dnes ochotní ustúpiť a nehádzať Gorbačovovi brvná pod nohy na medzinárodnej aréne. Vieme už napísať slušne o Reaganovi a Teacherovej. Zdržíme sa nadávok pri NATO, hoci dnešný úvodník Rudého práva a Pravdy svedčí, že nie vždy. Ustúpime dokonca v otázke IDC natolko, že aj keď im neprestaneme nadávať, prestaneme ich aspoň rušiť. Keď však príde reč na vnútorného nepriateľa naďalej vo vás kypí triedna a stranícka žľ. Tam nie ste ochotní ani krok ustúpiť od jeho stalinsko-brežněvovského modelu, ktorý vám je taký blízky a priekračný. Nikomu ste tu u nás ešte nepriznali status normálnej, slušnej demokratickej opozície a nikomu ho sa žiadnych okolností ani nepoznáte. Pre vás jestvujú len záškodníci a ohrozovatelia vašich vymožeností. Uvedomte si však, že práve toto je politika konfrontácie, ktorú sme si my nevymysleli, s ktorou sme my neprišli. To je ten stalinský pekelný vynález. To bola jeho účasná finta na vysporádanie sa s opozíciou. "Vot oni, agenti imperializma!" Jeho pričinnivý žiak K. Gottwald ju vyskúšal vo svojich procesoch. Kolko sa tam vtedy u nás odhalilo agentov imperialismu, sionistov, trockistov, Titových zapredancov. Váš recept je stále nemenný. Nech my robíme, hlásame i ponúkame čo len chceme, veď Charta vám predsa svojho času ponúkla dialog, vy nepretržite bijete na poplach a kričíte "zrada, demontáž, rozvrat!"

Kvety dané Palachovi sú pre vás hanebná provokácia. Posiľkate vodné delá na ľudí skôr než sa dostanú na Václavské námestie a mlátite ich pandrekmi skôr, než sa na tomto námestí môžu prejaviť. Idete stále na doraz bez ohľadu na to, či ide o modlitbu bratislavského katolíka so sviečkou v ruke, či ide o tryznu sa Jána Palacha, alebo o "Hyde park" Českých dětí. Že ku všetkému tomu pristupujete ako by to už bola priama kontrarevolučná akcia. Vzbuca vôči moci. V dobe, keď vojenský diktátor Jaruzelski pozýva vodcu polskej opozície Lecha Valensu k okrúhlemu stolu, keď poľský ÚV legalizuje politický a odborový pluralizmus a tým pádom vlastne aj opozíciu vôbec, vy to tvrde, stalinský, nekompromisne ženíete na konfrontáciu.

Spočítali ste si už, kolko obyčajných nespokojených občanov sa

dá jednou ranou vodného dela naraz premeniť na angažovane zarytých nepriateľov režimu, ktorý ho na nich poslal?

21. januára 1989

Pane předsedo vlády,
jako občan Československé socialistické republiky považuji za svou povinnost Vám sdělit následující.

V neděli 15. ledna 1989 jsem přišel v odpoledních hodinách na Václavské náměstí v Praze, jako tisíce jiných Pražanů, uctít tiše památku Jana Palacha, jehož hrůzná smrt před dvaceti lety mnou hluboce otřásla, a co živ budu, nikdy na ni nezapomenu, ani na příčiny, které ho k sebeupálení vedly.

Místo toho jsem však byl hrubě napaden příslušníky veřejné i neveřejné bezpečnosti, ztlučen obušky, postříkán vodním dělem, pošlapán zdivočelými psy a hnán ulicemi Prahy jako poslezení zloděj a lump. Stejným způsobem, i horším, dopadly i tisíce dalších nejenom mých, ale i Vašich spoluobčanů.

Podle mého přesvědčení vše to, co jsme tuto neděli zažili na vlastní kůži, ale i celá lživá kampaň vedená v tisku, rozhlasě i televizi před i po 15. lednu t. r. je vysoce nehumánní, nedemokratické a arogantní včetně publikovaných dopisů dalších, tzv. kandidátů sebeupálení, kteří nepochybně pocházejí z dílny desinformátorů Státní bezpečnosti, či jiného orgánu státní moci.

Jako občan tohoto státu žádám Vás jako předsedu vlády, abyste neprodlaně sám osobně prošetřil a veřejnost informoval o potrestání inspirátorů a organizátorů tohoto předem a záměrně připraveného pogromu, který trvá dosud, ať již jsou z jakýchkoli mocenských orgánů. Pokud tak neučiníte, nebudu moci ani já, a vím, že ani většina národa věřit v upřímnost Vašich slov o přestavbě, demokratizaci společnosti, respektování pluralismu názorů, o budování všelidového státu. Je Vám nepochybně jasné, že bez podpory a úsilí zdrcující většiny našich svobodných občanů, těšících se ze všech základních lidských práv, včetně práva shromažďování, nepostoupíme ani o píď kupředu při vyvedení této země z hlubokého úpadku, stagnace a morální destrukce, což jsou ty hlavní a skutečné důvody které vedou a povedou lidi do ulic, které nutí národ, jako každý jiný živý organismus, bránit se jeho umrtvení. Zatím se ozývají jednotlivci a menší skupiny. Zítřka to mohou být zákonitě statisíce.

Každá demokratická vláda má povinnost svému národu sloužit, chránit a napomáhat rozhojňovat jeho statky, kulturu, dbát na to, aby se v zemi žilo dobře a spokojeně, naslechat hlasu lidu a řídit se výhradně jeho vůlí, ctít ústavu, zajišťovat průchod a naplňování základních práv svého lidu. U nás se však děje pravý opak, jak tomu nasvědčují poslední události - zavíráte nám ústa, bijete nás pendrekem, vyhazujete se škol a zaměstnání, zavíráte do kriminálů.

V souvislosti s tím Vás proto rovněž žádám, aby byli okamžitě

propuštění všichni ti občané, kteří z čistě politických důvodů byli a jsou uvězněni pro své přesvědčení a politickou činnost v minulých letech, tak i ti, kteří byli zatčeni v souvislosti s událostmi okolo 21. srpna 1988 a 28. října 1988. Požadují neprodlené propuštění na svobodu těch občanů, kteří byli zatčeni v právě uplynulých dnech pro účast na pietním aktu spojeném se smrtí Jana Palacha.

Nikdo z nás nemá patent na rozum. Ani já, ani Vy, ani Vaše vláda či strana. Proto každý občan, pokud chce, musí mít právo veřejně říci či jinak projevit svůj názor na věci veřejné, ať je ten názor jakýkoli. Národ si rozhodne sám co je dobré a moudré. Pokud toho nebude, nebude nic, budeme dále žít jako jednotlivci i jako národ. A toho nelze dopustit!

Kopie tohoto dopisu zasílám redakci Rudého práva k případnému zveřejnění a dále několika svým přátelům.

Ing. Richard Urz

Belgická 21, 12000 Praha 2

Fan

Ladislav Adamec
předseda vlády ČSR
Praha

Redakční poznámka : Ing. Urz je synem erudovaného marxisty, vynikajícího novináře, hrdiny protinacistického odboje Eduarda Urze.

Váším si naší historie. Proto jsem v r. 1975 písemně protestoval proti zrušení 28. října jako státního svátku. Tento den jsem považoval a považuji za nejvýznamnější v naší novodobé historii. Upřímně jsem se podívoval nad tím, že tytéž orgány, které svátek zrušily, jej s velkou pompou v roce 1988 obnovily. Zúčastnil jsem se obou oslav 70. výročí naší republiky na Václavském náměstí. - 27. i 28. října. Ovzduší těchto oslav bylo nesrovnatelné podle toho, jak to organizátoři obou manifestací upřímně myslili. My starší jsme s velkým potěšením, ironií i údivem sledovali v televizi kladení květin k hrobu T. G. Masaryka týmiž představiteli, kteří sochy presidenta Osvooboditele nechávali strhnout a jeho jméno se snažili vymazat z historie.

Ctím naše dějiny. Proto jsem se chtěl zúčastnit stejně jako tisíce Pražanů pietní vzpomínky na upálení Jana Palácha, který tímto činem chtěl probudit náš národ z letargie. Nezdůčastnil jsem se. Václavské náměstí bylo uzavřeno. Mocní této země za nás opět rozhodli, že jen oni jsou stále kompetentní k tomu, aby určovali, na koho možno vzpomínat.

Kolem zátarasů bránících vstupu na Václavské náměstí klidně stály zástupy Pražanů všech věkových kategorií. Nebyla zde jenom mládež. Na druhé straně zátarasů stovky milicionářů a uniformovaných příslušníků v roli "ochránců kulturních památek Prahy". Na pomoc měli vodní děla a pohotovostní pluky SNB. Jsme zřejmě národ vandálů.

Na Jungmanově náměstí jsem se potkal s ing. Richardem Úrsem, jehož otec byl za I. republiky redaktorem Rudého práva a za okupace členem I. ilegálního ÚV KSČ. Nacisté ho za jeho činnost popravili. Richard měl nápad, abychom si šli podíkatovat s milicionáři, proč tam vlastně jsou a zda jsme my vandalské či protistátní živly.

Na naše otázky milicionáři nersagovali. Neodpovídali, buďto se dívali přes hlavu nebo do země. Přemýšlel jsem o tom, jestli se báli či styděli za to, že tam byli. To mi není desud jasné.

Dáv za námi občas volal hesla, mě blízká a sympatická: Gorbačov, Gorbačov, svoboda, svoboda." Jeden vtipálek za všeobecného smíchu zvolal : Ať žijí lidové milice, ozbrojená pěst dělnické třídy. Jinak se lidé chovali klidně a důstojně.

Právě, když jsem se jednoho mladého milicionáře ptal, jestli vůbec ví, proč se upálil Jan Palach, uslyšel jsem sprava hluk a koutkem oka jsem viděl, běhící řady novodobých Golemů se štíty, s dlouhými pendreký a se psy. Než jsem se nadál, dostal jsem sesadu prudkou ránu přes hlavu. Ještě že jsem měl na hlavě teplou čepici která ránu stlumila...Upadl jsem. Na mě záda dopadaly další rány.

Dcera, která tuto scénu viděla, rozběhla se proti postupujícím Golemům, aby mi pomohla. Okamžitě však poznala, že třídní přístup nedělá rozdíl mezi mužem a ženou. Hromotluk ji přetáhl pendrekem. Rána byla tak prudká, že se jí přetrhl pásek od kabelky, občanský průkaz, klíče a další věci se vysypaly na dlažbu. Jak je sbírala, dostávala další přiděl.

Skákali po nás rozrušení psi. Ještě že měli něhubky. Myslím si, však, že byli humánnější, než jejich psovodi. V životě jsem nezabil králíka, ale v tu chvíli jsem pochopil, co je to zabít v afektu. Přiznávám, že mi moc nevadilo, že mě nějaký ten "hrdina" zbabelle věi silou praštil zezadu přes hlavu. Podle jeho předstev jsem zřejmě dělal ideologickou erozi v řadách obhájců reálného socialismu. Když jsem ale viděl, jak statný, dobře zivený a placený "ochránce veřejného pořádku" mlátí pendrekem přes záda bezbrannou klečící ženu, matku dvou dětí, která si sbírala rozsypané věci, viděl jsem okolí krvavě.

Tito "hrdinové" vědomi si beztrastnosti se opájeli svou silou vůči bezbranným a bezmocným. Na štěstí mě děti odvedly. Chtělo se mi zvracet. Myslel jsem si, že je to z rozrušení, ale později jsem poznal, že je to lehký otřes mozku. To se stalo ve střední Evropě, v socialistické zemi, právě v ten den, kdy vláda mé země se slavnostně ve Vídni zavazovala, že bude respektovat mimo jiné i svobodu shromažďování. Ta vláda, která neustále mluví o demokratizaci společnosti a perestrojce. Ne nadarmo lidé při zásahu policie volali "To je vaše perestrojka".

Richard Urz také nějakou schytral. Mokrý a rozrušený na mě volal: "Ty kurvy. Tak tomu jsme, Rudo, pomáhali"- Nevím, zda to myslel jako otázku nebo jako sebekritiku.

Hesla davu se pronikavě změnila i jejich tón: "Kurvy, fašisté, gestapo". Řada žen a děvčat plakala potlučena hrdinskými obránci veřejného pořádku. Bezbranní muži hrozili pěstmi. Jen mě napadlo, jak dlouho se mladí dají bezdůvodně mlátit jako žito? Kdo vlastně vyvolává chaos a nenávisť? Kde zůstala státnická moudrost? Snad si naše vedení nepředstavuje dialog tak, že jim na jejich fráze bude odpovídat lid potleskem a provoláváním slávy, jak to dosud činila dobře placená klaka? Ty doby zřejmě minuly díky vývoji v SSSR.

Otřeseného mě děti odvedly domů. Bilance "reálněsocialistického přesvědčování" byla následující. Měl jsem bouli na hlavě, dva pruby přes záda a modré rameno. Dcera na rozdíl ode mne měla jen lehký kabát a protě její záda a ramena hrála všemi barvami. Ostatní členové rodiny měli jen menší šrámy. Poznali jsme reálněsocialistický humanismus v praxi.

Můj otec, starý komunista mě před rokem 1948 říkával: "Správný komunista aspoň jednou dostane pendrekem". Nyní dostala pendrekem celá moje rodina. Položil jsem si hamletovskou otázku. Budou hájit komunismus?

Kdybych mohl, zeptal bych se veřejně ministra vnitra: "Komu vadil pietní vzpomínkový akt? Jaké škody napáchaly protistátní živly a jak byly poškozeny historické památky? Proč pohotovostní pluky nevytlačují demonstranty, ale proč je přímo surově vytloukají z náměstí? K čemu mají vlastně pohotovostní pluky štíty? Ohrožoval je snad někdo kameny, hořícími láhvami jako demonstranti v Chile a Soulu? Alespoň tak nám to naše televize ukazuje. Tyto a podobné otázky by měli položit především poslanci Federálního shromáždění, pokud ještě mají pocit, že zastupují lid.

Doporučuji poslancům branného a bezpečnostního výboru Federálního shromáždění, aby si nechali promítnout "rázný" zákrok pohotovostních pluků, nebo raději ať si ho vyzkouší na vlastní kůži. Pochopí pak, proč v nárožě roste nezájem o věci veřejné a často i nenávisť k mocným této země.

Kolik pak asi platí televize za natáčení stále jednoho a téhož "pankáče" na demonstracích? Je to jejich stálý zaměstnanec nebo komparsista? Proč nedá delší a detailnější záběr postupu ochránců veřejného pořádku, aby se diváci na vlastní oči mohli přesvědčit a srovnat brutální zásah kapitalistické policie s humánností pohotovostních pluků?

Naše vedení neustále a pozorně naslouchá hlasům lidu. Proč nepustí rozhlas "protistátní hesla" jako: "Gorbačov té vidí, Ať žije Gorbačov. Dubček, Dubček." Slyšel jsem samozřejmě i hesla svědčící o úctě, vážnosti a oblibě našeho vedení, jako "Jakeš-Mikeš, Jakeš ven." I to je pravda. Ovšem nepokládám je za protisocialistické, jen za symptom určité obliby.

Násilí plodí uase násilí. Zamysleme se nad tím. Chaos si nikdo u nás nepřeje, ačkoliv by se někomu hodil k ospravedlnění určitých zásahů. Tlučením a zavíráním lidu právě příčiny nespokojenosti neodstraníme.

Lži moci a moc pravdy

/ K událostem v Československu před dvaceti lety/

Vedle jiných statí čs. vládních propagandistů hodnotil vývoj po srpnu 1968 zejména pan Karel Horák, šéfredaktor "Tribuny" v článku "Nad rezolucí listopadového zasedání ÚV KSČ v r. 1968 - Důležitý mezník v boji za překonání krize" /R.P. 14. 11.1988 a nyní, v souvislosti s tragickou smrtí Jana Palácha, trojice Arnošt Bak, Marie Boudová a Jaroslav Kojzar ve statí "Bylo to hazardérství" /R.P. 12. 1. 1989/. Posléze reakční článek R. P. pod výmluvným "gottwaldovským" titulem "Republika si rozvracet nedáme" /R.P. 20.1. 89/ představuje pokus zamyslet se nad průběhem, příčinami a důsledky pražských demonstrací a mocenské reakce na ně v týdnu od 15. 1. 1989 do čtvrtka 19. 1. 1989.

Na tyto tři profilové statí chci ve svém testu reagovat.

Pan Horák vytýká A. Dubčekovi a jemu blízkým, že utajili skutečný obsah moskevského protokolu a závěry, jež z něho pro politiku strany a státu vyplývaly že všemožně bojkotovali jejich plnění. Pravda, historicky známá, je, že dle Brežněvova diktátu byl "moskevský protokol" uzavřen do tresoru prvního tajemníka ÚV KSČ a zůstal tam dodnes. Utajení protokolu před čs. veřejností bylo pro sovětské vedení výhodné, protože představovalo příležitost pro jeho porušování a překračování v zájmu likvidace celé polednové demokratické politiky i jejích formulátorů a prosazovačů.

Protokol byl totiž na jedné straně bezprecedentním diktátem intervenanta oběti intervence, na druhé straně však přece jen představoval svérázný kompromis, vynucený na interventech především spontánním odporem drtivé většiny obou našich národů i komunistů proti intervenci a jejím maximálním cílům. Jejich mínění vyjádřil mimořádný XIV. sjezd KSČ ve Vysočanech a po něm - proti hrubému nátlaku a hrozbám krvavého účtování s národy země - i postoj většiny našich soudruhů, dobrovolně i nedobrovolně dopravených k "jednání" do Moskvy.

Fakt svérázného kompromisu stvrzují přemnozí, nejen Horákem uváděný J. Smrkovský v Záluží u Mostu, nýbrž mimo dalších i G. Husák, nejdůrazněji na mimořádném sjezdu KSS. Zde mj. potvrzuje brzký odchod okupačních vojsk z území Československa i brzké svolání XIV. sjezdu KSČ s těmi delegáty, kteří naň byli legálně, právoplatně krajskými konferencemi zvoleni. Po dlouhém handrkování bylo úspěchem korunováno úsilí čs. části smíšené redakční komise/Husák, Mlynář, Šimon/ proti tlakům sovětské části komise/Kosygin, Ponomarjov Suslov/, aby ze závěrečného textu "protokolu" byly vyškrtány všechny zmínky, navrhované sovětskou stranou o údajné "kontrarevoluční" situaci v ČSR. Tímto se křížily a mařily původní plány interventů

krvavě i jinak brátelně zúčtovat/dělnicko-rolnická vláda a revoluční tribunály, jež měly soudit asi- dle sovětské "Bílé knihy" - A 40.000 kontrarevolucionářů/ s potenciálními i faktickými odpůrci intervence. - V tomto kontextu by měli objektivní historikové domácí i zahraniční docenit i Svobodovo odmítnutí postavit se do čela dělnicko- rolnické vlády s argumentací, že uznat jí by znamenalo prolévat potoky krve.

Přijetí moskevského protokolu patrně nemělo jinou pozitivní alternativu. Otevřenou otázkou ovšem zůstává/asi nikdy nebude zodpovězena/, zda s využitím postojů obou našich národů i světové veřejnosti nemohli naši představitelé vybojovat pro nás poněkud příznivější text protokolu, než byl onen fakticky přijatý!

To se v první řadě týká zneuznání, anulování výsledků mimořádného XIV. sjezdu, neurčitěho formulování jeho druhého zasedání /až bude dosaženo bližší necharakterizované "normalizace"/, dále pak ponechání zdiskreditovaných funkcionářů KSČ Bilakova typu ve funkcích navzdory vůli drtivé většiny straníků i sjezdových delegátů. V této souvislosti sehrál G. Husák velmi negativní roli, když vehementně popíral- v souladu se sovětskými přáními- legalitu vysočanského sjezdu s poukazem na neúčast většiny slovenských delegátů. A vysloužil si Kosyginovo hodnocení v rozhovoru s Mlynářem: Soudruh Husák je dobrý soudruh. My jsme ho předtím neznali...

Nepřítelš cenný, později se ukázalo, že bezcenný- kompromis v tomto mimořádně důležitém bodu moskevského protokolu lze snad spatřovat v tom, že Brežněv povolil kooptaci některých delegátů XIV. sjezdu do stávajícího ÚV v nezměněné sestavě/jeho představy byly, že půjde jen asi o 10 lidí; Dubčekovi projevil nelibost v telefonickém rozhovoru, že je jich 80/. A dále v pouze ústním vyjádření, že uzná výsledky následujícího řádného zasedání XIV. sjezdu, i kdyby byly jen stvrzením kádrových výsledků mimořádného XIV. sjezdu. KSČ prý konec konců svobodně rozhodne jak o své další politice, tak i o kádrovém složení všech orgánů stranického a státního řízení, včetně předpokládaného sjezdu KS českých zemí.

V nastalé situaci musila být arpnová vojenská intervence zdůvodňována nikoli kontrarevolučností situace v ČSSR, nýbrž ohrožením socialistického tábora imperialismem, zejména západoněmeckým. Takto ovšem Brežněv změnil naráz nevýhodu ve výhodu, protože setrvání voják na našem území na neurčitě dlouhou "dočasnou" dobu nemusí vést na "kontrarevolučnost" či "nekontrarevolučnost" naší situace. Pokud optimisté v KSČ soudili, že intervenční vojska od nás odejdou ve třech etapách, nejpozději k 50. výročí vzniku republiky 28. I. 1918, pak byli zklamaní tím, že Brežněv si vynutil neomaleným a brutálním tlakem uzavření smlouvy o "dočasném" pobytu sovětských vojsk v Československu. V posrpnovém období až do dubna 1969, kdy byl v 20

tivnějšími kruhy stranického vedení a hlavně začali více než dosud dbát na to, aby žádný jejich krok nevyvolal nelibost brežněvského vedení KSSS. Naopak Smrkovský se daleko nejvíce z této "pětky" opíral o stále převažující radikálně reformní síly zejména v pražské stranické organizaci. Již při oficiálním pobytu v SSSR v květnu 1968 se dostal do těžkého konfliktu s Brežněvem, jenž mu nabízel podporu, pokusí-li se vystřídat Dubčeka na místě 1. tajemníka. Další konflikt vyvolalo jeho chování při jednání o "moskevském protokolu" a jeho - ze všech nejotevřenější a veřejnosti nejlépe přijímaný - projev po návratu z Moskvy. z/

z/ V rozhovoru se sovětským emisárem Kuzněcovem říká Smrkovský: "Je mi známo, že s. Brežněv a Politbyro nebyli s mým projevem spokojeni. Jsem toho názoru, že jsem se svému lidu musel vyzpovídat ze svých pocitů, abych ještě mohl pracovat jako funkcionář dělnického hnutí a jako mluvčí lidu. Já jsem musel říci vše, co jsem měl na srdci, aby lid věděl, že s ním sdílím stejnou bolest... Když jsem byl přivezen do Moskvy, řekl jsem s. Koryginovi, že budu dělat politiku podle zásad socialismu a v souladu s míněním svého lidu. V diskusím vystoupení na listopadovém plénu 1968 /jediný z tehdejšího vedení nebyl publikován/ plně odhalil základy konzervativních politik: "Asi se příliš nemýlím, řeknu-li, že konečným zájmem palby proti vedení kterou jsme zde vyslechli, není jen náprava chyb, které se skutečně staly, ale změna vedení. A protože není možné docílit tyto změny hned a vcelku, protože by to strana ani národ nepřijaly, kladu si otázku, zda se toho nemá dosáhnout určitým postupným, nenápadným, řekněme plíživým způsobem. Kladu si otázku, zda cílem není přehnanou kritikou a napadáním nejprve diskreditovat a vyřadit dejme tomu mne, izolovat s. Dubčeka, pozítří si vzít na mušku jej a popozítří třeba někoho dalšího. A nakonec otočit vedení směrem k předlednovému kursu, i když se to bude dít pod hesly podpory toho skutečného Ledna".

L. Svoboda, který projevil vzhledem ke svému věku a politické připravenosti obdivuhodnou a převážně kladnou politickou aktivitu v srpnových dnech, začal rezignovat a mocenské posily v neprospěch reformních sil spíše jen registroval a postupně se jím ve svých veřejných vystoupeních přizpůsoboval. Takto se v nejvyšším grémiu Dubček sám ocital již před listopadovým plénem v tísnivé defenzivě, i když ne v izolaci. Ona základní "pětka", výše uvedená, ovšem k listopadovému plénu 1968 nadále zaujímal linii Akčního programu, tedy postupných, byť pomalejších, než se dříve předpokládalo, společenských reforem. z/

z/ Pro příklad uvádím, že v replice proti útočícím "konzervám" ukázal dr. Husák, že "v zaběhaných normálních dobách může každý hlupák vládnout s hrstkou policajtů. Ale když se uvolní prostor

pro iniciativu myšlení a aktivnost milionů lidí, je to proces a mnohem složitější, na který nebyla vymyšlena schémata ani přípravní mnozí pracovníci."

Tuto dobu negodnotí objektivně a pravdivě nejenom vládní autoři /Bak, Boudová, Kojzar a j./, ale ani mnozí exiloví a domácí autoři-kritikové počínání reformních komunistů po Srpnu /jako prototypové uvádím anonymní studii M. Synka: "Naděje a zklamání", příspěvky P. Tigrida a V. Frečana ve "Svědectví" a j./ Ti první představují jednání jako především soustředěný a jednotný nápor "zdravých", ve skutečnosti "neostalinských" sil, jako jejich jednoznačné vítězství a naopak "pravicové" síly ve vedení, tedy reformátory líčí jako odpůrce linie pléna, spojující se s antisocialistky mimo a s revizionisty uvnitř strany. - Ti druzí vytýkají reformátorům, zejména Dubčekovi, že se neopírali ve své činnosti prioritně o masové nálady mezi lidem a ve stranickém funkcionářském aktivu, před zahraničními i domácími tlaky kunktátorsky ustupovali, pasivně se jim přispůsobovali, nemajíce vlastní plán konstruktivních defenzivních opatření, jež by umožnila pozdější ofenzivu, cílevědomé, byť postupné reformní kroky.

Pravda je jiná. První z kritiků záměrně zamlčují, že ještě na listopadovém plénu 1968 a ještě několik měsíců po něm, ba s dozvuky i k létu 1969 se k linii Akčního programu hlásili nejen přemnozí z později vyloučených /Mlynář, Kabrna, Slavík, Císař, Špaček, Šimon, Kriegel, Sádovský, Pavel, Hájek, Kadlec a mnozí jiní/, ale i obracující se reformátoři r. 1968 /Musák, Colotka, Štrougal, Korčák, Kempný, Krban a další/, dokonce i ti, kteří měli tvořit v srpnu jádro "dělnicko-rolnické vlády" /Indra, Bilak, Kolder, Jakeš, Hofmann a j./ - Takto se vládním agitpropčikům hroutí jejich vykonstruovaná jednotná fronta "zdravého jádra" na listopadovém plénu.

Zcela lživá je teze tří autorů /R.P. 12.1.89/, že toto zasedání "umožnilo marxistickým silám postavit hráz dalšímu protisocialistickému vývoji, sjednotit se na základním postupu, což společnost, vyčerpaná stálými krizemi ve své většině uvítala".

Právě naopak: listopadovým plénem se progresivní síly ve straně pokusily - alespoň krátkodobě s úspěchem - postavit hráz dalšímu nátlaku z Moskvy, porušujícímu i "moskevský protokol" i tlaku konzervativních neostalinských skupinek, jak v ÚV tak mimo něj.

V tomto smyslu plénum pozitivně přijala i většina angažované stranické veřejnosti, či veřejnosti nestraničné, i když s velmi vážnými, -další vývoj ukázal, že oprávněnými výhradami. Ještě před plénem docházely tisíce rezolucí ze stranických, odborářských i jiných zájmových organizací. Jako prototypové texty uvádím předplénové stanovisko VV KSČ k politické situaci z 11. 11.

1968 a stanovisko ÚV KSČ, ZV ROH a Svazu pracujících mládeže ČKD-slé-
várný z 13. 11. 1968, obě zaslane ÚV KSČ:

Ad 1/ "Došlo k hlubokým zásahům do suverenity našeho státu a strany. Nesvolává se mimořádný sjezd strany, ačkoli si to nesporná většina strany přeje. V některých vedoucích funkcích zůstávají lidé, kteří nikoho nerepresentují, ačkoliv si to drtivá většina strany nepřeje. Neplní se usnesení srpnového pléna ÚV o přípravě sjezdu českých komunistů; místo toho má být najmenováno tzv. české byro... nebylo zdůvodněno, proč smlouva o pobytu vojsk byla přijata právě v té době, jak se stalo, bez stanovení doby platnosti, bez stanovení, kdy bude zahájeno jednání o úplném odchodu vojsk." a přímo prorockou se ukázala myšlenka: "Kdyby současný vývoj měl vést ke konstitování režimu s obdobnými rysy jako protektorát/trvalá přítomnost cizích vojsk, klíčové pozice v rukou cizích "páradců" nebo osob naprosto povolných cizím příkazům, absolutní kontrola cizí mocí nad naší zahraniční a vnitřní politikou/ mělo by to nevyhnutelně stejné katastrofální následky:

1/ Vítězství antisovětského stanoviska v našem obyvatelstvu, což by znemožnilo obnovu skutečně normálních vztahů;

2/ Přeměnu strany v nástroj vnějších sil a tím roztržku mezi stranou a lidem a rozklad strany.

3/ Obnovu "mnichovského komplexu" našich národů, t.j. hlubokou morální krizi, která by měla chronický ráz. - Naše ústupky mají smysl jen tehdy, jestliže jejich výsledkem nebude takový neblahý režim. Zabránit mu je nejen v našem vlastním zájmu, ale i v zájmu SSSR, socialistických zemí a pokrokových sil ve světě... Zabránit mu je naší národní i internacionální povinností. - Dnes jsme se ocitli na osudové křižovatce, kdy se rozhoduje o tom, zda si strana zachová suverenitu a leninské rysy, či zda se změní v mrtvou organizaci, od lidu odtrženou, lidem nenáviděnou, zda si naše země uchová omezenou suverenitu či klesne na úroveň cizího protektorátu. "

Ad 2/ "Velice těžce neseme, že nejme v stavu ve vlastním státě a ve vlastní straně svolat 14. sjezd podle naší potřeby.. Pobyt vojsk Sovětské armády považujeme za dočasný a jme pevně přesvědčení, že v SSSR dojsou k názoru, že mezi socialistickými státy neměli věrnější přátelé, než náš lid. Očekáváme od nich, že se nám omluví, že své obavy o socialismus u nás přehnali, že na takový zásah neměli práva a že tento zásah byl ke škodě našich vzájemných vztahů a ke škodě mezinárodního dělnického hnutí.

Soudruzí, podejte nám důkaz pravdy, že skutečně žijeme ve vlastním státě, naším lidem spravovaným. Požadujeme jako důkaz, je-li tomu tak, abyste ihned, bez velkých průtahů svolali řádný XIV. sjezd KSČ. Dále od vás požadujeme, abyste národu, který obývá území Čech

a Moravy, jeho členům KSČ, umožnili ustavení a zvolení komunistické strany českých zemí. Řekněte nám také zcela otevřeně, jakou dobou je ohraničen pobyt sovětských voják na našem území... Řekněte nám zcela otevřeně k jakým dalším úvazkům se hodláte při vašich dalších jednáních mimo naše hranice v Moskvě zavazovat. Kde je hranice skutečných ústupků. - Požadujeme v plném rozsahu svobodu slova... Mluvíme jménem 2500 zaměstnanců našeho závodu... Od politiky polednové neustupujeme, jsme připraveni jí s vámi hájit, bude-li to zapotřebí."

Takto a podobně hovořily stovky a tisíce dalších rezolucí...

Pánové Baku, Kojzare, Horáku a j., paní Boudová a j. " kde je tady ono "propagování rasismu, fašismu, antikomunismu"? Kde jsou tady "útoky na socialistické zřízení"? z/

z/ Naopak, silným rasismem- antisemitismem byli nakaženi zejména věkově starší příslušníci "zdravého jádra". Ostatně dnešního, stejně jako tehdejšího.

Smutně výmluvnou odpověď dostaly ty tisíce rezolucí o nutnosti obnovit suverenitu strany a státu ještě v průběhu listopadového pléna, kdy před přijetím závěrečné rezoluce se musili s jejím návrhem Dubček, Černík, Husák odebrat ke konzultacím s Brežněvem do Varšavy, kde byl v čele sovětské delegace na tehdy probíhajícím sjezdu. Ten s návrhem rezoluce vyjádřil souhlas, což posléze vyráželo - ovšem dočasně - konzervativcům v ÚV KSČ zbraně, takže rezoluce, hlásící se k Akčnímu programu KSČ byla schválena jednoduše. Brežněv se ovšem tehdy takto dopustil další věrolomnosti přijetím a realizací "taktiky postupně krájeného salámu", tedy postupné likvidace polednové politiky, zejména pak Akčního programu....

Výsledky listopadového pléna byly ovšem velmi rozporné, zejména hleděno poučenými očima dneška. Nejkladnější bylo, že se na jeho základě dafilo až do dubna- května 1969 dále rozvíjet principy ekonomické reformy /včetně a zejména zpracování zákona o podniku/, pokračovaly rehabilitace obětí 50. let, rozvíjela se autonomní práce české a slovenské národní rady, podařilo se udržet /byť moskevským protokolem hodně omezenou/ tiskovou svobodu, pro názory nebyli lidé savírání, nebývalého, ba kulminujícího rozmachu dosáhly společenské vědy, literatura a kultura /zejména film té doby/, trvala, ba prohlubovala se na národní, demokratické i socialistické platformě vysoká lidová morálka a svobodomyšlné společenské klima. Nekomunistické strany v rámci Národní fronty se mohly nadále autonomně rozvíjet, stejně tak i zájmové organizace typu ROH, organizací mládeže, žen a j. /dokonce i nepovolené organizace, formující se v průběhu roku 1968 měly v nově vznikající ČNR své zástupce; kupř. KAN zastupoval poslanec R. Battěk/. Trvala progresivní, tolerantní církevní politika. Strana se snažila realizovat dle možností

myšlenku Akčního programu KSČ o zrušení "kádrového stropu" pro ne-
stranníky a mnohé jiné. - To vše dokazovalo - a to navzdory pozděj-
šímu vývoji k "normalizaci" dle přání brežněvistů- neostalinišťů, že
v dané situaci opravdu nemělo přijetí moskevského diktátu v srpnu
1968 jinou pozitivní alternativu. z/

z/ Jak výše uvedeno, byla alternativou jen "dělnicko- rolnická"
vláda, krutě rdousící jakýkoli projev autonomního společenského
myšlení a jeání. Ostatně tuto vládu máme, se všemi tehdejšími je-
jími slůpky u moci od sklonku r. 1987 až dodnes. Čeho je schopna i
v dnešních, zcela změněných mezinárodních i vnitřních podmínkách do-
kázala v třetím lednovém týdnu r. 1989.....

Politicko- mocensky ovšem listopadové plénum představovalo velice
závažný posun v neprospěch rozhpdných reformátorů. Do stracena se
odesunulo druhé řádné zasedání XIV. sjezdu, taktéž sjezdu KS českých
zemí, zřízením "Byra pro práci komunisté v českých zemích" v čele
s "otáčejícím se" L. Štrougalem. 21 členné předsednictvo s převahou
progresistů sice stálo, ale zároveň bylo "súženo" na omišlený
orgán, v němž výrazně progresivní pozice zaujímal jen Dubček a Sar-
kovský. K ještě vážnějším oslabení Dubčekovy pozice došlo v apa-
rátu ÚV. Odstoupil výrazně progresivní Z. Mlynář, za členy sekreta-
riátu zvoleni J. Hetteš, J. Kempný, F. Penc, L. Štrougal a
V. Bilak, který, jako Brežněvovi z čs. vedení nejbližší v krátké do-
bě prokázal své schopnosti "šedé eminence" aparátu. Ve všech roho-
dujících orgánech byli reformátoři zatlačeni do defenzivy.

Toho využil Brežněv k dalšímu rozvíjení "taktiky postupně práje-
ného salámu"; zač. prosince pozval so Kyjeva na "hon" Svobodu, Dub-
čka, Černíka, Husáka a Štrougala a zcela zřetelně - snad ultima-
tivně- požadoval odstavení J. Sarkovského z funkce předsedy Národ-
ního shromáždění. Stejně jako v Moskvě v otázce znusnutí vysocan-
ského sjezdu KSČ vystoupil i nyní po boku Brežněva jako nejučinněj-
ší pomocník dr. Husák, který vyhlásil nárok slovenské strany na
funkci předsedy nově utvářeného Federálního shromáždění, což proti
odporu nejen celé české veřejnosti, ale i části pokrokové veřejno-
sti slovenské prosadil. Formálně bylo ovšem velmi těžké cokoli na-
mítat proti slovenskému nároku na jeden ze tří nejvyšších ústavních
orgánů.-V ÚV se zcela zřetelně projevilo nové koaliční uakupe-
ní: kompaktní skupina ze Slovenska a čeští konzervativci proti če-
ským progresivistům. Dle Husákova přání jednotně hlasovali všichni
slovenští členové ÚV, zajisté netušíce, že za několik měsíců budou
přemnozí z nich spolu s Čechy z ÚV KSČ i z ÚV KSS vyhasováni...

Také nepříznivá reakce české veřejnosti, uvědomující si, že jde
na rozkaz z Moskvy o odstavení nejvýraznějšího politika reformního
kursu z významné státní pozice byla až reakcí následnou po nehoráz-
ném dalším diktátu z brežněvovské Moskvy . Kdo tu zorganizoval a
vojenskou okupační silou prosadil "nátlakovou akci", p p. Baku, Bou-

dová a Kojzare? -

A pane zahraniční kolego V. Prečane: jak můžete jakožto kvalifikovaný historik tvrdit, že Smrkovský nejen odešel bez odporu, ale dokonce sám nad sebou provedl "politické harakiri"? Musí Vám být známo, co jsem citoval ze Smrkovského vystoupení na listopadovém plénu, i nespočetné akce - s jeho aktivní účastí - na jeho záchranu ve funkci, jichž jsem se - hrdě se k tomu hlásím - účastnil jako funkcionář KVV KSČ, OV KSČ Praha 2 a vysokoškolského výboru. Svoji kandidaturu do vysoké funkce Smrkovský odvolal teprve tehdy, kdy si uvědomil přesilu zahraničních a domácích stalinistů a poté, kdy ho Husák obratnou nacionalistickou demagogií představil části méně uvědomělých, či dogmatických slovenských straníků i lidu jako osobně ambiciózního českého nacionalistu, nedbajícího "objektivního prospěchu" obou našich národů i šível "antisovětský", neboť se stavěl na odpor samotnému Brežněvovi!

"Sálánovou taktiku" uplatňoval Brežněv i nadále, tentokrát již s hlavním úderem - personálně - proti Dubčekovi a politicky k dosažení toho, aby stalinisté-brežněvisté, již převažující v ÚV a v jiných složkách státní moci dospěli ke schválení vojenské invaze, jakožto nezbytné bratrské pomoci, aby přijali koncepci "normalizace" dle Brežněvových představ a likvidovali všechny reformy polednového obrodného procesu, s výjimkou česko-slovenské /ovšem hodně spleštlé skomolené/federace. A to dříve, než dojde k letní/červen 1969/ poradě komunistických a dělnických stran... Přes odchod Smrkovského z ústavní funkce, jevil se Dubček a druzí stále jako nebezpeční odpůrci, schopní vyvolat a vést aktivní odpor čs. veřejnosti společnosti proti zvyšovanému tlaku na ni. - Asi již od února, rozhodně od počátku března hledá sovětské vedení cestu, jak se Dubčka zbavit. - "Hokejové události", radostná demonstrace po našem vítězství nad Sověty se proto jevíly vítanou příležitostí pro realizaci těchto sovětských záměrů, ač se původně spíše počítalo s 1. či 9. květnem, kdy se očekávaly masové protisovětské demonstrace/hle, jak někdy dobře míněná lidová aktivita může mít bumerangový efekt/. Ovšem na otázku, zda by k pádu dubčekovských reformátorů došlo sovětskou péčí i tehdy, kdyby k hokejovým událostem nedošlo, nutno odpovědět kladně.

O trvajícím jednotě společnosti s progresivní částí stranického vedení nelze pochybovat ve světle faktu, že k jeho pádu a tím k plné porážce reformní politiky mohlo dojít teprve po sovětské hrozbě novou vojenskou intervencí. Bl. III. přiletěli maršál Grečko a nám. min. zahraničí Semjonov, kteří ultimativně požádali presidenta a vládu, aby buď sama potlačila opoziční síly a necítí-li se dost silná, či ochotná, aby požádala o zákrok sovětskou armádu. A Dubček

musí z nejvyšší st. anické funkce bezpodmínečně odejít. - Možná možná je, že "vnější realita" a její domácí pomahači tak pospíchali s odstraněním Dubčeka i proto, že měli strach, aby na dubnovém plénu nepřišla na řadu otázka rehabilitací obětí z padesátých let, a hlavně otázka vin. Takto se na dubnovém plénu nakradilo projednání přípravené zprávy Kilerovy komise zvolením dr. Husáka do funkce prvního tajemníka a tuto zprávu u nás nevydali dodnes... Podle jedné, nepotvrzené verze měl na akci spolupodíl V. Bilak/co k tomu píše ve vzpomínkách, nevím/, který byl předtím v Moskvě. z/

z/ Nota, kterou 1. 4. 1968 odevzdal Senjonov do rukou Dubčeka, Černíka a Svobody byla formulována mnohem ostřeji, než Brežněvův dopis před 21. srpna 1968. Stručný výňatek podstatného: sovětská strana konstatuje, že čs. orgány nedovedou vládnout. Dochází opět k vystoupení kontrarevoluce. Situace v ČSSR je horší, než před loňským srpnem. Sdělovací prostředky soustavně vyvolávají štvavé protisovětské nálady. Zpravodajové Svobodné Evropy vysílají přímé přenosy z pražské demonstrace. Podíl na protisovětských akcích má i stranický tisk, včetně Rudého práva. Sovětská strana to kvalifikuje jako vážné porušení Moskevského protokolu ze srpna 1968. Rozsah a projevy kontrarevolučních vystoupení ukazují, že ve vedení jsou lidé, kteří mají zájem na protisovětských štvavacích.

Sovětská strana navrhuje tato možná řešení:

1/ Uděláte-li pořádek mezi, rozhodným způsobem posílíte mocenské orgány, zaji. bezpečnost, zavedete důslednou předběžnou cenzuru, přestane diskuse o vedoucí úloze KS, kritika a polemiky se socialistickými zeměmi/s výjimkou Číny/.

2/ Nebo, když zjistíte, že není ve vašich silách toto provést, sami se obrátíte se žádostí na strany V- smlouvy, aby vám proti kontrarevoluci pomohly.

3/ Nebo se své strany neuděláte nic /ani ad 1, ani ad 2/ a pak státy V- smlouvy zasáhnou bez žádosti a podle svého uvážení samy.

/V souvislosti s variantou 2. a 3. jsou zprávy, že jsou početně posilovány jednotky sovětských vojsk v ČSSR, je vyhlášována jejich pohotovost v ČSSR a v ostatních socialistických zemích při našich hranicích s výjimkou Maďarska. /Maďari prý odmítli/. Pro tyto eventualitu byly již vydány rozkazy ke střílení do shluků lidí, kteří by se přiblížili k objektům zahraničních vojsk blíže než 500 m. V notě jsou dále kritizováni Sarkovský a Čisť /posledně jmenovaný v souvislosti s tím, že nečelí útokům na Grösaera /čes. min. vnitra, pozn. L. K./ . Sarkovský měl údajně v době hokejových demonstrací projíždět davem a podněcovat protisovětské výkřiky /.

Čs. sovětská strana žádá: 1/ zrušit exterritorialitu sovětských jednotek na území ČSSR, umožnit volný pohyb a rozlišování po celé republice, vytvořit komandatury v jednotlivých okresch/což se rovná požadavku revize dos. smluv o pobytu sov. vo. sk v ČSSR/ 2/ Zrušit disevadní předsetnictve ÚV KSČ a místo něho vytvořit jednacítlenné operativní direktorium. 3/ Nepotvrzeno: zrušit dosavadní strukturu ROH a vrátit se ke staré, přestat projednávat zákon o podniku a podobné zákony.

Senjonov při projednávání noty poznamenal: "Sovětské vedení ne-nachází slov při vyjádření svého potoučení nad situací v Československu. Situace je tu horší než v srpnu. Despěli k názoru, že skončila doba rozhovoru. Na území ČSSR je Grečka a vydá patřičné rozkazy. Situaci, kterou nevyřešilo čs. vedení, vyřeší Sověti sami. Sovětská vojska neodjedou z ČSSR, dokud nebude socialiamus a výsledky druhé světové války v ČSSR zajištěny..."

Teprve tohle byla definitivní tečka za pražským obrodným procesem a začátek dvacetileté normalizační tmy, tunelu, z něhož teprve nyní vidíme první paprsky nadějného světla, ale v němž jsme pečí čs. 28

vládců nadále drženi v zajetí, spoutání...

Tento stručný pohled na posrpnový vývoj, zejména na listopadové plénum ÚV KSČ 1968 doplňují, také na základě vzpomínek, jako tehdejší vysokoškolský funkcionář KSČ a docent filosofické fakulty UK i pohledem na některé okolnosti Palachova mezního činu.

Autoři článku v R. P. z 12. 1. 1989 zcela nesprávně uvádějí motivaci studentské okupační stávky. Stávka propukla nedlouho před listopadovým plénem ÚV KSČ jako součást celostranických a celospolečenských tlaků k jeho progresivním usnesením, jak jsem formuloval a citoval z tehdejších dokumentů výše/brzké sjezdy KSČS a KSČ, nezostřovat stávající mírnou cenzuru, obnovovat plnou suverenitu republiky tím, že přestane distribuce okupačního plátku "Zprávy" a jiných okupačních tiskovin. Když se objevilo první číslo Tribuny /dělníci původně odmítli otisknout/ studenti ve shodě s požadavky drtivé většiny angažované veřejnosti neřádkali její s á k a s , nýbrž požadovali, aby "tribuna" byla tlumočnickem názorů drtivé části členů KSČ v českých zemích a ne pod šéfredaktorstvím O. Švestky, který nemá důvěru českých komunistů a veřejnosti, tlumočnickem názorů hrstky dogmatiků a brežněvovského vedení KSSS.

Také hnutí revoluční mládeže má jednoznačně socialistický, a ovšem tím i antibyrokratický a antihegemonistický charakter /těž silně zastoupeno na naší fakultě/. z/

z/ Tzv. okupační stávka studentů pražských vysokých škol představovala nahrazení výuky daných studijních oborů přednáškami a diskusemi na aktuální politická témata, či témata z dějin vztahů uvnitř mezinárodního dělnického hnutí. Přednášky vezměs kvalifikovaných učitelů /ale byli přítom i vynikající spásovatelé a umělci/ se setkávaly právě pro svůj reformně komunistický, socialistický a demokratický charakter s velmi příznivým ohlasem. Sám jsem přednášel kromě na filosofické i na jiných fakultách a konkrétně na fakultě přírodovědecké jsem spolu s hercem R. Brzobohatým musil "zvednout poněkud mandle" E. Zátopkovi, jehož jeden výrok bylo opravdu možné považovat za antikomunistický /nejlépe to udělali v Indonésii; tam všechny komunisty utopili a byl pokoj!/. Tak jsem se ho zeptal, zda vzápětí nehodlá skočit do Vltavy, neboť také nosí v kapse tu červenou knížku.... A kde je dnes Emil a kde já....

Dostal jsem se dokonce do dějin toho pohnutého roku, neboť L. Brežněv po přečtení připravené rezoluce listopadového pléna pravil soudruhu Dubčekovi s uspokojením: Mělocci, ale máte tam tu studentskou okupační stávku a vedou jí dva doventi filosofické fakulty Durman a Kohout... Ale vzápětí se uklidnil, když se dozvěděl, že oba jsme funkcionáři vysokoškolského výboru a působíme na studenty nopak k důstojnému ukončení stávky a ke kladnému přijetí závěsů pléna.. - Mezitím horliví Brežněvovi domácí pomocníci z ŠtB požadovali naše vydání k trestnímu stíhání. Skončilo to pro ně tehdy ještě fiaskem, neboť jako člen městské kontrolní a revizní komise KSČ jsem si stěžoval na orgány ministerstva "lásky" samotnému předsedovi ÚKPKU M. Jakešovi a ten asi zapusobil natolik, že se mi veřejně omluvili. Což ovšem nesmírně svěřilo jejich "lásku" ke mně.....

K době, kdy došlo k tragickému Palachovu činu již se studentská

okupační stávka skončila /nevím přesně, ale nejpozději na konci listopadu/. O přípravě jakési celostudentské stávky k polovině ledna neví, ovšem tuto příptavu nevyklučují. Kategoricky však protestují proti desinformujícím lžím tří autorů v R. P. 12. I. 1989.

Okamžitě po Palachově činu zmobilizoval VV KSČ - a nebylo to těžké; hlásili se dobrovolně - přední studentské aktivisty, aby hleděli navázat kontakty s možnou skupinou připravující se Palacha následovat a aby se snažili všemi silami, cestami, prostředky odvrátit je od jejich úmyslu. Tí hoši - později skoro vesměs prohlášení za antisocialistické živly - s úctou vzpomínám kupřil na Holečka, Müllera, Vlka a na mnohé další - neúnavně a úspěšně v tomto směru pracovali a pátrali, aniž ovšem by oni, či kdokoli jiný /třeba bezpečnostní složky/ prokazali existenci takovéto skupiny na pražských vysokých školách. - To na rozdíl od tehdejšího člena ÚV KSČ a poslance NS Viléma Nového, jenž fantazíroval o jakémsi "nepálícím ohni", který prý iniciátoři Palachova sebeupálení tomuto studentovi nabídl k demonstraci "živé pochodně". A také na rozdíl od pp. Baka Boudové, Kojzar, a dalších lidí vystupujících v těchto dnech na stránkách našich novin a v televizi stejně prohlášená a neodpovědně, jako tehdy Vilém Nový.

Na základě obecně známých faktů lze s největší pravděpodobností hodnotit Palachův mezní čin jako aktdienu, k němuž jej žádná skupina nepřemlouvala a nenutila, který se k němu odhodlal na základě těžko stanovitelných vlastních myšlenkových a citových popudů a pochodů.

Nelze přitom vyloučit ani ryze osobní motivaci /snad nešťastné milostné vztahy, či vztahy rodinné/ ani motivaci společenenskou na kterou sám ve svém dopise upozorňuje. - Stalo se to přece v době, kdy tisícové společenské protesty proti negativnímu vývoji v ČSSR byly bezmocné a prakticky bezvýsledné...Přítel, kolega V. Kašík, prof FFUK, též vyhozený a signatář Charty 77 mne již před lety upozornil, že Palach, kterého učil dějinám mezinárodního dělnického hnutí, velmi pozorně a vděčně přijímal jeho výklad této problematiky, výklad otevřený a kritický k zločinům Stalina a k chybám jím vedené Kominterny, která tehdy, v době pražského jara ústil u přednášejících v nadějný závěr, že jsme na nejlepší cestě reformovat nejen náš, ale i světový komunismus. - A potom to hrůzné drama 21. srpna a to, co po něm následovalo, citlivého studenta nesmírně negativně ovlivnilo a dovedlo až k nejpesimističtějšímu s možných praktických závěrů.

Nebo též spolupůsobil na věřícího křesťana reformovaného směru příklad Husův? - Snad nejméně ze všeho lze prokázat ovlivnění východní, asijskou filosofií, zejm. buddhismem/vlastnil, či četl jen

jednu obecně informativní knihu./

Pokud jde o Palachův pohřeb, vzpomínám ještě, jak studentstvo jako celek, se těšilo důvěře celého tehdejšího pokrokového stranicko-státního vedení, především Dubčka, Smrkovského a Svobody a byl mu svěřen čestný úkol - zajistit klidný a důstojný průběh pohřebního ceremoniálu za účasti statisíců lidí. Splnilo ho na výtečnou a zmařilo tak možné a snad připravované/?/ /min. vnitra Grösser?/ provokace. Starostlivý Smrkovský pro mne poslal ještě v předvečer pohřbu auto a v doprovodu jeho dcery, studující naší fakultu, jsem mu podrobně a k jeho uklidnění popisoval všechna opatření iniciativní studentské samosprávy a politicky erudovaných učitelů naší i jiných fakult. Projev W. Bezdíčka, důstojného nástupce nezapomenutelného ministra školství - ekonoma V. Kadlece i projev děkana fakulty, studentů a dalších přijaly statisíce účastníků s plným porozuměním a souhlasem.

Proč tihle po létech ještě tak podrobně vykládám? To proto, že současný režim měl po dvaceti letech šancí alespoň poněkud zmírnit či překlenout propast mezi sebou a lidem, která jeho vinou - vznikla a navázat na dobu před dvaceti lety umožněním stejně nebo podobně důstojné národní vzpomínky na Jana Palacha. Tu příležitost dokonale promarnil. - Tím, jak se v našem tisku, televizi a rozhlasu o posrpnové době a J. Palachovi psalo a hovořilo, a hlavně oněmi nemilosrdnými a nezmyslnými řečmi - hlava- nehlava - v ulicích Prahy, možná Brna, snad i jinde a satýkáním desítek a stovek lidí .

Jako by ti, kděpě nám vládnou , nikdy nečetli Karla Marxe, ke kterému se slovně hlásí, a který upozornil, že užití násilí musí být pro socialistickou/budoucí/ státní moc j e n a k t e n k r a j n í n o u z e . A tihle vládcí za krajní státní nouzi uznali kladení kytěk a věnců k pomníku svatého Václava a snad i volání po větší demokracii , po reformách dnešního sovětského typu a typu obrodného procesu roku 1968. Vilání pokojných, bezbranných občanů !

Naopak, s potěšením konstatují kontinuitu v tehdejší myšlení a jednání studentské, učitelské a občanské společnosti a jednáním představitelů Čarty 77 a jiných nezávislých iniciativ v uplynulém týdnu a v hodinách pravdy... Ať teh y, či dnes L I D Ě rozličných světových i politických násterů byli a jsou přesvědčení, že k podobným mezním aktům, jaký byl ten Palachův nemá docházet a že ČLOVĚK má projevovat čínorodou lidskou i občanskou aktivitu v úsilí o lepší a důstojnější "Život lidí v pravdě" na této zemi a pro tyto generace. V tom smyslu - tedy ve smyslu základním - vystoupili v nedávných dnech s t e j n ě můj fakultní přítel Milan Machovec i mí chartovní kolegové Dana Němcová či Václav Havel.

Je vrcholem poálosti a cynismu, pokud R. P. , dokonce naím článku staví Machovcovy a Masarykovy myšlenky do pro-
myšlení a jednání předních chartovních aktivistů.

Karel Havlíček by zaplakal nad těmi, kteří nenalezli ani tu špet-
ku slušnosti, aby umožnili českému a slovenskému čtenáři novin
srovnat myšlenky Havla a Němcové s myšlenkami Machovce. Je smutné ,
že pravdu o tragických událostech třetího lednového týdne se musí
český a slovenský posluchač dozvídat ze zahraničního rozhlasu a
televize.

Jak dlouho chcete ještě uspávat a balamutit naše dávno probuzené
a aktivizované národy, pánové? Quo usque tandem, Catilina?, pravil
Cicero. A v bibli stojí: "Mene tekeli!"

PhDr. Luboš Kohout CSc

bývalý docent PFUK

člen a funkcionář KSČ od r. 1945 do r. 1969

16 let dělník

Praha 2, Varšavská 24, 12000

Pane generální tajemníku,

v odpovědích na otázky redaktorů francouzského listu Le Figaro /RP 10. 12. 1988/ jste mj. prohlásil:

- že "Poučení z krizového vývoje ve straně a ve společnosti"...ne ztratilo svou aktuálnost;
- že na rozdíl od vedení KSSS v nynější sovětské perestrojce, dubčeské vedení KSČ v průběhu obrodného procesu pražského jara 1968 "ztratilo kontrolu nad vývojem událostí";
- že pokud jde o přehodnocování období Stalina nelze srovnávat Sovětský svaz a Československo a tvrdíte, že "i když nás kult osobnosti poznamenal nebo na nás měl vliv, nemohl se v naší zemi rozvíjet";
- že rehabilitace obětí nezákonnosti v padesátých letech byla provedena v letech šedesátých;
- odmítáte tvrzení redaktorů, že Gottwald byl Stalinovým mužem v Československu a tvrdíte, že "sahrál v naší historii pozitivním valice pozitivní úlohu."

Tato Vaše tvrzení pak převzalo a opakovalo i Rudé právo v článku "K jedné scukropé cestě do Itálie" /16. 12. 88/.

Nedělám si nárok na neomylnost, ani iluze o smyslu tohoto svého počínání. Přesvědčení a svědomí mi však nedovolují, abych mlčel...

Ptám se Vás tudíž. Jestliže se po dvacetileté vládě "normalizačního" stranického a státního vedení v duchu "Poučení.." naše společnost ocitla v hlubokém hospodářském, politickém, kulturním i mravním úpadku - což je evidentní - na základě čeho, na základě jaké odborné, vědecké analýzy faktů, skutečnosti, můžete své tvrzení o stálé aktuálnosti "Poučení.." doložit? Pokud je mi známo, až dosud nebyl učiněn ani jediný seriózní, oficiální pokus o kritickou, vědeckou analýzu událostí roku 1968, která by stálou platnost "Poučení." potvrdila. Z úst oficiálních vedoucích představitelů jsme dosud neslyšeli na toto téma v podstatě nic jiného, než apologetiku "Poučení" Toho "Poučení.." které vzniklo v atmosféře vítězné posrpnové euforie z pera domácích kritiků pražského jara a v podmínkách totálního nástupu necostalinského brežněvismu. A pokud jde o novinářské a publicistické články, pak série článků našich i některých sovětských novinářů a publicistů /Kojzara, Baka, Matouše, Kozlova, Kondraševa a j./, zvláště při dvacetiletém výročí událostí r. 1968 připomínají spíše než pokus o seriózní informace řádění novinářských šmoků či zrůdnou, nenávistnou řeč prokurátora Urválka z období nezákonných procesů a útoků proti Svazu komunistů Jugoslávie koncem čtyřicátých a počátkem padesátých let. V článcích těchto autorů se to jen hemží polopravdami i hrubými lžemi, zveličováním a generalizováním jednotlivých okrajových dílčích událostí, jevů a procesů pražského jara, apologetikou "Poučení"... bez nejmenšího úsilí o předložení

seriózních důkazů, a co je zvláště zavrženíhodné, i hrubými urážkami lidské důstojnosti napadaných, jimž nebyla po celých dvacet let a ani nyní, v období "glasnosti" dána sebemenší možnost obrany, jak je to obvyklé v každém civilizovaném, demokratickém právním státě. A k takovému počínání docházelo a dochází ještě v roce 1988, v období nového gorbačovského myšlení, v období "glasnosti"; na stránkách hlavního tiskového orgánu KSČ, Rudého práva! Navíc porovnáme-li tehdejší průběh pražského jara s nynějším průběhem sovětské perestrojky, pak se nám pražské jaro až do 21. srpna bude jevit jako poklidná selanka.

Každému, kdo se koncem šedesátých let aktivně účastnil politického života v naší zemi nebo alespoň pozorně sledoval jeho vývoj a přítomčí pravdu, je zřejmé, že "Poučení..." je přímo klasickým produktem poststalinských názorů a metod brežněvovské éry, že toto "Poučení" vzniklo mj. jako produkt hrubého nátlaku a vměšování brežněvovského vedení do vnitřních záležitostí Československa.

Mladší občané i mladší členové KSČ sotva toho vědí dost o tom, že tento dokument vznikl teprve poté, kdy se brežněvovskému vedení pomocí tanků a hrubého nátlaku a za aktivní účasti jeho domácích stoupanců, podařilo ze strabického, státního a společenského vedení odstranit vedoucí představitele pražského jara a prosadit nové, "normalizační" vedení. Že hlavním smyslem "Poučení" mělo být především dodatečné zdůvodnění správnosti postupu zahraničních kritiků pražského jara, včetně ozbrojené intervence a také postupu představitelů nového, "normalizačního" vedení KSČ. V současné době slouží toto "Poučení" jako jakási bible, která má posvětit a dokázat správnost politiky celého dvacetiletého poarpnového "normalizačního" období. Toho období, v němž v podstatě se neměnicí vedení dovedlo naši zemi a společnost do hlubokého hospodářského, politického, kulturního a mravního úpadku. Jsem dalek toho, abych neviděl, že i v této době bylo leccos vybudováno, leccos bylo dosaženo, neboť i v této době lidé žili a pracovali! Avšak jak se mohlo stát, že Československo, které - řečeno sportovní terminologií - patřilo původně do první desítky hospodářsky nejvyspělejších zemí, kleslo v této době až na konec desítky druhé, či dokonce se potácí až kdesi uprostřed desítky třetí, ačkoliv mělo a má na mnohem lepší umístění v tomto závodě o hospodářský pokrok? Kdo za to může? Avšak místo přiznání této krizové situace - a našim národům nebyla zdaleka řeč na plná pravda kupř. o skutečném stavu našeho národního hospodářství - oficiální propaganda za Vašeho nynějšího vedení místo seriózního přehodnocení uplynulého dvacetiletí a hledání seriózních východisek, pěje chvalozpěvy na toto období jako na období největších úspěchů v dějinách socialistické výstavby v Československu. Oficiální

ideologové mluví dokonce o jakési kontinuitě mezi uplynulým dvacetiletím a nynější přestavbou: O jaké kontinuitě je vlastně řeč? Na co z uplynulého dvacetiletí chcete navazovat, v čem chcete pokračovat, jestliže myšlenky a praxi pražského jara tak kategoricky odmítáte?

Jako historik jsem dospěl k poznání, že základní ideověpolitická a teoretická východiška kritiků pražského jara jsou obsažena v řadě dokumentů, projevů, článků a v různých polemikách z r. 1968: ve Varšavském dopise představitelů pěti intervenujících zemí V- paktu ze července 1968; jakýmsi ~~praktickým~~ v článku akademika Konstantinova; v různých dokumentech intervenčního brežněvovského vedení ze srpna 1968, jako jsou prohlášení TASSu, rozsáhlý článek v sovětské Pravdě z 22. srpna 1968, brožura bližší nejménované skupiny sovětských žurnalistů, tzv. "Bílá kniha" a v dalších. Zvláště ale v rozsáhlé polemice mezi vedoucími představiteli KS Itálie /E. Berlinguer, L. Longo, L. Pavolini/ a představiteli SED, resp. v jejich názorech na plenárním zasedání ÚV SED/W. Ulbricht, H. Aren, H. Krulikowski, K. Rager, I. Grüneberg a d./, či v polemice mezi francouzskými komunisty a sovětskými publicisty.

Jestliže nyní, po dvaceti letech konfrontujeme tato ideověpolitická a teoretická východiška kritiků pražského jara s novým, gorbačovským myšlením, očištěným od nánosů stalinských dogmat a stalinské interpretace základních otázek vědeckého socialismu, jestliže konfrontujeme tehdejší názory a postupy představitelů a stoupců pražského jara /ať již domácích či zahraniční h / s průběhem sovětské perestrojky a jestliže pozorně sledujeme všestranné přehodnocování nejen stalinského, ale i brežněvovského období, pak je zcela evidentní, že historie, život sám ůal za pravdu těm, kdož odmítali kritiku pražského jara z těchto stalinských či poststalinských, brežněvovských a ulbrichtovských dogmatičky by okratických a konzervativních pozic.

Dovolím si zde připomenout několik myšlenek a závěrů z rozsáhlé úvahy F. Burlackého "Brežněv a konec oblevy", otištěné v Týdeníku aktualit č. 49/ 1988:

"Sotvakdo bude pochybovat, že jestli v jedněch sférách, především v ekonomice, se skutečně stále více projevovala tendence ke stagnaci, ve sférách jiných - v politice a morálce - docházelo k posunu vzad v porovnání s desetiletým obdobím chruščovovské ~~obřevy~~ obřevy. Opuštění reform, v mnohém i návrat k administrativně direktivnímu systému stakinovského období, smrasování životní úrovně, všemožné brzdění absolutně zřejmých rozhodnutí, a místo toho triviální politické projevy, korupce a rozklad moci, do nichž byly stále více vtahovány celé vrstvy lidu, ztráta mravních hodnot a všeobecný úpe-

dek mravů- jestliže to je stagnace, tak co potom je krize? Zahraniční politika zvláště odrazila veškerou rozpornost brežněvovské doby, kdy každý krok vpřed na cestě uvolňování byl provázen dvěma kroky vzad. Pouze několik let dělí od sebe takové protichůdné události - Závěrečný akt v Helsinkách a válka v Afgánistanu..."

Upozorňují na nutnost stejné analýzy brežněvismu jako stalinismu, F. Burlackij poknačuje: "Je zřejmě mnohem užitečnější, víc než Brežněvem, zabývat se jeho režimem, brežněvovštinou a stylem politického vedení, který ještě nevymřel a v tomto ohledu jsou nutné neméně pevné ochranné záruky, než proti stalinismu. Proto je zapotřebí taková radikální reforma, jaká byla vyhlášena 19. konferencí strany. ...hlavním viníkem, kterého je třeba dohnat před soud dějin je brežněvovský režim, který zakonzervoval chudobu a deklasoval vědomí obrovské masy lidí... Bylo to dvacet let promarněných možností... A vůbec nejhroznější představou bylo pro režim těchto let odhodlat se k demokracii a omezit moc byrokracie, která byla hlavní opěrnou základnou L. I. Brežněva. Všechny pokusy o prosazení reformy, projevy hospodářské samostatnosti nebo samostatnosti myšlení byly nemilosrdně potírány.

Hlavním poučením Brežněvovy éry je krach administrativně direktivního systému, vytvořeného ještě za Stalina... Brežněv jako živé ztělesnění iluzí státního socialismu přivedl tento státní socialismus k poslednímu bodu bezvýchoďné situace..." Tolik F. Burlackij.

Uvedu zde nyní několik příkladů důkazů, že obdobné závěry, k jakým docházejí sovětské komunisty, plně platí i v našem, československém případě. :

Když jugoslávští komunisté konce čtyřicátých let nastoupili vlastní, národní cestu k socialismu, Stalin je obvinil z buržoázního nacionalismu a antisocialismu. Rezolucí Informbyra z června 1948 byla pak Jugoslávie ze socialistického společenství vyloučena. Dnešní šedesátníci si jistě ještě pamatují na novinové titulky našich novinářských šmoků: "Jugoslávie v moci špiónů a vrahů", "Krvavý pes Tito" a pod. A nejen to. Touto rezolucí byly do mezinárodního revolučního dělnického hnutí, ale zejména do vznikajícího socialistického společenství prosazeny Stalinovy teorie o zákonitém zosťřování třídního boje po vítězství socialistické revoluce; za rozhodující kritérium věrnosti socialismu byl prohlášen vztah k SSSR; byla zde odsouzena teorie a praxe specifických cest k socialismu jako projev buržoázního nacionalismu a přijetí stávajících principů sovětského, tj. stalinakého modelu socialismu jako závazné podmínky pro vznik socialistického tábora.

O dvacet let později - po historicky krátkém chruščovovském

dobí odhalení a odsouzení metod stalinského kultu osobnosti, po krátkém uvolnění napětí v mezinárodních vztazích a po novém, i když zdálka ne dostatečném rozvoji teorie a praxe vědeckého socialismu - po nástupu neostalinské brežněvovské éry, byly všechny výše vzpomenuté stalinské poučky a dogmata rozvedeny do "modernizované", ucelené teorie: Kupř. H. Axen, taj. ÚV SED, v polemice proti italským komunistům, v níž zdůvodňoval oprávněnost srpnové intervence v Československu a kritizoval odmítavý postoj italského vedení KS, velice kategoricky až arogantně prosazoval mj. názor, že hlavní zásadou ve vztazích mezi komunistickými stranami není zásada autonomie a svrchovanosti /suverenity/, nýbrž internacionalismus. A tuto zásadu chápal tak, že zájmy národní se musí podřítit zájmům internacionálním. Z tohoto pojetí internacionalismu pak vyvozoval i právo na vměšování do záležitostí jiných stran a zemí, včetně ozbrojené intervence. Logika této "teorie" jej pak vedla k odmítání, či k hrubému bagatelizování práva na vlastní, specifickou cestu k socialismu, a to ve jménu obhajoby jedině správného sovětského, t.j. stalinského či neostalinského modelu.

Vedoucí němečtí komunisté, stejně jako brežněvovští neostaliniisté nechtěli, či nebyli s to pochopit, že "internationalismus a jednota jsou možné, jen když se zakládají na přímém respektování autonomie a svrchovanosti" /E. Berlinguer/. Nemohli, či spíše nechtěli pochopit skvělou myšlenku F. Togliattiho o jednotě v různosti.

- Novým gorbačovským myšlením jsou nyní zcela jednoznačně a kategoricky zavrženy všechny uniformní teorie o socialistické revoluci odmítající právo na vlastní, specifické národní cesty, zvláště pak jsou zavrženy různé teorie o závaznosti jediného modelu, tak militantně prosazované zejména vedoucími představiteli SED.
- Četná prohlášení nového sovětského vedení, zejm. v sovětao-jugoslávské deklaraci z března 1988, zcela jednoznačně odmítají brežněvovskou teorii omezené suverenity kom. stran a socialistických zemí, již bylo zdůvodňováno právo na vměšování do vnitřních záležitostí jiných stran a zemí a již byla zdůvodňována či ospravedlňována i srpnová intervence v ČS.

Nepovažují za nutné pokračovat ve výčtu starých dogmat stalinské a brežněvovské éry, které nové poznání a potřeby současné obnovy socialismu v jednotlivých zemích odvrhly mezi starou, nepotřebnou a škodlivou ideologickou veteš. Je nesporné, že život sám, potřeba obnovy socialismu, potřeby nynější přestavby daly zcela za pravdu těm, kdož již v šedesátých letech /či daleko dříve/ poznali základní příčiny krize tehdejšího socialismu, těm, kdo poznali a pochopili základní rozpor mezi stalinskou či neostalinskou teorií a praxí a aktuálními potřebami socialismu. Daly za pravdu těm, kdož hájili právo každé strany a země na vlastní, specifickou, národní cestu výstavby

socialismu, odpovídající vlastním a vycházející z vlastních hospodářských, politických a kulturních podmínek a tradic.

Stojně tak stačí pouze konstatovat, že od účasti Brežněva na oslavách dvacátého výročí únorového vítězství /1968/, přes drážčanskou schůzku v březnu, květnová jednání v Moskvě, přes Varšavskou schůzku v červenci a červencová a srpnová jednání v Čierné a Bratislavě můžeme sledovat nepřetržité hrubé vměšování brežněvovského vedení do vnitřních záležitostí Československa, které za obzvlášť aktivní a iniciativní asistence ulbrichtovského, resp. gomulkovského vedení vyvrcholilo srpnovou ozbrojenou intervencí.

Tímto zásahem byla v naší zemi zmařena jedinečná příležitost k pokusu o symbiózu demokracie a socialismu a místo něj nastožena a dvacet let konzervována čs. odrůda brežněvovského neostalinismu.

Každému rozumně uvažujícímu a politicky myslícímu člověku u nás je zřejmé, že i celý dvacetiletý posrpnový vývoj v Československu byl velice výrazně poznamenán a ovlivňován brežněvovským pojetím socialismu, nemluvě již o přímém vměšování do vnitřních záležitostí Československa. Bylo to přece brežněvovské vedení, které kupř. po srpnu 1968 mělo první i poslední slovo v kádrových otázkách, při rozhodování o tom, kdo musí odejít ze stranického a státního vedení, či naopak kdo nesmí být z tohoto vedení odvolán, jak o tom m. j. důkazů svědčí srpnový moskevský protokol či záznam rozhovoru /jednání/ mezi členem předsednictva ÚV KSČ a předsedou NS. J. Smrkovským a zplnomocněncem brežněvovského vedení, náměstkem min. zahraničí V. Kuzněcovem. A nemyslím, že je nutné dokazovat, že Brežněv si vybíral kádry podle "obrazu svého".

Tato skutečnost také dává m. j. možnost pochopit, proč nyní, místo úsilí či odvahy k serióznímu přehodnocení celého posrpnového období a seriózního hodnocení událostí roku 1968, sledujeme úsilí některých představitelů normalizačního vedení o omezování vlivu příkladu sovětské perestrojky, o omezování rozsahu, obsahu a tempa čs. přestavby, a to pod rouškou obhajoby specifických cest, varováním před škodlivostí mechanického přebírání cizích, tj. sovětských zkušeností perestrojky. Zvláště ze strany těch, kdo ještě nedávno nutnost a správnost specifických cest k socialismu a různost jeho forem odmítali, a to ve jménu jakýchsi blíže neurčených zákonitostí výstavy socialismu, které spatřovali především v otrockém napodobování stalinského či brežněvovského modelu, jak jsme toho byli svědky kupř. u jedboho z hlavních autorů "Poučení.." a hlavního posrpnového normalizačního ideologa V. Bilaka.

V této souvislosti se přímo vnucuje otázka. Je snad náhodné, že v jeho knize "Pravda kůstala pravdou" bychom marně špendlíčkem vy-

hrabávali jedinou pozitivní zmínku o období Chruščova a významu XX. sjezdu KSSS, zatímco každý výrok, každý krok, každé hnutí myslí u L. Brežněva je pro něho činem nejvyšší a neomylné instance s právem posledního soudu? Nebo je snad náhodná jeho snaha zbavovat Stalina odpovědnosti za důsledky kultu osobnosti v ČS. ? Nic z toho není náhoda, stejně jako není náhodné, že ze svých projevů vypustil v této knize všechny partie, které by narážely jeho portrét nejzásadovějšího představitele "zdravého jádra", jak si jej sám vykreslil. Máme snad věřit, že kupř. odstavec, v němž se přihlašoval k Aktu ním programu a vyzýval k jeho důkladnému plnění, vypustil jen pro nedostatek místa?

Stejně tak není náhodné nynější rozdělení rolí v rodině Fojtíků. Zatímco se J. Fojtík jedním dechem hlásí k novému gorbačovskému myšlení a k přestavbě a současně přísahá na "Poučení...", paní Eva se vydala na cestu obhajoby starých dobrých časů a mravů/ Stalina a Brežněva, po vzoru N. Andrejevy v Sovětskoj Rossiji.

Vaše bible, na kterou již dvacet let přísaháte, na kterou nutíte přísahat i novou, mladou generaci členů strany, která neprošla událostmi r. 1968 a kterou neustále vnucujete i nové generaci našich národů, toto vaše "Poučení" se nejen svými ideově politickými a teoretickými východisky, ale i věcně, "důkazně", jako vejce vejci podobá "důkazům" z dokumentů zahraničních, ať již stalinských či neostalinských, brežněvovských a ulbrichtovských kritiků pražského jara:

- Jedním z hlavních, či dokonce hlavním "důkazem" kontrarevoluční situace v Československu bylo podle autorů Varšavského dopisu prohlášení "2000 slov". Když však nyní, po dvaceti letech porovnáme obsah tohoto prohlášení s názory a závěry v oficiálních dokumentech a projevech sovětské perestrojky, zvláště v průběhu diskuse a závěry 19. konference KSSS, pak nezbyvá než konstatovat, že jdou leckde mnohem dále a radikálněji, než se odvážili autoři a signatáři "2000 slov", jimž nešlo o nic jiného, než o vyslovení obav ze zpomalování tempa, či dokonce zastavení obrodného procesu a o vyslovení některých návrhů, jak tomu předejít. Přitom výslovně varovali před používáním násilných a nezákonných metod.

- Autoři Varšavského dopisu obviňovali představitele pražského jara z jakéhosi "paktování" se západoněmeckými kapitalisty, s pokusů o získání finanční půjčky. Pomínilo napsostou nepatřičnost této výtky představitelům suverénního státu, pak stačí opět konstatovat, že nynější vedení Sovětského svazu neváhá přijmout velikou půjčku od západoněmecké vlády a jednat s kapitalistickými průmyslníky o spolupráci, a že tajemník ÚV KSČ J. Lenárt ve chvílích, kdy píše tyto řádky, vyjednával s průmyslníky italskými.

Dnes je přece již notoricky známo /alespoň většině účastníků

srpnových událostí/, že když 21. srpna vojska pěti intervenujících zemí vtrhla do Československa, již první dokument, kterým byl tento krok zdůvodňován na mezinárodním fóru jako "internacionální" pomoc poskytnutá na žádost vedoucích představitelů Československa, byl vlastně jedna velká lež. A nejen to. Jen několik málo hodin poté, kdy předsednictvo ÚV KSČ svým Prohlášením odhalilo lživost uvedeného dokumentu a kategoricky tuto "internacionální" pomoc odmítlo, s stejně jako krátce poté i všechny ústavní orgány /president, NS, vláda/ byli všichni vedoucí ústavní činitelé/kromě presidenta/ a také řada členů předsednictva ÚV v čele s l. tajemníkem A. Dubčekem intervenčními jednotkami zajištění a vzápětí orgány brežněvovské KGB, za asistence Šalghovičových orgánů StB odvezení v pancéřových transportérech jako nejnebezpečnější zločinci!

- Pokud jde o druhý dokument - o prohlášení TASSu - mezi historiky známý jako tzv. dopis "zvatelů", podle něhož intervenční vojska pozvala nejmenovaná skupina členů ÚV KSČ, vlády a NS, víte sám nejlépe, jak to ve skutečnosti bylo. Neboť 21. srpna jste se jednoznačně zařadil do úzké skupinky nejvěrnějších stoupců brežněvovského vedení. Je Vám tudíž známo, kdo byl skutečným autorem tohoto prohlášení, jehož zveřejnění měla v čs. rozhlase zajistit skupina prointervenčních stoupců kolem K. Hoffmanna a M. Sulka. Víte zřejmě sám nejlépe, zda byl tento dokument rovněž vyfabrikován brežněvovským vedením, či jeho domácími stoupenci. Jedno je však jisté. Do těchto chvil se nenašel jediný statečný a čestný příslušník "zdravého jádra" strany, který by se k tomuto činu přihlásil.

I kdyby se však byla "žádost" o ozbrojenou "internacionální" pomoc skutečně čs. provenience, nemění to nic na skutečnosti, že všechno toto úsilí interventů a jejich domácích stoupců o politickou legitimitu intervence, bylo velice spontánně a samozřejmě odmítnuto a zmařeno. A to nejen Prohlášením předsednictva ÚV KSČ a ústavními orgány, ale také či především spontánním, nenásilným a neozbrojeným pasivním odporem drtivé většiny občanů Československa, jakož i drtivé většiny tehdejších členů KSČ. Byl to především tento odpor a jednota čs. lidu, co nakonec donutilo brežněvovské vedení ke změně taktiky, co je donutilo dopravit zatčené ústavní činitele a vedení strany a státu do Moskvy a zasednout s nimi za jednací stůl. Na tomto faktu nemůže nic změnit ani skutečnost, že toto jednání probíhalo za velice nerovnoprávných podmínek, ve stínu tanků a pro některé čs. účastníky i ve stínu nenávratna.

Pane generální tajemníku.

Jsem přesvědčen, že národ je víc než politická strana. Jsem přesvědčen, že politické straně - lhostejno, zda budeme používat termínu vedoucí či vládnoucí- má právo stát v čele národa jen pokud,

pokud ho dokáže ne slovy, ale praktickou politikou přesvědčit, že tato politika, kterou prosazuje, vychází ze zájmů a potřeb společnosti svobodných a povnoprávných občanů a tyto zájmy a potřeby skutečně naplňuje. Strana má svému národu, svému lidu především sloužit a ne vládnout. A v oněch osmi měsících pražského jara, zvláště pak v srpnových dnech 68. roku, nejen drtivá většina členů strany, ale i drtivá většina občanů Československa dala jasně najevo, že stojí pevně za Dubčkovým vedením strany a ústavními orgány státu, že stojí pevně za jejich programem pražského jara. Jinak řečeno, v srpnových dnech byl podán nezvratný důkaz, že předšrpnové stranické a státní vedení předložilo našim národům, čs. lidu konečně program, který lid přijal za svůj. V celé poválečné historii národů Československa nebyl podán pádnější důkaz o tom, že stávající stranické a státní vedení má řízení strany a státu ve svých rukou. Zlobné a nenáležité tvrzení intervenčních pisálků, stejně jako tvrzení autorů "Poučení", že tato srpnová jednota čs. lidu byla vytvořena na bázi nacionalismu lze přesvědčivě vyvrátit na základě údajů z četných průzkumů, veřejného mínění před srpnem i o stejně jako po srpnu.

- Snad nejmaršantnější, až nápadná shoda mezi Poučením... a brežněvovsko-ulbrichtovskou intervenční argumentací je patrná již na prvý pohled při srovnání metody a charakteru "důkazů", které použili autoři "Poučení.." k dotvrzení svých názorů a závěrů a metodou z "důkazy", použitými ve dvou dokumentech intervenční propagandy: v brožurě "K událostem v Československu", sepsané blíže neurčenou tiakovou skupinou sovětských žurnalistů /tzv. Bílá kniha/ a v rozsáhlém redakčním článku brežněvovské "Pravdy" z 22. srpna 1968 pod názvem "Pbrana socialismu - nejvyšší internacionální povinnosti", rozšiřovaném v té době u nás intervenčními orgány ve formě brožury. Lze jen litovat, že Bílakovo či Fořtíkovo ideologické oddělení neuveřejnilo tyto dokumenty u příležitosti 20. výročí "internacionální pomoci, nebo že ani jeden z autorů zatraďujících myšlenky pražského jara, jejich hlasatele a stoupence, se neodvážil přinést alespoň pár úryvků z těchto "perel" neostalinské, brežněvovské a ulbrichtovské propagandy. Udělám to tudíž místo nich-

Tak autoři brožury "K událostem v Československu" v kapitole nazvané "Revize základních principů marxismu-leninismu" začínají tuto kapitolu větou: "Podstatnou linií kontrarevoluce bylo ideově odzbrojit dělnickou třídu a pracující lid Československa". A jako zvlášť násorný příklad pro toto tvrzení uvádějí/po mém soudu upravenou/ citaci z projevu Č. Císaře u příležitosti 150 výročí narození K. Marxe "Soudobé podmínky, jaké se vytvořily v Československu", tvrdí Č. Císař - nesnášející dogmatické pojetí ideologie a politiky...Vytvořil

Vynořil se nezbytný problém demokratizace a humanizace socialistického zřízení, problém hledat a najít novou variantu marxismu..." Zvlášť poučné je, jak vzápětí po této citaci autoři brožury tyto Císařovy myšlenky komentují: "Nová varianta" je prý potřebná proto, že "prvotní osvobozené cíle marxismu" byly deformovány. Odpovědnost za "deformaci" prvotních osvobozených cílů je bezostyšně kladena na zkušenosti socialistické výstavby v Sovětském svazu. Chyby a nedostatky napravované právě komunistickou stranou, jsou zneužity ke špinění samotného pojmu socialismus, k tvrzení o nedokonalosti celého nového společenského systému. "Tento svůj závěr pak autoři brožury dokládají další citací z Císařova projevu: "Socialismus - tvrdí Císař - nesplnil zcela naděje lidu a pracujících, dal jim pocítit všechny těžkosti, spojené s revolučním přechodem, všechno fyzické i duševní napětí, spojené s přestavbou společenského řádu a také tíži bloudění, chyb - ani i ztady... O to naštěhvěji!/ potřebujeme nový rozvoj teoretického myšlení našich marxistů, tím více potřebujeme současnou revoluční teorii..."

K této ukázce není třeba ničeho dopřívát. Snad jen konstatovat, že podle logiky myšlení autorů této brožury, za největšího kontrarevolucionáře či revizionistu tohoto století by zřejmě prohlásili M. Gorbačova. A obdobných důkazů myšlenkového "bohatství" a logiky autorů by bylo možno uvést celou řadu.

Základním charakteristickým rysem obou těchto dokumentů v "K událostem v Československu" i článku "Obrana socialismu, nejvyšší internacionální povinnost" / je metoda té nejprimitivnější aplikace stalinové poučky "kdo nejde s námi, jde proti nám". Podle autorů brožury každý, kdo nesouhlasil s kritikou "pražského jara" či intervencí, byl buď kontrarevolucionář nebo antisocialista ve službách imperialismu či alespoň antisovětský nacionalista. Podle této zvrácené metody, intervence a vše, co jí sloužilo, bylo správné, marxistické a legální, včetně intervenční vysílačky, umístěné kdesi na území NDR, zatímco legální čs. rozhlas, stejně jako veškerá aktivita uskutečňovaná z vůle a v zájmu lidu, v intencích pokynů oficiálních ústavních orgánů Československa, byly prohlašivány za ilegální kontrarevoluční, antisocialistické či za antisovětské.

Pro autory těchto dokumentů je rovněž charakteristická metoda: říci účel svítí prostředky. Proto je pro ně zcela běžné a samozřejmé vytrhávání různých výroků ze souvislosti a jejich tendenční výklad, upravování citací podle toho, co chtějí dokázat, uvádění výmyslů a nesmyslů za oběšená fakta, vydávání různých úvah a spekulací kapitalistického tisku za důkazy pro své tvrzení atd. atd.

Dalším charakteristickým rysem obou těchto dokumentů je valice nízká, až diletantská úroveň znalosti teorie vědeckého socialismu

a marx-leninské ideologie, projevující se kupř. v záměně pojmů "model socialismu" a "model marxismu"; politický systém socialismu a společenské zřízení; pro ně je každá kritika konzervatismu a jeho nositelů útokem na stranu, každá kritika administrativně byrokratických metod útokem na vedoucí úlohu strany atd.

Tyto a jim podobné dokumenty se na dlouhá léta staly podkladem pro ideově politické, propagandistické, ale i administrativně politické tažení proti myšlenkám pražského jara i jejich nositelům a stoupencům. A já jsem přesvědčen, že mezi tento druh dokumentů patří "Poučení.." především.

A ještě jeden důkaz o úzké účelovosti celého "Poučení.." bych Vám zde chtěl připomenout. Dovoluji si proto položit Vám několik dalších otázek:

1/ Nebyl jste snad Vy a řada Vašich kolegů z nynějšího stranického a státního vedení mezi těmi členy ÚV KSČ, kteří se podíleli na vypracování nebo kteří v dubnu 1968 zvedli ruce pro schválení Akčního programu strany?

2/ Nebyl jste snad Vy a Vaši kolegové mezi těmi, kdo v červenci 1968, na plenárním zasedání ÚV KSČ hlasovali pro zamítavou odpověď na Varšavský dopis?

3/ Nesúčastnil jste se snad Vy a Vaši kolegové schůze menšinové části ÚV KSČ v hotelu Praha 21. srpna 1968 a nehlasovali jste snad pro to, že i v nových podmínkách brežněvovské intervence Akční program zůstane základem úsilí pro pokračování ve výstavbě socialismu?

4/ Nehlasoval jste Vy a Vaši kolegové na listopadovém plénu ÚV KSČ pro rezoluci tohoto pléna, která zcela jednoznačně vycházela z Akčního programu?

Pokud je málo známo, nikdo z vás v této době nevystoupil s jinou ucelenou platformou a tím méně se základní kritikou Akčního programu, jako základní platformy obrodného procesu. Má tomu snad řádový člen strany, občan tohoto státu rozumět tak, že jste se Vy a Vaši kolegové nemýlili ani před srpnem ani po srpnu 1968 nebo máme tomu spíše rozumět v duchu dělnického sloganu, že "vedoucí má vždycky pravdu"? Prohlašovat však jedním dechem, že jsem pro nové gorbačovské myšlení a pro přestavbu a současně přísahat na "Poučení..", jehož základní ideově politická platforma a teoretická východiska jsou podle charakteristiky marxistického myšlení brežněvovské éry M. Gorbačovem - v mnohém na úrovni 30- 40. let, je pokusem stejného charakteru, jako úsilí smířit oheň s vodou nebo nalévat nové tokajské víno do sudů se zbytky patoků.

K Věším dalším tvrzením se omezím jen na několik zásadních poznámek.

Jistě, kult osobnosti nebo to, co tímto velice nepřesným termínem označujeme, nedosáhl v Československu, které ještě nezapomnělo zcela na své hluboké demokratické tradice, takových zříd-
ných rozměrů, jako v SSSR. Ale nesmíme zapomínat, že zatímco v SSSR působil stalinismus desítky let, vývoj v Československu ovlivňo-
val přímo i nepřímo, poměrně krátkou dobu. Nicméně, i v této po-
měrně krátké době se i u nás velice výrazně projevil všechny jeho základní rysy. Řada nezákonných politických procesů; de-
sátky politických vražd komunistů i nekomunistů; desetitisíce ne-
vinně vězněných; vyřazení celých velkých skupin obyvatelstva z po-
litického a společenského života jako neplnoprávných občanů; jejich
sociální diskriminace; přeměna politických stran a společenských
organizací na pouhé převodové páky a kolečka; nastolení ryze
mocenských, administrativně byrokratických metod řízení a vlády
nad společností; atd. atd. Cožpak tohle všechno je snad zanedbe-
telná daň za opuštění vlastní čs. cesty k socialismu, za hrubé
potlačování demokratických práv a svobod a tradic čs. lidu, za
otrocké napodobování stalinakého modelu socialismu? Proto tedy,
tak jako v SSSR nikdo nesejme hlavní vinu i odpovědnost za všechny
deformace a zločiny ze Stalina, nelze ani podíl odpověd-
nosti z K. Gottwalda, jako vedoucího stranického a státního před-
stavitel v této době. Historická pravda vyžaduje nemilosrdně vy-
mezit jeho odpovědnost i za všechny deformace a zločiny počátku
padesátých let. Kromě toho považuji za nutné připomenout, že celý
proces přehodnocování stalinské i brežněvovské éry, včetně histo-
rie Kominterny klade velké otázky také nad glorifikací činnosti
K. Gottwalda i v jiných obdobích jeho vedoucího postavení, zvlášt-
tě pak v období bolševizace, po jeho nástupu do vedení strany.

Stejně tak je sotva možné souhlasit s tvrzením, jakoby reha-
bilitace obětí "kultu osobnosti" byla u nás beze zbytku vyřešena.
Ano, pracovalo několik rehabilitačních komisí ÚV KSČ s různými
výsledky. Sám jsem se jako historik podílel v odborném aktivu
na práci dvou komisí, tzv. barnabitské /1963/ a na práci Pillerovy
komise /1968/. Jako předseda Ústřední kontrolní a revizní komise v
r. 1968 musíte přece sám nejlépe vědět, že proces rehabilitace byl
po 21. srpnu postupně přerušen. Víte velice dobře, že rozsáhlá
správa Pillerovy komise, která velice důkladně prozkoumala pří-
činy, charakter a rozsah deformací z padesátých let, ale také éry
Novotného, která jasně stanovila i odpovědnost konkrétních osob za
tyto deformace, nebyla posrpnovým vedením KSČ nikdy projednána, jak
bylo původně usneseno, a že žádné závěry z této zprávy vyvozeny
nebyly! Naopak, zpráva byla ve vší tichosti uložena ad acta!

A kromě toho jsem svého názoru, že proces rehabilitace, to ne-

Vážený pane presidente,

jake někdejší český politik z okruhu Alexandra Dubčeka a dávný přítel francouzského lidu dovolují si Vás u příležitosti Vaší návštěvy v mé vlasti uvítat a vyslovit Vám svou hlubokou úctu.

Je tomu půl století, kdy jsem dokončil svá středoškolská studia na Varnotově lyceu v Dijonu. Upřímně si vážím velikosti dějin a kultury francouzského lidu, jemuž za mnohé nesmrtelné hodnoty vděčí všechny evropské národy, včetně našeho.

Češi a Slováci budou vždy spojovat svou novodobou nezávislost s přínosem Francie ke vzniku Československa v roce 1918. Nebyl to nikdo jiný, než T. G. Masaryk, který ocenil důležitost úlohy Vaší vlasti slovy citovanými na pomníku/čs. legii / v Barney: "Prohlášením samostatnosti Čechoslováků podává Francie důkaz své prozíravosti ale i své šlechtnosti".

Vaše návštěva se koná v období vzrušujícího vývoje. Evropa ožívá nadějami na obrození a dohodu národů našeho kontinentu ve společném úsilí o hmotný a duchovní rozkvět všech dohromady a jednoho každého z nich. Politikové na Západo i na Východě začínají hledat cestu k dosažení vzájemného porozumění a důvěry, mírového soužití a spolupráce.

Zdá se, že se postupně vytvářejí základní podmínky pro úspěch tohoto velkolepého projektu. Jsem přesvědčen, že je povinností každé evropské vlády zvyšovat své úsilí a činit dané podmínky stále příznivějšími. Byl bych šťasten, kdyby k tomu co největším podílem přispívala i moje země, známá svými historickými tradicemi boje za pravdu, za svobodu a nezávislost, za demokracii a socialismus.

Lituji, že zatím je přínos Československa k evropskému pokrokovému dění omezen. Ne snad jeho vnější aktivitou, která opětvá deklaracími dobré vůle, nýbrž spíše vnitřním společenským napětím a hospodářskou stagnací.

Po osvobození z nacistického útlaku v roce 1945 zvolila si velká většina našich národů politiku obnovy demokratických zásad a jejich obohačení revolučními společenskými přeměnami. Vyšli jsme na neprobádanou cestu k socialismu, jehož humanistické ideály nás přitahovaly, ale jehož konkrétní rysy jsme teprve hledali. Začlenění našeho státu do mocenského seskupení vedeného Sovětským svazem, ovládaného tehdy stalinismem, svešlo nás z demokratické cesty socialistických přeměn na cestu hrubých chyb a politických omylů, autoritářského režimu, ekonomického zastávání a kulturního ochuzení. Čím více ubývalo demokracie, tím vzdálenější byl socialistický cíl.

Patřil jsem k těm, kdo si časem uvědomili bezvýhodnost této politiky a zahájili nesnadný boj za obrození socialistických idejí v jejich humanistické podstatě. Naše úsilí vyvrcholilo v roce 1968 ř

pražským jarem, které bylo provázáno nadšeným souhlasem a podporou lidu, ale jemuž nebylo dopřáno rozvinout se a prokázat reálné hodnoty svého reformního programu. Vojenská intervence pěti spojeneckých zemí nastoupený vývoj zmařila a vrátila zpět staré poměry.

Připomínám tyto známé věci, abych podtrhl trvalou dramatickост našich soudobých dějin a hloubku společenských rozporů, v nichž stále ještě žijeme.

Zkušenosti dávno prokázaly totální krach stalinského despotismu, ale i jeho zmírněné verze "brežněvismu". Perspektiva demokratické přestavby socialismu, otevřená politikou nového sovětského představitelě M. Gorbačova, poskytla novou naději i nám. Nelze pochopitelně opakovat rok 1968, ale je zcela reálné vypracovat program takových reforem a změn, které vrátí našemu lidu svobodu, spravedlnost, prosperitu a důstojnost.

Česká a slovenská veřejnost je morálně, intelektuálně i politicky připravena takový program přijmout a uskutečňovat. Žádá však, aby tak mohla učinit ze své svobodné vůle, s vědomím možnosti volby a vlastní odpovědnosti. Přeje si, aby tak mohla učinit v podmínkách demokracie, kdy každý má právo vyslovit svůj názor a zaujmout vlastní stanovisko; kdy není nikomu bráněno se shromažďovat a spolupůsobit s obdobně smýšlejícími druhy a občany; kdy není neustále střežen policií a vystaven nebezpečí represe. Žel, dosud tomu tak není.

Aby odůvodnily svévolné zákroky proti nezávislým občanským iniciativám, uchylují se oficiální kruhy k trepnému a podvodnému tvrzení, že tyto iniciativy jsou protisocialistické, protistátní, nezákonné.

Každý, kdo se seznámí se stanovisky a činnostmi kterékoliv demokratické opoziční skupiny v naší zemi, dosvědčí její zákonné chování.

Čemu orgány represe říkají "protisocialistické", je ve skutečnosti protistalinské, co nazývají "protistátní", je pouze protiautoritářské, co se považuje za "nezákonné" je projevem nefalšované demokracie. Máme-li u nás politické vězně, tedy z těchto průhledných příčin.

Chování našich vládnoucích míst je určováno protikladem mezi vědomím nezbytnosti přestavby socialismu a strachem z převratných důsledků její realizace. Jsou to tytéž kruhy, které pohřbily reformy roku 1968 hnané stejnými příčinami, jako ty dnešní. Lze chápat jejich schizofrenii, ale právě to prodlužuje krizový stav naší společnosti a oddaluje potřebné změny.

Jsem si vědom, že existuje jediné reálné východiště z této krize jímž je vlastní úsilí našich národů přivodit změnu politiky ve směru pokrokového vývoje. Neočekávám, že rozhodující impuls ke změně

přijde odněkud zvenčí. Současně však beru v úvahu rostoucí vzájemnou závislost národních soudů na celém kontinentě a věřím v trvalou aktivitu přátel a spolubojovníků ke zdárnému rozvoji evropské budoucnosti, v níž najde své místo i Československo.

Osmělil jsem se Vám napsat tento dopis, pane presidente, neboť jste jedním z čelných představitelů světového socialismu a jeho politické kultury. Ideje a praxe socialismu mohou sehrát úlohu činitele evropské velikosti jen tehdy, jestliže vyřeší své vnitřní rozpory zhoršené někdy dogmatismem a sektářstvím; jestližď najdou v každé zemi identitu, odpovídající národním podmínkám, tradicím a zvláštnostem; jestliže se bytostně prolnou s demokracií a humanismem, svobodou a spravedlností.

Zosobňujete jednu z možných variant socialismu, jako otevřeného, hnutí a společenského řádu nepřetržitě utvářeného a zdokonalovaného tvůrčí prací lidu, vedle variant jiných, mezi nimiž právě dnes vyniká Gerbačovova koncepce sovětské perestrojky. Přeji bych si, aby celá evropská levice našla společnou řeč, která skloubí různost názorů a pojmů, rozmanitost teorií a praktických podob socialismu, k nimž se v dohledném čase, jak doufám, bude moci počítat i specifická tvář lidská tvář socialismu v Československu.

Jsem hluboce přesvědčen, že spolu s M. Gorbačovem, W. Brandtem, B. Craxim, A. Ochettem, F. Gonzalesem, K. Groszem, A. Papandream a dalšími socialisty tvůrčího myšlení budete i Vy nadále přispívat svým originálním a nepostradatelným podílem k pokroku demokratického socialismu na našem kontinentě a ve světě vůbec.

Přeji Vám, pane presidente, příjemný pobyt v naší zemi a úspěšná jednání o pokroku v řešení evropských otázek i ve vzájemných československo-francouzských vztazích. Snad se podaří mj. obnovit i tradici československých oddělení lycejí v Dijonu, Nimes a Saint Germain, odkud vzešly v minulosti stovky příslušníků naší národní inteligence a přátel francouzského lidu.

Dovolte mi rovněž upřímně Vám popřát úspěšný vstup do roku 1989, kdy Vaše země oslaví 200. výročí Velké francouzské revoluce, která zahájila epochu moderních dějin a podnes inspiruje národy svým heslem "Svoboda, rovnost, bratrství!"

V Praze 6. 11. 1988

Čestmír Císař

Když před 70. lety vojáci monarchistické kontrarevoluce zavraždili Rosu Luxemburgovou, skončil tím předčasně nejen život ušlechtilé ženy. Ze scény rodící se Třetí internacionály s ní též odešel teoretik přinejmenším rovnocenný Leninovi: vedle bolševismu stál u jejího zrodu též luxemburgismus. Šlo o dva proudy revolučního marxismu; oba považovány socialismus za úkol současného období a jedinou cestu k němu viděly v proletářské revoluci, která nutně musí nabýt formy nelítostné občanské války. Ve svém návrhu spartakovského programu věnovala Rosa hodně místa kritice Engelsovy předmluvy ke Třídňím bojům ve Francii z r. 1895, v níž Engels ukázal, jak se v posledním desetiletí velmi zhoršily podmínky pro pouliční ozbrojený boj. Toto poslední Engelsevo dílo, tak inspirující pro sociální demokracii a mnohem později i pro komunistické hnutí, považovala Rosa Luxemburgová za jeden ze zdrojů bankrotu SPD.

V několika zásadních bodech se však Lenin a Luxemburgová rozcházel. Jestliže v v národnostní a rolnické otázce jsou názory Rosy Luxemburgové dávno překonány, její odlišný postoj k demokracii zůstává dodnes zdrojem inspirace, zejména pro vládnoucí komunistické strany. Ještě ve vmatislavském /breslau/ vězení napsala Luxemburgová stužku kuské revoluce. Odmítla v ní námítky, že Rusko bylo zralé jen pro buržoázní revoluci a vysoce ocenila orientaci bolševiků na světovou proletářskou revoluci, ale zároveň považovala za nutné se s jejich postupem kriticky vyrovnat. Viděla v tom "nejlepší školení německých a mezinárodních dělníků pro úkoly, které pro ně vyplývají ze současné situace." Luxemburgová kritizovala bolševiky především za potlačování demokracie. Její kritika se netýkala jen jednotlivých aktů, ale pohybovala se i v rovině obecných zásad. A tato místa zůstala pak po desetiletí ojedinělým místem v komunistickém myšlení ukazujícím na úskalí revolučního násilí a na možnost demokracie právě pro normální zdravý vývoj socialistické společnosti.

"Jistě, každá demokratická instituce má své meze a nedostatky, co což sdílí se všemi lidskými institucemi. Jenomže lék, který objevili Trockij a Lenin: odstranění demokracie vůbec, je ještě horší, než slo, jemuž se má sanazit: zasypává totiž sám živý pramen, z něhož jedině mohou být korigovány všechny vrozené nedokonalosti sociálních institucí: aktivní, nebrzděný, energický politický život nejširších lidových mas..." Proto Luxemburgová zdůraznila nutnost svobody tisku, sdružování a shromažďování. Upozornila, že potlačení demokracie vyvolává nebezpečí byrokratizace: "Veřejný život posvojn, usíná, tisíc vůdců nevyčerpatelné energie a bezmezného idealismu diriguje a vládne, pod nimi ve skutečnosti tučet vynikajících hlav řídí, a elita dělnictva je čas od času pozvána na schůze, aby tleskala řečem vůdců, jednohlasně schválila předložené rezoluce

- v základě je to tedy vláda kliky - ovšemže diktátura, ale ne proletariátu, nýbrž diktatura hrstky politiků, tzn. diktatura v čistě buržoázním smyslu, ve smyslu jakobínského panství...."

Mezi komunisty bylo silné vědomí, že jsou nositeli jakobínských tradic. Rosa Luxemburgová naopak akcentovala ty stránky jakobínství, jichž by se měli proletářští revolucionáři vyvarovat. Šlo především o teror, jehož nutnost bolševici zdůrazňovali. "Hrůzovláda jakobínů ve Francii" napsala R. L. - "nebyla ničím jiným než zoufalým pokusem radikálního maloměšťáctva nastoupit a udržet své trvalé panství ve Francii v době, kdy k nástupu svého panství v celé Evropě byla povolána teprve velkoburžoázie" A jindy prohlásila: "Proletářská revoluce nemá pro své cíle zapotřebí terorů, nenávidí a očklíbí si zabíjení lidí."

Odlíšné místo, které u Luxemburgové na rozdíl od Lenina zaujímala v hierarchii hodnot demokracie, se zračí i v odlišném postoji k ozbrojenému povstání. Oba v něm viděli více méně nevyhnutelnou cestu k dobytí moci dělnickou třídou. Avšak bolševici považovali pro zahájení revoluce za postačující, mají-li v daný moment za sebou většinu proletariátu v rozhodujících centrech. Pro Luxemburgovou byl takovýto předpoklad nedostupující. "Spartakův svaz - napsala - nikdy nepřevzme moc jinak, než na základě jasné, jednoznačné vůle velké většiny proletářské masy v Německu, nikdy jinak, než na základě jejího uvědomělého souhlasu s názory, cíli a metodami Spartakova svazu" - S tímto rozdílným přístupem souvisel i rozdíl v místa, které ozbrojené povstání zaujímalo v myšlení Lenina a Luxemburgové. Lenin je akcentoval, Luxemburgové o něm mluvila minimálně. Bolševici považovali za svůj úkol stanovit počátek povstání a případně i stáhnout ozbrojené dělníky z ulic, spartakovce vedlo nepochopení tohoto úkolu k celé řadě porážek v živelně vypuknuvších ozbrojených bojích.

Rozdílnost leninismu a luxemburgismu se projevila i ve vztahu k založení Komunistické strany Německa a Třetí internacionály. Zatímco bolševici si přáli co nejrychlejší rozkol sociálně demokratických stran, Roza Luxemburgová nechtěla utvořit komunistickou stranu dříve, než by získala pod svůj vliv většinu revolučních dělníků. Nesouhlasila ani s tím, aby se Třetí internacionála utvořila dříve, než ve většině důležitých zemí vzniknou masové komunistické strany,

Spartakovci byli stejně jako bolševici názoru, že v nové internacionále za jednotlivé strany budou muset podřízovat mezinárodní disciplíně, aby se neopakovala tragedie z r. 1914, kdy na sebe socialisté různých národů začali vzájemně střílet. Luxemburgová však tuto disciplínu chápala zřejmě jako podřízenost jednotlivých stran

mezinárodním kongresům, nikoliv jako převo exekutivy Komunistické internacionály zasahovat i do organizačních záležitostí.

Sartí Rozy Luxemburgové odešel tvůrce doktriny, která stála u kolébky rodící se Třetí internacionály jako spojenec a zároveň, jako oponent bolševismu. Paaxe let po první světové válce a zomyšlení nad ní překonaly utopické rysy luxemburgismu: fatální pojetí revoluce, kult mas a s ním spjatou důvěru v třídní instinkt, jež na bývala takřka mystického rázu. Zároveň však byly v komunistickém hnutí odmítnuty či opominuty ty myšlenky R. Luxemburgové, které mohly být korektivem v bolševické revoluční cílevědomosti: především vědomí, že socialismus musí vytvořit vyšší typ demokracie.

Unita 15. 1. 1989

Replika k V. Havlovi: Šifra socialismus, v. idových novinách 7-8/88.

Polemika se slavným spásovatelem, kterému fandí pokroková veřejnost u nás i ve světě, je pro neznámého člověka věc riskantní, protože leckomu může takové vystoupení připadat jako nepřiměřené odvážné, směšně drzé nebo třeba i nečistě ambiciózní. Přiznám se, že jsem v ambivalenci pocitů několik týdnů váhala nad rozepsanou replikou a s konečnou platností jsem se rozhodla podle zásady: pravda padni, komu padni, s tím, že se podepíšu pouze šifrou /nikoliv ze zbabělosti/.

V. Havlovi neupírám přesnou intuitivní schopnost, vlastní uměleckým talentům, globálně vyjádřit situaci, charakter, perspektivu. Globalita uměleckého vidění může však postrádat postačující informační úplnost, která je nezbytná v teorii šetřeného předmětu. V demokratickém dialogu bychom měli tyto dvě gnoseologické roviny brát v úvahu a jejich rozdílnost tolerovat.

Již vstupní odstavec V. Havla naznačuje méně objektivitu, než připouští teoretické kritérium. V seriózním dialogu snad není potřeba socialismus, přes veškerou jeho diskreditaci některými státními režimy ironizovat jako "hrdě zdůrazňovanou vědeckost" a její krach a "happy end dějin světa" a la sentiment červené knihovny a tím méně jako slovo, které "už není ničím víc než veskrze prolhanou šifrou".

Ujišťuji pana Havla, že s mocenakou silou "reálného" socialismu a jeho reprezentanty mám podobné neblahé zkušenosti jako on, zdůrazněné o to víc, že je mohu pocítovat nejenom jako zklamání, ale přímo oklamání a podvod. Nemám proto žádný důvod najít byrokratický komunistický etatismus a také to nečiním, naopak, kritizují jej a odmítám a přesto nemám pocit, že kritizují slona z pozice myši, když současně hájím vše poctivé, objektivní, perspektivní, co v socialismu je a v jeho historii vždy bylo.

O tom, že socialismus a komunismus jsou relativně nezničitelné, věděl již Masaryk a tento závěr učinil po důkladném sociologickém a politologickém studiu literatury i jeho praktickou analýzou za své osobní účasti v nich nebo při nich; použít zde termínu- zúčastněný pozorovatel- by bylo málo vystihující/ viz jeho Otázka sociální a spolupráce se sociální demokracií na počátku století, jeho Světová revoluce a přítomnost na území Ruska v roce 1917- 1918/.

Socialismus a dokonce ani bolševismus nedbly několika větami jenom proto, že v nich neviděl optimální řešení základních sociálních problémů lidstva a člověka, anebo proto, že se s nimi pocitově nemohl ztotožnit. Vidí tato hnutí jako součást světové revoluční aktivity s jeho aktuálními i potencionálními negativy, ale především v je-

jich kulturní sociální a politické podobě s jejich dějinnou perspektivou, která tkví v hloubce základních sociálních rozporů. Po více než šedesáti letech Masarykových publikovaných prací nemáme dnes sebemenší důkazy, že se situace v tomto smyslu změnila. A i kdyby někdy v daleké budoucnosti nastala doba, že socialismus jako hnutí a jako program ztratí svůj aktuální politický smysl, protože se podstatně změnil sociální třídní struktura a celý sociální systém, zůstane v dějinách lidské společnosti jako kulturní, politické, materiální i duchovní epochální realita.

Odpůrcům socialismu bude pravděpodobně tato moje hypotéza proti mysli a možná, že jí budou stotožňovat s mocenskou globální megalomanií. Moje přesvědčení však není toho druhu a mám za to, že ani ze spisů klasické socialistické literatury při nezaujatém čtení nelze mocenskou megalomanií seznat. Keďné cíle socialismu a komunismu jsou skromnější: svět, který odpovídá potřebám a zájmům kulturního, etického pracujícího člověka. Tento cíl je ovšem daleký a křiví, jaká nová úskalí k jeho dosažení čekají nejenom socialisty a komunisty. "Černá samitka" dnes ve světě nových rozporů mezi bohatými a chudými už není pouhou sci-fi; je předsvětí prohloubení sociálního třídního boje, tentokrát mezi humanismem a "moderním" kanibalismem.

S uhlasím, že pojem socialismu je v dnešní době mnohoznačný v t n ě jeho diskreditace některými statistickými reálnými. Doporučení V. Havla k jeho eliminaci však považují za recept zcela neadekvátní. Verbální chování toho druhu by na skutečnosti nic nesměnilo a choroby socialismu i celé společnosti by pouze odsouvaly mimo racionální pozornost. Socialisté také nesocialistům nevytýkají jejich terminologii a nezavazují je práva na jejich základní pojmy, s výjimkou sice mosenky silných leč hloupých cenzur a strážed čistoty státních ideologií. Mám dojem, že panu Havlovi, při vší úctě k němu, ujelo pero v nějakém zlobném afektu, což plně chápu a v analogických afektech veškerý socialismus a komunismus posílám kamsi, ale racionálně vím, že to nejsou pojmy, které nenávidím. Mé protikomunistické a protisocialistické afekty jsou přesněji mířené -proti těm, kdo socialismus a komunismus učinili svým rájem na zemi tím, že okradli a okrádají, oškubali a škubají nejenom své "třídní nepřátele", ale veškerý pracující lid, kterému usurpátorsky vládnou. K etablování jejich režimů není potřeba přílišných vloh ani talentů, leda že by se za vlohy a talent považovaly schopnosti zlodějíčků, zlodějů a zločinců. Mám dojem, že s tímto pojetím "socialismu" a "komunismu" se pokračují socialisté a komunisté rozešli již koncem padesátých a v průběhu šedesátých let.

Diferenciace uvnitř socialistického a komunistického hnutí je per-

manentním procesem od samého jejich vzniku. Není nic mimořádný, ani v současné době. Neznamená to však úpadek a zánik a tedy ani ontologický důkaz pro eliminaci základního pojmosloví. Z nitra socialismu, na rozdíl od V. Havla, postavila bych otázku zcela jinak: kdo v socialismu a komunismu dneška má normální právo hlásit se k jeho humanitní tradici? Ale to už je otázka nejenom pro ideologickou polemiku, ale především pro vědu o socialismu.

Doporučení pana Havla, abychom se zřekli pojmu socialismus, třeba jen na určité období, než bude nově definován, je v dialogu cosi, jak říkají muži, jako rána pod pás: soupeř je zbavován svého základního vyjadřovacího prostředku, základního pojmu, kterým je další dominantní terminologie definována. Dostane se do situace analogické řečově patlajícímu tvoru s mezerami v šedé kůře mozkové. Již pouhá nejistota z nepřiměřené skepse k pojmosloví musí nutně způsobit atrofující handicap. Přečetla jsem si u E. Fromma jinou verzi dialogu, která se zakládá na rovnosti partnerů s cílem dopídit se pravdy, abík by záleželo na tom, na které straně je pravdy více, či na které straně se pravda objeví. Jsem pro tuto variantu, protože zakládá poctivý dialog a nikoliv konfrontaci.

Třetím problémem, který V. Havel naznačuje, je potřeba nové definice socialismu. V tom se s ním relativně stotožňuji. Jenomže jako každou vědecky platnou definici nelze ani definici socialismu "cypat z rukávu". O problému definice socialismu se rozhovořil i brněnský klub a námětů tam bylo nemálo /říjen 1988/.

Panem Havlem formulovaný požadavek je zcela aktuální, ale netýká se pouze socialismu, již proto ne, že adekvátně definovat sociální jev a proces znamená určit jeho vnitřní i vnější struktury, což znamená i definovat i další sociální a politické systémy, ke kterým se svými kontakty a působením vztahuje, s nimiž společně v v jednom světovém systému působí. V určité modifikaci se podobný požadavek objevuje i v zahraniční publicitě: část politicky aktivní mladší generace je skeptická ke všem tradičním politickým stranám včetně socialistů a komunistů; vytýká jim např. stařecký konzervatismus v sociálním složení, v programech i organizačních principech. V tradičních politických strukturách se začíná rýsovat začátek procesu jejich přetváření. Některé pojmy přitom ztrácejí na své frekvenci, o některých se diskutuje, nové vznikají a ustalují se. Tedy nejenom z negativních důvodů, které uvádí pan Havel, ale z hlediska celé světové politické kontinuity, považují novou definici, či přesněji, nové definice socialismu za potřebné a nanejvýš žádoucí.

Definovat znamená určovat, vymezovat. Samotný pojem definice je mnohotvarý a mnohoznačný. I z přísně formálního logického hlediska

existuje více druhů definic a jejich počet není ukončen; přibývá jich tím, jak vznikají nové vědecké postupy. Přesto klasická aristotelovská definice se stále zdá být nejobtížnější, protože může být formulována až po dokončení badatelské analýzy. A i taková erudovaná definice u složitého fenoménu je z mnoha hledisek napa-
nutelná, jak dokazuje ironie Sokratova. Koněkuď odbočím, když připomenu Masaryka: málokdy se pokouší o aristotelovskou definici fenoménu, který usilovně zkoumá; možná i proto, že Sokrates a Pla-
ton byli jeho starověkými filosofickými vzory. Definice částečné jsou snad o něco snazší, ale ani ty nemohou být sestrojeny bez předchozích výzkumů, mají-li mít poznávací hodnotu a smysl.

Kromě klasického formálně logického způsobu je ale možné defino-
vat, určovat, vymezovat ontologickou či myšlenkovou skutečnost i jinými postupy - modely myšlenkovou skutečnost i jinými postupy-
modely myšlenkovými i fyzickými, statistickými a matematickými, výro-
kovým kalkulem, srovnávací analytickou metodou, analogií, defini-
cemi negativními a také definicí v přeneseném slova smyslu;
uměleckým zobrazením nebo třeba politickým programem.

Definice socialismu v tomto různorodém smyslu byl v minulosti a je i dnes nespočet, jak velmi správně a erudovaně v brněnské diskusi uvedl J. Slávik. Socialismus nebyl a není neartikulovaným fenomé-
nem. Patří k současné ontologické i myšlenkové realitě globalistiky a vyloučit jej z nich může být pouze subjektivním přáním a nikoliv úspěšnou realizací.

Naše skepsa má poznávací charakter. O socialismu zdaleka nevíme vše; naše poznání se z objektivních i subjektivních důvodů velmi opozdilo za skutečností; ale nemáme důvod ke skepsi ontologické. Chceme-li tuto situaci napravit, musíme vyjít z materiální i ducho-
vní existence socialismu, jinak by nebylo co zkoumat, o čem diskuto-
vat, co poznávat a o čem se vyjadřovat.

Jsem přesvědčen, ukáže-li se snaha erudovaně socialismus jako hmotnou i pojmovou skutečnost zkoumat a přepracovávat, že V. Havel nám při tom bude držet palce stejně, jako my držíme palce v jeho literární a politické činnosti jemu.

listopad- prosinec

M. H.

Události kolem pléna ÚV KSČ z 15. - 16. 12. 1988 se jeví z odstupu několika týdnů v poněkud jiném světle než bezprostředně po něm, a to díky dalším prosáklým informacím o jeho předehře i průběhu. Odchod Vasilu Bilaka z funkce - byť sám o sobě jistě ne politicky bezvýznamný, není již tím hlavním, co zasedání vyjevilo. Také pro plénum příznačné kritické vystoupení Chňoupek proti Bilakovi a Štefaňákovi za sterilnost jejich pojetí zahraniční politiky a mezinárodních vztahů, svědčí o stoupajícím napětí mezi členy ÚV KSČ včetně slovní potyčky mezi Chňoupekem a předsedajícím Fojtíkem. Ani toto Chňoupekovo vystoupení není tím hlavním, co plénum přineslo nového do politického pohybu ve vládnoucích strukturách.

Jeho hlavní smysl - na základě dodatečných informací - vidím v tom, že v souvislosti s usnesením o svolání 18. sjezdu KSČ na 10. května 1990 se stalo první otevřenou mocenskou srážkou mezi potenciálními alternátory ve vedení KSČ. Otázka nástupnictví ve vedoucích funkcích strany a státu vyvstane v mezidobí příprav sjezdu s veškerou naléhavostí a bude mít podobu generační změny vedoucí garnitury. Vždyť nejen G. Hučák dosáhne vysokého věku, a bude muset být vyměněn. Rovněž Miloš Jakeš, Alois Indra, Karel Hoffmann se přiblíží hranici sedmdesátky a tím bude zpochybněna účelnost a možnost jejich volby na další pětileté funkční období.

Toho jsou si dobře vědomi ti mladší členové předsednictva ÚV KSČ, kteří do něj postoupili v průběhu právě uplynulého roku 1988. Jde jim nyní o to připravit si co nejlepší a nejsilnější výchozí pozice pro boj o nástupnictví, až ta rozhodná chvíle nastane. Také srážka, ke které došlo v boji o dědictví po odstoupivším či přesněji odstoupeném Vasilu Bilakovi byla součástí přípravy takových startovacích bloků v příštím závodě o dosažení funkce nejvyšší. Již během podzimu se nejvýrazněji profiloval jako претендент na nástupnictví po Bilakovi pražský městský tajemník Miroslav Štěpán. Stal se jednou z nejaktivnějších postav zdejší politické scény a byl v předvečer pléna již na prahu třinácté komnaty, kde na něj měla čekat funkce tajemníka ÚV KSČ a předsedy nejen komise pro mezinárodní vztahy, ale rovněž komise ideologická. Zdálo se, že vše má již na dosah ruky, a najednou se mu vše rozplynulo jako přelud před očima.

Čím to, že se všechno v poslední chvíli tak zvrátilo? Samy se ani v politice nic nezvrátí. Kdo byli ti, kdo zvrátili toto téměř již hotové rozhodnutí a odvrátili Štěpánův vzestup do nejvyšších patermoci, odkud je již jen krůček ke kabinetu nejvyššího? Zatím ještě neznáme vše, co se odehrálo v těch hodinách za zvukotěsnými dveřmi kabinetů, ale přibližné kontury se již rýsují. Především se proti tomu postavili všichni slovenští členové předsednictva ÚV KSČ s pouka-

zem na to, že zahraniční politika a mezinárodní vztahy jsou předmětem společného zájmu obou částí federace. Po odchodu Chňoupka z funkce ministra zahraničí a Bilaka z funkce tajemníka pro mezinárodní vztahy by byli Slováci zbaveni vlivu na vytváření společné politiky v této oblasti, což označili za narušení principu federace. Česká veřejnost dost citlivě nevnímá reakce, jaké způsobují personální změny v nejvyšší sféře moci na Slovensku, když poměr členů předsednictva poklesl ze třetiny na čtvrtinu a zastoupení Slováků ve vládě se scvrklo téměř jako za Novotného. Což "česká ulice" může vítat se zaocti učiněním, ale nikdo z těch, jimž jde na české straně o harmonické vztahy ve společném státě by neměl zůstat lhostejný k recidivám novotnismu ve slovenské otázce. Navíc to nahrává konzervativním kruhům na Slovensku, jak o tom svědčí Šalhovičova vystoupení na zasedání ÚV KSČ v prosinci 1988 /viz RP /. Spor skončil kompromisem, předsednictví komise pro mezinárodní vztahy dostal tajemník ÚV KSČ Josef Lenárt navíc k předsednictví komise ekonomické. Byl by to olbřímí úkol i pro muže mnohem výkonnějšího. Proto lze usoudit, že jde o řešení přechodné a provizorní.

Nutno zaznamenat, že nezastupitelnou roli v eliminaci Štěpána sehrálo i negativní stanovisko "českého byra". Předseda výboru pro stranickou práci v ČSR Karel Urbánek se postavil rozhodně proti Štěpánově kandidatuře a tím, že nesouhlas projevíli zástupci obou územně nacionálních orgánů, byla věc pro Štěpána zcela ztracena. Do-razilo to ještě jednání sekretariátu ÚV KSČ ve středu 14. 12. 1988, kde byla posuzována zpráva Hegenbartova oddělení, která hodnotila průběh Lennoniády 8. 12. jako politicky uspokojivý, zato průběh shromáždění na Škroupově náměstí 10. 12. jako pobuřující /jmenovitě vystoupení R. Battěka, P. Flacáka a provolávaná hesla "Odstoupit, odstoupit!", "Pryč s vládou jedné strany!"/

Štěpánovi přitom přitížilo i stanovisko předsednictva OV KSČ Praha 3., které kritizovalo, že povolení ke shromáždění bylo uděleno přes jejich hlavy na výslovný pokyn vedení MV KSČ v Praze.

Štěpán má touto prohrou velmi ztíženou pozici a jeho vyhlídky jako alternáta se v aparátu velmi zachmuřily. Ví se o něm, že při vyznamenávání příslušníků jednotek, které svým rasantním zásahem rozehnal-y demonstranty na 28. října 1988 ujišťoval "hydru kontrarevoluce rozdrtíme" a současně nebyl proti účasti Václava Havla za Štěpánovy přítomnosti na oslavě 30. výročí divadla Na zábradlí. Je mu předhazována politika dvojí tváře - známý obrat z roku 1968. Žeby nové "druhé centrum" v Praze? Zeslábla Štěpánova pozice v městském aparátu. Na ÚV KSČ neměl ještě čas si pozici vybudovat, "českém byru" nefiguruje a se slovenských částí vede se již dostal do otevřeného konfliktu. Příliš mnoho negativních bodů utržil ve velmi

velmi krátkém čase a tak jeho vyhlídky do budoucna nejsou nyní příliš růžové.

Zato Karel Urbánek, dosud člověk nevýrazného profilu, se projevil jako obratný taktik, který zahradil cestu vzestupu svému potenciálně největšímu rivalovi a navíc si začal budovat mosty ke slovenské části členů ÚV KSČ. A je známo z let 1967-9, že v situaci, kdy se česká většina ÚV KSČ rozdělí na dvě části, jsou Slováci jazyčkem na váze. Úvodem roku 1989 lze říci, že Karel Urbánek do něj vstoupil s nejlepšími výchozími pozicemi do dalších kol boje o nástupnictví. Zatím příliš neodkrývá karty, ale tento rok ho bude nutit profilovat se politicky i před veřejností a pak nastane hodina pravdy.

V dostihové stáji alternátů netrpělivě přešlapují i další zájemci o dostih k moci. Třeba mladý synovec genseka Vladimír Kunovjének - zatím ředitel Ústavu m-1. při ÚV KSČ, brzy možná nástupce Fojtíkův jako šéfcicolog?

Bude to asi zajímavý rok, ten nový rok 1989 !

8. 1. 1989

Hluboké kořeny

/Na okraj prohlášení vlády L.Adamce/

Programové prohlášení vlády, přednesené jejím předsedou, dává nejen mnoho podnětů k zamyšlení, ale vyvolává i značné rozpaky nad tím, co je v prohlášení jen v náznacích. Sám premiér ve svém vystoupení uvádí, že "síla konzervatismu v řídicí sféře i rozšíření pohodlnosti i sebeuspokojování, zakořeňená myšlenková dogmata a stereotypy představují nelehkou bariéru." I když v dalším vyjadřuje optimismus, pak nejen dosavadní zkušenosti, ale i denní praxe hospodářská i politická /a ta hlavně/ vytvářejí klima nikoli optimistické. K optimismu nepřispívá ani konstatování, že: "Při posuzování současného stavu se ukázalo, že kořeny příčin existujících problémů jsou hlubší a dlouhodobější, než jsme mohli předpokládat." Pokusme se premiérovi pomoci definováním problémů, které jsou navíc propleteny do nejednoho gordického uzlu a Alexandr Makedonský se svým mečem není momentálně k ~~ruká~~ mání. Byl by pouze Alexandr Bolognský, též Bratislavský, ale jak je to s jeho mečem? Ponořme se tedy, ne snad do věků, ale desetiletí, a tam hledejme kořeny problémů sužujících nás až do dneška.

Obecně se uznává, že struktura našeho hospodářství a hlavně průmyslu je brzdou dalšího rozvoje. Kde se taková struktura vzala? Z vystoupení vedoucích představitelů to vypadá tak, jako by se nám svalila na naše hlavy jako nějaká živelná pohroma. Struktura nevzniká náhodně, je produktem postupného vývoje, výslednicí obrovského počtu akcí a interakcí, hospodářských subjektů za dlouhé období. Takto se formovala i struktura našeho hospodářství až do vypuknutí války. Byla to struktura, která se začala formovat od druhé poloviny 19. století, s rozvinutou sítí dopravní, spojovou, vzdělávací, s tradicemi podnikatelské aktivity, hotovými systémy hospodářského řízení, s vyspělou úrovní kultury obyvatelstva. Jak se s tímto dědictvím minulých generací naložilo?

Tak, že došlo k zásadní změně v celém zaměření hospodářského

vývoje, jehož výrazem se pak stal zlom ve struktuře. To, co se za generace vyvíjelo na podkladě tradic, přírodních podmínek a geografických vazeb, se v průběhu několika let zásadně převrátilo. Vyplýval tento hospodářský zlom z potřeb Československa, nebo snad byl diktován vědecko-technickými inovacemi, které si takovouto změny vynutily?

Kde hledat počátek tohoto osudového zlomu, jeho ideové a myšlenkové zdroje? Snad ve změně vlastnických vztahů vytvořených znárodněním? Příčina nevyplývala z pouhé změny vlastnických forem, ale byla mimoekonomická, vyplývala ze změn mocenských uvnitř republiky i mimo ni. Je možné a někdy i nutné přijímat rozhodnutí na úkor ekonomické účelnosti, ale ekonomické zákonitosti se tím nemění. Odstoupení od zásad ekonomické efektivnosti je možné jen ve výjimečných situacích, krátkodobě a v omezené míře.

Není historický nebo snad historizující pohled na naše hospodářské problémy zbytečným luxusem? Snad by stačilo vyjít z analýzy současného stavu a hledat cestu, jak ho změnit. Říká se a píše, že dosavadní neúspěchy pokusů o ekonomické reformy byly zapříčiněny jejich polovičitostí a nedůsledností jejich provádění. To je konstatování povrchní. Polovičitost a nedůslednost nebyly příčinou, ale následkem toho, že nebyla překonána ideová a myšlenková dogmata o hospodářském řízení jako součásti řízení celé společnosti. Myšlenkový sběr mezi centralisticko-administrativním řízením a řízením demokratickým dal vzniknout polovičitostem a nedůslednostem. Ideová porážka dogmat není možná bez průkazu jejich důsledků na hospodářský život.

Po znárodnění v roce 1945 a v roce 1948 se po určitou dobu hospodářství Československa vyvíjelo ve směru předurčeném předcházejícím vývojem. Politickou směrnicí pro hospodářské řízení byla zásada, že Československo půjde svojí cestou k socialismu. Statut národních podniků z roku 1950 konstatuje, že: "Zákon hodnoty, podle kterého je hodnota zboží určována množstvím společensky nutné práce, vynaložené na jeho výrobu, platí i v sox. hospodářství. Výrobky nepřestávají být zbožím... Cílem finančního hospodaření podniku je dosáhnout maximál -

ního zisku..." Jak moderně, v duchu nového myšlení zní tento téměř čtyřicetiletý citát. Kdybych nosil klobouk, nerozpákoval bych se a smeknul. Podniky se zásadně samofinancovaly a používaly pro vnitřní řízení systém SPH /soc.podnikové hospodářství/, převzatý z baťovského systému evidence, tedy to, co provádějí dnešní Slušovice. Byly i silné prvky samosprávné v představenstvech podniků a v činnosti podnikových rad.

Jak nesmyslné a zároveň tragické je tvrzení, že u nás nebyly zkušenosti nezbytné pro řízení národního hospodářství a bylo proto nutné převzít sovětský model.

Tragičnost této transplantace byla i v její metodě. O tom názorně svědčí materiály z "Procesu s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským." Co říci například výpovědi obžalovaného Slánského na sugestivní otázku prokurátora dr.Urválka: "Jaké jiné sabotáže jste prováděli na úseku čs.hospodářství? Mám na mysli organizační otázku." Slánský odpovídá: "Sabotovali jsme například změnu staré po kapitalistech zděděné struktury průmyslu. To se projevilo v tom, že jsme nepřijímali sovětské zkušenosti týkající se především nové soc.organizace průmyslu, nepřijímali jsme sovětské zkušenosti pokud jde o plánování..." SPH systém, podle prokurátora, byl nástrojem pro zachování kapitalistických metod řízení, což mělo usnadnit restauraci kapitalismu.

Hlavní osou hospodářského rozvoje se potom stal těžký průmysl - doly, energetika, hutě, těžké strojírenství. Základní metodou se stalo řízení centrálně, direktivně, příkazovací, umožňující přesouvat zdroje z odvětví do odvětví. Překážkou proto byla ekonomická samostatnost hospodářských subjektů a tu bylo třeba nejen organizačně a administrativně podlomit, ale především ideově a morálně odsoudit. Proto útok na sionistické, trockistické, maloburžoazní, titoistické, revizionistické a pravičácké elementy. A právě zde, na počátku 50.let, se překročil bludný kořen, zde vznikla myšlenková dogmata a stereotypy, představující nelehkou bariéru. Na tuto bariéru dogmat a stereotypů narážel jakýkoli reformní pokus, naposledy v letech 1968-69.

O tom názorně svědčí "Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII.sjezdu KSČ". Jak podobně, ba téměř shodně s protokoly z procesů zní takové fráze z "Poučení", že například O.Šik přišel bez vědomí stranických a státních orgánů k oklamání dělnické třídy s požadavkem vytvoření rad pracujících, jakožto součástí koncepce, směřující k destrukci řídicí hospodářské struktury a rozbití soc. systému plánování. Nebo je možno uvést, že "pravnicově-opportunistická praxe i výklad ekonomické reformy směřovaly ke zrušení všech centrálních řídicích hospodářských orgánů, k úplnému popření plánu, k oddělení ekonomického řízení od politického rozhodování a postupné likvidaci všelidového vlastnictví. "Dále můžeme citovat například "aby maloburžoazní živeli měl i vlastní ekonomickou základnu pro rozleptávání socialismu, prosazovala pravice soukromé podnikání." Jak kuriózní jsou tyto myšlenky v "Poučení" v současné době. Zvláště když autoři v plném zdraví fyzickém i politickém pokračují v přebývání na vedoucích funkcích.

Nutně musí vzniknout některé otázky:

- Proč po očištění strany, státních orgánů a všeho možného od pravicových živlů nebylo možné nejen dát skutečně správný marxisticko-leninský výklad a praxi ekonomické reformy, ale dokonce i pojem ekonomické reformy dát do klatby?
- Proč rady pracujících pod vedením zdravých kádrů nemohly být vytvořeny? Tehdy by takové problémy s jejich volbou jako dnes nebyly.
- Proč současné připuštění vyššího než padesátiprocentního podílu základního kapitálu ve společných podnicích, či podpora individuální výrobní a obchodní činnosti nerozleptává socialismus?
- Proč zákon o podniku a důsledky z toho vyplývající, jako samofinancování, dvoustupňovost řízení atd. nesměřují k popření úlohy plánu, k oddělení ekonomického řízení od politického, k likvidaci všelidového vlastnictví?

V kladení podobných otázek by bylo možno pokračovat. Ale jak říkají Rusové: fakta jsou tvrdohlavá. Nutnost realizovat ekonomickou reformu se za dobu působení podobného vedení z roku 1969 nejen nezmenšovala, ale naopak zvětšovala. Proč te-

dy k ní nedošlo? Protože po stalinském sektářském dogmatismu byl brežněvovský, neostalinský "klídek" tak pohodlný, hospodářské výsledky se daly bez větších problémů natírat narůžovo, výsledky sociální, politické, ekologické a jiné podobně "odtažené" se daly omlouvat a vymlouvat, řády a medaile bylo příjemno dostávat i rozdávat, s lidmi se dalo "šoupat" podle potřeby i nálad.

Co ale s těmito hlubokými kořeny dogmatických bariér udělá náš předseda vlády? Bude mít k jejich odstranění /buďme skromnější - odstraňování/ dost silných rukou a těžké mechanizace? Tolik by se chtělo věřit, že ano! Jen aby to nebyla taková víra, jako v to, že na Veliký pátek o pašijínsk hlase se otvírají poklady.

15. března 1939/Mezinárodní a československé souvislosti a důsledky

Východiskem, ba klíčem k pochopení evropského vývoje a v jeho rámci neblahého osudu Československa v této době "předehry" druhé světové války je vyjasnění politiky nacistického Německa, jakožto nejdynamičtějšího, nejagresivnějšího prvku evropské politiky, který rozhodujícím způsobem ovlivňoval zahraniční politiku ostatních evropských velmocí - Anglie, Francie, Itálie, SSSR, a ovšem i politiku předmětu agrese - Československa - a jeho sousedů, v té době nikoli smluvních, nýbrž faktických německých spojenců, Polska a Maďarska,

Tehdejší přední politikové jmenovaných zemí a přemnozí z pozdějších i dnešních historiků a politologů nedokázali do svých tehdejších přfaktických postupů i hodnotících prací pozdější doby promítnout poznání p o d s t a t y nacistické politiky, ch a r a k t e r u a k y b n ý c h s i l nacistického režimu a spokojili se - s osudovými následky pro národy, jež reprezentovali - s pouhými obrannými reakcemi n a j e v o v é stránky této politiky - a s dnešním, již padesátiletým odstupem - zkoumáním a hodnocením n e v ě d y podstatných stránek nacistické politiky. Do přemnohých, i odborně přínosných prací se nežádoucňě promítá nečbání onoho starořímského postulátu psát historii bez hněvu a předpojatosti, tedy s maximem objektivit y n e p ř i p o u š t ě t, aby se proměňovala ve služku aktuální politiky, i ignorování onoho novověkého, pozitivistického, hledat a zjevovat pravdu o minulosti bez jakýchkoli ohledů "padníkmu padni".

Kupř. státníci Západu, z východních pak zejména polští, přijímali s uspokojením proslulý projev Hitlera z 26. září 1938, kdy o Československu mj. prohlašuje: "Nyní je před námi problém poslední, který musí být rozřešen a rozřešen bude. Je to poslední územní požadavek který musím předložit Evropě. Je to však požadavek, od něhož neustupuji a na němž trvám." - Za necelých šest měsíců obsazuje nacistické Německo českomoravský prostor a formuje slovenský stát jako poslušného satelita. Za dalších šest měsíců realizuje "bleskovou" protipolackou válku a zotročuje více než 20 milionů Poláků v tzv. "generálním gouvernementu". -

Nejprozíravější z čs. politické reprezentace tehdy narazili na totální nepochopení Západu, pokus upozorňovali, že Hitlerem a SDP požadovaná realizace práva čs. Němců na sebeurčení znamená likvidaci tohoto práva pro národy Československa a v dalších logických důsledcích i pro všechny neněmecké národy Evropy. Že jde o pouhou clonu, kryjící světovládné, ba genocidní plány nacismu, jakožto vyjadřovatele zájmů agresivního, bytostně antidemokratického, křivnického německého finančního kapitálu, že nacisté neusilují objektivně o prospěch a blaho německého národa jako celku, nýbrž ve službách německých monopolů jsou úhlavními nepřáteli jeho skutečných,

objektivních zájmů.

Pokud i soudobí historikové, politologové či politikové vytrhávají nezdědka nacistické úsilí o realizaci práva německého národa na sebeurčení z kontextu tehdejší celkové politiky hitlerovského Německa, z kontextu cílů, které sledovala, dopouštějí se závažných jak odborných, tak politických chyb. Někteří nejortodoxnější z nich dospívají dokonce k absurdním závěrům, že vinu za rozpoutání války nenese nacismus se svými světovládnými plány a činy k jejich realizaci, nýbrž ony evropské a světové síly, které se pokusily válkou zabránit realizaci práva německého národa na sebeurčení!

Je nepochybné, a přemnohé historické prameny a zjištěná fakta to dosvědčují, že si nacisté v letech 1934- 1938 vyjasňovali a k roku 1938 již zformovali model evropského "nového pořádku". Dle něho se měli Němci stát vládnoucím, nejmocnějším státem a národem Evropy. A nejenom to: v další expansivní fázi měli ovládnout Střední Východ /v návaznosti na politiku "osy" Berlín - Bagdad z doby před a v průběhu první světové války/, Afriku, posléze pak s japonskou pomocí - i jižní a severní Ameriku, aby se potom v "poslední" fázi rozhodl souboj o světovládu mezi Německem a Japonskem....

"Ocelovým jádrem" první fáze cesty za světovládou měla být vlastní Velkoněmecká říše, obývaná výlučně příslušníky německého národa. Integrovanými součástmi tohoto "jádra" měly být i české země. Národ je obývajícím měl být jen dočasně trpěným národem. "Endlösung" jehož kontury se rýsovaly až v kulminační době válečných úspěchů Německa, mělo mít podobu trojjediného procesu:

- 1/ fyzická likvidace národního předvoje - inteligence, zejména humanitní, ale i rasově méněcenných Židů, Cikánů i Čechů;
- 2/ vysídlení dalších do blíže ještě neurčených prostorů mimo střední Evropu;
- 3/ poněmčení rasově a politicky vhodných.

Slovensko, jakožto vazalský stát zůstávalo mimo vlastní rámec tohoto jádra. Což ovšem neznamená, že v nacistických plánech pro "první fázi" cesty za světovládou nehrálo /taktéž Podkarpatská Rus, stále ještě součást již okleštěné ČSR/ významnou roli objektu politicko-mocenského čachrování nacistů. K tomu podrobněji:

O likvidaci ČSR, jakožto alespoň relativně suverenního státu uvažovali nacisté již v době svého mnichovského triumfu, kdy ovšem i uvnitř mocenských špiček NSDAP i státu probíhal spor o cesty a metody, ale i o míru této likvidace. Především se uvažovalo o tom, jak využít výhodného mnichovského "mocenského nástupiště"

k pokud možno nejefektivnějšímu nástupu k "evropovládě". Krátkozraká, ba sebevražedná politika Západu jim totiž umožnila, aby bezprostředně po Mnichovu zvýšili podstatně- zejména na úkor dosavadních pozic Francie- svůj mocenský i hospodářský vliv na "nárazníkové" státy mezi SSSR a Německem. Ten ovšem stále nebyl absolutní/viz zejména britské vlivy v Jugoslávii, Řecku, Turecku, francouzské v Rumunsku a j./ Přitom polské postavení, ambice i možnosti představovaly osobitý faktor mocenské politiky.

Cesty, metody, míra likvidace okleštěné republiky musily být tudíž voleny se zřetelem na posílení nacistického vlivu ve střední a jihovýchodní Evropě, tím pak na posílení pozic pro nastávající válečný nápor buď východním/protisovětským/ nebo západním/protifrancouzským a protibritským / směrem. V měsících říjen 1938 až prosinec 1938, snad ještě do ledna 1939 se formovala, nikoli bez názorových střetů, odpověď na tuto prioritní otázku, až vyústila v dost jednoznačné/i když pružně modifikovatelné/ rozhodnutí zaměřit vojensko-politickou expanzi "první fáze" nejprve v západním směru - Historikové disponují mnoha pramennými doklady, že nacističtí radikálové, "zběsilí", především Hitler sám, Himmler, Heydrich, Ribbentrop a další po období průzkumu, kam jít prioritně za "životním prostorem" překročili v západním směru Rubikon již na přelomu listopadu a prosince 1938. Zajisté se dle jejich představ mělo i nadále do krajnosti využívat ústupnosti a pošetilosti Západu, ale současně se již tehdy zpracovávaly jako aktuální plány vojenského útoku proti zemím na západ od Rýna. -

Hitlerův pobočník a důvěrník pro jednání se Západem, kapitán F. Friedeman charakterizoval před norimberským soudem wile německé politiky takto: nejdříve zničit ČSR, pak Západ. Zprávy podobného znění přicházely na sklonku r. 1938 do Československa kupř. od vyslance v Polsku J. Slávika i od vyslance v Japonsku, který vyloučil možnost německé pomoci Japonsku proti SSSR. Jen mimochodem k tomu připomínám roli, předurčenou naší Počkarpatské Ruži: nacisté ještě do jara 1939 zdůrazňovali- k oklamání Západu!-, že má být jádrem, či odrazovým místkem budoucí velké Ukrajiny, vytvořené po válečném zdolení SSSR!

Nacistické politice vůči "mezipásu" mezi Německem a SSSR se nabízely dvě varianty, vždy nějak kalkulující se způsobem likvidace Československa.

První varianta: V návaznosti na předmnichovské předpoklady války proti osamocnému Československu likvidovat nyní bezválečně již okleštěné a bezbranné Československo společným německo- polsko- maďarským úsilím s tím, že při plné hegemonii Německa v českomo-

ravském prostoru uchvátí Polsko převážně část Slovenska, snad i Podkarpatskou Rus, Maďarsko pak jižní slovenské kraje s lákavou perspektivou pozdějších hraničních posunů v rumunském, snad i jugoslávském směru. - Výhoda této varianty? Vytvoří se předpoklady pro formování jakési "horizontální osy" Varšava - Budapešť, později snad s přistoupením Říma, Bělehradu a Bukurešti. Tato "osa" by dostatečně kryla/třeba i v podobě neutrálního nárazníkového pásma/ záda Německu při jeho vojenské ofenzivě proti Západu a v další vývojové fázi by byla významným mocenským pomocníkem při vojenském nástupu nacistického Německa proti SSSR po vítězství na Západě.

Druhá varianta/méně efektivní a tudíž méně přijatelná/: Polsko odmítne záměnu Gdaňska a koridoru za Slovensko a Podkarpatskou Rus. Tak se i k ležnu 1939 stalo /návštěva Ribbentropa a jednání ve Varšavě/. - V odporu proti německým územním požadavkům se pokusí opřít o Západ /nacisté přitom správně kalkulovali, že odmítne účast v možné koalici Západu s SSSR/, v tom případě zbývá pro Německo jediné řešení, byť svrchovaně riskantní a dobrodružné: přiblížit se nějak SSSR /snad i paktem o neútočení a přátelské spolupráci/, přistoupit na n e v e l k é b i z i k e polsko západního politického sblížení s předpokladem - zase realistickým /historie plně potvrdila že nebude doplněno efektivní v o j e n s k o u s p o l u p r a c í z/ zahájit všemi silami útok proti Polaku s cílem zničit je.

z/ Gen. Jodl na norimberském procesu přiznal, že k podzimu 1939 nebylo Německo s to odolat soustředěné ofenzivě Západu na pomoc Polaku, neboť do slabých pevností nedokončené Siegfriedovy linie mohlo postavit proti asi 110 divizím spojenců jen asi 25- 30 neplnohodnotných divizí.

Tato druhá varianta byla posléze úspěšně realizována. Méně efektivní a riskantnější byla nejen proto, že Západ měl ještě vojenkou převahu, jež v případě ofenzivy mohla vést k rychlé porážce Třetí říše, nýbrž především proto, že chování sovětské "sfingy" bylo nevyzpytatelné a nacistům se zdálo /i po podepsání paktu/ pro jejich zájmy nebezpečné!

K jaru 1939, tedy k době, kdy přibývalo zřetelných známek, upozorňujících na pronikavou revizi dosavadní politiky nacistů vůči Západu kdy obsazením českomoravského prostoru a zřízením "protektorátu" Hitler zřetelně pošlapal některé ze základních stránek mnichovského diktátu čtyř velmocí, přežíval ve vědomí i jednání válečných politiků Západu nerealistický, i d e o l o g i c k ý /ideologie ve smyslu Marxova chápání, jakožto f a l e š n é, iluzorní myšlení o světě a společenských vztazích/ pohled na evropskou situaci a její možné vývojové trendy. To na rozdíl od dřevácké části politiky aktivního veřejného mínění /a prozíravých politiků bez reálné moci typu anglického Churchilla/, které bylo 15. března 1939 aktivizováno ve

směru požadavků britsko- francouzského- sovětského sblížení proti agresorovi. Profiloři západní politikové u moci nadále nerealisticky vsázeli na nacisticko- sovětský válečný střet i na svoji předpokládanou/pohodlnou/mocensko- erbitrální roli v něm, jež posléze vyústí ve vlastní mocenský triumf.

Stalin pak/ a jemu nejbližší v sovětském politickém vedení/ po zavraždění mnohem dalekovidnějším Kirova a popravě předáků staré leninské gardy v čele s rozhodně anti-fašistickým a moudrým Bucharinem byl svým způsobem - již od XVII. sjezdu VKS/b/ v r. 1934 a od VII. kongresu Kominterny 1935, nejvíce od sklonku 1938 s kulminací v r. 1939 - neméně ideologický, než státníci Západu, když usoudil, že pro objektivní, perspektivní sovětské zájmy bude výhodné, pokud se Západ a nacisté střetnou ve vsájemně vyčerpávající válce a více méně nerozhodným výsledkem, kdy SSSR zasáhne až v závěrečné fázi války ve prospěch "světového vítězství socialismu". - Obě síly, objektivně i subjektivně protinacistické, se osudově mylily. Z revize omylů a iluzí, vedoucích až na pokraj osudové porážky vyrostla válečná koalice - "manželství z rozumu": Východ - Západ.

V téhle, zajisté dramatické "předehře" největší války lidských dějin byla /znovu v Marsově chápání pojmu/ nejméně ideologická a objektivně pro osudy světa nejoptimálnější politika malého Československa, reprezentovaná synem českého sedláka a důstojným šákem T. G. Masaryk^{em}, dr. Edvardem Benešem.

Pokud by Západ akceptoval/ Východ byl ochoten akceptovat/ jeho politiku kolektivní bezpečnosti proti silám agrese, buď by vůbec k druhé světové válce nedošlo, protože nacismus by byl vnitřním náporom v Německu bezválečně udolán nebo by došlo k rychlému vítězství nad ním na základě drtivé převahy koalice SSSR, - Francie- ČSR.

Po Mnichově dr. Beneš a jemu blízcí - v emigraci i v domácích demokratických, socialistických, progresivních kruzích - akcentovali a v prvních měsících r. 1939 až do srpna 1939 zdůraznili potřebu sblížení Západu a SSSR, s cílem zamezit dalšímu agresím nacismu a zmařit jeho světovládné, tím i genocidní /větší národům Evropy, především větší slovanským národům/ plány. Porazit jej v již nevyhnutelné válce a vytvořit i pro německý národ situaci, kdy bude nosí na základě plné rovnoprávnosti a vsájemných výhod se všemi ostatními národy Evropy realizovat své nezadatelné právo 68

na plné národní sebeurčení v demokratické situaci a atmosféře nové Evropy. V tomto úsilí naši progresivní politikové s Benešem v čele dva krát prohráli. Ku škodě objektivního progressu Německa, Československa, Evropy i světa! Poprvé, když museli přijmout mnichovský diktát, podruhé, když jejich úsilí bylo zmařeno: Západ, Hitler, Stalin, - objektivně chápáno- "Schulter an Schulter" v r. 1939! - Potřetí zvítězili - Jaltou a Postupimí - Ovšem bylo to Pyrrhovo vítězství!.... Jak dokázalo poválečné období a - žel- přes cizí nikoli zanedbatelné paprsky naděje - prokazuje se i dodnes....

Dr. Beneš a jemu blízcí byli - do jisté míry - v zajetí ideologického myšlení a jednání. - To proto, že nedocenili sílu omezenosti a sobectví /vrstevního i třídního/ jak mezinárodního kapitálu, tak rovněž mezinárodního byrokraticko - statistického pseudosocialismu!

K listopadu 1938 již Hitler jednoznačně usoudil, že při rozhodnutém již - útokem na Západ by se nemohl spolehnout ani na vazalské Československo. O jeho likvidaci v nejbližších měsících rozhodl již v této době. Do dějinné stoupy šla existující "mírnější" varianta řešení čs. problému, která tu do listopadu - prosince 1938 přece jen existovala vedle varianty drastického účtování s Československem/mj. dle cenného svědectví tehdejšího státního tajemníka Weissäckera/ pro případ, že mezi Prahou a Berlínem bude přátelský poměr. Tedy varianta nevojenského porobení Československa, řešení smluvního.

Na podzim 1938 byla navržena /nikdy nerealizována/ jakási mírová smlouva mezi německou říší a Československem. x/

x/ Německá říše měla přebrat garanci integrity a nedotknutelnosti čs. území a poskytnout ČSR podporu proti třetím mocnostem při ohrožení její integrity. Čs. vláda měla ve všech zahraničně - mocenských politických otázkách postupovat ve spojení a snadě s německou vládou. Všechny dosavadní dohody čs. vlády měly tím pozbyt platnost. Vojenský stav a rozsah zbrojení měly být způsobeny německým zájmem po vzájemné dohodě vojenských velitelství. Obě vlády měly jednat o hospodářských otázkách ve smyslu a účelu smlouvy. Gen. Keitel návrh smlouvy doplnil požadavkem, aby ČSR nevybudovala nová vojenská opěvnění, předala Německu přebytečný vojenský materiál, zastavila spravodajskou službu vůči Německu, povolovala neomezený transport německých vojsk přes čs. území.

Na doplňcích ke smlouvě se podíleli svými memorandy /známa jsou tři/ i sudetoněmečtí poslanci. Nejvýznamnější / s účastí Henleina a Franka/ mj. hlásá: "Oddělením sudetoněmeckého území se sice vymaní sudetští Němci z českého imperialismu, nebude to však ještě znamenat úplné uspořádání celého prostoru, jež by zaručilo trvalý mír. Proto nejde jen o problém sudetských Němců, ale o politické uspořádání prostoru vůbec." - Hlavní představitel Němců, zbylých v českých zemích po odtržení sudetských krajů E. Kundt, jehož názory byly-

d o č a s n ě - přežaty rozhodujícími říšskými politickými špičkami, se ježžě stavěl proti neprodlenému vyhlazení a vysídlení Čechů, aby Německo neztratilo důvěru národů na Východě a Jihovýchodě, které se měly stát budoucími opěrnými body proti nepřítelům na Východě: "Prostor českých zemí musí být pod zahraničně-politickou a vojenskou svrchovaností Říše, neboť jen tehdy bude Německo pánem střední, východní a jižní Evropy, Potřebujeme také hospodářství českého prostoru... Protože pochod říšské armády do Prahy a dosazení říšského správce vylučuje Mnichov, musí se Češi získat politicky, Půjde to, umožníme-li jim národní existenci a zabezpečíme hranice proti Polsku a Maďarsku." /SÚA - AA 435 - 100- 101, SÚA - AA 208 996- 997 - 213 658 - 661, SÚA - AA 209 252 - 26 - ./

"Umírněnější" varianta /obsahovala mj. exploataci celého čs. území tehdejšíka, tedy včetně Slovenska a Podkarpatské Rusi. zájem to monopolů Reichu, sledujících úzce ekonomický, nikoli mocensko-politický zájem nacismu/ byla zcela opuštěna ve prospěch varianty radikální - vojensky obsadit pouze českomoravský prostor s využitím jednak zbývající německé menšiny v českých zemích, jednak luďáckého separatismu na Slovensku.

V této vývojové fázi se Československu vytýkalo /záminka k vojenskému vpádu, ale i reálné konstatování situace/, že se neorientuje výhradně na spolupráci s Německem, že se brání přistoupit na celní unii s Říší, že nevracelo emigranty z Německa a pohraničí do rukou nacistů, aby je uvrhli do koncentračních lágerů, radikálně se vnitřně nefrašizovalo //, umírněně nakládalo s Židy umožňujíc jim emigraci i nadále slušná místa v pracovním procesu! Češ vesměs a mnohé jiné patří - nazíráno s odstupem padesátiletí a z demokraticko-humanistických pozic - k těm nejšvětlejším stránkám jinak temných a problematických dějin "druhé" Československé republiky. z/

z/ I na základě vlastních vzpomínek mohu potvrdit, že tisíce německých antifašistů, přehajících před nacisty ze Sudeš do českého a morevského vnitrozemí byly přijímány v českých rodinách stejně pohostinně, jako desítky tisíc uprchlíků českých. - Netvrdím, že již tehdy nebyly početné české vrstvy dotčeny nediferencujícím antiněmeckým nacionalismem. Dodávám pouze, že rostoucí český antiněmecký nacionalismus v průběhu války byl především - i když ne výlučně vyvolán a živěn nacistickou politikou vůči Čechům, zejména pak její zosťvenou verzí, uplatňovanou v českých zemích zde působícími sudeťskými nacisty.

Závěrem této stručné studie ještě několik poznámek k charakteristice režimu, nastoleného v českých zemích k počátku okupace, zhruba do vypuknutí německo-polaké války 1939 /září/.

V německé "protektorátní" politice se uplatnily dvě základní skupiny a jejich politické koncepce: první reprezentoval protektor Joachim von Neurath, nepochybně se sřetelnou podporou armády a německého diplomatického sboru. Představovala "tradiční" imperiali-

szickou linií nadvlády. Tedy v popředí pozornosti této skupiny bylo h o s p o d á ř s k é v y k o ř i s ť o v á n í českých zemí při využití co nejpočetnějších domácích kolaborantů, především kapitánů průmyslu. - Tato linie vyhovovala především zájmům oněch říšských monopolů, které zabraly židovské i jiné majetky v českých zemích a měly zájem na jejich prosperitě. tudíž na ziscích z nich.

Druhou frakci představoval osobně Karl H. Frank, státní tajemník a Neurathův zástupce, který vyjadřoval nálady a snahy šovinistických sudetoněmeckých kruhů a zřetelně se opíral při favorizování přímočarých germanizačních zřetelů a při používání krajních násilných a teroristických metód o extrémní živly NSDAP, nacistické bezpečnosti a SS.

Praktická politika německé okupační správy byla výslednicí střetávání těchto vlivů. Přitom před vypuknutím války - v září 1939 - zřetelně převažovala linie Neuratha. Ovšem postupně nabývala půdy a s příchodem Heydricha a po atentátu naň kulminovala linie Frankova. - Aniž ovšem dosáhla plného vítězství, protože zřetel na nerušené hospodářské a komunikační využití tohoto - zeměpisně a geostrategicky pojímané - "srdce Reichu" - se stále uplatňoval. /viz předpokládané až poválečné řešení "Endlösung" vůči českému národu. /

Nicméně byl tzv. protektorát pokusem o nastolení svérázného koloniálního režimu nikoli nad zaostalou mimoevropskou oblastí, nýbrž nad ekonomicky, politicky, kulturně vyspělým národem. - Základní antagonismus představoval fakt nadvlády několika set tisíc Němců nad z b e z p r á v n ě n o u miliónovou masou českého obyvatelstva. Systematický národnostní útlak prováděli nacisté hned od samého začátku!

Ještě daleko horší osud potkal statisíce Čechů, kteří zůstali v okupované části ČSR a u nichž k národnostnímu útlaku přistupovala u nucené služba v nacistické armádě, zpravidla v trestních praporech.

x/ V té souvislosti přičleňuji důležitou poznámku: Mnichov 1938 představuje vlastně plně přijetí godesbergského /tj. předcházejícího a Západem původně odmítnutého - podnět pro čs. mobilizaci/ memoranda nacistů o hranicích budoucího pomnichovského Československa dle poměrů v rakouské - uherské říši, kde byl při sčítání uváděn tzv. obeovací a nikoli mateřský jazyk; tudíž k Němcům byli připočítáni přechetní státní úředníci českého původu a - smutný paradox - i Židé, hlásící se tehdy k německé národnosti! Pro stanovení nových hranic byl i mnichovský diktát hrubě porušen i v tom, že nerealizoval smluvně předpokládaný plebiscit ve smíšených oblastech! V knize "Mnichovské dny" uvádí dr. Beneš, že území, kde měl být a nebyl proveden plebiscit obývalo původně 1, 116.000 Čechů a jen 144.000 Němců. E. Beneš dodává: "Provedení tohoto plá-

na znamenalo z hlediska dopravního úplné ochromení celého čs. území a přerušení komunikací silničních, železničních a říčních v takové míře, že se z celého území republiky vytvořily tři části, komunikačně spolu bezmála vůbec nespojující. Hospodářsky godesbergský návrh znamenal nejen zničení hospodářského celku československého, nýbrž především ochromení všech industrií v Československu zbylých, odebrání převážné většiny všech surovin, vytvoření úplné hospodářské závislosti Československa na Německu. ...Vojensky a strategicky návrh tento znamenal zničit celou dosavadní obranu čs. území a znemožnit vybudování jakékoliv efektivní obrany jeho v budoucnosti. "Praha 1968, str. 291/.

Předválečný a válečný vývoj česko-německých vztahů uvnitř Československa i mezi ním a Říší - šel nezadržitelně k definitivní roztržce, ke katastrofickému k o n f l i k t u a r o z c h o d u , na nějž těžce doplatil jak národ německý /milióny mrtvých a raněných v největší a nejnesmyslnější válce lidské historie, poválečným rozdělením německého národa do dvou státních celků s diametrálně odlišným společenským zřizením/, tak i národy český a slovenský/statistice obětí front i válečných krátek i poroba pod knoutou stalinismu a neostalinismu, ekonomické, politické i kulturní zaostávání za srovnatelnými národy a státy Evropy/.

Smutně proročnou se ukázala vize dr. Beneše, vylovená poslahečtím sudetoněmecké strany Kundtovi a Sebekowskému v době kulminace mnichovské krize v audienzi 2. září 1938: "Já sám osobně a převážná většina našeho národa je demokratická, totalismus nikdy nepřijmeme a to, co se děje v Německu, velmi dobře vidíme a chápeme. Německo prožívá strašnou nemoc. Nacismus je jed a zkaša. V Německu to nemůže skončit jinak, než novou velikou revolucí vnitřní nebo katastrofální válkou. V této válce, dojde-li k ní, to ale odnesou především naši Němci a vůbec všechny minority...Nejde jen o nás. Jde o veliký ideový a mocenský zápas v celé Evropě a nebude to nacismus, který tento boj nakonec v Evropě vyhraje. Bude to jeho hrozný pád a s ním všech těch, kteří za ním dnes jdou. Německo, které skutečně prochází velkým převrácením, prožije ještě hroznou krizi, a vyvolá-li přitom novou válku, pád jeho bude strašný." /Mnichovské dny, str. 198-199/.

Tento p ř e d v á l e ě n ý Benešův soud j e b l í z k ý n á s l e d n ě m u soudu významného pokrokového německého antifasisty- historika Brügela, jenž vyslovil myšlenku: "Der Totengräber des Sudetendeutschentums heisst Adolf Hitler.?"

Budoucnost střední Evropy i Evropy vůbec je v rovnoprávné internacionální spolupráci a v překonání nacionálních předsudků, reminiscencí, malicherných a objektivně v š e m škodlivých vášní. Je i v objektivním pohledu na dosavadní dějinné konflikty.

Praha dne 28. XII. 1988

Rehabilitace pluralismu

Specifické cesty socialismu v Evropě 1944- 1949

Ve 46 čísle *Novoje vremja* - *Nové doby* mě velmi potěšil článek Leonida Jagodovského *Rehabilitace pluralismu*. Míří k jednomu z klíčových problémů přestavby socialismu v zemích, kde vládou komunistické strany. Chtěl bych v zájmu rozvinutí autorových myšlenek dovést několik poznámek. Spíš k historii, než k teorii otázky.

V obsahu pojmů, kterých používám:

Párovou kategorií pluralismu je monopolismus.

Lenin v "*Imperialismu jako nejvyšším stadiu kapitalismu* /Spisy 22 4. vyd. český, str. 298/ napsal, že "každý monopol vytváří nezbytně tendenci ke stagnaci a zahnívání". Stalinismus a brežněvovská éra prokázaly, že tato myšlenka neplatí jen o kapitalismu, ale také o socialismu, a nejen o hospodářství, ale také dalších oblastech společenského života a práce. - Stalinský a brežněvovský socialismus dosáhl ve srovnání s jinými zřízeními ve světě nejvyššího stupně monopolismu.

Monopolismus se tu zformoval jako rozhodování jednoho subjektu ekonomické a politické mocí nad celou společností. Ostatní subjekty byly udržovány v postavení "převodových pák" - vykonavatelů vyšší, centrální, monopolní vůle.

Pluralismus chápu jako

mnohosubjektovost hospodářství, politiky, vědy, kultury, společenského statutu, jednotlivců, etnických a sociálních skupin, jejich zájmů, názorů, teorií, ideologií, organizací, institucí.

- autonomní charakter a rovnoprávnost každého subjektu
- harmonizaci působení všech individuálních i kolektivních subjektů života společnosti demokracií a vědou.

Socialismus jako ideál a cíl je mi nejvyšším humanismem:

- blahobytem pro všechny
- svobodou pro každého a vládou všech
- kulturou pro všechny
- souladem lidí mezi sebou a lidí s přírodou.

Výsledky, kterých socialismus dosáhl pro zlepšení života lidí /sociálně socialistické vymoženosti/ jsou jiné v zemích, kde vládou komunistické strany a jiné v zemích, kde působí strany sociálně demokratického typu.

Jak komunistické, tak sociálně demokratické strany vyrostly ze stejných kořenů: z marxismu 19. století.

Pro vládnoucí komunistické strany je teorie i praxe socialistického pluralismu novým problémem. Ve velké sociální laboratoři Sovět-

ského Ruska po Velké říjnové revoluci/a po druhé světové válce ani v dalších zemích, budujících socialismus/, se o pluralismu - s výjimkou krátkého období ještě za Leninova života a pak po vzniku lidových demokracií - téměř nediskutovalo, natož aby proběhly dostatečně dlouhé a důkladné praktické experimenty. To, co se vydává za vícepartajní politický systém a vůbec za pluralismus v některých socialistických státech nyntí, je pouze neumělým pokusem o maskování monopolismu.

I. Jagodovskij konstatuje, že v SSSR byl ve 30. letech vytvořen "mechanismus, v jehož rámci ústřední stranicko-státní orgány svými směrnici rozhodují o všech otázkách sociálně-ekonomického, politického a kulturního rozvoje... Jakmile bylo toto schéma naroubováno na sovětskou společnost, začalo být v podstatě kopírováno v zemích, které vstoupily do socialistického tábora po druhé světové válce... První vážné trhliny v "monolitu" se objevily v polovině padesátých let, k čemuž rozhodující měrou přispěl XX. sjezd. KSSS".

Pokud se pamatují, byly dějiny po druhé světové válce méně přímočaré, než naznačují citované řádky.

Po návratu z nacistických koncentračních táborů jsem se řadu let účastnil politického života. Byl jsem ústředním tajemníkem Svazu české mládeže, tajemníkem ÚV ČSM, delegátem ustavujícího sjezdu Světové federace demokratické mládeže a členem rady SFDM, poslancem československého Národního shromáždění, při sloučení Sociální demokracie s KSČ jsem byl zvolen do ÚV KSČ a pak jsem se stal jejím pracovníkem.

Soudím, že soudruh Jagodovskij pokládá za "trhliny v monolitu" pokusy o vytvoření jiného, než stalinského modelu socialismu, pokusy o přechod k mnohotvárnějšímu světovému socialismu. Ve své poválečné politické činnosti jsem byl svědkem i účastníkem takových pokusů. Hledali jsme, nejen v Československu, ale v řadě evropských zemí, specifické cesty a formy socialismu. Podle dnešní terminologie to vlastně byly pokusy o pluralitní demokratické modely socialismu, o socialistický pluralismus.

Spolu s komunisty se na nich jako samostatná síla aktivně podíleli také sociální demokraté a socialisté jiných směrů. Některé "konstrukční prvky" specifických cest pocházely už komunistického pokladu myšlenek a zkušeností, některé ze socialismu reformistického. Vícesektorovou ekonomiku klouobil, harmonizoval a dynamizoval plán i trh. Významnou úlohu hrála státní regulace. Bohatství národních kultur vyrůstalo z mnohosti směrů a z rozmanitých škol myšlení. V politice se prosazovala demokracie. - Tyto tendence dostaly poškození dokonce i od samotného Stalina. Když se vyzlovoval k vývojovým problémům lidových demokracií, mluvil o možnosti jiných cest soci-

- 3 -

alizmu, než byly sovětské: o specifických cestách bez diktatury proletariátu.

Stalinovy výroky jsme chápali jako určité pokračování a rozvíjení politiky, signalizované roku 1943 rozpuštěním Komunistické internacionály. Tehdy se správně zdůrazňovalo, že za čtvrt století, ve kterém Kominternu působila, se poměry ve světě i v jednotlivých zemích staly natolik rozmanitými a složitými a jednotlivé komunistické strany natolik zesílily a osvoily si schopnost samostatně rozhodovat o své politice, že již není možné a již není třeba řídit komunistické strany a přičes světové socialistické revoluce z jednoho, moskevského centra.

x x x

Studium období specifických cest /cca 1944- 1949, s časovými odchylkami v jednotlivých zemích/ má význam samozřejmě především pro historickou vědu. Může však přinést zajímavé podněty také pro teorii a praxi současné přestavby reálně existujícího socialismu. Přestavujeme totiž takový mezinárodně zakotvený a mezinárodně se bránící model socialismu, který je v podstatě stále ještě stalinský či nestalinský. Je dobré znát o něm co nejvíce. A také o jeho historické genezi.

Vědci a politikové, kteří to s přestavbou myslí upřímně a chtějí se vrátit k původním demokratickým a humanitním kořenům vědeckého socialismu, by neměli na období specifických cest zapomínat, obcházet je a nechávat jeho poučení nevyužitá.

A samozřejmě by se neměli vyhýbat ani analýze procesu, který bezprostředně následoval: procesu násilné likvidace specifických cest a unifikovaného zavádění stalinského modelu v lidově demokratických státech. Tento proces dosud není v komunistickém Dějepisú dostatečně objasněn. Patří k "bílým místům" dějin mezinárodního komunistického hnutí a jednotlivých lidově demokratických států.

Unifikace modelů socialismu byla klíčovou součástí stalinizace socialistického tábora, když se začal formovat. Specifickým cestám se v zemích lidové demokracie odsvonilo během několika let po vytvoření Informačního byra devíti komunistických stran/září 1947/. Rozpadala se protihitlerovská koalice velmocí. Stupňovaly se přípravy na předpokládanou třetí světovou válku. V komunistickém hnutí postupně nabývaly vrchu síly kominternovského útočného sektářství, supercentralismu a despotie, orientované na násilnou konfrontaci s kapitalismem a s jeho "sociálreformistickými pomahači". V lidově demokratických státech se disproportionálně zvyšovaly úkoly plánů a struktura národního hospodářství se začala přetvářet v duchu tzv. železné koncepce, v jejíž zajetí jsme dodnes. Ekonomice naoktrojovaný centrálně přidělový mechanismus znemožňoval naplnění Leninovy klíčové teze, že "produktivita práce je konkrétně to nejdůleži-

tější a hlavní pro vítězství nového společenského řádu. Že "kapitalismus může být a bude definitivně poražen tím, že socialismus vytvoří novou, mnohem vyšší produktivitu práce"/Velká iniciativa, Spisy sv. 29, 4. vyd. čes. str. 421/. Důraz se kladl na radikální politické, policejní a vojenské prostředky. Soutěž s kapitalismem v životní úrovni občanů, v kultuře, v civilizačních parametrech, v humanitní péči o člověka - ustoupila do pozadí.

Československo bylo stalinizováno za cílevědomé součinnosti zahraničních i domácích sektářů kominternovskou metodou "bolševizace". Měla dvě etapy. V první bolševizaci koncem dvacátých let, kdy KSČ byla v buržoázně-demokratické republice masovou vlivnou opoziční stranou, šlo o zavedení některých stalinových norem ve straně.

V druhé bolševizaci /tak nazývám etapu cca 1948- 53/ šlo o zavedení stalinového modelu do socialistické výstavby celé společnosti. Státu, ekonomiky, politického systému, ideologie, kultury, humanitních, sociálních i právních vztahů. V rozporu s demokratickými tradicemi českého a slovenského lidu, našeho dělnického hnutí, jsme pod hesly zostřeného třídního boje a bezpodmínečného přejímání sovětských zkušeností také u nás při výstavbě socialismu prosadili autoritářské způsoby vládnutí a dostali jsme se, ke své hanbě, až k masovým represím a vykonstruovaným politickým procesům.

Po XX. sjezdu KSSS usilovali u nás již od roku 1956 "reformní komunisté" spolu s demokraticky a socialisticky smýšlejícími nekomunisty o překonání stalinového modelu. Stať D. Valového a V. Vtorušana v Pravdě, orgánu ÚV KSSS 29. 9. 1988 například popisuje sérii čs. pokusů o ekonomické reformy. K nim jsme postupně připojovali prvky reform i v politice a kultuře. Až silná sociální regrese se zatím vždy podařilo reformní snahy zmařit.

xxxx

Udivilo mne, že se L. Jagodovskij v článku Rehabilitace pluralismu vedle jiných zemí, které se pokoušely a pokoušejí o reformy/Maďarsko, Polsko, Jugoslávie, Čína/, nezmiňuje také o nás. Vždyť čs. pokusy nebyly zanedbatelné. Průběh jednoho z nich byl dokonce provázen takovými přesuny vojsk varšavského paktu, že to vzbudilo bouřlivý světový ohlas.

Čs. oficiální politikové a oficiální vědci se zatím ve svých publikovaných projevech a textech příliš nesnaží o pravdivější, "odstalinizovaný" pohled na naše dějiny. Jsou stále ještě svázaní s brežněvovským normalizačním režimem, vytvořeným o těchto přesunech vojsk.

U sovětských vědců a politiků, kteří se vyal cestou perestrojky, však již stalinové zájmové a ideologické zábrany postup-

ně ztrácejí na síle, Neměli by tedy svými postiji budít zdání, že se solidarizují se stagnačním proudem v ČSSR, neměli by pomáhat v mlčení o "bílých místech" čs. poválečných dějin a v zamlčování nepříjemných pravd. Už také proto, že čs. dějiny výstavby socialismu jsou zároveň také dějinami československo-sovětských vztahů. A sovětská strana nebyla bez aktivní účasti na zavádění stalinismu v Československu a na zachraňování jeho "vymožeností". V sovětských archivech je o tom jistě dost dokumentů.

Překobnávání stalinismu a neostalinismu /brežněvismu/ je internacionální úkol, jako bylo internacionální jejich zavádění a udržování při životě.

x x x
Ještě poznámku nakonec.

V československém vydání Nové doby je článek L. Jagodovského proti ruskému originálu krácem na devíti místech celkem o 35 řádek ze 425. Vyškrtnuty byly, nikoli pro nedostatek místa, věty, které konkretizují představu o socialistickém pluralismu, např. věty o potřebě ničím neomezeného rozvoje mnohotvárnosti politického systému, o potřebě vytvářet nové a nové formální i neformální organizace, vyjadřující ty nebo ony specifické zájmy lidí. Dále byly vyškrtnuty věty, které se adresně dotýkají J. V. Stalina, a věty, které charakterizují administrativně byrokratické a násilné způsoby uplatňování vedoucí úlohy strany, chápané jako mocenský monopol úzké špičky stranické hierarchie. Skreslený překlad mění na sedmi místech smysl textu.

Skreslení překladu spolu se škrty stírá údernost myšlenek a jadrnost jejich vyjádření. - Chápu, že se škrtnuté pasáže u nás někomu nelíbí. Nemyslím však, že by měl proto právo cenzurovat autora a zatajovat jeho úvahy před českým a slovenským čtenářem. .

RSDR Stanislav Pošusta

Praha

Myšlenky do programu

Rok 1989 bude zřejmě rokem programů. Vládnoucí KSČ ohlásila záměr předložit svému sjezdu v květnu 1990 první program ve své historii, brzy jej však omezila na vypracování pouhých tezí; zformulování vlastního programu odložila o řadu let - do sjezdu příštího. Svůj program začali připravovat reformní komunisté sdružení kolem Klubu za socialistickou přestavbu. S programovými představami začínají vystupovat i jiné neformální občanské ~~iniciativy~~ iniciativy, jak o tom svědčí zejména Manifest Hnutí za občanskou svobodu "Demokracie pro všechny". Naznačuje to, že se čs. společnost ocitla na křižovatce, kde se stále naléhavější stává potřeba pozitivně odpovědět na otázku: JAK DÁL?

Následující dvě úvahy předkládá autor jako svůj příspěvek do ~~na~~ diskusí, které se jistě v tomto "roce programů" rozvinou.

x x x

O socialismu

V době, kdy se s pojmem socialismus často zachází jako s kloboukem, pod který se vejde jakákoliv hlava, je nezbytné ujasnit, jaké pojetí socialismu má v současném postindustriálním světě své oprávnění. Je to nezbytné jednak proto, že i nejvyspělejší existující demokraticky organizované společnosti nesocialistického typu stále ještě nelze považovat za poslední slovo v historickém úsilí lidstva o nalezení optimálního mechanismu fungování společnosti. Neméně důležité je však zcela jasně se distancovat od toho, co se dosud v reálném historickém dění za socialismus či komunismus vydávalo.

Socialismus jako ideál a program se zrodil a vyvíjel v 19. století jako reakce na první fázi vývoje kapitalismu volné soutěže se všemi jeho hrozbami a nelidskými ~~čkostí~~ čkostí zejména v procesu prvotní akumulace. Nejradikálnější byl tento ideál i program vyjádřen v Marxově vizi sociální revoluce, v níž vykořisťování svrhnu a vyvlastní své vykořisťovatele a vytvoří tak podmínky pro takový rozvoj výrobních sil, že "bohatství poteče plným

proudem", člověk bude zbaven existenčních starostí a rozvoj osobnosti každého jednotlivce se stane jediným cílem, stát bude odhozen na smetiště jako steré haraburdí a nahrazen společenskou samosprávou.

Socialismus jako realita se zrodil po první světové válce. Ve své labouristické verzi kombinující sociální filantropii s akcentem na zestátnění nedokázal konkurovat zejména pokeynesovské éře dospělého kapitalismu, který odrostl dětským kalhotkám laissez-faire a pružně se adaptoval na podmínky vědeckotechnické revoluce, na jejímž základě dokázal v nejvyspělejších zemích vytvořit vysoký standart životní úrovně pro většinu obyvatelstva a uskutečnit i mnohé z toho, co bylo původně výlučně programem socialismu /sociální a zdravotní péče a v posledním období dokonce i ochrana životního prostředí/. Ve své hitlerovské verzi nacionálního socialismu se do historie vepsal jako zrádná podoba fašismu, v němž slovo socialismus sloužilo jen k zakrytí jeho skutečné povahy.

Jediným dlouhodobě reálně existujícím společenským systémem, jím samým vydávaným za socialistický /komunistický/, ale i mimo něj tak zpravidla přijímaný, byl socialismus sovětského typu, který se po druhé světové válce rozšířil i na značnou část Evropy a Asie a zakotvil i v Latinské Americe. Tento typ socialismu, který se ve 30. letech vyvinul do podoby charakterizované jako stalinismus, reálně popřel původní základní východiska socialismu jako ideálu a programu. Místo rozvoje společenské samosprávy rozvinul a absolutizoval byrokraticko-policejní stát umožňující vládnoucí menšině totální manipulaci společnosti, a to i za použití ~~xxxxxxx~~ masového teroru. Místo vytváření podmínek pro plný rozvoj osobnosti každého jejího členu usiloval o přeměnu ~~členských~~ občana v unifikovaného "nového člověka" poslušně se podřizujícího a sloužícího jako součástka byrokraticko-policejní státní mašinerie. Zformováním byrokratického centrálně přidělového mechanismu fungování ekonomiky umožnil maximální centralizaci nově vytvářené hodnoty a její užití podle potřeb vládnoucí garnitury moci. Současně však uzavřel cestu k efektivnímu rozvoji ekonomiky založené na širokém využití vědy a techniky jako základního předpokladu zvyšování životní úrovně obyvatelstva a řešení

závažných celospolečenských problémů. Země, které převzaly tento mechanismus fungování ekonomiky, tak odsoudil k beznadějněmu trvalému zaostávání za vývojem nevyspělejších zemí světa.

Už ve 30. letech bylo možno zaznamenat první kritické výhrady k tomuto tehdy se teprve formujícímu pojetí socialismu. Šedesátá léta, kdy socialisticky smýšlející občané v ČSSR za podpory naprosté většiny společnosti reagují na již rozvinutou a praxí ověřenou realitu tohoto společenského systému, přerůstá kritická analýza i do prvních pokusů o pozitivní překonání této reality v duchu původního ideálu a programu socialismu. Vyvrcholením této etapy je "pražské jaro 1968" se svým programem socialismu s lidskou tváří tvrdě potlačené vojenskou mocí stalinického quasisocialismu. S nástupem M. Gorbačova do čela SSSR dochází k dalšímu pokusu o rehabilitaci původního socialistického ideálu a programu, významného zejména tím, že se tentokrát odehrává v samotné metropoli stalinismu. Mocensko-politické i gnoseologické bariéry vyplývající ze složitosti a obtížnosti tohoto procesu jsou příčinou toho, že hnutí za obrodu socialismu se široce rozvinulo dříve, než bylo s to souhrnně formulovat svůj historický úkol. Zatím tak ^{to} činí postupně, dílčím, pragmatickým způsobem, metodou pokusu a omylu. Ujasnění základních teoretických východisek může uštrít hnutí od často zbytečného tápání a zvětšit tak naději, že zřejmě poslední šance, kterou historie socialismu poskytla, nebude promarněna.

Moderní socialismu neznamená totální diskontinuitu ve vztahu k dosavadnímu společenskému vývoji lidstva.

Na prvním místě to platí o organizaci společnosti, či - jak jinými slovy - o mechanismu jejího fungování. Socialismus může a musí navazovat na všechny poznatky a zkušenosti, které historie lidstva nabízí zejména z fungování společenských mechanismů založených na demokratických principech /svobodné volby do zastupitelských orgánů společnosti zaručující pokojné, nenásilné vystřídání neúspěšné garnitury moci a vlády, dělba zákonodárné, výkonné a soudní moci při budování struktury státu, svoboda názorů, shromažďování a tisku omezená jen tam, kde svoboda jednoho omezuje či chrožuje svobodu druhého atp./

Tyto demokratické principy se ovšem v různých zemích uskutečňují s rozdílným stupněm úplnosti a v různých formách, které

jsou navíc v neustálém pohybu. To naznačuje, že proces hledání dobře fungujícího demokratických mechanismů společnosti zdaleka nebyl dovršen. Aspirací autentického socialismu je nejen plně využít všech pozitivních výsledků dosavadního světového demokratizačního procesu pro vlastní rozvoj, ale i aktivně přispět k jeho dalšímu obohacení. To je sféra, která socialisty spojuje se všemi ~~ostatními~~ ^{ostatními} občany, sféra dorozumění a společného hledání optimálních forem fungování společenského mechanismu.

Socialismus neznamena totální diskontinuitu ~~xxx~~ vůči dosavadnímu společenskému vývoji lidstva ani ve sféře ekonomické, jak to falešně interpretovala jeho stalinská verze, když za jediné socialistický vydávala byrokratický centrálně-přídělový mechanismus fungování ekonomiky založený na bilančně-ukazatelovém makroekonomickém plánu rozepisovaném do zestátněných podniků. Více než půlstoletá zkušenost s fungováním tohoto ekonomického mechanismu ve všech zemích existujícího socialismu jednoznačně potvrdila jeho neefektivnost a neschopnost vytvořit ~~regulovaný peněžně-tržní mechanismus~~ vyšší vzory společenské produktivity práce, než jaké vytvořil regulovaný peněžně-tržní mechanismus v nejvyspělejších nesocialistických zemích.

Socialistická společnost se od svého předchůdce nemůže lišit tím, že se rozejde s regulovaným peněžně-tržním mechanismem fungování ekonomiky, neboť - pokud jde o jeho výkonnost - nemá, zejména v podmínkách industriální a postindustriální společnosti - jinou alternativu. Socialistická společnost se však může a musí od něho odlišit tím, že dokáže vyřešit problém ne méně výkonného fungování mechanismu při neexistenci rentiérství /t.j. získávání trvalých důchodů nikoli z práce, ale pouze z vlastnictví, v tradiční socialistické terminologii zpravidla označované jako vykořisťování/. To je základní specifický úkol socialismu a jediné jeho úspěšným vyřešením je s to prokázat svou životaschopnost a historickou oprávněnost. Neboť teprve v takových podmínkách se mohu plně a důsledně realizovat i ekonomické základy demokratické společnosti, v níž rovnost neznamena rovnostářství, ale rovnost podmínek pro

rozvoj osobnosti každého člena společnosti.

Skutečnost, že výkonný regulovaný peněžně-tržní mechanismus fungování ekonomiky zatím reálně existoval pouze v zemích s převahou soukromokapitalistického vlastnictví, vyvolává skepsi o možnostech úspěšného řešení tohoto úkolu a je nejednou zdrojem návrhů na překonání současného zaostávání ekonomik existujícího socialismu cestou jejich reprivatisace.

Důkazy o možnosti a reálnosti řešení tohoto historického úkolu socialismu je zatím s to přiměřet převážně jen teorie překonávající řadu zjednodušených dogmatických předtřívů původního a zejména existujícího socialismu /pokus formulovat základní podmínky pro úspěšné fungování nekapitalistického regulovaného peněžně-tržního mechanismu je uveden dále/. Avšak naznačuje ji i reálná společenská zkušenost varující před přeceňováním role samotných vlastnických forem při fungování ekonomického mechanismu. Mám na mysli zkušenost hitlerovského Německa, kde do podmínek centrálně-přídělového mechanismu založeného na centrálním bilančním ukazatelovém plánování byly postaveny podniky soukromokapitalistické. Jak prokázaly ekonomické analýzy /W.Eucken/ chovaly se tyto podniky stejně neracionálně a neefektivně jako zestátněné podniky existujícího ~~kapitalismu~~ ^{socialismu} v obdobně "plánované" ekonomice. Rozhodující pro chování podniků i ekonomiky jako celku nejsou ~~řazny~~ samotné formy vlastnictví, ale charakter mechanismu fungování ekonomiky.

Spojení demokratického mechanismu fungování společnosti s nerentiérským peněžně-tržním mechanismem fungování ekonomiky nabízí šanci na vytvoření nové kvality rozvoje společnosti zejména při řešení jejích mimoekonomických cílů a preferencí /sociální a zdravotní péče, výchova, rozvoj vědy a kultury, péče o životní prostředí atd./, jejichž selekce a formování za demokratické účasti všech občanů by znamenalo další sféru realizace ideálů socialismu.

31. prosince 1988

O mechanismu fungování ekonomiky

Přehlížíme-li více než 40 let poválečného vývoje čs. ekonomiky, zjišťujeme, že je to období nepřetržitého experimentování s mechanismem fungování ekonomiky. Poslední připravovaná ekonomická reforma, která má být ve zkráceném termínu jako ucelený soubor realizována od roku 1990, je již v pořadí pátým pokusem o reformu /počítáme-li jako první přebudování čs. ekonomického mechanismu podle sov. vzoru v letech 1949-52/. Propočteme-li pak návraty po neúspěšných či nedokončených reformách, zjišťujeme, že v průměru každých pět let prochází čs. ekonomika větší či menší reorganizací. Při žádné z nich, včetně té, která se nyní připravuje - nebyla však překročena hranice centrálně-přídělového mechanismu, jehož základní systémové prvky zabudované do něho v letech 1949-52 /i když v různých modifikacích/ přetrvávají dodnes. Reforma z druhé poloviny 60. let, která jediná za tuto hranici směřovala, byla zadržena dříve než mohla své potence využít.

Důsledky tohoto čtyřicetiletého bloudění jsou katastrofální. Čs. ekonomika, která před 40 lety patřila mezi 10 nejvýspělejších zemí světa /měřeno produkcí na 1 obyvatele/, se dnes nachází kdesi mezi 20.-30. místem s tomu odpovídající životní úrovní obyvatelstva. Celá odvětví průmyslu /zejména spotřební a potravinářský/ pracují na fyzicky i morálně zastaralém, ze dvou třetin odepsaném strojním zařízení. V desolátním stavu je doprava, zejména železniční, technicky zastaralé jsou spoje. Neudržovaný bytový fond je z nemalé části, zejména ve velkých městech, v havarijním stavu. Zanedbaná ekologická ochrana se již vážně odrazila ve zdravotním stavu obyvatelstva. Nedostatečný rozvoj služeb znepříjemňuje život obyvatel a permanentně nedostatkový trh spotřebního zboží nabízející technicky zastaralé a často nekvalitní výrobky nutí občany neustále něco shánět místo pohodlného nakupování atp.

Dosažená životní úroveň je v posledním desetiletí udržována jen za cenu výrazného poklesu akumulace na národním důchodu, jehož reálný růst po předchozích letech poklesu a stagnace je nepatrný.

Poslední dvacetiletí v ČSSR jen znovu prokázalo to, co bylo již zcela zřejmé v první polovině 60. let: centrálně-přídělový mechanismus prokázal neschopnost vytvořit dokonalejší způsob fungování společenské ekonomiky, než jaký dosud vytvořily státem regulované peněně-tržní mechanismy v nejvyspělejších zemích světa. Skutečnost, že zatím nejlépe fungující ekonomický mechanismus reálně existuje pouze ve společnostech, kde převažuje soukromé vlastnictví výrobních prostředků, vede někdy k závěru, že jedinou alternativou pro čs. ekonomiku je návrat k takovému typu společnosti. Tyto tendence posilují některé pozitivní zkušenosti s rozšířením soukromého podnikání v některých zemích, kde dříve působil centrálně-přídělový mechanismus, zejména v ČLR /zemědělství a zóny volného podnikání/. Jakkoli imponantní a pro tyto ekonomicky méně vyspělé země na dlouhou dobu významné jsou dosažené výsledky, již dnes se zřetelně rysuje i jejich omezenost a rizikovost /sociální, ekologická i jiná/, připomínající spíše klady i zápory kapitalismu volné soutěže.

Pro ČSSR jako země na prahu postindustriálního vývoje jsou však pro koncipování jejího ekonomického mechanismu relevantní spíše poznatky z ekonomik, které již do této fáze svého vývoje dávno vstoupily. Spatřovat však jediný zdroj úspěchu těchto ekonomik v tom, že v nich převažuje soukromé podnikání, je stejně povrchní jako někdejší a dodnes přetrvávající představy o zůstání jako jediné cestě do socialistického ráje. Již zkušenosti nacistického Německa se soukromými podniky /zmiňované v předchozí úvaze/ varují před přeceňováním role vlastnických forem.

Podnik, který je ponechán pouze emanentním ekonomickým zákonitostem /ať již je to zisk či plánový ukazatel/, je schopen stejně tvrdě a bezohledně ničit životní prostředí či "ždímat" pracovní sílu, bez zřetele na to, zda je soukromý či státní. Historie peněně-tržních ~~ekonomických~~ mechanismů založených na soukromém podnikání je proto od počátku historií jeho postupného omezování, ne však administrativní, ale právní cestou: pracovní a sociální zákonodárství /legalizace odborů a práva na stávku, důchodové a nemocenské pojištění atp./ vytváří reálnou protiváhu podnikatelskému zájmu nakládat s člověkem-pracovní silou

jako s neživým výrobním činitelem; smluvní právo a protimonopolní zákonodárství chrání spotřebitele před diktátem výrobce; zákonem definovaná daňová a peněžní soustava vymezuje prostor samostatného rozhodování podnikatelské sféry při současném vytváření dostatečného prostoru pro regulativní roli státu při zabezpečování makroekonomické rovnováhy a uplatňování nezbytných mimieconomických celospolečenských cílů a preferencí; rozšiřující se sféra ekologického zákonodárství stále zřetelněji manifestuje nezbytnost posuzovat jakoukoli ekonomickou aktivitu jako nikoli soukromou, ale celospolečenskou záležitost atp.

xxxVysoká intenzita ekonomické činnosti ve společnostech industriálního a postindustriálního typu tak stále naléhavěji upozorňuje na celospolečenskou povahu a celospolečenské důsledky jejího rozvoje, a to nejen v měřítku jednotlivých států, ale v globálních, celosvětových rozměrech.

Pro země v industriální fázi rozvoje, kde již desítky let soukromé vlastnictví existuje jen jako okrajový ekonomický jev, by za těchto okolností byly nepraktické projekty reformy centrálně-přídělového mechanismu založené na programu úplné reprivatizace ekonomiky. Vymezení určitého prostoru pro tento typ podnikání zejména v oblasti služeb obyvatelstvu a rukodělné výroby, rozšíření prostoru pro družstevní podnikání zejména ve sféře rizikové inovační ekonomické aktivity je ovšem i pro vyspělé ekonomiky téměř všeobecně uznávaným potenciálním zdrojem dynamizace ekonomiky a v projektu radikální ekonomické reformy nemůže chybět. Samo o sobě však problém neřeší.

Klíčovou otázkou pro úspěch ekonomické reformy v těchto zemích, a tedy i v ČSSR, je vytvoření podmínek, za kterých se i bez podstatné reprivatizace mohou ekonomické subjekty dosavadního "státního sektoru" stát plnohodnotnými podnikatelskými jednotkami schopnými výkonů srovnatelných s výkony soukromokapitalistických podniků. Šanci na úspěch má proto jen taková ekonomická reforma, která si takový úkol vytýčí a úspěšně jej vyřeší, což zatím od realizace projektu čs. ekonomické reformy připravované pro období po roce 1990 očekávat nelze.

Obehaně lze strategii radikální ekonomické reformy charakter

risovat jako přeměnu centrálně-přídělového mechanismu fungování ekonomiky na regulovaný peněžně-tržní mechanismus. K tomu je nezbytné vytvořit tyto základní předpoklady:

1/ Odělit sféru podnikání od státu /státního rozpočtu/.

Veškerý majetek této sféry soustředit do Fondu společenského jmění, jehož správa bude přímo podřízena parlamentu /zákonná úprava pravidel fungování Fondu, volba jeho představitelů atp./.

Tento Fond vymezí každé podnikatelské jednotce základní jmění, jež bude ve výchozím bodě stanoveno na úrovni zastatkové hodnoty majetku /konkurenční podstata/ a svěřeno do podnikatelské péče jejím představitelům. Z tohoto základního jmění je podnik povinen platit do Fondu daň, která bude zhruba odpovídat existující úrokové míře. Tím bude vyjádřena skutečnost, že tento "vlastní" kapitál má stejnou cenu jako kapitál zápůjční a současně určena mezní hranice efektivnosti jeho podnikatelského užití /teprve za touto hranicí může podnik očekávat důchod pro sebe a naopak nedosažení této hranice opravňuje správu Fondu uplatnit zákonem stanovené procedury na ochranu ohroženého základního jmění/.

Vztah mezi podnikem a státem nemůže být v těchto podmínkách vyjádřen makroekonomickým bilančně-ukazatellovým plánem, ale výlučně souborem právních norem definujících daňovou soustavu a její sazby a stanovících pravidla i meze podnikání /hospodářské, zejména smluvní právo, pracovní právo, ekologické zákonodárství atp./.

V rámci těchto "pravidel hry" mají podniky plnou samostatnost rozhodování o krátkodobých i dlouhodobých aspektech své podnikatelské činnosti.

Teprve za těchto podmínek může reálný obsah získat instituce podnikové samosprávy, jejímž posláním nemůže být bezprostřední výkon podnikatelské funkce, která přísluší kvalifikovanému profesionálnímu manažerskému týmu. Role orgánu podnikové samosprávy jako instituce podnikatelské spočívá výlučně v pověřování výkonem podnikatelské funkce /volba ředitele na základě předchozího konkursu a udělování či odmítnutí absolutoria podle skutečného výkonu této funkce/ a rozhodování o užití výsledků hospodaření podniku na základě výroční bilance /zejména o míře spotřebního a investičního užití zisku/.

Orgány podnikové samosprávy nerepresentují zaměstnanecké

zájmy pracovníků podniku, jejichž vyjadřování je výlučnou záležitostí odborových organizací, které je uplatňují při uzavírání kolektivních smluv s vedením podniku. Odbory přitom mají zákonem zaručené právo na stávku. Vláda však musí mít současně zákonné právo zákazu stávky, jestliže mzdové požadavky překračují zákonem definované hranice zdravého ekonomického vývoje. K nestrannému posouzení toho, zda taková situace nastala, musí být vytvořeny arbitrážní orgány složené z představitelů orgánů podnikatelských, zaměstnaneckých i vládních, pro které bude předem stanovena metodika zjišťování reálné situace.

2/ Uskutečnit plnou monetarizaci /převedení na peněžní formu/ ekonomiky a plně tak překonat všechny pozůstatky její dosavadní naturalizace. Jedině pak lze očekávat, že centrum /příslušné instituce státu/ bude s to plně se rozejít s centralisticko-byrokratickými nástroji //řízení" a účinně uplatnit ve své regulativní činnosti skutečně ekonomické instrumentarium, plně konsistentní, tedy v souladu s tržním postavením podniků všech typů /společenských, družstevních i soukromých/.

To zejména předpokládá překonat současný peněžní dualismus, ve kterém peníze používané ve sféře velkoobchodních cen nejsou - na rozdíl od peněz na spotřebním a zahraničním trhu - reálnými, ale pouze počítačými penězi. Ty jenom pasívně odrážejí naturální vztahy determinované makroekonomickými plánovými bilancemi a postrádají proto základní vlastnosti reálných peněz: nejsou ani měřítkem hodnoty, neplní úlohu platidla a chybí jim schopnost uchovatele hodnot. S tažovými penězi je monetarizace ekonomiky neuskutečnitelná. Přejít k jednotným, reálným penězům pro celou ekonomiku vyžaduje učinit zejména tyto kroky:

a/ Přebudovat mechanismus plánových cen na mechanismus cen efektivní /skutečné projevené/ poptávky a nabídky, který jediné je s to zabezpečit, aby výrobce mohl uplatnit své individuální náklady pouze tehdy, uzná-li je spotřebitel reálnou koupí na rovnovážném trhu. Součástí této přeměny cenového mechanismu musí být proto i promyšlený soubor protimonopolních opatření a účinné centrální instrumentarium /hospodářská politika/

schopné udržovat ekonomickou rovnováhu na všech trzích jako základní předpoklad pro to, aby se na nich v maximální míře jako suverén mohl uplatnit spotřebitel.

b/ Plně se rozvíjí s makroekonomickým bilančně-ukazatelským plánem. V regulovaném peněžně-tržním mechanismu nemůže být centrální plán vrcholným universálním regulativním nástrojem, jemuž jsou všechny ostatní, i tzv. ekonomické nástroje, podřízeny a z něho dokonce odvozeny, jak tomu je i v probíhající přestavbě.

Centrální plán zde může být jen plánem pro centrum samotné, plánem přísně rozpočtově omezeným daňovým výnosem, plánem pro využití tohoto výnosu. Takový plán nemůže být rozepisován do podniků /své požadavky může u nich centrum uplatňovat jen jako kterýkoli jiný zákazník na komerčním principu/. Takový plán nemůže být pojat než jako jeden z nástrojů rovnocenný jiným nástrojům centrální regulace, od nichž se liší pouze svou specifickou funkcí: doplňovat samostatně plánující a rozhodující podnikovou sféru tam, kde její ziskové motivace nepůsobí, a korigovat ji tam, kde působí škodlivě.

c/ Plně monetarizovaná peněžně-tržní ekonomie může úspěšně fungovat pouze tehdy, jestliže jeho nedílnou součástí se stane určitá forma kapitálového trhu, který je s to zabezpečit "přelévání" kapitálu /v centrálně-přídělovém mechanismu obstarávané centrálním plánem/ ze sféry jeho tvorby do sféry jeho užití podle kritérií maximální efektivity /včetně přeměny části úspor obyvatelstva ve fungující kapitál/. Základním posláním tohoto trhu kapitálu je umožnit rychlou a pružnou adaptaci podnikatelské sféry potřebě strukturálních změn vyvolávaných vědeckotechnickým rozvojem a jeho absorpci nikoli podle subjektivisticky formulovaných cílů makroekonomického plánu, ale podle reálných podnětů současné a zejména v budoucnu očekávané efektivní poptávky a nabídky.

Konstrukce kapitálového trhu by přitom měla vyloučit takové jeho formy, které umožňují vznik a rozvoj rentiérství /získávání trvalých důchodů založených nikoli na práci, ale na vlastnictví/ a použít takových forem, které sice umožňují dosahovat dočasný mimořádný zisk /důchod/ jako stimul podniku -

telské aktivity, nikoli však rentierství jako trvalý bezpracný důchod. Takovou formu představují především obligace /podnikové i státní/.

Tomu je třeba přizpůsobit i organizaci bankovní soustavy, jejímž základním rysem je přísné oddělení emisní a obchodní činnosti.

d/ Ekonomika není sama sobě cílem. Vedle uspokojování potřeb jednotlivých členů společnosti, jak je vyjadřuje efektivní poptávka, vzniká v moderní industriální a postindustriální společnosti stále širší škála kolektivních, celospolečenských potřeb, jejichž uspokojení je již někdy spojeno s otázkou samotného jejího přežití. Součástí přebudování mechanismu fungování ekonomiky musí být proto i vytvoření určitého mechanismu zabezpečování mimoekonomických cílů a preferencí společnosti /sociální a zdravotní péče, kultura a výchova, ekologická problematika, rozvoj infrastruktury atp./.

K nejzávažnějším rysům tohoto mechanismu patří zejména:

- zabezpečení reálného vlivu společnosti jako celku na formulaci těchto cílů a preferencí, ať již prostřednictvím zastupitelských orgánů, svobodného organizování občanských iniciativ či prostřednictvím sdělovacích prostředků, anebo přímým rozhodováním prostřednictvím referenda;

- řešit ekonomickou stránku realizace těchto mimoekonomických cílů a preferencí společnosti na principu úplného nebo částečného samofinancování, např. zákonným zřizováním samostatných, od státního rozpočtu oddělených fondů /Fond sociálního a zdravotního zabezpečení, Ekologický fond atp./, jež budou zdroje ke krytí svých výdajů automaticky získávat z předem zákonem vymezených daní či příspěvků podniků a obyvatelstva, a pouze ve výjimečných případech z příspěvků státního rozpočtu.

e/ Přejít od centrálně-přídělového k regulovanému peněžně-tržnímu mechanismu zcela mění postavení a roli centra, což se musí odrazit i v jeho institucionálním uspořádání. Povaha regulovaného peněžně-tržního mechanismu, jehož fungování je založeno na zákonem vymezených obecných pravidlech chování ekonomických subjektů /podniků, domácností i státu/, vysoce zvedá roli parlamentu jako vrcholně odpovědné instituce státu za chod e-

ekonomiky. Činnost vlády jako iniciátora tvorby zákonů a výkonného orgánu při jejich realizaci nemůže být jako dosud založena na soustavě technologicko-resortních ministerstev završené všemocnou institucí centrálního plánovacího úřadu, jež administrativně-direktivním způsobem řeší převážně "věcné" problémy ekonomiky. Vláda se musí stát hlavním koordinátorem a tvůrcem hospodářské politiky centra, která dokáže včas analyzovat a hlavně předvídat možné poruchy fungování ekonomického mechanismu /především pokud jde o dynamickou rovnováhu ekonomického vývoje/ či vznikající a v budoucnu očekávané problémy společnosti a iniciativně jednat v rámci zákonem vymezených pravomocí či získávat důvěru parlamentu pro nezbytné korekce zákonných "pravidel hry".

Toto nové postavení vlády proto musí najít i svůj odpovídající výraz v jejím institucionálním uspořádání.

29. prosince 1988

My a jednoty v rozmanitosti

Při besedě s představiteli polské kultury za návštěvy Varšavy loni na podzim hovořil M. Gorbačov i o vzájemných vztazích mezi socialistickými zeměmi. Mj. řekl, že jde o jejich jednotu v rozmanitosti, že "nejspolehlivější základ jednoty není v unifikaci ani v seřazování všech podle velikosti, ale v umění čerpat z mnohotvárnosti užitečná poučení pro každého." Jistě slova velmi pozoruhodná a ještě nedávno také ne tak obvyklá a asi i upřímná.

Na toto téma se v poslední době objevilo i několik zajímavých sta-
tí v sovětském tisku. Dokonce i o reformním úsilí a jeho etapách v ruz-
ných zemích. Snad nejzajímavější z nich byla otištěna /dokonce česky/
v nové době č. 46/88 a její autor Leonid Jagodovskij jí nazval **Ramk**
Reha-bilitace pluralismu. Připomíná v ní, že ve společnosti řídicí
se stalinskými kánony nemohlo být o mnohotvárnosti uvnitř soc. zemí
i ve vztazích mezi nimi ani řeči a že mechanismus a schéma noci stali-
nismu začalo být kopírováno v zemích, které vstoupily do soc. tábora.
Trhliny prý přinesl XI. sjezd KSSS. Jagodovskij pak předkládá jakýsi
stručný přehled reformních snah a destalinizace v samotném Sovětském
svazu, v Maďarsku a v Polsku. Zdůrazňuje pak, že "Sovětský svaz nemá
monopol na přestavbu. Víceméně analogické změny začaly již dříve nebo
se uskutečňují dnes v řadě bratrských zemí, což potvrzuje internacio-
nální povahu obnovy socialismu. Zákonitě to znamená upustit od černo-
bílého pohledu na společnost, která se v minulosti někdy dělila na
stoupence socialismu, k nimž byli počítáni pouze ti, kdo hájili uve-
dené "monolitní" schéma rozvoje, a na jeho nepřátele, k nimž přiro-
zeně patřili všichni ostatní." Podrobně pak rozebírá formy pluralismu
v rozmanitých sférách života socialistické společnosti z hlediska, jak
by to asi mělo být, při čemž klade důraz nejen na mnohotvárnost v ast-
nických vztazích v ekonomice, ale zejména na pluralismus politického
systemu, který musí odrazet objektivní existenci různých tříd, vrstev
a skupin obyvatelstva, což má i světonázorové dopady, ^{neboť} ~~v~~ ^{neboť} ~~vedle~~ marxismu
existují i jiné ideologie, které je nutno respektovat. A pokračuje:
"Většina autorů, kteří se k této věci vyslovují ať xx^á už v Maďarsku
nebo v Bulharsku, Polsku či Jugoslávii, se v zásadě shoduje v tom,
že je třeba mnohonásobně rozšířit rámec soutěživosti, překonat byro-
kratický centralismus vedoucí k nanejvýš zhoubné uniformitě a vypra-
covat takový mechanismus přípravy rozhodnutí, který by dovolil při-
hlížet k různým názorům a zaručil by v praxi všem zúčastněným stre-
nám /včetně menšiny/, možnost vysvětlit svůj postoj a dokazovat svou

pravdu dokonce i poté, co budou rozhodnutí přijata. Přitom by měla být poskytnuta svobodná možnost seberalizace všem sílám, které souhlasí s národním programem socialistické výstavby a jsou ochotny aktivně se účastnit společanského života."

Jistě je velice zajímavé a podnětné k zamyšlení, co je v této stati i v podobných jiných, napsáno. Zajímavější ale nesporně je, co v nich napsáno není. Přímou zarážející je naprostá absence československé reality. Nikde ani zmínka o Československu, vývojových etapách a osudech reformních snah u nás. Zřejmě záměrná, přímo programová. Bezpochyby v linii oficiální politiky současného sovětského vedení vůči naší zemi a jejím vládcům, protože každá zmínka o Československu v souvislosti by nutně musela mít aspoň trochu exkulpační charakter, nemohla by se vynout aspoň naznaku, kde čs.reformy brzdil, kde je zmrzil, dosadil protireformní ekvipu, podněcoval a podporoval její normalizační politiku stagnace a pofiderní jednoty ne mnohotvárnosti, ale existenčního strachu a z toho plynoucích amoralit. Přirozeně to pak vyvolává spekulativní otázky.

Preč se zaměrně nepíše o osudu reform v Československu, zatímco o podobných v jiných zemích se píše, nepřímě napovídá článek Marie Pavlovové-Silvanské z Ústavu ekonomiky světové socialistické soustavy Akademie věd SSSR, otištěný v Týdeníku aktualit 48/88. Píše, že mezi sovětskou veřejností je zájem o dění v jiných socialistických zemích, na př. v Maďarsku. Píše, že zvidoví čtenáři "nejsou lhostejní k záležitostem našich socialistických spojenců a berou si to, co se tam děje k srdci. Ale nemálo vědců a novinářů včetně autorky těchto řádek dává přednost zdrženlivosti, a to nejen ve snaze nedotknout se maďarských přátel. Za takovouto "taktností" je skryt vlastní zájem: nedat zbytečný trumf do rukou našich skalních konzervativců a nezkompenzovat u nás myšlenku radikální reformy. Zkrátka sovětské hromadné sdělovací prostředky nevyužívají z různých pohnutek a důvodů plně nových možností psát směleji o socialistických zemích."

Takže se z toho dá zřejmě vyvodit, že v sovětském vedení a tím více pak v sovětské kompetentní veřejnosti je vědomí nutnosti změny postojů k Pražskému jaru a jeho násilnému ukončení se všemi z toho plynoucími následky a důsledky. Ale zároveň i strach z otevřeně přiznat a říci pravdu. Proto ty floskule, že to je také záležitost čs.soudruhů. Jistě, ale především těch, kteří nás v noci 21.srpna 1968 přepadli. Především strach z destabilizace ve "frontové" zemi sousedící přímo se Západem, z takových strukturálních /v neposlední řadě i personálních/ změn, které by hřaly vodu na mlyn konzervativním

kritikům Gorbačovovy perestrojky především v samotném SSSR. Jistě zde mohou hrát roli i velmocenské zájmy a postoje i ohrožení misijního avantgardismu, kdyby se např. napsalo či řeklo, že s obnovou socialismu, s jeho revoluční přestavbou přišel někdo jiný už před dvaceti lety a proroky tu byli ti, co byli vyobcováni a jsou trvale kaceřováni. Navíc se ukazuje, že socialistické země se pro Sovětský svaz stávají nepřijemným břemenem, neuralgickým, krizovým bodem zhoršující se situace ekonomické, ekologické, politické, etnické a etické, když doma je starostí a problémů více než dost a všude platí, že kočile je bližší než kabát. Trend sovětské zahraniční politiky, jak opět názorně ukázalo vystoupení M.Gorbačova v OSN, je orientace na řešení globálních problémů zejména velmocenským jednáním a jen v jeho rámci lze očekávat něco příznivějšího i pro nás, i když je třeba asi soudit, že pobyt sovětských vojsk v naší zemi nehraje takovou roli, jakou hrál před dvacítkou let když byla uzavřena příslušná smlouva legalizující tuto nelegální skutečnost. Ovšem stále tu bude otázka státní svrchovanosti a všech jejích atributů.

Každý si z toho jistě dělá závěry podle své letory. Skalní skeptici budou soudit, že podstatné změny jsou v nedohlednu, že jsou podmíněny jen řešením strategických záležitostí v Evropě, kde jsou jistě z velmocenských aspektů důležitější otázky, jako je např. budoucnost Německa a vůbec aktuální všestranné evropské sjednocení na západě kontinentu, než dílčí otázka československá. Optimisté realistického rázu budou usuzovat, že pokud se Gorbačov udrží, budou k nám změny proskakovat všemi póry houby nasaklé jejich a urgentností. Ať to někde chce nebo ne. Konečně nejpřesvědčivější vývoj u nás to začíná potvrzovat. Nespornou pravdu má L.Jagodovskij když píše, že problém reforem systémového rázu se internacionalizuje, tím více, že má adekvátní kořeny. A proto nelze skládat ruce v klín a vyčkávat. A také nelze trvale mlčet a neříkat pravdu o do očí bijících skutečnostech. Především o roce 1968 a všem, co po něm nasledovalo a stále trvá. Pravda osvobozuje, dává myšlenkám i činům rozlet. I o vztahu sovětské společnosti a jejího vedení k Československu a jeho roku osmašedesátému by mělo platit to, co řekl M.Gorbačov na vzpomínkové varšavské besadě: "K dějinám je třeba přistupovat poctivě. A to vyžaduje odvahu - nezavírat oči před skutečnými příčinami těch či oněch událostí. Jinými slovy, je třeba umět hledět pravdě do očí: ať je trpká nebo sladká, ať lichotí národní hrdosti nebo nutí stydět se." Tím více, že jde o historii nejživější současnosti a podmínce dalšího zdárného vývoje.

18.12.88

Odešel statečný advokát

Koncem minulého roku zemřel v Praze ve věku nedožitých osmdesáti let JUDr. Rostislav Váhala. Tento patriotický Valach, pocházející z vlastenecké meziříčské rodiny, patřil k hrstce těch statečných advokátů, kteří se nikdy nasmířili s bezprávím a dokázali se otevřeně postavit svůli totalitní moci i napomoci k nápravě křivd a nezákonností. Za druhé světové války patřil i k předním činitelům národního demokratického odboje a pak i květnového povstání.

R. Váhala měl nemalou zásluhu o dobře fungující zpravodajskou službu českého domácího odboje. Působil v odbojové organizaci Avala-Modrý kruh, kterou jeden čas přímo řídil, spolupracoval se Zpravodajskou brigádou a poskytl se tak na získávání a zpracovávání významných informací zasílaných pak zahraničním odbojovým centřům. Svě místo má i v činnosti řady tří a Přípravného revolučního národního výboru či síti ilegální ústřední rady odborů.

Po osvobození se věnoval advokacii a do jejích análič se nesmazatelně zapjal neobhroženou obhajobou generála Heliodora Píky, zločinně popraveného před štyřiceti lety. Statečně čelil pomluvám a nejapnostem obžaloby reicinovské mašinerie, vyvracel pochybaná svědectví, odvolával se proti vynesenému, předem nařízenému rozsudku, intervenoval u Gottwalda, Zápotockého a na jiných místech, a i po popravě hrdinného generála se nevzdal úsilí očistit jeho jména, prokázat jeho vlastenství a nevinu z nařčeného. Boj o Píkovu rehabilitaci dobojoval až před vyšším vojenským soudem před dvaceti lety, kdy se stal znovu obnájcem v obnoveném procesu. A nejen to. V roce 1966 byl vedoucím všech právních rehabilitačních poradem při národní frontě a Svazu protifašistických bojovníků. A to až do roku 1971, kdy v důsledku novelizace zákona o rehabilitaci zastavily tyto poradny činnost. V této době prošle rukami dr. vanaly na 50 tisíc žádostí o naprávu soudních i mimo soudních rozhodnutí z padesát, či let, o spravedlivé odsouzení. Neváhal v těchto záležitostech vystupovat i jako neúnavný a vtipný publicista v nejrozmanitějších časopisech.

Neúnavnost, činnost a nezměrná vitalita byly průvodné křestové vlastnosti, stejně jako humor a dobrota srdce se svou pomocí každému, kdo ji potřeboval. Neopustily ani těsně před skolem. Do poslední chvíle pomáhal lidem právní radou, účastnil se drobné práce různých občanských iniciativ, v neposlední řadě byla neocenitelná i jeho pomoc historikům rekonstruovat činnost nekomunistické části antifasistického odboje a zpracovat učebny českého povstání v květnu 1945. Ještě se dovedl radovat z toho, že moc konečně uzlala opět 28. říjen za státní

Licoměrnosti na pokračování

16.prosince zveřejnilo Rudé právo článek /prý na dotaz čtenáře/ K jedné soukromé cestě do Itálie o pobytu A.Dubčka v Itálii. Na jeho třech sloupcích je vedle objektivně pojatých informací i mnoha nejapností, z nichž nejvíce bije do očí tvrzení, že Dubčkova cesta do Itálie k převzetí čestného doktorátu politických věd univerzitou v Boloni byla dlouhodobě připravována "antikomunistickými centrály." A punktum. Aby měl věci neznalý čtenář výhledný dojem, že šlo o nějakou antikomunistickou akci pořádanou snad ideodiverzními centrály světového imperialismu, jak je tento termín mnohými dosud používán. Že v Boloni na univerzitě i na radnici mají značný vliv italské komunisty je pro propagandisty Rudého práva nepodstatné, stejně jako to, že byl přijat nejvyššími představiteli Italské komunistické strany a strany socialistické..Jsou snad Achille Occhetto či Bettino Craxi mluvčí či dokonce agenti antikomunistických centrál?

Pikantní na tom je, že ve stejný den, kdy tento článek vyšel, odecestoval Jozef Lenárt /po odešlém V.Bílákovi zřejmě druhý muž v KSČ/ do Itálie, aby se tam sešel a jednal s představiteli italských podnikatelských kruhů. Kdyby byl J.Fojtík, který Lenárta vyprovázel na letišti, zásedový, jistě by musel poznamenat, že s vykořisťovateli, aby to mělo ten pravý a hodnověrný ideologický punc. Ovšem ců je reálné, je bezpochyby i socialistické, když reálný socialismus se sice již dneska tak nepřipomíná, ale dodnes nikdo nřekl, že ten, kdo tuhle pojmovou floskuli vymyslel a propagoval byl jedním z největších škůdců socialismu a nepřátel i té nejtriviálnější dialektiky. Co je, tedy co jsme my normalizátoři prováděli, je jedině správné, protože to je reálné. Programový marasmus, stagnace, už v teorii! Nebo jen zdůvodnění a ospravedlnění oportunistu a zároveň netolerance k názorům jiným a jiných? Pak se ovšem nikdo nemůže divit, že se klidně a beze studu zase převeksluje, přestrojí a z odpůrců reform se stanou jejich obhájci a prov.áči /rozhoňe ne tvůrci/. Samozřejmě s hlasitým zaklínadlem, že je vyloučena jakákoliv shoda či podobnost s tím, co se u nás rodilo v šedesátých letech a co bylo zmařeno srpnem a normalizací. Pak je pochopitelné, že Dubček musí být soukromník a politický ztroskotanec. Jak by pak nebyli ti, co myslí jinak nepřáteli socialismu, a třeba i v žoldu antikomunistických centrál.

Příklad toho je hned po ruce. Povolené shromáždění neformálních občanských iniciativ k 40.výročí Všeobecné deklarace lidských práv na Žižkovském Škroupově náměstí je Rudým právem oceňováno jako jedna z největších a odvážnějších akcí, která byla v Československu a ověřeno dalšími

hanlivými přídonky. Prý to byla snaha destabilizovat politickou situaci v zemi a jak se hned přidali dva pohotoví čtenáři v rubrice Slovo ke dni, provolávali se tam hesla "proti socialistickému společenskému zřízení", jež "nemají nic společného s budováním socialistické společnosti na demokratických principech." A diplomovaný technik Miroslav Kusil s Jestrébi k tomu dodává, že "nemůžeme a nesmíme trpět, aby čeští Walesové narušovali právní pořádek, a co horšího, aby znevažovali vážné otázky demokracie a spravedlnosti."

Co k tomu dodat? Kdo byl mezi těsně namačkanými účastníky shromáždění na malém náměstíčku - a bylo jich několik tisíc - mohli kromě projevů V.Havla, R.Batěky, L.Lise dále zaslechnout jen volání těchto slov: "Charta, charta, Havel, Havel, Svoboda, svoboda, Masaryk, Masaryk a propustit, propustit!" /když se mluvilo o nutnosti propuštění vězňených lidí neprávem zavřených/. Pak jen společný zpěv hymny a jímavá minuta ticha za oběti zemětřesení v Arménii. Důstojné a svobodné chování občanů, kteří tam dobrovolně přišli, nebyli nikým nakažováni. Co na tom bylo protisocialistického, co znevažovalo "vážné otázky demokracie a spravedlnosti"? Nejvíce asi ta svobodná vůle a kázeň nikým nenařízeného a ústavou zaručeného projevu. Anebo nemá pravdu české vydání Nové doby, v níž právě v těchto dnech Nikolaj Andrejev napsal, že akce neformálních skupin jsou protestem "proti netečnosti, úřednické filozofii a bezduché horlivosti" a akademik Andrej Sacharov, že "demokratické vědomí zahrnuje úctu k lidem jiného názoru a přání samostatně se ve všem orientovat bez slepé víry v autority. Odlišně smýšlející lidé společnost potřebuje. Celkově však chceme říci: proti myšlence je možno bojovat pouze myšlenkou." Vůbec se to neliší od toho, co řekl nedávno v Praze A.Jakovlev a čemu šéfredaktor každého práva souhlasně pokyvoval. A vůbec není od věci připomenout ještě z posledního čísla Nové doby obdivný článek jejích varšavských zpravodajů o televizní besedě L.Walesy a A.Miodoviczem, nazvaný Rozmanitost v jednotě. Radšeně se tu píše, že jedinou cestou k řešení vážných problémů je diskuze, že beseda se stala "opravdovým příkladem informovanosti", projevem vzájemného porozumění, a nikoli konfrontace.

Z toho by se měl poučit i Miroslav Zavadil, který v diskuzním příspěvku na posledním zasedání ÚV KSČ se rozčilil, že "i v naší zemi jsou síly, které se chtějí stavět do role opozice." A předseda ÚRO dodává: "Pracující se ptají, co chtějí tyto různé skupiny a čí zájmy vyjadřují, za koho mluví. Kdo jim dal právo hodnotit naši přestavbu...?" Vrchní odborář by měl vědět, že toto právo mj. dává Ústava ČSSR, zejména její články 20, 28 a 29.

Lajďáctví nebo záměr?

Čtenáři jistě vítají, že nejen časopisy, ale i denní tisk přestává být úplně uniformní, že jsou noviny pestřejší výběrem materiálů i jejich zpracováním. Bokonce i agenturní zpravodajství bývá různě připravováno do tisku a tak se z jednoho zdroje, kterým je zpravidla ČTK, o jedné věci dozvídáme různé informace. Má to ovšem jeden háček, když jde o věci zásadního charakteru a ne každý má hned po ruce vedle "největšího a nejčtenějšího" světového formátu třeba Svobodné slovo nebo Lidovou demokracii, aby mohl porovnat a důležitou informaci posoudit v její úplnosti.

23.12.88 redakce Rudého práva otiskla na druhé straně dole nprava k úřední zprávě o rozpočtu SSR, v níž Rudé právo opomenulo zveřejnit výši slovenského rozpočtu. Učinilo to až dodatečně a na upozornění jednoho pečlivého čtenáře. Redakce se omluvila a příslušný údaj otiskla. Čtenář se jistě ptá, jak se to mohlo stát, jak takovýto důležitý údaj mohl vypadnout z referátu bratislavského zpravodaje když jde o informaci v celém článku přímo stěžejní. Navíc pak v dodatečném zveřejnění nemá již možnost třeba srovnání s rozpočtem ČSR. Co je vedle sebe je průkaznější. A tak se nezbyvá než ptát: bylo to lajďáctví nebo záměr. Tím více, že podobných příkladů lze za několik dnů zbytku minulého roku uvést několik. Pozoruhodné je, že se všechny týkají zpravodajství se zahraničí, zejména projevů a stanovisek oficiálních sovětských míst k důležitým problémům.

22.prosince otiskly všechny čs.noviny informaci o rozhovoru sov.miv nistra zahraničí E.Ševarnadzeho pro týdeník Moskevské novosti o sov. zahraniční politice a snížení stavu vojsk. Není k dispozici zpravodajský bulletin ČTK, aby bylo možné odpovědně posoudit, co vše v obsáhlé zprávě bylo. Lidová demokracie ale měla několik vět, velice důležitých, které neotisklo Rudé právo. Znějí takto: "SSSR v minulosti přistupoval s výhradami k řadě těchto mezinárodních smluv /myslí se z oblasti lidských práv/ s obavou před mezinárodním kontrolním mechanismem. Tento mechanismus jsme chápali jako ohrožení naší svrchovanosti. Dnes nás udivuje, proč jsme jsme byli tak bazliví. Dospěli jsme k závěru, že důsledné a úplné záruky práv a svobod potřebuje především sovětský lid, každý sovětský občan a sovětská přestavba." Čs.občan a čtenář Rudého práva je asi nepotřebuje, když o tom nemůže ani číst.

23.12. otiskl čs.tisk informaci o vystoupení představitele sov.gen. štábu generálmajora Jurije Leďděva na tiskové konferenci v Moskvě, kde oznámil, že součástí jednostranného snížení stavu ozbrojených sil SSSR bude rovněž odsun tankových jednotek a útočných prostředků z východoevropských zemí. Prati jiným čs.listů, Rudé právo opomenulo otisknout

tyto závěrečné věty agenturou dodané zprávy: "Zdůraznil, že šest tankových divizí, které mají být odsunuty, bude rozpuštěna a jejich bojová technika, včetně nejmodernějších tanků, bude sešrotována. Vyjimku tvoří motory a pomocná technika, jako jsou tahače a cisternové vozy, které budou využity v národním hospodářství. Odstraněno bude 10 000 tanků." Je to prkotina, kterou může čtenář Rudého práva postrádat?

27.12. uveřejnil denní tisk výtah z redakčního článku moskevské Pravdy o příčinách situace kolem Karabachu, v němž se zdůrazňovalo, že odpůrci přestavby hrají s národními city, jak o tom psal azéberdžajnský tisk, a že mnozí funkcionáři nezvládli zkoušku politické zralosti a že na výši nebyla ani inteligence. Rudé právo neotisklo tato slova: "Nedokázala se zbavit starých dogmat, o něž opírá své pseudovědecké výtvořky s nulovou národohospodářskou a ideologickou hodnotou". Pokračuje jen kritikou sdělovacích prostředků. Při pečlivějším čtení a porovnání toho, co uveřejnilo RP a co jiné noviny lze vysledovat určitý posun v hodnocení situace, tak aby čtenáři Rudého práva nabyli dojmu, že nezodpovědní nejsou dogmatici a konzervativci, ale neodpovědné živly v novinách.

29.12. otiskla Lidová demokracie obsáhlou informaci o projevu ministra Ševarnadzeho na konferenci sovětských konzulárních pracovníků, kde mj. uvedl zajímavé údaje o sovětské diplomatické službě a vyslovil požadavek, ~~xxx~~ že musí odpovídat kvalitě a úrovni procesů demokratizace a otevřenosti v SSSR. Řekl také, že "v cizině žije na dvacet miliónů našich krajanů. Projevují ohromný zájem o svou vlast a o přestavbu. Konzulární služba musí neustále rozšiřovat okruh krajanů, kteří znovu objevují svou vlast." Nemůže být pochyby, že šéf sovětské diplomacie měl na mysli emigranty, dříve jen vyděděné a zrádné. Rudé právo tuto informaci svým čtenářům utajilo úplně. Neotisklo ji ani v nejtrůčnější podobě ani v následujících dnech, alespoň ne v pražském vydání listu.

Je to záměr nebo lajďactví? Každý redaktor a každá redakce krátí texty, upravuje i zprávy podle momentálních potřeb a místa v novinách. Ale nesmí tím trpět objektivita, nesmí být čtenář ochuzen o zprávy prvořadě významu i s jejich nejdůležitějšími detaily. Je to základní zákon novinářiny, její etiky. Je tedy několik uvedených ukávek redakční práce Rudého práva z posledního týdne minulého roku záměrem nebo lajďactvím? možná obojím. V každém případě dokladem neodpovědnosti a nekompetentnosti.

Československá televize

SONDY

S. Heřena Procházková, Jindřišská 16, Praha 11190

Praha 19. ledna 1989

Soudružko redaktorko,

ve včerejším vydání Sond jste položila otázku: Je vysoká škola ekonomická schopna vychovávat ekonomy pro přestavbu? Odpovídám: *Y* "Velmi těžko". Vím o čem mluvím a dokážu Vám to na konkrétních příkladech.

Byl jsem učitelem VŠS po dobu 18 let - od jejího založení až do r. 1970. Prakticky za 15 let se podařilo této škole dostat na seriózní vysokoškolskou úroveň a jak pedagogická, tak i vědecká práce si získávala respekt u nás i v zahraničí.

VŠS se velmi aktivně zúčastnila prací na ekonomické reformě šedesátých let. Byl jsem jedním ze stovek ekonomů, kteří pracovali na ekonomické reformě. Proto mohu odpovědně posoudit, v jakém ovzduší se vypracovávala.

Desítky týmů pracujících na různých otázkách a stovky nejlepších odborníků ekonomů se v šedesátých letech s plnou vervou, zaujetím a nadšením dalo do propracování zásadních zásad a podmínek ekonomické reformy. Diskutovalo se zcela otevřeně, střetávaly se různé názory, hledaly se optimální variabty a řešení, jež by pomohly co nejrychleji rozvoji čs. hospodářství. Diskutovalo se nejen ve výzkumných ústavech na vysokých školách, ale i v praxi a na stranické půdě. Se vším tímto byli seznamováni i studenti VŠS.

Každý ekonom, národohospodář či řídicí pracovník považoval za svou stavovskou povinnost i čest zúčastnit se aktivně při vytváření ekonomické reformy. Někteří upozorňovali na různá úskalí, rizika, nebezpečí. Cíl však byl jeden, dlehlázat v praxi přednosti socialistického výrobního způsobu. Takového tvůrčího, nadšeného a objektivního ovzduší snad již nikdy nebude v čs. ekonomické vědě dosaženo.

A co bylo zvláště důležité, bylo vytvoření tvůrčí a nezájaté klima. Nikdo na někoho nehrozil se zdviženým prstem. Všechny návrhy byly pzasasřvány posuzovány co nejobjektivněji. Nikdo nebyl předem označován za revizionistu, jeho názory za špatné, ale v diskusi a polemice byla nesprávná stanoviska vyvracena.

Vstup vojak učinil konec ekonomické reformě a sama reforma byla prohlášena za revizionistickou a její tvůrci byli voláni k politické odpovědnosti. A to přesto, že již její první neuhělé kroky přinesly velmi kladné výsledky, jak se o tom můžeme přesvědčit i v oficiálních statistických ročenkách. Politika a ideologie zvíťázila nad zdravým rozumem.

A tak politické prověrky v roce 1970 zlikvidovaly v podstatě nejlepší učitele VŠE. Ze školy muselo odejít přes 100 vysokoškolských pedagogů, z nichž většina byla špičkovými odborníky. To představovalo téměř jednu třetinu učitelského sboru. Pro Vaši informaci o neuvěřitelnosti tohoto faktu Vám uvádím jmenný konkrétní seznam jen akademických funkcionářů a vedoucích kateder, kteří museli školu opustit.

Bývalí rektori: Prof. Dr. Vladimír Kadlec DrSc. /bývalý ministr školství/. Prof. Ing. L. Veltruský CSc. Bývalí prorektori: Prof. J. Horský BSc, Doc. ing. V. Kyprová CSc., Doc. ing. V. Novotný CSc., Prof. Ing. V. Šilhán CSc., Prof. Ing. M. Tuček CSc., Doc. ing. R. Zúkal CSc., Bývalí děkani: Prof. Ing. S. Černý CSc., Doc. ing. V. Dohnal, CSc., Doc. ing. Otto Koth, CSc, Prof. Dr. S. Stuna CSc., Prof. Ing. M. Šmejkal, CSc.,

Bývalí vedoucí kateder: Doc. Dr. V. Bernáček, CSc., - mezinárodní vztahy, Doc. Ing. J. Císař CSc., - ceny, Doc. Ing. V. Dohnal CSc., - cestovní ruch a veřejné stravování, Ing. J. Helekal CSc., - materiálně technické zásobování, Prof. J. Heráký CSc., - zahraniční obchod, Prof. M. Kadlec - politická ekonomie, Prof. Ing. B. Karda, DrSc - statistika a ekonometrie, Doc. Dr. V. Kulíšek CSc. - čs. a s světové dějiny, Doc. Ing. V. Kyprová CSc. - světová ekonomika, Doc. Ing. M. Misař, CSc., - plánování, Prof. Dr. S. Stuna CSc., - hospodářské právo, Prof. ing. V. Šilhán CSc. - průmysl, Prof. Ing. M. Šmejkal CSc - dějiny ekonomických učení, Prof. Ing. M. Tuček, CSc., finance.

Jak se tyto prověrky projeví ve výuce a odborné úrovni VŠE si každý domyslí. Škody, které tím vznikly pro výuku ekonomických předmětů, pro výzkum a výchovu nových ekonomů, byly obrovské. Skutečné škody může posoudit jen odborník. 15- 20 let trvá výchova kvalitního vysokoškolského pedagoga. Stejnou dobu trvá, než se vybuduje nová katedra a než jsou její učitelé na odpovídající úrovni.

Abyste snáze pochopila "revizionismus" těchto lidí, doporučuji Vám přečíst si časopis Politická ekonomie č. 9. z roku 1972. Obsahuje pomlouvačný a udavačský pamflet nazvaný "Analýza vývoje ekonomické teorie v Československu v šedesátých letech". Mezi redaktory tohoto pamfletu byli 3 učitelé VŠE. Podobných "vědeckých" děl Vám mohu doporučit celou řadu. Z hlediska dnešních znalostí snadno zjistíte, že tytéž ekonomické zásady, které jsou zde jako "revizionistické" předkládány se aplikují v mnohem větší míře v SSSR a některých socialistických zemích. Za tyto názory byli a nás před 18 léty lidé označováni za "revizionisty" a vyhozeni ze školy. Dnes při čtení tohoto pamfletu nevíte, zda se máte smát či plakat nad

stupiditou a omezeností jejich sestavovatelů- normalizátorů.

Jaký vliv měl proces "normalizace" na naši teoretickou ekonomickou frontu? Mnozí ekonomové "také teoretici" se stali slavní a známé především tím, jak dovedli zavrhnout a zesměšnit názory svých podstatně vzdělanějších a zkušenějších předchůdců, kteří pracovali na ekonomické reformě šedesátých let. Stali se v tomto oboru odborníky na skandalizaci. Bylo to velice snadné, neboť mohli o názorech svých oponentů napsat cokoli, obvinit je z čehokoli, vytrhnout z jejich prací citáty bez souvislostí a paň je potírat. Jejich teoretičtí odpárci neměli možnost se bránit, odpovědět jim slovně nebo v tisku. Čím bylo slovní zatracení těchto "revizionistů" silnější, tím bylo považováno politickými místy za odborně lepší a dokonalejší.

V této polemice se však nepoužívala konkrétních číselných faktů, neboť ty jednoznačně hovořily ve prospěch reformy. /Viz statistické ročenky/. Byl to v podstatě monolog, který řadu do té doby neznámých průměrných až podprůměrných ekonomů vynesl na výsluní oficiální ekonomické vědy.

Byla tu doslova a do písmene použita metoda, již charakterizoval Lenin v polemice s Kautským: "Metodou nepřilíš chytrých lidí je vkládat odpárci do úst zřejmou hloupost a potom ji vyvracet." /Vybrané spisy II., str. 385/.

Osoby, které prosazovaly politiku "normalizace" tím, že prováděly "očistu" společnosti od "praviceových oportunistů a revizionistů" zejména mezi inteligencí, můžeme zhruba rozdělit do tří kategorií.

Především to byli bývalí stalinisté, dogmatiči, kterým jen vzpomínka na demokratizační proces naháněla hrůzu. Rozpomněli se na Stalinovy metody a začali prosazovat politiku "normalizace" s plnou vervou. Nemohli si ke lidem posílat na smrt nebo do vězení, za to je však mohli libovolně zbavit jakéhokoli zaměstnání, což také s velkou chutí činili.

Do druhé skupiny patřili lidé, průměrní až podprůměrní, kteří viděli v normalizačním procesu možnost konečně vyniknout a obsadit místa, na něž by se za normálních okolností nikdy nedostali, vzhledem ke svým schopnostem, znalostem i kvalifikaci.

Třetí skupinu tvořili oportunisté, kteří se přizpůsobili dané situaci. Mnozí z nich měli tzv. "hříchy" z demokratizačního procesu a proto se snažili vykoupit své "viny" horlivou angažovaností. Včas přestoupili do vlaku, jedoucího opačným směrem.

Tato obecná charakteristika se prokázala i ve složení normalizačních komisí, jež prováděly "očistu" VŠE. V čele normalizačního procesu stál Oldřich Fiala, vedoucí oddělení zvláštních úkolů.

VŠE přišel ze Státní bezpečnosti údajně pro své přehmaty v pade-

sátých letech. Byl to typický představitel tvrdé stalinské politiky a měl jednu vlastnost - nenáviděl Židy a inteligenci.

V normalizačním procesu vynikli jako hvězdy první velikosti lidé o kterých bylo do té doby na škole málo slyšet a jejichž publikační a vědecká práce nebyla příliš obsáhlá- Dostali se takřka přes noc do vysokých funkcí na škole, kde dosud patřili k druhé garnituře. Např. doc. ing. Šinkmajer a doc. ing. Lehr se znenadání stali prorektory a profesory, ačkoliv do té doby neměli ani vědeckou hodnost kandidáta věd, což byla jedna ze základních nepsaných usancí pro získání této hodnosti. Zřejmě měli jiné "zásluhy" daleko "důležitější", než byla vědecká a publikační činnost.

Do třetí skupiny patřili lidé, kteří byli ochotni souhlasit s nezákonným propuštěním svých dosavadních spolupracovníků, kteří pro tato opatření hlasovali a kteří rovněž psali kladné a doporučující posudky o vědecké a publikační činnosti nových vlivných osob, jež tyto posudky pro své jmenování do vysokých vědeckopedagogických hodností potřebovaly. Nic nevařilo, že sama vědecká a publikační činnost těchto osob nebyla kvalitní, zdůraznila se angažovanost v normalizačním procesu a ta mnohonásobně vyvážila předeházející nedostatky. Mezi čtyřma očima tito v podstatě charakteroví slabochi tvrdili, že svým jednáním zachraňují školu, ačkoliv ve skutečnosti zachraňovali sami sebe.

Jak soudružno redaktorko vidíte, došlo k podstatnému "skvalitnění" pedagogického sboru VŠE. Likvidace jedné generace vysokoškolských učitelů se musela nutně a zákonitě projevit i na úrovni absolventů. Rovněž zrušení tajných voleb akademických funkcionářů a jejich jmenování, zrušení habilitačního docentského řízení atd., to vše mělo vliv i na úroveň výuky.

Nepochybují o tom, že mnozí noví učitelé VŠE jsou kvalitní. Za jiné uvádím prof. Ing. Milana Matějku DrSc, který neohroženě a nekonvenčně vystoupil v diskusi o přestavbě v Hospodářských novinách.

Po zkušenostech let sedmdesátých se ekonomický výzkum uzavřel do věže se slonoviny a jeho činnost směřovala především těmito směry: a/ Ketíral "revizionistické" názory reformátorů, b/ rozmělnoval a rozpracovával ekonomické myšlenky vyslovené vedoucími politiky. Plnil tak funkci repetitora . /Tyto názory však často byly ekonomicky seestné/. c/ Zabýval se okrajovými tématy, unikal do abstrakce a nekonfliktních problémů.

Nedivte se, že dnes člen předseenictva ÚV KSČ a tajemník MV KSČ v Praze M. Štěpán na adresu výzkumu řekl:

"Třeba rychleji měnit skutečnost, když se přežila. Potřebujeme více teoretického propracování těchto otázek. Myslím, že od řady našich sloupů společenských věd a teorie to žel čekat nemůžeme, vždyť

na to měli téměř dvacet let. " /RP 29. 11. 1988/.

Zptejte se např., prpě u základní práce z oblasti ekonomie EKONOMICKÉ ENCYKLOPEDIE vydané v roce 1972 nejsou uvedeni autoři. Byla byste překvapena, kdo všechno pracoval na Encyklopedii zahraničního obchodu, vydané v roce 1982. Přečtete si Mladý svět č. 1 z letošního roku, kde ředitel Prognostického ústavu doc. Komárek přímo říká, že když chtěl mít kvalitní spolupracovníky, musel si vzít lidi s různými "šrámy". Taková je vědecká úroveň značné části naší oficiální teoretické ekonomické fronty.

Druhým závažným faktorem, který vedl k poklesu odborné úrovně absolventů VŠE je obrovská "ideologizace" výuky. Soudružko redaktorko, doporučuji Vám, vezměte si studijní programy VŠE z roku 1968/69 a z dob pozdějších. Uvidíte nebetyčný rozdíl. Pod vedením bývalého tajemníka ÚV KSČ J. Havlína, ministrů školství Hrbka a Vondrušky produkovala VŠE spíše ekonomické propagandisty než odborníky. Nároky na výběr i na znalosti posluchačů poklesly. Kvantita nahradila kvalitu. Podobných příkladů bych mohl uvést celou řadu.

Přesto nevidím situaci zcela černě. Myslíme-li to s přestavbou vážně, musí se změnit ekonomický systém i společenské podmínky. stejně tak jako v šedesátých letech se z dosavadní beztvárné ředi studentů vyloupla řada schopných osobností, které se stanou skutečnými kapitány národního hospodářství.

Ovšem k tomu máme ještě daleko. Kdy myslíte, že tyto mé faktické poznámky k Vaší relaci budou moci být slyšet z obrazovky naší televize?

S pozdravem

Doc. Ing. Rudolf Zúkal, CSc., bývalý prorektor
VŠE, nyní buldozerista, Na Āolínách 3. Praha 4.

- Podolí. 147 00

Na vědomí: rektor VŠE, prpf. Ing. A. Brůžek DrSe

Titl.

Miroslav Válek, člen předsednictva ÚV KSČ, minister kultury ZSSR

Vážený pane ministře,

odvaha je záležitostí velmi relativní. Váš článek "Neznehodnotiž morální a politický kapitál" /RP 15. 11. 1988/ vyvolal velký rozruch, noviny šly na dračku a na Hlase Ameriky Vás citovali dnes už počtvrté. Ano, je to odvážný článek! Otázka pouze zní, o jakou "odvahu" tu jde.

Je to odvaha nějakých nových, u nás dosud nevyslovených myšlenek? Nikoli, to, co tu píšete o reálném socialismu, o osmašedesátém zná národ už dávno a dávno před Vámi to všechno precizovali a zveřejnili tzv. disidenti a chartisté. Vyházovali jste nás tehdy za to z univerzit a vědeckých ústavů, stali jsme se za to předmětem nenávistných veřejných kampaní jako "zaprodanci" a "ztroskotanci", jakož i "protisocialistické živly". Byli jsme za to objektem soustředěné policejní persekuce, výslechů, zavírání, domovních prohlídek a konfiskací. Avšak dnes, kdy se o věci otevřeně a tvrdě kriticky píše už i v ZSSR, není zapotřebí žádná zvláštní odvaha na to dát před termín "reálný socialismus" zpochybnující přívlastek "tzv." a odsoudit ho za to, že "uskutečnil hlubokou diskontinuitu vůči předcházející historické skutečnosti, narušil natrvalo celý ekonomický a společenský systém...." Dokonce jste nemuseli o něm ostýchavě / a zjasňující/ psát jako o reálném socialismu "pozdějšího ražení" a říci rovnou po pravdě, že to bylo brežněvovské ražení, že tu šlo o brežněvismus jako o celou jednu epochu bezvýchoďné stagnace socialismu. Vždyť my jsme toto státní tajemství prozradili už dávno a Sověti je dnes už oficiálně šíří do světa celého světa.

"Odvážné" a kuriózní je na Vašem článku pouze to, kdo to říká: člen Předsednictva ÚV, ministr. Člověk, který byl na těchto postech už v době, kdy se ten jeho "tzv. reálný socialismus" u nás zaváděl jako zákonitý produkt normalizačního procesu. Člověk, který má z tohoto titulu přímou odpovědnost za jeho zavádění, upevňování, gloriifikaci a výsledné selhání.

Ano, z tohoto místa je potom skutečně odvahou hovořit o něm, že byl odjakživa jen "tzv.", a že veel/nevedl, vedli jste ho k tomu! / ke všem těm katastrofickým důsledkům, které v článku uvádíte. / Toto doktrinářství nás přišlo útraho, "píšete. "Zhoubně postihlo rozvoj výrobních sil a výrobních vztahů. Ale stejně postihlo i školu, vzdělání, kulturu a zvláště přípravu vedoucích kádrů".../.

Nemůžete si ~~mluvit~~ namlouvat, že tehdy jste ještě nevěděli, co nás čeká. My jsme vás na to upozorňovali, že vedete národ do mravní, politické a hospodářské katastrofy. Mám Vám připomenout všechny ty stati a rozborů odstavených politologů, ekonomů, spisovatelů a vědců, všechny ty dokumenty Charty 77? Stačí si však položit

otázku, kterou v podobných souvislostech považoval za důležitou již Lenin: cui bono? V prospěch koho, čeho jste prosazovali brežněvovskou "normalizaci" našich poměrů, onen "tzv. reálný socialismus", kterému snad dnes nedovedete přijít na slušné jméno? Komu to sloužilo kromě Vámi uváděných "privilegovaných byrokratů", karieristů, kteří zavětřili svoji příležitost v normalizačním procesu? Ne pouze samotné prověrky, jak píšete Vy, ale celý tento normalizační proces vůbec, celou slepou uličku jím zahájeného reálného socialismu "vnímá veřejnost...jako politické trauma, které dosud nepominulo a samo od sebe nepomine."

Ano, z úst člena politbyra zní jistě kuriózně a odvázně artikulace dbejší nevyhnutelnosti "předběžně analyzovat příčiny vzniku a vývoj Charty 77, tzv. paralelní literatury..." atd. Dosud jsme z této strany slyšeli pouze cosi zásadně jiného, dosud se nám odtud pouze načávalo a vyhrožovalo. Poradím Vám první, nejpřirozenější a nejjednodušší krok k realizaci tohoto Vašeho chvályhodného záměru: zveřejněte konečně programové prohlášení Charty 77 z 1. 1. 1977. Tam jsou ony příčiny, které hledáte, jednoznačně zformulované: odmítli jsme již tehdy žít právě v té lži vašeho reálného socialismu, kterou dnes už i Vy přiznáváte, přihlásili jsme se k "životu v pravdě". Nic víc, ale právě v tomto jsme uviděli a proklamovali naši "moc bezmocných", jak jí pojmenoval a definoval Václav Havel.

Apropo opozice. V článku přiznáváte, že se naše veřejnost až dosud nedokázala vzpamatovat ze šoku z toho, jak jste s posrpnovou opozicí zatočili při prověrkách. Jde tedy o vnitrostraničskou opozici. Tu však, zdá se, Vaše perestrojkové "pokání" končí. Jenže Vy jste tehdy stejně bezohledně zatočili i s celou mimostraničskou opozicí a potom, v druhé vlně, i s opozicí chartistickou a disidentskou vůbec: v tomto trendu neochvějně pokračujete až po současnou represálii vůči signatářům Hnutí za občanské svobody, či vůči Pražským dětem nebo Demokratické iniciativě. Vaše perestrojková tolerance nejde ani v náznaků tak daleko, aby vůbec připustila možnost rehabilitace těch, k dož byli celým tímto tzv. "reálným socialismem" /nyní už i Vámi odsouzeným/ nejvíce postiženi, šikanováni, poníženi a odstaveni. Těch kteří jej proseděli ve Vašich kriminálech za to, že si ho v předstihu před Vámi dovolili kritizovat. Tyto všechny jste ocejšovali jako lidi, vycházející z antisocialistických pozic a takové, dle Vás - už není zapotřebí rehabilitovat, tedy napravovat křivdy, kterých jste se vůči nim ve jménu onoho "reálného socialismu" dopustili.

Fodivná perestrojka, ponechávající čs. sacharovy nadále ve vyhnanstvích. V jednom máte asi pravdu: Vy, vaše mocenská garnitura, nás skutečně nemůže rehabilitovat, tak jako ani Sacharova nemohli rehabilitovat brežněvovci. Násilníci nemohou přece rehabilitovat

svoji oběť - a zůstat přitom nadále na místě, ze kterého tyto násilnosti páchali. To může udělat pouze garnitura s čistým štítem.

U Sacharova měla na to mravní právo pouze garnitura, která avrhla brežněvovce, tedy Gorbačovova sestava. Jinak se z podobné "rehabilitace" stává bezcenná fraška.

Sledujme však logiku Vaší úvahy, logiku úvahy normalizátorů v představě. Protože jsou namočení v tom, co mají představovat, jsou ochotni postupovat pouze výbojově, mezerovitě, tj. přijímat představu pouze tam, kde to přímo neohrožuje jejich pozice. Takto jsou např. ochotni přijmout kvalitativní změnu v "obrazu nepřítele", avšak pouze pokud jde o mezinárodní vztahy! Karáz-přestavou si to žádá - mají pochopení i pro takové zaryté antikomunisty, jakými jsou Reagan a Tatscherová, vžívají se do jejich východisek a postojů. Vnější nepřítel se v důsledku toho už zdaleka nelíčí v takových ďábelských démonických podobách, jako tomu bylo až dosud. Západní politici a novináři nevycházejí z údivu, jak dovedeme být slušní a tolerantní, ohleduplní a chápaví ku včerejším "krvavým psům", konzervativcům, křesťanským či sociálním demokratům, republikánům...

Když však přijde řeč na vnitřní opozici, nacále ve vás kypí třídní a stranická žluč. Tam svůj "obraz nepřítele" nejste ochotni měbit ani o chlup. Nikomu z nás jste ještě nepřiznali statuš slušné demokratické opozice, každému z nás přisuzujete pouze to nejhorší: zéškodnictví, podráývání základů, službu IDC/to je terminus technicus, s kterým na nás nyní vystoupila Státní bezpečnost: Ideově důverzní centrály/, rozvrat společnosti, podlé pomlozování, samozvaní.... Kdo měl po osmašedesátém na věci jiný názor než Vy, kdo s vámi nesouhlasil, kdo kritizoval reálný socialismus za jeho prohnílost, korupčnost, degenerovanost, falešnou pompéznost, zaoštalost, nespravedlivost dávno před vámi, tehdy, kdy to nebylo ještě "povolené", nemůže být podle Vás ještě ani dnes už a priori čestný a statečný, zásadový a nekompromisní, nemůže mu už jít a priori o obrodu této společnosti.

Na to máte trvalý patent Vy vy: dostávat ji stále znovu do kríz a potom ji z nich vítězoslávně /a dosud vždy neúspěšně/ tahat. Kechť děláme, hlásáme, nabízíme/Charta Vám svého času nabízela dialog/ cokoli, bijete na poplach a křičíte "zrada", "znesvětění", "dementáž", "rozvrat"....

Z koncepční opozice v rámci dané politické soustavy si takto nadále tvrdošíjně produkuje a národu překládáte svůj propagandistický obraz smrtelného nepřítele mimo ni který sahá po "našich vymoženostech", cejchujete ho takto jako vyvrhele společnosti a/stejně tak s ním i zacházíte.

To je váš neuralgický bod, na který si nedáte sáhnout ani přestavbou. Kam se asi dá dojít s takovouto "přestavbou"?

Nepochybně, člověk jako já, disident, chartásta, ineditní publicista, zásadní odporce "tzv. reálného socialismu" už od jeho normalizačních počátků u nás, musí mít jistý pocit satisfakce, když si dbes, konceptu roku 1988, pročítá Váš "odvážný" článek. Je to však, příznámá, satisfakce velmi trpká, skeptická a obojetná.

Konečně, po tolika létech, po takové hoře očividných a zřetelných důkazů., už i Válek /a s ním snad celé předsednictvo ÚV KSS - vždyť takový jeho člen nikdy nechce hovořit veřejně jen sám za sebe/ odsoudil "tzv. reálný socialismus" a to skoro stejně tvrdě, jako jsme jej odsuzovali my, už tehdy, když nám ho tu/i s Válkovou pomocí/ zaváděli. Avšak logické důsledky, které nevyhnutelně vyplývají z tohoto odsouzení, už nepřijal.

K tomu, aby to mohl udělat, by totiž musel přeskočit svůj vlastní stín.

Mrzí mě, pane ministře, že mě okoonosti donátily napsat Vám právě takovýto dopis. Nepěchybují totiž o tom, že na Váš článek dostanete množství mnohem pozitivnějších ohlasů. Budu více zdůrazňovat, že jste byl první z nynější mocenské garnitury, kdo si začal pálit prsty s těmito žhavými uhlíky z pozůstalosti, která tu zůstala z roku 1968. Asi v tom budbu mít pravdu. Někdo Vám však musel říci pravdu i tuto druhou, nepříjemnější stránku.

V Bratislavě, 17. 11. 1988

S úctou

Miroslav Kusý

Pozn. překladatele ze slovenčiny L. Kohouta: Válek byl brzy po svém vystoupení, jak známo, zbaven všech funkcí vládní povahy, jež až dosud zastával. Jako volený funkcionář KSS snad? zůstává? Nicméně závěš může být jediná: Miro Kusý přecenil pozitivní vývojový proces ve stranicko- státních špičkách Slovenska, Tvrdí dogmatikové nadále drží klíčové pozice. O tom svědčí i poslední plénum ÚV KSČS v r. 1988.

Úlánek ministra ČSR M. Václka "Beznehodnotit zorkání o politický kapital" vyvolal ohlas doma i v zahraničí. Jsou v něm sledovány nové tóny, zvýšená tolerance; není to řeč tolik rozšířeného kaceřování z oficiálních míst na adresu jinak zájmových. Lévé podněty k úvahám, konfrontaci argumentů a skutečností.

Východí moment k jeho pochopení spořívá v "událostech" let 1968-1969. Autor konstatuje, že to jsou historické fakta a ne chiméry. Citujeme dále: "Z jedné strany šlo o evidentní an socialistické a z hlediska našich společenstev svazků o nerealistické tendence, z druhé strany šlo však o racionální politické a ekonomické tlaky, o potřebu reform a ty bylo třeba vidět a pečlivě diferencovat."

Miroslav Václav protíval tehdejší události ne jako ministr kultury ČSR, ale jako úředník a spisovatel, významný člen aktivu KSČ. Úvato-
vání z jedné a druhé strany o evidentních avšak blížie nedefinova-
ných antisocialistických a nerealistických tendencích nemají podle
něho dostatečnou poznávací hodnotu. Historické dění nutno brát a
kriticky hodnotit v jeho celistvosti.

Pokud jde o potřebu socialistických reform v Československu zmi-
něného období bylo by nutno mluvit o těch, kdož podstoupili zápas
za hospodářské a politické demokratické reformy dávno před lednem
1968, získali další stoupence a přišli pak s akčním programem KSČ.
Ten byl přijat většinou komunistické strany jednoty ať v plánu
ČV KSČ a dalších orgánů. Měl, což je velmi podstatné, aktivní pod-
poru většiny společnosti.

Nikdo z odpovědných čs. politiků té doby nepopíral a nepopírá
dodnes, že bylo třeba vyčistit se ukvapeností, nesučovat spole-
čenské problémy např. jen na kádrové změny, třebaže byly nevyhnu-
itelné. Rejména pak nechtít státi vše jedním vlnachem, což bývá proje-
vem dogmatického nepochopení složitých struktur moderního života.

Ještě větší překážky trvaly v konzervativních tendencích z před-
lednových poměrů, v nepochopání národnostní otázky určitými kruhy vše-
tátně nejvyšších míst, v pozůstatcích děslecké zločinů a zvláště starší-
ho data, což vše silně počiňovala celá země. Únany o organické
spojení socialismu a demokracie byly zaheny z dílny politické a ide-
ové avantgardy nahrazovány diktátem.

Politika vyjadřovaná v akčním programu nevanikla sama od sebe a by-
lo nutno o ní diskutovat, projevovat úsilí o její realizování. Ideové
adresy čs. obrocy socialismu vycházely z myšlenek K. Sjednu KSČ a
jsou obdobné se současnou představou v ČSR. Byly zde též shodné
všéne problémy a je nutno přihlížet k respektování všech historický-
ch a časových specifík. Letylo nás také mělo, kdož tehdy nové

hluboce pročitili a promýšleli jak bratrské spojení našich národů, Čechů a Slováků, tak i naše přátelské a spojenecké mezinárodní svazky. Jakákoliv jiná ideová orientace byla okrajová a neměla tehdy šanci ani v řadách většiny společnosti, tía méně v KSČ.

Jaký rozdíl proti dané situaci v Československu, která v politickém, hospodářském, ideovém směru je v podstatě důsledkem a reakcí na srpnovou invazi v roce 1968, rozdílne číslky ve veřejném životě a v komunistické straně a téměř dvacetiletou převážně tupou politikou tzv. normalizace třeba a jistými rozdíly v českých zemích a na Slovensku a neobdobnou úroveň v různých společenských oblastech. Celkově se ale však nemu odvolat ke zcela výstředným slovům K. Valcha o politickém traumatu postkomunistické vládnoucí veřejnosti zejména mladší generace, což nepominulo jen tak a stále nepominie.

U dalších tvrzení autora ve zmiňovaném článku vyplývá teč náletující základní otázka: jak rozumět v politice pojmu realizmus. Stručně řečeno, že je to přilíčení a nejrůznějšími sociálními a národními zájmy. V zahraniční politice a tomu, co aležní vlastní zemi, skutečnou přátelství mezi národy. Realismus je zvlášť zapotřebí ve výjimečných situacích, hrozbách nebezpečím pro všechny zájmatné strany. Proto jsou na místě analýzy o dědictví nato jak naše a leninská literatury i prave-revoluční koncepce.

Ido však v roce 1968 takový realizmus projevoval a kdo vykonával nejrůznější subjektivistické tlaky ve smere kvalit např. téžní program KSČ Ladý Varšavský dopis pěti, který jsme zveřejnili, obzoboval sice valetně agitčování, že autoři nevystupují z pozic věrnosti, ale byla to jen slova. Ironieje a konfrontace tento dopis o odpověď pléna ÚV KSČ: co obsahuje i její rezonuje a datování reformních směrů v KSČ a dalších socialistických zemích a co ne.

Což nebylo a KSČ a státního vedení čestí realizmu při souhlasu a jednání v Čierné a pak v Bratislavě Ovšem kdo ověá souahu těchto kroků vyhlásil na způsob souhlasu a vojenské intervenci pěti, věcně nemluví pravdu. Připouštíme, že ani u tzv. protokolu, vzniklém v Kozově za podmínek a okolností z Meziústa mezinárodních práva nepřipustajících, se neobjevují jakékoli formulace o kontrarevoluci v Československu, o oprávněnosti srpnové vojenské intervence, na kterých původně trvalo tehdejší brežněvovské uří vedení KSČ. Politické, hospodářské a kulturní problémy na cestě k vyspělejší demokratické, socialistické společnosti nečká přece zbraně.

Oddělení srpna 1968 a na něj navazující politiky tzv. normalizace/pó/ je po celá léta oprávněným požadavkem dělnická třída, inteligence a ostatního čs. společenství, včetně nově nastupující generaci. Jde o oprávněné zadosťučňování, které by mělo všeobecnější dosah a zásl předevířit v Evropě.

Práve, jak se domnívám, mohl za pobytu v Itálii Alexandr Dubček při setkáních s představiteli vlivné IKS podobně jako při rozhovorech s italskými socialisty, demokraty, vyjadřovat mínění, že od dnešního politického vedení země Sovětský svaz by nemělo dojít k takovému aktu hrubé síly, který před dvaceti lety tolik poškodil demokratické a mírové řady a nejvíce naši vlastní zemi.

V reakci na M. Václava nemohu než odporovat jeho prakticky pouhým označením těch, kdo s různými postoji a činy současného čs. režimu neshodují - ať jsou doma nebo v zahraničí - a prohlášením je za antikomunisty. Křivím, zda mne M. Václav teď zařadí mezi tzv. progresisty, kteří pak přeběhnou jinam. Mohu ho ubezpečit nejen za sebe, ale i za své přátele mezi intelektuály a dělníky, že i po dvacetiletém vynuceném domácím exodu jsme zásadně těmi stoupenci socialismu, kterým život a ne nějaká prohlášení dávají za pravdu.

Krise rozvoje socialismu, jejíž hloubka si teprve uvědomujeme spolu s hledáním myšlenek, prostředků a cest k jejímu překonání, nutně vyjevila jiné ideové světelné zářnice, především náboženské. Jejich existence třeba v jiných podobách než dnešních bude i u nás nadále realitou.

Kamohu dosti pozorovat jaký je dnešní ideový stav v řadách KSČ, v které je již více jak polovina členů z doby po r. 1970. Mělo o tom vln s četby komunistického tisku i styku s jejími členy. Na každý pád není myšlenka v tomto ohledu důvod k besetarečnosti. Dost často vyrovnávání se s problémy včetně ideových tím, že se o nich mlčí nebo se obchází, není dobrým znamením. Podobně platí když někdo v náhlivatu euforie chce dnes znovu vyvolávat vidinu komunistického zítřka.

Demokratická, vpravdě otevřená socialistická politika usilující ne slovy, ale skutky s aktivní odpovědnou účastí občanů při řešení politických, ekonomických a kulturních problémů je tím nejdůležitějším prostředkem proti antikomunismu nejrozsáhlejších částí. Každá z těchto problémů vyžaduje, což zdůrazňuji, zkoumání a chápání sociální báse přestavky. Předpokládám, že trvá ve spojenectví zájmů dělnictva, fyzicky a technicky pracujících a intelektuálů.

Šel bychom se mohli dohodnout s M. Václavem, že důkazem skutečně účinných socialistických reform je uspokojování materiálních a duchovních potřeb společnosti, prostor pro aktivitu a svobodu pro všechny. Kamohu ovšem analyzovat, že ve všech vrstvách obyvatelstva se výrazně rozvíjí nesnáve k těm, kdo po letech svého tak horlivého provádění politiky tzv. normalizace dnes jen prádně řeční o "perestrojce". Čím vyšší postavení kdo zastává, tím více se to na něho vztahuje.

Takto vlastně vítám článek M. Válka. Musel počítat, že pro každého platí, co sám napsal: "Neobtěžuje se v období, kdy žijet na každou pravdu klane kromě tečky i otazník. Hledáje, co je ta níž."

Vztahuje se to také na jiná miliónová úsilí, nesouhlasí s občizní v as i společnosti, znane o vytváření jednotového zřeví mladých generací, včetně analýzy vanku a vývoje charty 77, paralelní literatury, působení náboženských struktur a j. Měje takovino ovšem předpokládá nepřesnost, zna ost fas 2, v spektivní družice, nutnost diskuse a vben, o je dce tabu, odstránění neprospěšných zvkazů, zanevření a politické represí proti jinné antilegiciz. Je bezpochyby nutné a tak dce rezonát ministru LŠH, přestoi s ualčováním toho, co se jeví nepřesné a příčí stalinovym představen s socialistické společnosti a její výve. i.

Praga 24. listopadu 1988

/Zasláno zd. nořením k zveřejnění v M a současně ministru K. Vélkovi- Zůstalo bez odpovědi na oosa níste. n./.

Omlouváme se za špatnou kopii.
Předloha téměř nečitelná.

Článek M. Válka "Beznehodnotit morln a politick kapital"/Kude právo 15. 11. 1984/ je vznamn tm, že po dlouh db konstatuje a publikuje veejnm způsobem skutečnosti, o kterých latentn, ne-veejn povědomí naši společnosti dávno dbe v. S jeho interpretaci těchto skutečnosti lze souhlasit, polemizovat nebo je odmítat, ale to nic neubírá na autorove sneze poivat se pravdě do oči.

Toho, kdo v letech 1968- 1969 publikan i politicky vystpoval za samosprvn socialismus, v r. 1970 byl vyloučen ze strany a dodnes nic neslevil ze svých tehdejch stanovisek, pirozen zaujme Vlkbva charakteristika tohoto oboci. Význam zásadního ujasnn zde plyne už z toho, že dn vti obrat ve spoleenskm vývoji není bez svých historických předchůdců. Z nich se rodí ty hoďnotov tradice, o které se může nov obrat opírat. A je-li apriorn zakrýván relativn nedvn pramen tradice demokratick obnovy socialismu, oslabuje to hoďnotov potenciál cel současné prestavby. Nemůže to nevyvolávat pochybnstiirkch kruhů občanstva a netvořit jed- no z barier jejích aktivizace.

Jiste, hoďnotov tradice mohou být předmětem sporu. Ae pak je třeba o nich také veejn diskutovat při pln rovnoprávnosti zastánců různých názorů. Doposud jsme se s takovou diskusi o událostech let 1968- 1969 setkali v sovtskm tisku /Moskovskije novosti 1988  . 35/. Význam Vlkbva článku spoív v tom, že nyní i v našem tisku nastoluje místo apriorního pncovn tm vecn polemiky.

Jestliže M. Válek usuzuje, že před 20. lety "lo o racionln a ekonomick tlaky, o potřebu reformen, " mohou to pln potvrdit vlastními zkušenostmi. Poznal jsem tehdy desítky a stovky členů Rad pracujících a dalch stoupení hnutí ze socialistickou samosprávu. Všem lo skutene o řešení složitých problem socialistického rozvoje, ne poznal jsem ani jedného, kter by tohoto hnutí zneuival v zájmu prosazování antisocialistických tendencí. Socialistick vlastnictví výrobních pstedk nebylo ani v nejmenm zpochybnvno. Byrokratick systém řízení ovšem ano. Virm mitku totz prokázaly spolehlive provedení sociologick výzkumy.

Následovaly prověrky, které mj. postihly i tyto iniciativn pracovníky. M. Válek vystihuje, že tyto prověrky jsou dodnes vnímány jako politick traum. A dodává-li, že toto trauma je třeba řešit, znamene to, že odmítá rehabilitaci těch, ktei po prověrkách přestali být členy strany /a z nich velk st nesla důsledky i ve svém zaměstnání/ ? Lze se tu skutene omezit jen na "konstatování objektivn skutečnosti"? Nezapomínejme, že to byla událost, u které - spolu se členy rodin- počet postižených se pohyboval na úrovni

milionových hodnot.

Konstatování objektivní skutečnosti ovšem je nezbytným předpokladem řešení společenského traumatu. Ale je nesmyslem domnívat se, že samo o sobě takové konstatování může trauma řešit, překonat a tím ozdravit společenské klima. Konstatování je počátek, následují etapy analýzy vědecké /příčiny/, etické/ odpovědnost/, prognostické /za jakých podmínek je možné řešení/, a realizační/co dělat, aby skutečně k řešení došlo/.

Problém rehabilitace v sobě spojuje etickou a realizační etapu řešení. Tak ji odbyt, jak to učinil M. Válek, prostě nelze. Vždyť je to v rozporu i s mnoha jinými soudy jeho článku. Stojí spíše otázka, jaká že to má být rehabilitace.

Domnívám se, že rehabilitace členství ve straně jako generální opatření nepašá v úvahu. Velká část bývalých členů na to prostě ne-reflektuje - a to z nejrůznějších důvodů: někteří zestárlí natolik,

že by jim činilo potíže readaptovat navyklý způsob života stranické disciplíně, jiní si nedovedou představit, že by měli toto členství sdílet s těmi, kteří jim před dvaceti lety dané trauma způsobili, další prostě nemají zájem o účast v mocenské organizaci a ještě další nechtějí riskovat, že by prověřkovým traumatem měli přicházet někdy v budoucnosti znova. Je nemálo těch, u kterých všechny uvedené demotivátory působí souběžně. To vše pochopitelně neznamená, že jiná část bývalých členů strany by nemohla tuto rehabilitaci akceptovat.

Řehabilitace ekonomické? Ta je iluzorní již vzhledem k tristnímu ekonomickému stavu země. Srovnáme-li odhadem platy bývalých členů, které postihly i sankce v zaměstnání, v době před prověřkou a po ní, a vynásobíme-li to počtem těch zhruba 230 tisíců, které od té doby uběhly, pohybují se ušlé výděly jednotlivců řádově na úrovni prvního pořadí ve Sportze a pro úhrn všech postižených se jedná o řádově desítky miliard Kčs. Nicméně zapomenout na existenci tohoto aspektu by se nemělo.

Rehabilitace má však další aspekty, které by v zájmu vážně míněné přes avby měly přijít na pořad so nejdříve. Je to aspekt především občanský. Bývalí členové strany jako občané této země mají stejná politická práva jako všichni ostatní. Tím tedy mají i právo veřejně kritizovat nedostatky dosavadní etapy a veřejně podávat návrhy pro realizaci přestavby.

To ovšem znamená mít možnost veřejně publikovat a vystupovat. Je běžně známo, na jaké potíže v tom vyloučení členové strany narážejí a že jen zcela výjimečně mohli něco uveřejnit i v odborných časopisech. Je třeba veřejně a oficiálně vyhlásit toto právo a sledovat, není-li redakcemi i n_ále porušováno.

Tím se dostáváme i k profesionálně odbornému aspektu rehabilitace. Pokud jde o vyloučené vědecké pracovníky, ti nemohli výskumně, ani publikačně završit své dílo. Měla by jim být dána příležitost, aby na sklonku života dovedli v rámci vědeckých institucí tyto práce do konce. A také právě oni by měli být preferováni ve všech formách ediční činnosti, aby mohli aspoň zčásti toto zdržení kompenzovat.

K tomu u mnohých přistupuje i potřeba vychovávat studenty, kteří by mohli na jejich dílo navazovat,

Tyto formy rehabilitace jsou skuteční ostře v oblasti kultury a společenských věd, v nichž nejvíce byly traumatem postiženy historie, filosofie a sociologie.

To bude jedna z řady nezbytných podmínek pro to, aby nová generace opět vyrůstala s náležitým kritickým a hodnotovým zázemím a aby zpětně místo zjednodušených tendencí nastoupil kritický výběr hodnot.

16. 11. 1988
zasláno red. EP,
kopie min. Válkovi

Dragoslav Slejška
sociolog v důchodech
Mimoňská 11
Praha 9 Prosek

Ideologie KSČ a demokratické tradice

70. výročí vzniku Čs. republiky je příležitostí k zamyšlení nad tím, jak se k této základní a rozhodující skutečnosti v novodobých dějinách českého a slovenského národa chovala ideologie KSČ v období, kdy se stala vládnoucí stranou v Československu.

V současnosti jsme byli svědky výrazné změny postoje režimu, který se jal oslavovat 70. výročí založení Čs. republiky a v té souvislosti oceňoval vznik I. ČSR 28.10. 1918 jako veliký historický pokrok, jako začátek nového vývoje českého a slovenského národa a jejich soužití ve společném státním celku. Jména zakladatelů Čs. republiky a hlavních představitelů zahraničního odboje, T. G. Masaryka, E. Beneše a R. Štefánika, která prakticky vymizela z národních dějin - v jejich soudobém oficiálním podání - se nyní běžně objevují v slavnostních projevech i v historizující publicistice - a třeba říci, že s jistou mírou objektivního hodnocení. Uznává se, že I. ČSR byla ve střední Evropě v mezinárodním období rozvinutou buržoázní demokracií a pod.

Bylo by možno říci "pozdě, ale přece", když uvažujeme o příčinách této změny postoje režimu k hodnocení vzniku I. ČSR. Jistě tuto změnu přivítali příslušníci starších generací, kteří - s vlastních, třeba i jen dětských či mládětvých zkušeností - udržují ve své paměti ty či ony dojmy a poznatky z doby "masarykovské republiky" a z toho, jak žily ve vědomí lidí i v době protektorátu a po osvobození z nacistické okupace. Pro mladší či zcela mladé generace, vyrostlé a odchované hlavně v době tzv. normalizace, je asi pocit této opožděné satisfakce mnohem slabší, pokud vůbec existuje. U většiny lidí - bez ohledu na jejich generační příslušnost - je s názorem, že je správné, když den vzniku čs. republiky je státním svátkem, spojen i komplex negativních pocitů vyjadřujících jejich vztah k soudobé moci. Vědomí, že tu jde o neupřímný, konjunkturální postoj, diktovaný politickou oportunitou, nikoli o začátek principiální změny dosavadní politicko-ideologické koncepce, devastující základní národní a státní hodnoty čs. společnosti.

/Charta 77 může pocítit uspokojení, že na její výzvu z podzímě 1987, aby byl 28. říjen opět prohlášen na počest vytvoření čs. republiky státním svátkem, odpověděla moc, i když s ročním zpožděním, kladně /.

konec konců projev G. Husáka na slavnostním zasedání k 70. výročí republiky /EP. 28. I. 1988/ to přesvědčivě potvrdil, protože se neal v duchu starých klíčů a neotvíral nikterak cestu k novému přístupu a hodnocení problémů novodobého čs. vývoje a tím i

k novému pojetí úkolů čs. politiky pro budoucnost v rámci proklamované přestavby. Ostatně třeba říci, že to od G. Husáka snad ani nikdo nečekal. Srovnáme-li s jeho projevem obdobný projev L. Svobody, tehdejšího prezidenta ČSSR k 50. výročí vzniku čs. republiky v r. 1968 /RP. 29. X. 1968/ je zřejmé, kam se dostalo za tu dobu znormalizované Československo v souladu s veršem Internacionály "Od minulosti spějme zpátky".

Hodnoty čs. státnosti, národní a státní suverenity, demokracie i osobnosti hlavních jejích představitelů, presidentů T. G. Masaryka a E. Beneše měly v poválečné historii čs. vývoje velmi proměnlivý osud.

V prvním období mezi květnem 1945 a únorem 1948 byly všeobecně přijímány a pozitivně hodnoceny, i když v tehdejší politickém spektru různé jeho složky více zdůrazňovaly ty či ony stránky předchozího vývoje. Převažovalo však u všech rozhodujících sil národní společnosti, jak ji reprezentovaly politické strany v Národní frontě, vědomí, že obnovená Čs. republika se musí vyvíjet v sociálním, resp. socialistickém směru, že někdejší rozvinutá politická demokracie z I. ČSR se po II. světové válce musí uplatnit i ve sféře hospodářské a sociální. /Představy o konkrétním obsahu těchto pojmů se ovšem značně lišily/.

Prezident E. Beneš formuloval tehdy tyto obecně sdílené představy ve svém projevu, který pronesl u příležitosti udělení šestého doktorátu PFUK v prosinci 1945, takto: "Přerod, přeměna a přebudování předválečné demokracie samé v novou demokracii poválečnou... Předválečná demokracie vykazovala mnohé nedostatky a v řadě smí podstatně spoluzavinila příchod totalitních diktatur. Bude se muset reformovat a přímo plně přerodit. Politická demokracie se musí po této válce seustavně a důsledně vyvinout a přerodit v demokracii sociální a hospodářskou. A musí se především přerodit mravně a politicky nejen demokracie jako systém, nýbrž také demokraté jako lidé... t.j. nejen instituce, nýbrž i lidé v nich". /Světová krize, kontinuita práva a nové právo revoluční" - Orbis Praha 1946, str. 47/ - Podrobně tyto myšlenky projednával ve své knize "Demokracie dnes a zítra", jež v současné době vzhledem k problémům a změnám ve státech sovětského typu nabývá opět na aktuálnosti/.

V politickém a ideologickém zápase mezi květnem 1945 a únorem 1948 se i KSČ hlásila k pokrokovému odkazu 28. 10. 1918 i I. republiky a celkově pozitivně hodnotila i úlohu T. G. Masaryka i E. Beneše. Každá strana se prezentovala tehdy jako strana národní, demokratické a pokud ne přímo socialistické, aspoň sociálně pokroko-

vá. Autorita osobností T. G. Masaryka a E. Beneše byla tehdy neobyčejně velká, proto se všechny strany, pokud se jich nemohly přímo dovolávat, zdržovaly kritických soudů. KSČ, která se tehdy hlásila k zvláštní čs. cestě k socialismu a snažila se jí i prakticky provádět, v tomto ohledu modifikovala svou ideologii a stavěla se jako strana národní a demokratická, která usiluje o socialismus na základě souhlasu většiny čs. společnosti.

Po únoru 1948 došlo z mezinárodních a v jejích důsledku zprostředkovaně i vnitřních důvodů v tomto ohledu záhy k základnímu obratu a změně. Stalinská politika a ideologie, v jejichž duchu se utvářela KSČ v procesu tzv. bolševizace, se po uchopení veškeré moci v čs. státě plně uplatnily v celkové činnosti KSČ. I když osud Československa a KSČ po II. světové válce v rozhodující míře určovala nová mezinárodní situace, t. j. především začlenění ČSR do sovětské sféry vlivu se všemi důsledky, jež z toho vyplývaly, nelze přehlížet ani vnitřní podmínky a faktory, které konkrétní vývoj Československa a politiku KSČ utvářely. K uvedenému obratu přispěly i opojení moci spojené s představami o možnosti rychlého socialistického vývoje, když odpadly překážky, které tomu kladly, v tehdejší terminologii "reakční síly" v ostatních stranách NF. Průvodním zjevem této stalinové politiky bylo praktické zrušení politické demokracie /ideologicky odůvodňované jako překonání tzv. formální buržoázní demokracie diktaturou proletariátu, demokracií skutečnou, socialistickou/, naprosté zbezobsažení a znehodnocení těch demokratických forem a institucí, které zůstaly zachovány /např. volby, zastupitelské sbory, ústava a pod./. Logickým důsledkem byl i negativní poměr k demokratickým tradicím ČSR i myšlenkovému i politickému odkazu T. G. Masaryka i E. Beneše jako jeho pokračovatele. V tzv. ideologii masarykismu a s ním spojeného sociáldemokratismu byla sledována hlavní překážka v zájmu strany o získání vědomí lidí pro výstavbu socialismu. z/

z/ Připomeňme si charakteristickou formulaci z té doby ve vztahu ke kritice Masarykovy ideologie "Každý gram relativně pokrokového působení buržoázní demokratických iluzí byl nevyhnutelně doprovázen tunemí dalších předpokladů, dalším upevňováním a oživováním těchto iluzí." - Čím dogmatičtějším a sektářštějším formulace, tím se jevila v té době jako principiálnější a správnější z hlediska stalinové ideologie KSČ. V postulované jednotě pravdy a stranickosti, již se měla vyznačovat společensko-vědní poznávání, pravda v té době vždy podléhala stranickosti, t. j. úzce pojatým potřebám momentální stranické politiky.

Jako doklad lze uvést knihu V. Krále: Dokumenty o protilidové a protisovětské činnosti T. G. Masaryka/.

Součástí této koncepce byly i obrazoborecké akce odstraňování pomníků T. G. Masaryka i jiných svědectví o jeho působení a pod.

Politika KSČ se v počínající období opírala o podporu poměrně

širokých vrstev společnosti, zejména v českém národě. Rovnostářské rysy českého demokratismu /vzhledem k jeho plebejskému původu/ silně ovlivňovaly tehdejší praxi KSČ. Projevovaly se např. ve snahách o úplné zrušení soukromého vlastnictví výrobních prostředků, o vyvlastňování bohatých, ve mzdové nivelizaci /dodnes nepřekonané/, v přezíravém postoji k inteligenci a pod. Zvláště u příslušníků mladších generací, kteří byli radikálně naladěni, byly silné sklony k revolučnímu utopismu a iluzionismu. Tehdejší činnost KSČ silně poznamenalo to, co je dobře známo ze zkušeností jiných revolučních hnutí a pokusů a před čím varoval E. Beneš ve zmíněném projevu, že totiž přehlížela váhu a význam dosavadního dějinného vývoje a jeho působení v procesu revolučních přeměn. Že nedbala skutečnosti, že i obsah radikálních změn společnosti je determinován či podmíněn její minulostí a že nelze násilně, bez hluboce negativních a drastických důsledků pro život společnosti a její evoluci přetrhnout kontinuitu jejího dosavadního vývoje.

V čs. realitě začal záhy vystupovat rozpor mezi deklarovanými ideály socialistického humanismu, svobodné, sociálně spravedlivé společnosti, k nimž se měla inspirovat výstavba socialismu, mezi prohlášeními o národní a státní svobodě, které měly zajišťovat a spejnenství Československa s SSSR a pod., a skutečnou praxí, včetně širece uplatňované represe proti nejhrůznějším tzv. nepřátelům socialismu. /Krajním důsledkem této stalinové ideologie a politiky bylo hledání nepřátel uvnitř strany a s ní spojené procesy s domnělými strážci protistranického a protistátního spiknutí/. K. Gottwald v té době formuloval také přibližování čs. vývoje Sovětskému svazu jako hlavní jeje zákonitost, což v praxi se revnalo negování celého komplexu potřeb národního vývoje a totálnímu podřizování čs. zájmů zájmům sovětské politiky.

Tradice politické demokracie, politické svobody a dalších hodnot a s nimi spojených byly v té době umrtveny a nemohly se nijak pozitivně projevit. /O jejich negativních projevech byla poznámka výše/. Přesně se však uchovávaly ve vědomí lidí a udržovaly v něm latentně jistou kontinuitu politické kultury. Byly organickou součástí duchovního prostředí, v němž si členové KSČ i ostatní příslušníci čs. společnosti uvědomovali výše uvedený rozpor mezi krásnými slovy a špinavými činy. Reálné důsledky s reflektování tohoto rozporu- v rámci hlubšího poznávání problémů socialistického vývoje u nás i jinde i vývoje v západoevropských zemích a j. - nemohli ovšem nejdříve prakticky vyvodit členové KSČ. Nekomunisté se v praxi nemohli vlastně kriticky vyjádřit k politice KSČ, pro-

tože vzhledem k jejímu monopolu moci a politickému ztotožnění se státem, se každá taková kritika jevila jako nepřátelská, protisocialistická a protistátní - s příslušnými trestními důsledky. KSČ byla masová strana a značné její složky sdílely její ideologii s přesvědčením. Mnozí opravdu věřili ve správnost jejích cílů a pod. Proto z vnitřních, morálních důvodů se obrátili kriticky proti tomu, co bylo, či se jim jevilo v rozporu s těmito deklarovanými ideály a snažili se o nápravu.

Významným mezníkem a předělem byl v Československu XX. sjezd K KSSS. Po něm se postupně rozvinul - byť nikterak plynule a přímočaře - proces teoretické i praktické revize stalinismu v působení KSČ. Je jen logické, že důležité místo v něm patřilo i novému zkoumání a hodnocení dosavadního čs. vývoje včetně I. ČSR a myšlenkového díla i praktické činnosti T. G. Masaryka a E. Beneše i dalších vůdčích politických osobností českého i slovenského národa. V tomto procesu, který zvláště intenzivně probíhal v 60. letech a vyvrcholil v Pražském jaru 1968, se dařilo překonávat různé ideologické předsudky a bariéry. Historické zkoumání se zejména zbavovalo někdejší metodologické simplifikace, jež se projevovala v hypertrofii třídního, t. j. vlastně stranického přístupu k dějinnému vývoji, který znemožňoval pravdivé poznávání celkové národní evoluce Čechů a Slováků a sa I. ČSR složité národnostně strukturované čs. společnosti a jejího státu.

Úsilí o pravdivé poznávání předchozího vývoje dějinného vývoje a jeho aktérů /osob a institucí / nebylo v Československu tehdy odtažitou akademickou záležitostí, ale mělo - přímo i prostředkovatelně - praktické důsledky. Působilo i na praktickou činnost KSČ jako vedoucí a vládnoucí strany ve společnosti /Srov. tu složité vlivy a důsledky revize politických procesů z 50. let v r. 1963/. Umožňovalo obnovovat, /resp. vytvářet k tomu předpoklady/ organické vztahy mezi reformně orientovanými silami v KSČ a českou a slovenskou národní společností. V tomto relativně povlehlém procesu, který zasahoval všechny sféry národního života a zvláště plodně se projevoval v kulturní sféře, se dařilo postupně restrukturovat poničené hodnoty české a slovenské národní společnosti, jejich státnosti, kultury a pod. V tomto procesu také sílilo vědomí nezbytnosti politické svobody a demokracie pro rozvoj čs. socialistické společnosti: vědomí, že politická demokracie a svoboda nejsou jen nutnými podmínkami ekonomicko-sociálního a kulturního vzestupu společnosti, ale organickou složkou obsahu socialistického rozvoje, v němž jsou důležitými hodnotami o sobě, bez nichž nelze o opravdovém socialismu vůbec mluvit.

Tento proces se plně rozvinul v době Pražského jara 1968. Tehdejší politika a ideologie KSČ, jak o tom svědčí zvláště Akční program z počátku dubna 1968, vycházející z hlubšího poznání pravdy o dějinném vývoji českého a slovenského národa a jejich státnosti i o jejich vnějších vztazích, se sbližovala s pocity a postoji širokých vrstev společnosti. V rámci rozvíjejícího se pluralismu názorů, politických postojů a institucí si získávala jejich aktivní konsensus.

V čs. společnosti se vytvářela zcela nová, v rámci tehdejších podmínek opravdu demokratická atmosféra. Ta byla příznivá růstu národního i občanského sebevědomí, národní hrdosti jako neoddělitelných momentů pocitů občanství, jež byly zdrojem vnitřní síly čs. procesu obrody socialismu v r. 1968, morální základem úspěšnosti jeho celkové reformy, včetně reformy politické a právní i nového federativního uspořádání česko-slovenských vztahů. O síle a životnosti demokratických tradic a zvyklostí i o celkové úrovni politické kultury čs. společnosti svědčí pokojný průběh celého pražského jara až do 21. 8. 1968. I když se ve společnosti uvolnily a svobodně projevovaly silné politické, nacionální a j. emoce, probíhal politický život v demokratickém rámci a problémy se řešily demokratickým způsobem a prostředky v ovzduší předtím netušené politické svobody.

V tomto procesu se zároveň ukázalo, jak neúčinná byla někdejší kampaň proti tzv. masarykismu a sociáldemokratismu, protože v době Pražského jara se znovu - nutně - objevily požadavky navázat - v nových podmínkách a nové době na Masarykovo myšlenkové dědictví - a to i u lidí, kteří ani jeho dílo nemohli znát/.

Srovnáme-li průběh Pražského jara i jeho přípravné období včetně úsilí o pravdivé zkoumání minulosti jako nezbytného předpokladu pro správnou současnou i budoucí práci se současnou sovětskou přestavbou, zjistíme vskutku až překvapující podobnost či shodu. Je to logické, protože svou podstatou shodné procesy se musí - i při respektování všech jejich zvláštností a rozdílů - i shodně projevovat. Je také právě z těchto důvodů logické, že soudobé vedení KSČ tuto základní shodu kategoriicky popírá.

X X X

Proces překonávání starého systému vládnutí v době Pražského jara 1968, renesance skutečných hodnot národního a státního života, morální a celkové obrody čs. společnosti, byl zlomen cizí vojenskou intervencí 21. 8. 1968. Po ní následovala brežněvovská politika tzv. normalizace a konsolidace, jež měla drasticky nepříznivé konsekvence ve všech oblastech života čs. společnosti.

Způsobila celkovou mravní krizi a s ní spojený rozklad a rozpad ve všech základních hodnot čs. státnosti a národního života, zvláště v českém nárožě, v němž byly jeho reformní síly zdecimovány.

Normalizační režim, který je neorganický, protože nebyl emanací vůle českého a slovenského národa, ale byl produktem cizí imperiální moci, prováděl politiku, která je přímo, či ve svých důsledcích - v rozporu se skutečnými národními potřebami a zájmy i cítěním českého a slovenského národa. Rozpadlo se i někdejší tradiční čs. sovětské přátelství, které sice bylo již pod vlivem stalinové politiky KSČ po únoru 1948 poškozováno, ale nicméně přetrvávalo až do tragické noci 21. 8. 1968. V tomto ohledu je bilance normalizačního režimu v československu hluboce negativní.

G. Husák v cit. projevu k 70. výročí vzniku republiky prohlásil: "Za dvacet let se vládnoucími kruhy buržoazie nepodařilo vyřešit žádnou ze základních otázek života našich národů."

O normalizačním režimu lze říci, že znemožnil řešení všech základních otázek života čs. společnosti jako společnosti socialistické, které se naléhavě kladly již v 60. letech a které měly být řešeny v průběhu reformního procesu v době Pražského jara 1968. ponechal v platnosti pouze federativní uspořádání československých vztahů, ale deformoval je v průběhu restaurace starého byrokraticko-centralistického systému, takže zdroje různých tenzí v těchto vztazích nebyly odstraněny. Nebyl pak s to vůbec pozitivně reagovat na nové problémy, spojené s vědeckotechnickým pokrokem, s ekologickými důsledky hospodářského vývoje a pod. Zejména vůbec se nikdy nepokoušel o překonání hlubokého předělu, který se vytvořil mezi mocí a společností po potlačení reformního pokusu Pražského jara 1968. Moc ovládá společnost složitou soustavou různých vztahů, včetně síly /hrozby silou/, nikoli však morální autoritou, protože tu nemá a nikdy se jí nepokusila vážně získat. Důsledkem je odcizení moci a ve společnosti celkové zlostejnění, nechuť a odpor k politice. Špatná praxe mocí /v širokém smyslu slova / je základním zdrojem špatné výchovy lidí. O jaké výchově k občanství lze také mluvit, když moc lidí jako občany soustavně znevažuje.

V tomto krizovém stavu čs. společnosti, zvláště českého národa, mělo velký význam vytvoření Charty 77 a postupně i dalších neformálních občanských společenství. Tato hnutí otevřeně reagovala na různé problémy života společnosti, formulovala to, co si lidé myslí ve vztahu k politice moci, konstatovala rozpor mezi právním řádem a skutečným stavem, kritizovala různé projevy svévole moci a pod., a vyjadřovala tak potřeby a zájmy národa, který za tzv.

normalizace opět oněměl. Tyto občanské iniciativy organicky navazovaly na tradice, zvyklosti a zkušenosti politické demokracie a svobody a pěstovaly, byť v omezeném rozsáhu, v čs. společnosti demokratickou politickou kulturu spojenou samozřejmě s názorovou svobodou a tolerancí. V rámci těchto hnutí se opět zcela logicky objevily snahy, protože na nějaké myšlenkové dědictví se musí navázat a výběr možností je omezený, dovolávat se myšlenkového odkazu největší osobnosti moderního čs. vývoje, T. G. Masaryka.

V současnosti v čs. společnosti sílí různé projevy nespokojenosti s dosavadní politikou moci, jejíž neúspěšnost se, zejm. v hospodářské oblasti, projevuje již po delší dobu, tak zřetelně, že i moc se musí snažit o změnu tohoto nepříznivého stavu.

/Chtěla by toho dosáhnout, aniž by ovšem radikálně změnila svou dosavadní politiku, zvláště systém ovládnutí společnosti, což je ovšem nemožné/. Proto se slovně přihlásila i k sovětské představě, kterou se jakoby inspiruje v rámci své současné "referaně" orientované politiky. Reformní forma je sdáním, konzervativní obsah je skutečností této politiky KSČ a změny v jejím vedení po volbě M. Jakeše za generálního tajemníka ÚV KSČ to dále potvrzují.

Základní rozdíl mezi sovětskou perestrojkou a současnou čs. "přestavbou" se projevuje i v jejich zcela odlišném vztahu k minulosti. M. S. Gerbačov v projevu k 70. výročí Říjnové revoluce prohlásil, že "pravdivá analýza nám musí pomoci vyřešit naše dnešní problémy, týkající se demokratizace, zákonnosti, otevřené politiky a odstranění byrokratismu, stručně řečeno, aktuální problémy přestavby. Proto i zde potřebujeme naprostou jasnost, přesnost a důslednost." Správné hodnocení poskytne skutečnou mravní orientaci do budoucna." /EP. , 3.11. 1987/.

Proto v Sovětském svazu probíhá dosud nejrozsáhlejší i nejhlubší analýza dosavadního sovětského vývoje, zkoumají se příčiny a okolnosti, které vedly ke vzniku stalinismu jako specifického systému moci násilně ovládnuté společnosti. Zvláštní pozornost je věnována problematice 20. a 30. let, kdy se rozhodovalo, jak se bude utvářet sovětský systém, jak se bude formovat v SSSR socialistická společnost. Ve významné stati "Návrat k pravdě", věnované 100 výročí narození M. I. Bucharina se píše o jeho rozporech se Stalinem koncem 20. let, které se týkaly základních otázek budování socialismu. "V tomto střetnutí se projeví dva zcela různé přístupy k principům socialismu, které určily i rozchod v politice. V konečné instanci se střetly dvě rozdílné koncepce socialismu". "Bucharinova alternativa" spočívala v obraně leninské

koncepcce socialismu před jejím stalinským překroucením a ústupem od ní, jež se projevíly již konce 20. let. " /Pravda, 9. 10. 1988; v obdobném smyslu vykládají i dvě zásadní statě o problémech 20. a 30. let v SSSR pod názvem "Vremja trudných voprosov" uveřejněné v Pravdě 30. 9. a 3. 10. 1988/.

V poslední době je pak všestranně analyzován i systém brežněvismu, což má specifický význam právě pro Československo i jeho soudobou vládnoucí garnituru.

Čs. soudobá moc vděčí za svou existenci právě brežněvovskému vedení v SSSR, jehož politiku prováděla po celé období od dubna 1969 a snaží se i nadále v čs. podmínkách pěstovat toto dědictví, jakkoli se jeví anachrobicky vzhledem k tomu, co se děje v SSSR a jakkoli je v rozporu se základními zájmy čs. společnosti. Proto také odmítá zásadní rozbor desavadačního socialistického vývoje čs. společnosti včetně analýzy vývoje KSČ a důsledků stalinismu v její politice, zvláště v poválečném období, protože by se tak přesvědčivě prokázala i pravá povaha soudobého režimu a jeho odpovědnost za marasmus společnosti, do něhož ji uvrhl v procesu normalizace, jakož i nikoli kontrarevoluční, ale revoluční charakter reformní politiky KSČ v době Pražského jara 1968. Tvrdí se, jako by čs. společnost měla problémy účtování s minulostí za sebou a měla a mohla se plně věnovat současným úkolům. Proto i její přístup k 70. výročí vzniku ČSR je povrchní a dříve utilitární. Není nesen úsilím opravdivé poznání, které musí být v základu snah o překonání dlouhodobé trvající krize čs. společnosti. Takové poznání musí - ve shodě s intencemi sovětské přestavby - navázat na vývoj v době Pražského jara 1968, násilně přerušný a zastavený. Bez přehodnocení vztahu k tomuto nejvýznamnějšímu období čs. poválečného dění historie nemůže se rozvíjet pravdivé poznávání problémů soudobé čs. společnosti, ani uskutečnit opravdová změna politiky moci, tak potřebná a stále tak nereálná.

Praha dne 31. a stále tak nereálné.

Praha dne 31. října 1988

Při analýze sedmdesátileté existence Československa vstává stranou pozornosti jeden z velmi důležitých aspektů našeho vývoje, a to emigrace. Je to zcela pochopitelné, neboť tento negativní jev nesvědčí o spokojenosti obyvatelstva s existujícím systémem a to jak z hledisek sociálních /výše životní úrovně/, tak z hledisek politických /měra osobních svobod/. Mnozí naši občané hledali a hledají východisko z dané situace útekem do zahraničí. Pro národní hospodářství to znamená značné ztráty, neboť do zahraničí odchází nejdůležitější výrobní síla - kvalifikovaný lidský faktor. Při prudce klesající porodnosti u nás bude v brzké době přírůstek obyvatelstva nulový. Emigrace, tento negativní jev ještě prohlubuje. Zejména v současné době - v období vědecko-technické revoluce - představují kvalifikovaní emigranti velké škody, často nenahraditelné.

Naše vláda a oficiální místa o emigraci taktně mlčí, neboť toto je názorným dokladem "úspěšnosti" jejich politiky. Že emigrace existuje, a to v nemalém rozsahu, o tom se každodenně přesvědčujeme v našem okolí, když zejména po dovolených se někdo z našich známých či sousedů nevrátí ze zahraniční cesty. Údaje o velikosti emigrace jsou u nás utajovány. O to více však píšeme a hovoříme o emigraci v kapitalistických státech a rozvojových zemích, odkud odcházejí kvalifikované síly do hospodářsky vyspělých zemí za výhodnějším zaměstnáním /např. Irsko/. O politické emigraci se hovoří především v souvislosti s Chile, kde na 200.000 lidí žije dnes v emigraci. /viz RP. 9. 9. 1 88/. Že naše emigrace, zejm. politická - je nesrovnatelně větší a neustále narůstá, o tom mlčíme.

Emigrace je určitým projevem nespokojenosti či nesouhlasu jednotlivce s poměry ve své rodné zemi. Je stará, jako lidstvo samo. Lidé opouštějí svoji vlast z rozličných důvodů. Mohou/žít to být příčiny: sociální- hlad, bída, nezaměstnanost, hledání lehčího způsobu obživy, - národnostní - útlak od silnější národní skupiny, - náboženské - pronásledování pro určité náboženské přesvědčení - politické - diskriminace určitého politického názoru, - různé jině- touha po dobrozrušství, snaha poznat jiné země, útek před spravedlností, snaha tímto způsobem řešit své rodinné a osobní poměry a pod.

V každém případě je emigrace velmi negativním jevem pro daný státní útvar či národ. Opouští ho zpravidla jedinci v plném životním rozkvětu, rozvojk svých fyzických a duševních sil, na jejichž dosažení věnovala společnost nemalé prostředky. Dochází tím rovněž k zmenšování počtu obyvatel daného státu, včetně omezení další reprodukce- natality - obyvatelstva v budoucnosti /potomci se rodí v jiné zemi/. - Některé národy ztratily emigrací podstatnou část

- 2 -

svého obyvatelstva /Irsko, Itálie a další/.

Ani naše země, ležící uprostřed Evropy se tomuto vážnému problému nevyhnuly. Je známa velká emigrace Českých bratří, resp. nekatolíků po Bílé Hoře. Během habsburské nadvlády statisíce našich obyvatel odešly za lepším bydlem do Vídně a Budapešti, kde se postupně odnárodnily. Ne nadarmo se říkalo, že Vídeň byla v minulém století po Praze největším českým městem. /Dokazuje to i vídeňský telefonní seznam, kde možno podle jmen poznat u značné části obyvatel český původ./

Slováci v tomto století hledali lepší obživu za mořem, zejména v USA.

Po vytvoření samostatného Československa se zdálo, že s emigrací našich národů je v podstatě skoncováno, neboť náš nově vytvořený stát patřil k hospodářsky nejvyspělejším zemím světa. Bohužel tyto předpoklady se nespĺnily. První republika měla vážné sociální problémy, které nebyla s to vyřešit, zejm. nezaměstnanost. A tak tisíce lidí znovu opouštěly svou vlasť, aby hledaly lehčí způsob obživy v jiné zemi. O tom svědčí následující čísla:

Emigrace za první republiky 1920- 37:

výstěhování	přistěhování	saldo
432.604	153.945	- 278.659

Pramen : Historická statistická ročenka

Největší vystěhovalectví bylo bezprostředně po I. světové válce /např. v r. 1920 - 86.000/. V období světové hospodářské krize možno zaznamenat vyšší návraty než vystěhování. V zahraničí nebyla práce. Větší část této emigrace pocházela ze Slovenska a v převážné míře se jednalo o méně kvalifikované pracovní síly. Emigrace inteligence byla řídkou výjimkou. Státní orgány v podstatě nikomu v emigraci ani v návratu do vlasti nečinily potíže.

Přesto celková suma minus 278.689 emigrantů byla z hlediska ekonomického značnou ztrátou a představovala 1,93% obyvatelstva r. 1937.

Po skončení druhé světové války došlo u nás k velké migraci obyvatelstva, takže nelze za prvá poválečná léta zachytit emigraci. Na základě postupimské dohody došlo k odsunu Němců a části Maďarů. Během let 1945- 1947 bylo totiž z ČSR odsunuto 3,140. 280 Němců a 234.421 Maďarů.

Teprve v r. 1947 se celková situace v migraci obyvatelstva ustálila a počet obyvatel ČSR dosáhl 12, 163. 901 prpti 14, 151.970 v r. 1945. V těchto letech se zase vraceli mnozí naši občané do své vlasti, neboť ČSR byla relativně málo zničenou zemí uprostřed Evropy, s nadějně se rozvíjejícím hospodářstvím a politickým systémem /např. Volynští Češi/.

Po únorových událostech v r. 1948 odešly tisíce lidí do emigre-

ce, značná část z nich byli odborníci. Šlo převážně o politickou emigraci. Ideologové tehdy tvrdili, že nevznikla žádná velká škoda, protože šlo o nepřátele socialismu. To byla pravda, ale jen z určitého dílčího hlediska. Nesporné ovšem je, že česká a slovenská společnost tím utrpěla velké škody, neboť mnoho tehdejších emigrantů představovalo špičky kultury a vzdělanosti.

Sotvaže jsme překonali ztráty vzniklé emigrací v r. 1948, přišel r. 1968 a znovu tisíce lidí opustilo tuto zemi. Na rozdíl od r. 1948 přišel r. 1968 a znovu tisíce lidí opustilo tuto zemi. Na rozdíl od r. 1948 velká část této emigrace byla přesvědčena o přednostech socialismu jako společenského systému. Jejich názory se lišily především v metodách jeho realizace a uskutečňování. Opustili tuto zemi i v obavách z diskriminace a represí. Mnozí ztratili víru v možnost vybudování socialismu. Šlo z převážné míry o vysoce kvalifikované lidi. Opět vznikly obrovské škody pro národní hospodářství. Naši ideologové znovu vytrubovali do světa, že šlo o "nepřátele socialismu" nebo lidi pomýlené, takže jich není velká škoda. To je ovšem pohled omezenců, kteří vedle svých dogmatických schémat nic jiného nevidí a ani nechtějí vidět.

Bohužel, emigrační odliv ale stále trvá. Každoročně značné množství lidí sáhá dobrovolně v emigraci přesto, že je v současné době v kapitalistických státech menší poptávka po pracovní síle v důsledku intenzifikace hospodářství. Jedná se opět především o kvalifikované síly v nejproduktivnějším věku. To všechno byl a je takový únik kvalifikovaných sil, že to musí být v národním hospodářství znát.

Tisíce lidí opustilo tento stát, který na jejich vzdělání a kvalifikaci vynaložil prostředky a nemůže jejich znalostí využívat.

Vzhledem k tomu, že nikde nejsou publikována čísla o současné emigraci, pokusil jsem se její alespoň přibližnou výši vypočítat na základě údajů otištěných v ročních statistických ročenkách a Historické statistické ročenke. Každý rok je zde totiž publikován stav obyvatelstva k 1. červenci daného roku. Porovnáním těchto dvou čísel /narození minus zemřelí/ dostaneme roční přírůstek obyvatelstva. Je tu rovněž publikováno roční saldo zahraničního stěhování povoleného státem. Konečně je tu zachyceno stěhování obyvatel mezi oběma národními republikami.

Při podrobnějším zkoumání zjistíme, že přirozený přírůstek obyvatel /minus saldo zahraničního stěhování/ je obvykle menší, než přírůstek obyvatel. Tento rozdíl je zvláště markantní v letech, kdy u nás docházelo k hromadnému odchodu za hranice. x/

z/ Skutečný přírůstek obyvatel je rozdíl v počtu obyvatel daného roku a rokem následujícím. Tato metoda je použita proto, že než je někdo úředně prohlášen za emigranta a vyškrtnut z evidence, uplyne od doby skutečné emigrace určitý čas. Proto statistický údaj je vždy opožděný proti skutečné době. Zvolená metoda lépe zachycuje reálnou skutečnost, než kdyby se odečítal běžný rok od předcházejícího. Případné nesrovnalosti se v delší časové řadě vyrovnají.

Ksždoroční skutečný nárůst obyvatelstva je odvozován z hlášení matričních úřadů. Zpravidla jednou za deset let proběhne sčítání lidu, kdy se případné nesrovnalosti mají odhalit. - Vzhledem k tomu, že zejména v padesátých letech část obyvatelstva ignorovala povinnost pobytového hlášení / část Romů žila ještě kočovným životem /, mohlo dojít k takovým jevům, že za r. 1960 byl skutečný přírůstek obyvatel ČSSR o 35. 643 vyšší než přirozený, což podle použité metody znamená, že tito lidé by se jakoby měli vrátit ze zahraničí. To je ovšem nesmysl. Tito lidé zde žili, pouze nebyli evidováni. Proto z toho vyplývá, že celková emigrace bude pravděpodobně vyšší, než jsou dle uvedené čísel.

U národních republik došlo ovšem k určitému zkreslení, poněvadž p při stanovení trvalého bydlíště podle národnosti došlo k přesunu nepřihlášených osob z Čech na Slovensko. Podobné, ovšem podstatně menší odchylky než v r. 1980 možno pozorovat i v ostatních letech, kdy probíhalo sčítání obyvatelstva. Z těchto důvodů je nutno tato čísla brát jako tendenci, které svou velikostí a vývojem se blíží skutečnosti. Nemáme-li k dispozici údaje, jejichž publikace je ve vyspělých zemích naprostou samozřejmostí, musíme si je tímto způsobem vypočítat.

Ještě v r. 1947 skutečný přírůstek převyšoval přirozený přírůstek obyvatel o 27. 448 osob, které se zřejmě do republiky přistěhovaly ze zahraničí. Od té doby dochází ve vývoji Československa k obrácenému vývoji, nad nímž politikům, demografům, ekonomům, sociologům a dalším odborníkům by měl jezdit mráz po zádech.

Za sledované období, tj. od r. 1948 do r. 1986 vyhlížela situace ve vývoji počtu obyvatel následovně. V r. 1948 měla ČSR 12,332.946 obyvatel a v r. 1986 dosáhla 15, 534. 380. To znamená, že skutečný přírůstek obyvatel činil za uvedené období 3, 201.434 osob.

Přirozený přírůstek obyvatel /narození minus zemřelí/ byl za toto období větší a činil 3, 705. 013 osob. Ve sledovaném období se toto číslo snížilo o občany, kteří se s povolením státu vystěhovali.

Od r. 1950, kdy se tento údaj objevuje ve statistických ročenkách dosáhl minusového salda 60. 854 osob. O tento údaj se logicky snižuje přirozený přírůstek obyvatel. Přes toto snížení však skutečný přírůstek obyvatel byl podstatně nižší, než přirozený, a to o 442. 725 lidí. Kam se tito obyvatelé podělili? Vzhledem k tomu, že největší rozdíly mezi skutečnými a přirozenými přírůstky obyvatel byly v letech kdy u nás docházelo k hromadnému odchodu lidí za hranice, logicky vyplývá, že tehotnějším přecvším emigrací, která není ve statistických ročenkách zachycena.

Upozorňuji, že tzv. nezákonné opuštění republiky není u nás jednodušou záležitostí. Podle našich zákonů je takový člověk odsouzen

do vězení /i v nepřítomnosti/ a jeho majetek propadá ve prospěch s. státu. Tyto tresty jsou však v rozporu s článkem 2 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, který jsme ratifikovali. Vzhledem k těmto přísným sankcím je emigrace jedním z krajních prostředků, jimiž jedinec řeší svoji životní situaci. Snad jedinečně dobrovolná smrt je drastičtější prostředek na řešení problémů.

Vždyť to není naprosto lehké opustit svoji vlast, odejít do cizí země, jejíž jazyk uprchlík často ani dobře nezná, kde bude pravděpodobně do konce svého života cizincem. Přetrhávají se svazky mezi příbuznými, přáteli, známými. Při návratu domů ho čeká vězení a vyvržení do ghetta, včetně jeho rodinných příslušníků.

Aby byl vývoj čs. emigrace názorný, zachytíme ho číselně v tabulkách s dílčím rozdělením na časové období, kdy docházelo k největším útekům do zahraničí.

Celková čs. emigrace v letech 1948- 1986

přirozený přír. obyvatel	skutečný přír. obyvatel	povolání vystěhování	emigrace
3,705. 013	3,201,434	- 60. 854	442.725

Pramen: U všech těchto i dalších údajů Historická statistická ročenka a statistické ročenky jednotlivých roků.

Při pohledu na tato čísla snadno pochopíme, proč naše úřady nepublikují údaje o emigraci. Podíl celkové emigrace na obyvatelstvu ČSSR r. 1986 činil 2, 85% . Z každé stovky obyvatel téměř tři jedinci dali přednost životu v jiné zemi. A to jistě není dobré vysvědčení pro stranu a vládu. Může vzniknout námitka, že jde o číslo kumulované za delší dobu. Proti tomuto tvrzení stojí fakt, že emigranti v zahraničí zakládají rodiny a tak počet jedinců, hlásících se k původu z Čech nebo Slovenska převyšuje mnohonásobně původní množství emigrace.

Po únoru 1948 došlo k první velké poválečné vlně emigrace Čechů a Slováků. Šlo především o politickou emigraci. Bylo to pro mnohé naše emigranty velmi obtížné období, neboť sousední státy - Rakousko a západní okupační zony Německa byly válkou zničeny, trpěly nedostatkem potravin, neměly ještě zapojeny do výrobního procesu všechny vlastní soukromovce odsunutí z východních zemí.

Naproti tomu ve Spojených státech, Kanadě, Austrálii a dalších některých zemích byl poválečný průmyslový boom a poptávka po kvalifikované pracovní síle byla značná.

Na této emigrační vlně je rovněž zajímavá skutečnost, že procentní podíl Slováků /nikoli absolutní počet osob/ byl vyšší než v českých zemích. Bylo to mimo jiné způsobeno tím, že Slováci měli větší počet známých a příbuzných v zahraničí a emigrace za první republiky a že rovněž na Slovensku byl procentuálně větší počet politických odpůrců komunistů, než v Čechách. To ostatně uka-

zovaly výsledky voleb z r. 1946, kdy Demokrati získali 62% hlasů, komunisté 30, 37%, strana Svobody 3, 73% a Strana práce 3, 11%

státní útvar	1948		
	přirozený přír. emigrace	skutečný přír. obyvatel	emigrace
ČSSR	146. 652	+ 409	-146.243
z toho			
ČSR	96.336	- 491	- 96.827
SSR	50.316	+ 900	-49.416
	1949		
ČSSR	130. 179	49.174	- 81. 005
z toho			
ČSR	80.853	32.509	- 48.344
SSR	49.327	16. 665	- 32. 661

Statistika o povoleném vystěhování se vedla až od r. 1950, takže tito lidé zde nemohou být zahrnuti. Totéž platí o stěhování mezi republikami.

Během těchto dvou let nám mělo přibýt 276. 831 nových občanů a ve skutečnosti nás přibylo pouze 49. 583. A to proto, že z naší země emigrovalo 227. 248 lidí, což představovalo v podstatě 1, 84% celkového počtu obyvatelstva.

Z toho připadalo na Čechy 145. 171 lidí, což bylo 1, 63% obyvatel onoho období, Slovensko 82. 077 lidí, což bylo 2, 38% obyvatel daného období.

Zvláště rok 1948 byl tragický. Český národ měl vzrůst o 96. 386 obyvatel, ale došlo dokonce k absolutnímu poklesu populace, a to o 491 lidí. Celá roční populace zmizela za hranicemi. Totéž probíhalo na Slovensku, kde místo 50. 316 ročního populačního přírůstu dosáhli pouze 900 lidí. Z hlediska obou národů šlo o tragedii.

Jaké zvráty pracovní síly, intelektu, zkušeností i lidského reprodukčního materiálu to představovalo, to pochopí snad každý. Setkal jsem se kdysi i s "oduševnělým názorem" jedboho významného ideologa, který ptohládl, že tato vlna emigrace vyřešila u nás v podstatě politickou opozici, právě tak jako odsun Němců vyřešil u nás národnostní problémy.

Jak velice se mýlil, to dokázala druhá velká poválečná emigrační vlna po násilném ukončení slibně se vyvíjejícího "pražského jara".

státní útvar	1969			
	přirozený přírůstek obyvatel	skutečný přírůstek obyvatel	povolené vystěhování	stěhování emigrace mezi republikami
ČSSR	61.658	-81.852	-5.974	- 137.536
z toho:				
ČSR	22.512	-91.538	-6.226	+ 3.502 -11. 326
SSR	39.146	9.686	+ 252	- 3. 502-26.210

pozn. : Při výpočtu množství emigrace u jednotlivých našich republik nutno brát v úvahu i stěhování mezi těmito útvary, protože světšuje či snižuje počet obyvatel. Na úroveň celkové emigrace toto stěhování vliv nemá.

V tomto období došlo opět k absolutnímu poklesu obyvatelstva ČSSR a to o 81.852 obyvatel. Dva tehdejší populační ročníky zmizely nenávratně v zahraničí. U českých zemí je situace podstatně tragičtější. Pokles dosáhl 91. 538 lidí, což vzhledem k nízké porodnosti představovalo více jak čtyři tehdejší populační ročníky. Tak má emigrace mj. vliv i na klesající význam českých zemí v rámci federace. Slovensko místo ročního přirozeného přírůstku 39. 146 obyvatel dosáhlo jen 9. 686 lidí.

V důsledku okupace cizími vojsky tisíce lidí opustilo svoji vlast z obav před budoucím politickým a hospodářským vývojem. Celková výše emigrace představovala 0, 95% obyvatelstva r. 1969. U českých zemí dosáhla emigrace 1, 12%, což prakticky znamenalo, že v tomto roce každý stý Čech opustil svoji vlast.

Vezmeme-li v úvahu roky 1948, 49, 68, 69, tak snad jen po Bílé hoře dosáhla emigrace českého národa takových tragických rozměrů. Přitom šlo převážně o lidi v produktivním věku, kvalifikované, často nenahraditelné odborníky.

U Slovenska byla emigrace v r. 1969 menší a činila pouze 26.210 lidí a na celkovém obyvatelstvu Slovenska r. 1969 představovala "pouze" 0, 52%.

Tím však emigrace našich spoluobčanů zdaleka nekončila. Jakmile se naskytla vhodná příležitost k opuštění země, okamžitě toho využily další tisíce lidí. A právě taková příležitost se ukázala na konci sedmdesátých let. Bylo to období "naftové krize", kdy rumunské úřady odmítly poskytovat našim turistům, nacházejícím se v té době na dovolené v Bulharsku a projíždějícím Rumunskem benzin za lei. Žádali platbu za poskytnuté pohonné prostředky v tvrdých valutách. Proto byla našim turistům výjimečně povolena trasa přes Jugoslávii. Toho okamžitě využily tisíce našich turistů a při průjezdu Jugoslávií požádaly na rakouských a italských hranicích o politický azyl. Motivem emigrace u části našich občanů v této době už nemusily být motivy politické, ale i hospodářské a jiné. /Vyšší životní úroveň, možnost cestování a pod./

Že se nejednalo o zanedbatelný počet, to ukazují tabulky z těchto let:

státní útvar	1979 přirozený přírůstek obyvatel	skutečný přírůstek obyvatel	povolené vystěhování	stěhování mezi republikami	emigrace
ČSSR	96.566	74.411	-1252	-	20.903
z toho					
ČSR	44.163	30.303	-1866	+ 3.760	-16.354
SSR	52. 403	44.108	+14	- 3.760	- 4.549
	1980				
ČSSR	62. 785	9.117	- 1273	-	-52.395
z toho					
ČSR	18.264	- 23. 584	- 1276	+ 3.138	- 43.704
SSR	44. 521	32.701	+ 3	- 6.152	- 8.691

Pozn. k r. 1980: 1. listopadu 1980 bylo provedeno opět sčítání lidu a případné korekce, vzniklé při sčítání se mohou projevit ve výpočtech.

Já stejně zajímavé a statistická fakta to potvrzují, že jakmile se poněkud uvolní cesty do západních států, automaticky tím narůstá i emigrace.

U ČSR došlo v r. 1980 opět k absolutnímu poklesu obyvatel /v krátké době již podruhé/ a to o 23. 584. Aby se zabránilo tomuto nežádoucímu jevu, byly naše úřady nuceny vydat zvláštní pasy /šedivé barvy/, které platily pouze pro Jugoslávii. Od r. 85 jsou tyto zvláštní pasy zrušeny.

V poválečném období můžeme sledovat velké emigrační vlny v letech 1948, 1949, 1968, 1969, 1979, 1980. V letech následujících po těchto emigračních vlnách lze pozorovat opět menší návraty./ve výpočtech jsou odečítány./ Vraceli se zřejmě lidé, kteří v těchto letech využili možnosti emigrace, ale nebyli na pobyt v cizině materiálně ani psychicky připraveni.

Je to však stejně otřesné, když si uvědomíme, že během sledovaného období každý pětáctý občan ČSSR odešel dobrovolně do emigrace. U ČSR to byl dokonce každý třináctý občan. Tato čísla ukazují jistě něco závažného o spokojenosti našich obyvatel a jsou v příkrém rozporu s oficiální propagandou.

Stále by to za obsáhlejší sociologickou studii, která by vytypovala hlavní důvody, proč tolik našich lidí v poválečném období riskuje a opouští svoji vladě bez ohledu na tresty, jež při nezdaru následují. Emigrace by nebyla pro naše státní příslušníky tak drastická, kdyby se mohli kdykoli vrátit domů. Ale co je u nás čeká? Trest za nezákonné opuštění republiky, následná diskriminace v zaměstnání, nedůvěra v jeho osobu a pod.

Emigranti ze první republiky si mohli vzít do ciziny svůj majetek, úřady jim nebránily ani ve výjezdu ani v návratu. Dnešní emigrant si vyveze jen to, co má při sobě, jeho veškerý majetek propadá ve prospěch státu,. Při nelegálním přechodu hranic často riskuje

je i život. Stále nézorněji se ukazuje, že drátěné zátarasy na našich hranicích jsou namířeny především proti přechodu našich občanů do zahraničí a nikoliv proti špionům.

Můžeme číst velké množství článků a studií, ukazujících, že k emigraci za první republiky nutila naše občany bída, nezaměstnanost, neutešitelné sociální podmínky a pod. Co však nutí naše lidi k podstatně větší emigraci dnes? Stále slyšíme ve sdělovacích prostředcích, že máme jednu z nejvyšších životních úrovní na světě. Neexistuje u nás nezaměstnanost, každý má zaručeny sociální jistoty a pod.

I když část emigrantů, zejména mladých, emigrovala pravděpodobně z nerozvážnosti, z touhy po dobrodružství, cestování a pod., přesto zárcující část odešla proto, že politika a ideologie si osobují právo zasahovat do všech oblastí života, včetně soukromí, rodinných záležitostí, výchovy dětí atd. Každému jednotlivci předepisuje, které názory jsou správné a které ne, jako kdyby každý člověk neměl na myšlení a srovnávání vlastní hlavu. Svoji ediční politikou předurčuje, co můžeme číst a co ne. Tiákovský kontraband ze zahraničí je podle nich stejně nebezpečný, jako drogy. Určuje, co se smí vysílat a poslouchat/viz rušení stanic/. Většinu našich obyvatel rozčiluje jednostrannost až tupost propagandy, vědomé zkreslování a zatajování skutečností.

Ideologie a politika u nás předepisuje vědcům, které směry ve vědě jsou správné a které ne. Umělecká díla posuzují podle svých dílčích, omezených hledisek. Ekonomům předepisují formy a metody řízení národního hospodářství, které jsou prokazatelně neefektivní. Rozhodují, kdo je pokrokový, přítel a kdo nepřítel, revizionista či oportunista. A to vše dělají pod zorným úhlem zachování své monopolní moci.

Ideologie a politika jsou u nás všemocné, všezahrnující. Degradují osobnost a její samostatné myšlení. Myslí na člověka a neustále jeho činnost sledují a usměrňují, jako by sám nebyl schopen samostatného úsudku. Pohrdají osobností a jejími názory, nerespektují je. Ačkoliv tyto názory jsou odlišné od oficiálních a dávány veřejně najevo, tvrdě je trestají. Pro mnohé lidi u nás existuje kádrový strop a nemají zde perspektivy dalšího růstu, třebaže se jedná o talenty. Proto mnozí lidé, hlavně ti myslící, vzdělanější, pracovitější, samostatnější, především z těchto důvodů opouštějí svou vlast, Vždyť např. v letech 1979 a 80 mnoho našich turistů jedoucích z Bulharska domů využili nenadálého a nečekaného průjezdu přes Jugoslávii, nechali klidně svůj majetek ve vlasti a emigrovali. Mnozí z nich patřili do "nomenklatury", měli ve své vlasti dobré postavení a přesto raději zvolili sociální nejistotu. Zamyslel se vůbec některý odpovědný činitel nad důvody a množstvím naší emi-

grace a pokusil se z toho nepříznivého jevu udělat nějaké konkrétní závěry? Zde má naše sociologie vděčné téma pro zpracování, místo toho, aby zdůvodňovala mnohé oficiální nesmyslnosti.

Jaké škody nám touto každoroční emigrací vznikají, je snad každému jasné. A to nejen z hlediska kvantitativního, ale i kvalitativního.

Při povolené emigraci, kdy lidé odcházeli se svolením úřadů do ciziny za prací, zkušenostmi, za lepšími životními podmínkami, se mohli kdykoli vrátit domů. Je to dnešní případ statisíců Turků, Jugoslávců, Řeků, Alžíránů a dalších národností. Vracejí se domů často bohatší o nabyté zkušenosti i získané materiální prostředky. Jejich mateřské země mají ve svých platebních bilancích značné příjmové devizové prostředky - remittance - tj. poukazy peněz od zahraničních dělníků pro jejich rodiny doma. Je ovšem pravdou, že část vyprodukované nadhodnoty zůstává v cizině, kde dělník pracuje.

Při sakázané emigraci - a to je náš případ - odchází emigrant ze své země nenávratně. Je pro svou zemi navždy ztracen. Přináší svou práci prospěch pouze své nové vlasti. Jeho děti se odnárodní, neboť se bestrestně nemůže vrátit domů.

Rovněž kvantitativní hledisko je pro nás skutečně nepříznivé. Za první republiky emigrovalo 278. 659 lidí. Po druhé světové válce opustilo tuto zemi podle výpočtů 442. 725 osob. Skutečné číslo bude však asi větší. Co je však nejhorší, emigrace neustále pokračuje a její ukončení není v dohlednu.

Stejně tak kvalitativní hledisko mluví v náš neprospěch. Za první republiky převážná část emigrace byla nízkokvalifikovaná /zejména výšebního Slovenaka/ zatímco dnešní emigrace je ve své převážné většině středně a vysoce kvalifikovaná. To mimo jiné dokazuje i ta skutečnost, že Čechům a Slovákům je při imigračních řízeních dávana ze strany některých států přednost před jinými národnostmi. Dostávají totiž hotové lidi, s dobrou společenskou a kulturní úrovní, snadno apaptabilní a přizpůsobivé novým poměrům.

Rudé právo charakterizovalo náš problém vystěhovalectví následovně: "Krajanaké hnutí ve světě zahrnuje přes 3 miliony krajanů a asi 300.000 emigrantů. Některé krajanaké a emigrantské organizace na Západě jsou reakční, řada jich je však pokrokových. Většina krajanů / asi 90%/žije v kapitalistických státech, nejvíce v USA, kde je jich 2, 5 milionu.

Krajané bývají ovlivněni reakčními emigranty. Projevy a činnost některých klerofašistických a separatistických skupin jsou tak nenávistné a nesmyslné, že se od nich někdy distancují i oficiální kruhy USA, Kanady a jiných zemí. Současná zhoršená mezinárod-

ní situace, nepřátelská protičeskoslovenská propaganda, vyhrocený antisocialismus a antikomunismus v hlavních kapitalistických státech mají mezi krajany také svou odezvu. "

X X X

Emigrace je v každém případě názorným ukazatelem nespokojenosti značné části obyvatelstva se současnou politickou a hospodářskou situací u nás. Znamená bezesporu obrovské a nenahraditelné ztráty pro naše národy a nelze ji podceňovat a bagatelizovat. Její závažnost narůstá s klesající porodností u nás, kdy v brzké době dojde ke stagnaci obyvatelstva. Tím, že čísla o emigraci zatajujeme, nic nevyřešíme, jen dáváme podněty k různým fámám.

Emigrace znamená nenávratný únik kvalifikované a produktivní části obyvatelstva, často nenahraditelný. Kdyby nebylo ostnatých drátů na hranicích a různých jiných administrativních opatření, bránících některým našim občanům ve výjezdu na Západ, byla by jistě mnohem vyšší.

To jsou fakta, nad nimiž by se měla naše vedoucí místa zamyslet a analyzovat příčiny. K tomu má přispět i tato stať.

září 1988

Psáno pro seminář k 70 výročí vzniku Československa

Vzpomínka na minulý rok

Čím dál víc si připadám jak filmový Kristián. Podobně jako on žiju totiž dvojitým životem. V tom prvním čekám v samoobsluze na košíky, chodím do čistírny, koncem měsíce vyplňuju svůj pracovní výkaz a někdy pečuju u jedno, jindy zas o druhé vnuče.

Můj druhý život je mnohem atraktivnější: Na cizím dvorku mě hlídá cvičený pes se svým ozbrojeným pánem, jiní muži v uniformách mě ženou do policejního antonu jako nějakou pašeračku heroinu nebo teroristku, v úřední budově mě podrobují osobní prohlídce, odeberou mi dva strojem popsané listy papíru a nakonec se mnou uspořádají výsledk s protokolem. To všechno od tří odpoledne do sedmi hodin večer. Po sedmé hodině už jedu normálně metrem domů, nikdo z mé rodiny netuší, jaký jsem prožila dramatický půlden, dívají se na televizní noviny a volají na mne z pokoje: "Mluví Gorbačov, nepůjdeš si ho poslechnout?"

Poprvé mě přirovnání s filmovým Kristiánem - na jedné straně obyčejným úředníkem, na druhé zas tajupným světákem - napadlo před deseti lety. Tenkrát jsem poprvé zahučela do cépézetky na Bartáku, chci říci, že jsem byla dva dny a dvě noci v cele předběžného zadržení v Bartolomějské ulici na Starém Městě pražském. Cestou tam odtud jsem v naší čtvrti potkala souseda, známého operního pěvce. Nazvedl svou sportovní čapku a nic netuše, usměvavě pravil: "Dobrý den, milostivá paní, jakpak se vám pořád daří?"

Byla jsem v mocném pokušení odpovědět: "Děkuji, Mistře, za optání, právě se vracím z lapáku..." Ale jakkoli pravdivé, zdálo se mi to sdělení přece jen dosti drsné. Raději jsem dlouholetému sousedovi odvrácenou tvář své existence zamlčela.

Musím teď vyjmenovat svá provinění, kvůli nimž se to všechno už nějakou dobu děje: Tu něco napíšu /obvykle fejeton/, tu něco popíšu /třeba demonstraci/, tu něco podepíšu /například manifest Demokracii pro všechny/.

Dvojitý život je plný paradoxů, nedorozumění i komických momentů.

Loni jednou brzy ráno, ještě za tmy, můj muž na předsíni

svým nejnazlobenějším hlasem komusi ~~řekl~~ říkal: "Přišla z práce pozdě v noci a má právo se vyspat! Když budete pořád zvonit, zavolám na vás policii..." - Ale policii není třeba volat; to právě ona se dobývá do našeho bytu a její auto už na mne čeká před domem.

"Zajela byste s námi na místní oddělení?" ptá se mně to ráno o půl šesté zdvořilý mladý muž s příslušnou legitimací v ruce. Místní oddělení je co by kamenem dohodil a tak před odchodem z bytu žádám svého muže: "Postav mi, prosím tě, vodu na čaj. Aby mi vystydl, než se vrátím..."

Jedeme ale na úplně jiný konec Prahy. Tamější místní oddělení je starý sešlý dům, má pavlače a ochozené schody. Záchod prsonálu, byť na klíč, je dosti neutěšený, stejně tak jako výhled na zpustlý dvorek, obrostlý vysokým plevellem. V přízemí procházím místností, v níž sedí několik nedůvěryhodně vyhlížejících mužů, zadržených patrně v noci.

"Když někoho vedou dva tajní," poučuje jeden druhého při pohledu na naši trojici, "tak je to špión..."

Dlouho čekám v poschodí na chodbě, ve společnosti dvou uniformovaných mladíků. Baví se spolu o svých privátních záležitostech a za každou větou říkají oba "vole". Jejich hnědé polobotky už dávno neviděli kartáč ani krém naboty a mají až na ~~našim~~ doraz sešmaždané podpačky. Jak to mohlo dojít takhle daleko? Strážník za mých mladých let měl náležitý zevnějšek i vystupování a vzal si nejhezčí dívku z naší kolonie. Byl to přece reprezentat státní moci.

Můj hlavní vyslyšchající - doktor M. - se díval dost nevlídně na to, že do kanceláře, zapůjčené nám na tom vzdáleném místním oddělení k státně-bezpečnostnímu výslechu, pořád někdo chodí. Bylo v ní totiž kromě nás tři též několik skříní a v těch měli zdejší zaměstnanci své věci. Prvním dvěma dovolil, aby vrzali skříňovými panty a cosí za nimi kutali, dalším už to pak ^{z/c} zatrhl. Viděla jsem, že my, hostující a v civilu, jsme v té budově VB důležitější než domácí v zelených stejnokrojích.

Něco takového ovšem našinci leckdo nevěří. Mladá básnířka Lenka - jedna z nás šesti v ruzyňské cele číslo 463 - měla menší kontroverzi s vězeňskou dozorkyní. Domáhala se

svého kartáčku na zuby, hřebenu a podobných náležitostí, které jí byly při vstupu do věznice - stejně jako nám ostatním - odebrány. Argumentovala tím, že má na tyto své nejosobnější věci právo a kromě toho je tady pro nic za nic.

Dozorkyně jí odsekla: "Kdybyste nic neprovedla, tak byste tady nebyla!"

"Já jsem tu jenom proto, abych se nemohla zúčastnit manifestace," řekla Lenka.

"To si myslíte, že jste tak důležitá?" odbyla ji dozorkyně.

"Já si to nemyslím," ubezpečila ji Lenka.

První hodiny na ruzyňské půdě trávili jsme to říjnové dopoledne všichni pohromadě v nevelké čekárně před katrem: evangelíci, katolíci, členové mírových i jiných aktivit, a také například šéfredaktor a sekretář Lidových novin. Využila jsem té vzácné příležitosti, že je mám takhle po ruce a že nemohou nikam spěchat, a připomněla jsem jim jistých dvacet řádek rukopisu, dodaných na poslední chvíli. - Sekretář řekl nevěřicně: "To snad není možné! Ona nedá pokoj ani v kriminále..."

"Kam já vás všecky dám..." zoufala si hlídacá blondýna, když nás pro první den rozstrkávala po samčtkách. Netajila se tím, co mají kvůli nám práce navíc. Sebrala mi z drdolu všecky sponky i gumičku a rázem tak ze mne udělala Rusalku před penzí. /Tenhle ten moment při tak zvaných předběžných zadrženích mám nejvíce nerada./ Jak pravila, něco takového zadrženým ponechat je proti předpisům a taky bych si mohla něco udělat. /Gumičkou! / Přitom přehlédla můj šátek, který mi skýtal možnost několikrát za hodinu si ho navždy utáhnout kolem krku, kdybych byla chtěla. Ale já jsem nechtěla! Byla jsem zvědavá, jak to v té proslulé věznici chodí. Tolik mých přátel z minula i dneška v ní už pobývalo, pobýval v ní i současný náš pan prezident. Slyšela jsem ho kdysi, jako mladá novinářka, jak o tom v jednom shromáždění sám vypravoval!

Kolem okna mé samotky, které se nedalo zavřít, povlával hodnou chvíli provaz z roztrhaného prostěradla. Na jeho konci, něčím zatížený, nějaký předmět nebo vzkaz. Říká se tomu tady kůň, a té akci koňování. Tito lichokopytníci jsou ve vězeňském žargonu dosti frekventovaní. Tak třeba jít do hajan se tu vyjadřuje slovy: "Rozložíme kavalce, vyhodíme kopyta a sjedeme

havaj." Už chápu, proč v procesu s účastníky první velké vlakové loupeže v Anglii museli znalci na podsvětí výpovědi obžalovaných ctihodnému soudci překládat, třebaže všichni mluvili anglicky...

S přibývajícím večerem mi začaly starosti, co s nezavřeným oknem. V cele totiž navíc nehřálo topení. Obrátila jsem se v té věci na mladého pana velitele a ten se mě zeptal: "A záclonky do toho okna byste nechtěla?" Mít jistotu, že se tam do těch komnat už nikdy nevrátím, s chutí bych ho tu nazvala bachař - ským frackem!

Pro osobu, zaobírající se psaním, má - samozřejmě - svou cenu, pozná-li na vlastní kůži to, o čem se většina lidí dozvídá ponejvíce z literatury a z filmů. Například ty nezapomenutelné ruzyňské podvečery! Vězeňským dvorem se nesou pozoruhodně zbarvené, syté a přitom zvonivé dívčí hlasy. Zpívávají tou dobou překrásné, patrně cikánské, písničky, plné ohně a teskné touhy. Ony někdy zpívají i na přání, jako v rozhlase. V pauzách mezi koncertováním zarýglovaných zpěvaček létají z jednoho bloku věznice na druhý různé dotazy, výzvy a ujištění:

"Měl už Danda soud?"

"Pošli mi po večeři dopis, Iveto, určitě!"

"Miluji tě!"

To všechno ovšem mohou pouze normální, tedy kriminální, vězňové. Nekriminální nemohou vůbec nic! Ukázalo se to zvláště názorně 28. října, v den sedmdesátého výročí vzniku republiky. To už jsme nebyli na samotkách, ale ve společných celách. Nás šest v jedné z nich si řeklo: pátek-svátek! Z různobarevných papírů jsme vyrobily trikolóru a tu jsme k uctění toho významného dne vystrčily z okna. Téměř vzápětí se ve dveřích naší hromadné komůrky objevil rozkacený velitel se svou strážní suítou a začal jako ve škole vyšetřovat, která z nás to udělala. Nic nevyšetřil, mrsknul tou naší toaletní trikolórou na chodbě o zem a ona tam v prachu ležela snad celý den. A nedovedu si představit, že by se k otevřenému oknu cely 463, která byla po několik dnů naším nevyžádaným domovem, postavila v jakýkoliv večer třeba Marjeta, Petruška nebo Jana a daly se do hla-

sitého zpěvu. To by je naši strážci hnali! Považovali by to pravděpodobně za provokaci nebo za zvlášť rafinovaný signál ke vzpouře či k něčemu podobnému...

Tuhle sem mi doneslo, že chartisté dostávají za každý den věznění tisíc západoněmeckých marek. Od doby, strávené za zdmi pražské Bastilly, uplynuly už víc než dva měsíce. Kdypak mi ty marky asi dojdou?

Abych nezapomněla: Ten čaj, který jsem si 27. října ráno před odvozem z domova objednala, mi za ty čtyři dny perfektně vystydli!

V Praze 12. ledna 1989

Jak svět přichází o básníky

/Džágašviliho varianta/

V českém Příručním slovníku naučném najdeme u jména Mandelštam Osip Emiljevič 1891-1938 jen dvě věty: ruský básník, význačný představitel akméismu. Vydal básnické sbírky Kámen /1913/, Tristia /1921/, lyrickou prózu Egyptská známka /1928/; je autorem obsáhlé teoretické práce "O povaze slova" /1922/.

A to je v naučeném slovníku vše. Dnes už je však možné říci, jak sovětská literatura přišla o Mandelštama. Na podzim 1933 napsal o Stalinovi epigram. Pouhých 16 řádek, pouhých 93 slov. Stálo ho to život. Zatčen /poprvé/ v noci z 13. na 14.května 1934. Jeho žena Naděžda uprosila Bucharina /tehdy šéfredaktora ~~xxx~~ deníku Izvestija/, aby orodoval u Stalina. Bucharin to učinil, ale když mu pak vzápětí zatelefonoval šéf KGB Jagoda - a recitoval mu z paměti "zločincovu básničku", Bucharin se zhroutil. Mandelštam očekával ten nejhorší rozsudek. Svě ženě říká: "Na co si stěžuješ? Na to, jak si u nás cení poesie? Tak si jí cení jen u nás! Jen u nás se za ní zabíjí! Nikde jinde ne..." Ale stal se bezmála zázrak. Po krátkém vyhnanství v Čerdyni směl Mandelštam do lepšího: do Veroněže, kde si dokonce mohl vydělávat na živobytí překlady. Tento zázrak /popisuje ho v listopadovém čísle Ogoňku Benedikt Sarnov/ způsobila Stalinova instrukce. Zněla "Mandelštama izolovat, ale zachovat". Stalin chtěl básníka slomit. A Osip Emiljevič se pokusil zachovat si život napsáním ódy na Velkého vládce. Óda se nepovedla. 2.května 1938 byl básník zatčen podruhé. Zbylo mu už jen necelých osm měsíců života. Podle úředního oznámení mu v pracovním táboře selhalo srdce 27.prosince 1938. Od této chvíle už uplynulo půl století. Kde se to stalo a kde je básníkův prach? To svět dosud neví. Ale už zná epigram, který ho stál život.

Žijem a vlastní zem nemáme pod nohama
Než k sluchu doletí utichnou slova sama
K debatě /napůl jen/ dojde-li bezmála
neopomineme z Kavkazu horala
Má prsty-rousnice Jsou stejně baculatí
a slova železná protože kovem platí
Má švábovitý knír kterým se usmívá
a holínková černě se leskem rozplývá

Houf tentokrkych vřdců tak snadno se mu řídí
S nimi jen hraje si. Vždyť jsou to pololidi-
Marného žvatlání co kolem poletuje
Jen on jediný železo žhavé kuje
Je to jak podkovy - ukazy - usnesení
a lidské osudy se v okamžiku mění
Poprava nejedna - volovi malina
Ó jak je široká hrud - u Osetína

-jp-

Poznamenáváme, že verše Olgy Berggolcové
v minulé - devatenácté - Zásuvce,
přeložil rovněž -jp-.

V současné době, , kdy na základě rezolucí 19. konference KSSS v politické a právní reformě byly vypracovány návrhy zákona o změnách a doplňcích Ústavy SSSR i zákona o volbách lidových poslanců SSSR, probíhá v SSSR složitý zápas o přestavbu, zápas velmi složitý, v němž nutně s novou, nebyvalou silou ožívují mnohé neřešené problémy, zvláště v nacionálních vztazích. Rozporné pojetí a přístupy k řešení se projevují v diskuzi o ústavních změnách jako základu pro realizaci I. etapy politické reformy a v návrzích, reagujících pozitivně i negativně na předložený projekt ústavních změn. z/

x/ M. S. Gorbačov na poradě v Orlu mluvil mj. o politické reformě, jejímž hlavním cílem je "zajištění silné lidové moci". Jde o nesmírně složitý a rozsáhlý úkol, jehož realizace musí postupovat po určitých etapách. Návrhy zákonů o změně ústavy a o volbách lidových poslanců SSSR a politická práce, která se na jejich základě utváří, jsou hlavně náplně první etapy reformy. Příští etapa politické reformy by pak měla zahrnout přípravu zákona o místní samosprávě, který by měl dát činností sovětů pevný materiální základ. "Zvláštní místo ve druhé etapě reformy by mělo zaujmout zdokonalování a sladění vztahů mezi svazem SSR a svazovými republikami. Dobře si to uvědomujeme, není to jen ekonomická, ale i politická otázka. Souvisí s tak významnou a delikátní sférou, jakou jsou vztahy mezi národy a národnostmi." Perspektivně má být vypracován "účinný a promyšlený program řešení úkolů dalšího rozvoje vztahů mezi národy a národnostmi v SSSR". /RP, 17. II. 1988/.

V četných diskuzích, probíhajících na téma přestavby se lze setkat s velmi různými, až protikladnými stanovisky. Je to pochopitelné a je to vlastně zcela normální, protože současná sovětská přestavba je tak komplexní jev, který je sám o sobě rozporný; ke to permanentní proces, v němž se ve velmi variabilním poměru mísí prvky a síly, usilující o změnu, s těmi, které se proti ní z těch či oněch důvodů staví. Páto i jeho posuzování v závislosti na výchozí ideově politické pozici, na přístupu k analýze a hodnocení tohoto procesu, různých jeho stránek toho, kdo se jím zabývá, může vést k velmi rozdílným závěrům, pokud jde o celkové hodnocení přestavby, jejích pozitiv a negativ v rámci sovětského i mezinárodního vývoje a zejména jejích pozitiv perspektiv, její možné /a jaké?/ úspěšnosti s důsledky, jež jsou s tím spojeny. Je přirozené, že takovéto úvahy nikde nemají jen abstraktně akademický charakter, ale tak či onak transcendentují do politické sféry. Jinak to vzhledem k povaze tématu není ani možné.

Zvláštní charakter mají pak tyto úvahy a diskuse v Československu, v němž po sovětské intervenci z 21. 8. 1968, která zardousila reformní proces Pražského jara, žije čs. společnost po dvacet let rozpolcená s hlubokou nezacelenou ranou, jak zdůrazňoval gen. taj. IKS A. Occhetto v rozhovoru s 1. tajemníkem ÚV KSČ z té doby A. Dubčekem, při jeho návštěvě v Itálii. V politicky intereso-

- 2 -

vané části čs. veřejnosti žijí- v jisté míře - naučje, že sovětská politika přestavby, pokud se bude úspěšně rozvíjet ve vnitřních i v vnějších vztazích, nutně časem koriguje stanovisko k vpádu sovětských vojsk do Československa a k tragickým důsledkům, jež s tím byly spoheny, jako by šlo o "bratrskou internacionální pomoc" KSČ a čs. lidu, kteří však o ni nikdy nepožádali.

Právě i skutečnost, že sovětské vedení nevyužilo příležitosti 20. výročí této neblahé události, aby se - v té či oné míře distancovalo od někdejší brežněvovské imperiální akce, naopak, některé oficiální sovětské stanoviska /TASS/ byla koncipována ve starém duchu, je v Československu zárojem pochybností o upřímnosti záměrů M. S. Gorbačova a nového sovětského vedení v mezinárodní politice, jejich projektů na vytváření společného evropského domu a pod.

Pro čs. veřejnost důkaz pravdy v tomto směru podán nebyl. Když autor píše tyto řádky, je si přirozeně vědom, že současná mezinárodní scéna i v rámci sovětské sféry vlivu, má jiné "priority", že Československo a jeho vnitřní schizofrenie zatím nemusí příliš sovětské vedení tížit, že zájem na jistém klidu v ČSSR, když je spojen s přihlášením se jeho vedení /třeba jen vnějším/ k sovětské přestavbě, převažuje nad potřebou odstranit to, co pociťuje čs. společnost jako neodčinitelnou agresi, v jejímž důsledku se propadlo do hluboké krize, z níž není s to se vymanit. Nezbytnou podmínku k tomu SSSR dosud nesplnil. Cesta k politice, o níž tak rád mluví M. S. Gorbačov, je i pro nové sovětské vedení ve vztahu k Československu, jak se zdá, velmi obtížná.

x x x

Sovětská přestavba je z hlediska svých programových koncepcí a záměrů neobyčejně prudce se rozvíjející se proces. Proto také je obtížné jej posuzovat. Vzhledem k tomu, co tu bylo na jeho začátku, když po smrti Brežněvova politického dědice A. Černěnka nastoupil do vedení KSSS M. S. Gorbačov, je to, co se již stalo, resp. co se usneslo, že by se mělo stát, obrovskou změnou. Vskutku nikdo se sebevětší politickou fantasií tak prudký a všeobšáhly pohyb v SSSR neočekával a nepředvídal. Zároveň však vzhledem k velikosti a složitosti úkolů a problémů, které vyvstaly právě díky tomuto procesu přestavby, se jeví vše to, co se dosud vykonalo v teoretické a zejména v praktické sféře, jako malé a nedostatečné. Nebezpečí, že přestavba tyto problémy nezvládne, že podlehne, se nejeví menší než na začátku, spíše naopak.

Platí to i ve vztahu k politické a s ní spojené právní reformě. Na začátku procesu, který dostal označení přestavba, úkol politické reformy vůbec nikdo neformuloval a sjejmě jej nikdo ve vedení ani jako naléhavý nepociťoval. Platí to obdobně pro kritiku brežněvismu i stalinismu. Logikou vlastního rozvoje přestavby se stalo v určité

etapě nezbytným začít s důkladnou a zevrubnou analýzou předchozího vývoje, v němž byly hledány kořeny tohoto krizového stavu/oficiální sovětská publicistika jej označuje eufemisticky za "předkrizový", ale různí autoři i v SSSR píší již více méně otevřeně o tom, že brežněvismus přivedl sovětskou společnost do hluboké krize/, do něhož se SSSR dostal. Tato analýza se stala nezbytným teoretickým předpokladem pro vypracování promyšlených a účinných prostředků a cest k jeho překonání. Tak se vytvořilo i vědomí nezbytnosti radikální proměny existujícího politického systému, který se zformoval za Stalina působení a jeho hrůzovlády v SSSR a který až do současné doby nebyl zásadně změněn. x/

x/ "Přestavba začínala před třemi a půl roku snahou vyvést zemi ze stagnace a urychlit její sociálně ekonomický vývoj. Tyto úkoly máme před sebou i nadále. Avšak hluboká a všestranná analýza zformovala nové, rozsáhlejší pojetí přestavby. Plně jsme si uvědomili, že přestavba svým historickým místem a výknamem přesahuje daleko rámec utilitárních úkolů. Je počátkem nové, objektivně podmíněné etapy v rozvoji socialismu, úvodem k nové kvalitě socialismu ve všech sférách života."

... "Teoretický arsenál přestavby, myšlenky, které ho tvoří, dozrávaly ve společnosti dlouho obtížně, někdy nejednou desetiletí. Tím mocněji nyní pronikají do politiky, do života", prohlásil A. Jakovlev ve svém vystoupení v Praze. - /RP. 16. 11. 88/. - Jakovlevův výklad přestavby, jeho rozbor její genese, patří k jejím dosud filozoficky nejpromyšlenějším analýzám a odůvodněním. Na této charakteristice nic nemění to, že čtenář v ČSSR, který je zvyklý skepticky pesimovat to, co přichází z SSSR, se nemusí ztotožnit s jeho optimistickými výhledy o možnostech socialismu a pod.

Někdy se v úvahách o sovětské přestavbě klade otázka, zda má vedení KSSS či M. S. Gorbačov promyšlený plán přestavby. Je však otázka, zda sama tato otázka je správná. Lze vůbec, uvažujeme-li o sovětské přestavbě, takový plán mít? Možná, že v oné otázce zaznívají ohlasy někdejších naivně romantických a utopických vizí socialismu, včetně zjednodušeného pojetí možností vědy a racionálního poznání vůbec, pokud jde o společnost a problémy a perspektivy jejího vývoje. V přestavbě, jako v každém velkém procesu sociálních změn, nejde o prostou realizaci nějakého plánu, vypracovaného předem, protože nic takového není možné, resp. pokusy něco takového uskutečňovat, vedly k tragickým důsledkům /viz zejm. Maovu kulturní revoluci v Číně a polpotovské plány a s nimi spojenou genocidu v Kambodži/. Přestavba je - a to je její předností, projevem jejího realistického charakteru - otevřeným procesem, v němž se vytváří a otevírá prostor pro volnější rozvoj společnosti a jejích sil včetně individuality jejích jednotlivých členů. Jde v ní o využívání možností, které již existují a zároveň o vytváření nových možností pro lepší život lidí vzhledem k nové vnitřní i mezinárodní situaci i k novým ekologickým problémům života lidí, k otázkám přežití lidské společnosti. Pokud se tedy M. S. Gorbačov označuje za politického pragmatika,

je to jeho přednost. Je to pozitivní reakce na někdejší stalinský fundamentalismus, který se sice v pozdějším období za L. I. Brežněva vnitřně vyprázdnil a rozložil, nicméně byl i v této úpadkové fázi stále zdrojem politického a ideologického konzervatismu.

V přestavbě jde vskutku o trvalý proces změn, v němž se rychle korigují původní představy, které prokázaly svou jednostrannost, povrchnost a nedostatečnost a pod. Srovnejme tu kupř. novou redakci Programu KSSS kterou provedl XXVII. sjezd KSSS s rezolucemi 19. konference KSSS, aby bylo zřejmé, jak rychlý je tento vývoj, o jakou radikální přeměnu tu jde.

Při řešení různých problémů přestavby a jejich prosazování se často hovoří o různých extrémech, resp. ty či ony jevy, požadavky i reálné hnutí se hodnotí jako krajnosti, ať již levé či pravé, příliš radikální či konzervativní a pod. Vzhledem k povaze přestavby jako komplexního procesu, postihujícího všechny sféry života společnosti i její politicko-státní organizace, který bude tím nadějnější a úspěšnější, čím bude demokratičtější /podle devízy "více demokracie, více socialismu"/ neexistuje objektivní míra toho, co je a co není přestavbě prospěšné, co je čímž není "extrémem". Přesněji řečeno, tato míra je sama historicky i politicky variabilní. Sám pojem "krajnosti" je v tomto ohledu relativní. Možnosti racionálního plánu postupu jsou nátně limitovány, protože jde o proces, v němž se uplatňují a střetávají různé sociální síly, usilující prosadit ty či ony zájmy a pod. Ty se neřídí chladným racionálním kalkulem, ale jejich chování, jejich reakce na ta či ona rozhodnutí a pod. j jsou ovládány složitým komplexem emocí.

Komplikovanost tohoto procesu umocňuje to, že probíhá v podmínkách velmi neuspokojivé ekonomické a sociální situace v SSSR, již se zatím nedaří výrazněji zlepšovat, v zemi s velmi složitou etnickou strukturou, jejíž politický a společenský život a pohyb byl působením administrativně direktivního systému prakticky umrtven. Probouzení společnosti k životu, které v průběhu přestavby začíná probíhat, nepostupuje ve všech jejích sociálních i etnických složkách i geografických oblastech /svazových a autonomních republikách a j. / shodně. Vzhledem k předchozímu historickému vývoji, zvláště v období stalinismu pak nutně nabývá v určitých případech bouřlivé formy projevu. x/

x/ V SSSR se nyní obecně uznává nedostatek politické kultury a zdůrazňuje se nezbytnost v rámci rozvíjené otevřenosti učit se demokracií a zvyšovat úroveň politické kultury celé společnosti.

Je přirozené, že nejprudější a nejostřeji se projevují tyto nové reakce na otevřené problémy a rozpory v nacionálních vztazích, kde se v průběhu dlouholeté politiky "normativní" internacionali-

zace a deklarovaného přátelství mezi národy Sovětského svazu prováděla do značné míry rusifikace ostatních národů a národností, neumožňoval se organický rozvoj a upletnění jejich národních jazyků a národních kultur. Nejružnějším posily křivdy a nespravedlností jsou tu silné a hluboké a zároveň také velmi trvalé.

Na počátku přestavby se váha a složitost tohoto problému zřejmě ve vedení SSSR přehlížela a nedoceňovala.

Když se její reálná dimenze ukázala v intenzitě, již by nikdo předem neočekával, muselo - a musí, protože tento proces je teprve v samých počátcích - nové vedení KSSS začít se soustavně touto problematikou teoreticky a zvláště i prakticky zabývat. V tomto procesu se postupně měnila stanoviska k tomu, co se na začátku jevilo jako krajnost, jako projev nacionalismu a pod., i když v reálných projevech zvýšené vlny nacionálních požadavků neruských národů se přirozeně projevují různé síly a vlivy. Srov. vývoj požadavků nacionálně politické povahy v pobaltských republikách a v Arménii a vztah vedení KSSS k nim. Za krajnost, která znamená předbíhání vývoje, lze považovat usnesení Nejvyššího sovětu Estonské sov. republiky, které odmítlo návrh změn Ústavy SSSR a přijalo určité závěry k svrchovanosti této republiky a k platnosti celosvazového zákonodárství na území Estonska, jež jsou v rozporu s platnou ústavou SSSR. x/

x/ V této souvislosti lze souhlasit s A. Jakovlevem, který v cit. projevu v Praze řekl: "Co je dnes na cestě přestavby jak nejobtížnější, tak i nejnebezpečnější. Zde bych zvláště zdůraznil dva momenty. - První jsou krajnosti. Historie několikrát dokázala, jak snadno se za složitých podmínek, v převratných momentech historických osudů národů spojují. Dokázala i to, jak poměrně snadno a jednoduše mohou jedny krajnosti využívat druhé. Jestliže je přestavba vzhledem k podmínkám, které vznikly v naší společnosti, především bájem proti jakýmkoli projevům konzervatismu, pak neméně neznáší ani stálý spěch, levičáctví, předbíhání."

M. S. Gorbačov při setkání se sovětskou mládeží poznamenal, že "vyhrocování řady problémů a nejednoznačnost nálad v přechodném období je přirozené a do určité míry aspoň nezbytné. To všechno je třeba vydržet bez zakolísání a nutně dovést započatou věc do konce". Je třeba stupňovat boj proti konzervatismu, proti všemu tomu, co brzdí a co nás táhne zpátky. To je nejdůležitější. V období zásadních změn se nutně setkáváme s labilitou a někdy dokonce s extrémismem. "/RP. 1. 11. 1988/. Uvádíme tyto citace jako doklad střídavého, realistického uvažování čelných sovětských představitelů, z něhož plyne naděje, že i různé ostré rozpory a konflikty, které v SSSR vzbikají, budou řešeny uvážlivě a relativně demokratickými prostředky a způsoby.

V podmínkách monopolu mezi jedné strany je příznačné - i vzhledem k desavádnímu sovětskému a předtím ruskému národnímu vývoji, což je moment, který je třeba neustále mít na zřeteli - že se, až na výjimky, jakou byl např. známý článek N. Andrejevy v Sovětskoj Rossiji z března 1988 na obranu Stalina a proti radikální kritice

dosavadní sovětské politiky - nikdo nestaví otevřeně proti přestavbě. I ti, kdo jsou jejími bytostnými nepřáteli /různí ti velcí i malé pohrobci Brežněva, Rašidova, Kunajeva a jim podobní satrapové i nenapravitelní straničtí i jiní byrokraté, kteří se starým systémem byli způsobem života a myšlení, svým sociálním postavením a pod. životně spojeni/ se jí snaží navenek přizpůsobit. Staví se jakoby na její podporu, ale jsou proti "znevažování" toho, co se udělalo, proti negativistickému postoji k minulosti a jejích vůdčích představitelů, proti předbíhání, staví se proti "přehánění" sdělovacích prostředků, proti "krajnostem" glasnosti a pod. Využívají různých problémů a nedostatků, které se nyní velmi ostře a tíživě projevují, jakoby je nezpůsobila stará politika, ale naopak přestavba, aby zpomalovali a brzdili její postup atd. Situace, kdy není otevřená opozice proti nové politice M. S. Gorbačova, zdánlivě usnadňuje, fakticky však ztěžuje pohyb vpřed.

Kdyby se konzervativci, spojení se starými brežněvovským/neostalinovým/ mechanismem moci a jeho působením mohli otevřeně ustavit jako zvláštní politická strana, bylo by snazší a účinnější s nimi vést opravdový politický zápas o hodnoty budoucího společenského vývoje. Kontury pokroku a reakce by byly jasné, a to i personálně. To je ovšem hypotetické uvažování. V současné realitě je základním zdrojem přestavby - a svým způsobem i jejím hlavním garantem - nová progresivní politika KSSS. Bez změny v čele strany by proces přestavby nebyl možný a uskutečnitelný. Skutečnost, že KSSS je strana založená na centralistickém principu /jeho demokratická stránka se teprve v rámci přestavby začíná rozvíjet/, umožňuje, aby v obrovských rozměrech SSSR se tato nová politika stávala novou politickou linií pro všechny svazové i republikové i nižší orgány, jakkoli její praktická realizace naráží na překážky a těžkosti i na různé projevy odporu. V rámci KSSS, jako jediné existující a vládnoucí strany se skrývají a v různých formách projevují různé tendence a proudy, aniž se mohou otevřeně formovat a realizovat/zápas frakcí/. Důsledky toho na proces přestavby a s ní spojenou realizaci politické reformy jsou složité a rozporné, jak b

ude ještě dále naznačeno. x/

x/ Úlohu komunistické strany v procesu reformy v rámci rozboru problémů politického systému v SSSR přesně charakterizuje Zd. Mlynář ve studii "Problémy politického systému" - Knižnice listů 2, Index Kolín n. R. 1988 str. 95 a n.

V Sovětském svazu před zahájením přestavby neprobíhal soustavný proces kritického zkoumání a přehodnocování dosavadních koncepcí a praxe socialismu a z politických příčin probíhat nemohl. Proto vytváření promyšlených teoretických koncepcí přestavby je komplikované a obtížné. Tím přirozeně není řečeno, že takové kritické

cké myšlení v SSSR vůbec neexistovalo. Začalo se rozvíjet za N. S. Chruščova i když jen v omezené míře vzhledem k limitům, které kladl chruščovovský přístup k reformám; v ekonomické sféře i po jeho pádu, a iá jen- i časově- omezeně. Společensko- politické a ekonomické projekty změn, pokud mají být prakticky proveditelné, lze konkretizovat v těsném kontaktu se sociální praxí. Bez něj nutně zůstávají abstraktními, právě tato možnost v SSSR v dlouhém období brežněvismu neexistovala.

To je také- necháme-li strachou nesrovnatelně větší obtížnost vypracování plánu reform v obrovském SSSR oproti malému Československu- velký rozdíl mezi sovětskou přestavbou a Pražským jarem 1968. V Československu již v průběhu 60. let se připravoval nový systém řízení národního hospodářství a spolu s ním se propracovávaly návrhy reform i v jiných oblastech života společnosti včetně reformy politického systému. Proto bylo relativně snadné v krátké době formulovat promyšlený program hluboké společenské reformy v Československu v Akčním programu KSČ z jara 1968. I společnost byla na tyto reformy emočně i intelektuálně do značné míry připravena, protože byly koncipovány v souladu s přáními a touhami širokých sociálních vrstev. Nesetkávaly se proto s žádným závažným sociálním odporem kromě početně slabých konzervativních sil uvnitř KSČ, které v nich práve viděly ohrožení své moci a svých pozic.

I to je důležitá diference ve srovnání se sovětskou přestavbou, která tuto širokou podporu od počátku neměla a teprve v procesu svého vlastního rozvíjení o ni usiluje a postupně jí snad i získává.

Vnitřní složitost a rozpornost sovětské přestavby, k níž se formálně hlásí i ti, kdo jsou vnitřně proti ní, resp. kterou mají začasté provádět lidé, kteří jsou zformováni způsobem myšlení, přístupem k problémům, předsudky, návyky, starým byrokratickým systémem, se projevuje nejráznějším způsobem v každodenní praxi. Tak se stává i např., že různé projekty změn, které se mají uskutečnit v rámci přestavby na její podporu a k jejímu rozvoji, jsou v průběhu příprav deformovány tak, že jí vlastně maří, že brzdí či ztěžují její provádění.^{x/}

x/ Ministerstvo financí SSSR připravilo např. takovou právní úpravu zdanění zisků z družstevního podnikání, jež prakticky torpedovalo zájem o tuto pokrokovou formu hospodářské činnosti. Teprve po kritice v tisku a po projednání této otázky v Nejvyšší sovětu SSSR rozhodla Rada ministrů SSSR o změně tohoto daňového systému.

Stejně tak jsou kritizovány i jiné nové zákony a právní předpisy přijaté již v průběhu přestavby, v nichž byly také byrokratickým a konzervativním způsobem zkresleny progresivní záměry. Vztahuje se to i na zákon, umožňující podat soudní žalobu proti nezákonným rozhodnutím úředních osob. V diskusi právních odborníků u kulatého stolu v čas. Literaturnaja gazeta č. 23/ 88 na téma "Jaký musí být právní

států " bylo o tomto zákoně řečeno, že "je nejen neúčinný, ale je mrtvě narozený. Tvůrčí jej umrtvili tím, že zažalovat lze jen rozhodnutí učiněné jen jednou osobou, nikoli kolektivním orgánem, ačkoli většina nespovedlivých rozhodnutí je dílem kolektivů. " /A. Jakovlev z Ústavu státu a práva AV SSSR/. Případů takových vedných či přímo neústavních předpisů ze současnosti uváděli účastníci besedy řadu. Rozporné reakce sovětské veřejnosti vyvolává i nová úprava o použití vnitřních vojsk ministerstva vnitra i provádění mítingů a demonstrací.

Při zamýšlení nad projekty politické reformy včetně návrhu ústavních proměn a doplňků vznikají jistě rozpaky nad tím, jak tyto návrhy posuzovat, z jakých hledisek je zkoumat a hodnotit.

Jde tu o celý komplex jevů a vztahů. Z pochopitelných důvodů tu existuje odkaz na minulost, na leninské období včetně tehdejšího pojetí úlohy sovětu. V ideologii jde vždy o určité pokračování v předchcím vývoji, o specifické navazování na ty či ony myšlenkové proudy minulosti, protože ani novou ideologii nelze tvořit z ničeho, ale lze ji úspěšně vytvářet na základě toho, co tu již existovalo a se ztělesňuje určité politické a mravní hodnoty, které nový vývoj zdůrazňuje. Takovéto jejich historické odůvodnění je v současnosti posiluje, usnadňuje jejich pozitivní přijímání v širších sociálních vrstvách, což je nezbytnou podmínkou úspěšnosti nových politických programů.

V procesu sovětské přestavby, této vakutku revoluční proměny /přesněji řečeno, pokudž o ni/ je příznačné, jak se snaží vztáhnout k jediným kořenům, které jsou národní povahy a které jsou či jeví se jako pevné, které specifickým způsobem odůvodňují a ospravedlňují současné úsilí o pronikavé změny existujícího stavu, o radikální rozchod s ním. Vztahuje se k ideovým a politickým základům VRSR, k Leninovi a jeho teoretickému a praktickému odkazu. Vztahem k tomuto dílu, zdůrazňováním kontinuity záměrů přestavby s leninskými představami o sovětské moci jako o moci pracujících, o NEPu, o družstevnictví, o socialismu jako zřezání civilizovaných družstevníků vytváří důležitý zdroj politické a mravní síly a působivosti současné přestavby, posiluje předpoklady k tomu, aby je široké vrstvy společnosti pozitivně přijímaly.

Leninovo dílo zvláště z období Říjnové revoluce a prvních let sovětského státu je ovšem samo velmi rozporné vzhledem k tomu, jak se Leninovy myšlenky a jeho politická praxe vyvíjely od abstraktně utopických představ o proletářské revoluci, odumírání státu a pod. /Srov. "Stát a revoluce"/ od válečného komunismu ke konkrétnějšímu chápání složitosti úkolů vytváření základů socialismu v poměrně zastaralé zemi s převahou rolnictva, rozvrácené válkou a pod. - Leninovy názory z těchto let svědčí o jeho mimořádné schopnosti myšlenkově obsáhnout tuto velmi rozpornou vnitřní i vnější stránku

sovětského vývoje a pružně korigovat dosavadní koncepci a praxi na základě nového, hlubšího poznání sociální reality a jejích vývojových tendencí. V tomto ohledu, i když v Leninových názorech a praktických opatřeních lze nacházet jisté zdroje pozdější stalinské praxe, současná sovětská politická ideologie i historiografie právem zdůrazňuje zárodky a základy takového chápání socialismu, které je v rozporu s pozdějším stalinským systémem a na které se může nyní jako na svůj historický a politicko-ideový základ odvolávat soudobá přestavba. z/

z/ A. Jakovlev v cit. projevu tuto problematiku vztahu současné přestavby a leninského období sovětské evoluce zatím nejlépe vysvětlil včetně charakteristiky vývoje Leninových názorů a praxe i objektivních a subjektivních zdrojů jejich změn, včetně rozboru, v čem se Stalin rozešel s leninskou teorií a praxí. "Stalin fakticky nejen revidoval teoretické vymoženosti, ale také marxismus zbavil jeho humanistické podstaty, lidský smysl socialistických přeměn se ocitl ve stínu prostředků, ve stínu myšlenky totálního zespolednění jako samočelu, ve stínu všemocnosti centra."

Možnosti v rámci proponované politické reformy navázat na leninské pojetí sovětu jsou limitované. Je to možné jen v abstraktní úrovni požadavkem, aby se sověty opět staly základem státní moci, emancipací svrchovanosti pracujícího lidu. Jinak leninské pojetí sovětu bylo značně ovlivněno jistým utopiismem z počátečního období revoluce a s ním spojenými představami o možnosti rychlého budování nové společnosti, rychlého rozchodu s dosavadní evolucí demokratické státní organizace a pod.

Leninovo pojetí proletářské státní moci, jakožto moci vyjadřované ve formě zastupitelské demokracie s co nejrozsáhlejší pravomocí a kompetencí rad zástupců pracujících typu sovětu spočívalo na kritice buržoázního parlamentarismu /Lenin nazýval parlament žvanírnou/, na zavržení jakéhokoli oddělování moci zákonodárné a výkonné. Zastupitelské sbory typu sovětu se neměly omezovat jen na usnášení, tj. na přijímání obecných zákonodárných usnesení nebo nezávazných rezolucí nebo na sestavování vlád či jejich členů, ale měly být samy "pracujícími institucemi".. Sověty měly být orgány, které své usnesení také provádějí, resp. vykonávají a jejich výkon kontrolují, popř. pověřují své členy úkoly při výkonu v tom či onom odvětví. Z těchto pojetí dosti důsledně vycházely i první sovětské ústavy. z/

z/ Autor této úvahy se kdysi, společně s J. Boguszákem, zabýval touto problematikou ve stati "Struktura státní moci", Právník č. 5/66 str. 393-406. Stať potvrzuje výše uvedený závěr o tom, že v Československu již v druhé polovině 60. let sílilo teoretické úsilí připravit pozdější koncept politické reformy a Akčního programu v rámci Pražského jara 1968. Byly to zejména stati a rozborů Z. M. Mlynáře, Frant. Šamalíka, J. Boguszáka, Vl. Klokočky, P. Pečky a d. které se zabývaly touto problematikou.

Význam dělby moci v rámci struktury nové státní moci, byl tehdy přehlížen, její pozitivní úloha při zajišťování potřebné kontroly moci a vytváření zábran k jejímu zneužívání a pod. se v procesu revoluce nejevila potřebnou.

V sovětském období se postupně za J. V. Stalina vytvořil totalitní systém mocenského ovládnutí společnosti. V průběhu jeho formování došlo k jistému zestátnění strany, která v určitém smyslu splynula se státem. Vytvořil se tu "stranický stát", v němž stranický aparát je řídicí a rozhodující složkou celé státní struktury. Druhou stránkou tohoto procesu byla jistá etatizace společnosti. Vznikl stav, který A. Jakovlev charakterizuje takto: "Namísto očekávaného procesu postupného pohlcování státu tzv. občanskou společností, "sdružených výrobců", došlo k pohlcení občanské společnosti státem, k jejímu podřízení diktátu byrokratických struktur."

Tento systém, který se také někdy označuje jako systém byrokraticko-centralistický nebo administrativně-direktivní, prakticky negoval politickou demokracii a s ní degradoval i právo na pouhý instrument administrativně-policejního ovládnutí společnosti. Právo, jako prostředek ochrany občana před neoprávněnými zásahy státu a jeho orgánů, jako výraz uznání a ochrany autonomie různých zájmů a sfér, ochrany svobody subjektů práva prakticky přestalo existovat a fungovat. Ústava, základní zákon státu, byla snížena na pouhou ideologickou deklaraci bez reálného normativního a praktického aplikačního významu. Ústavní prohlášení a fixování základních práv a svobod občanů vymezuje právně vzájemné vztahy občanů a státu, v nichž stát není jednostranně nadřazen individuum, resp. i individuum není pouhým objektem státní moci.

Prostřednictvím práv a svobod - a jejich korelátů, povinností - jsou upravovány vztahy lidí k složitému mechanismu a podmínkám společenského života, které podmiňují jejich myšlení a konání. Zároveň však prostřednictvím těchto právních forem lidí, kteří si uvědomují možnosti a dimenze své aktivity, na tento mechanismus působí a mohou jej přetvářet.

Ústavní konstrukce práv a svobod občanů vyjadřuje složitou politickou strukturu vztahů občanů a státu nutně jednostranně a mají v tomto smyslu a rozsahu nutně abstraktní ráz. Zároveň však nejsou pouhou fikcí, ale nezbytným institucionálním předpokladem a atributem politického systému, který chce být demokratický.

V období stalinismu právo /veřejné/ nebylo odděleno od politiky, bylo redukováno na ideologii, takže tu existoval stav, kdy formálně byly sice deklarovány různé právní zásady, instituty ústavní povahy, ale politika ve své každodenní praxi k nim přistupovala převážně jako k propagandistickým proklamováním, necítíc se jimi prakticky

vázána. Proto politická práva a svobody, jakkoli deklarované ústavou, neexistovaly jako organická složka politického systému. Princip ústavnosti, základní to princip moderních demokratických států byl tak popřen. Platí to i ve vztahu k sovětské, tj. stalinské ústavě z r. 1936 /jejíž návrh, jak známo, připravoval ještě N. Bucharin./. Tato ústava formálně ustoupila od leninského pojetí sovětů, jako orgánů, které měly v sobě sjednocovat státní moc i její výkon, v nichž měla splývat zákonodárná i výkonná moc, a konstatovala strukturu státních orgánů, zákonodárných a výkonných, která se více podobá buržoázním demokraciím parlamentního typu i když také neguje princip dělby moci.

Pod vlivem této sovětské ústavy byly přijímány i ústavy ostatních socialistických států v období po II. světové válce, protože stalinská ústava byla - podle tehdejší dogmatické ideologie - nejdemokratičtější ústavou na světě:

Sovětská ústava z r. 1936 byla ústava po formální stránce demokratická, která relativně konsekventně vyjadřovala základní demokratický princip svrchovanosti lidu a jeho ústavně politický důsledek, tj. stěžejní a rozhodující postavení volených zastupitelských orgánů, sovětů, tvořících ucelenou soustavu od zdola až nahoru, po Nejvyšší sovět SSSR. Neobsahovala ještě ustanovení o vedoucí a usměrňující úloze KSSS; o ní se v ústavě mluvilo v dop. o právech a svobodách sovětských občanů; v souvislosti s právem občanů sdružovat se se uvádělo, že nejaktivnější občané se sdružují v komunistické straně. - Byl to krutý paradox, zlá ironie dějin, že sovětská ústava z r. 1936 byla přijímána jako demokratická i pokrokovými kruhy na Západě, které v ní viděly - či chtěly vidět - doklad demokracie sovětského zřízení oproti hrozbě nacistické diktatury, když v té době se v SSSR již plně etabloval stalinismus, jako zvláštní despotický systém moci, který způsobil tak obrovské škody a zločiny sovětskému lidu.

I úprava vztahů mezi Svazem SSR a jednotlivými republikami byla formálně konsipována demokraticky; vždyť svazové republiky měly ústavní právo vystoupit ze Svazu SSR.

V praxi však byly tyto demokratické formy zcela zbezobsažněny, volební právo stratilo funkce výběru, změnilo se ve specifický způsob potvrzování jmenovaných představitelů shora a pod. Praktické popření demokratických forem, reálného fungování demokratických institutů negovalo i samu demokratickou podstatu státně-politického zřízení. Při tom v propagandě se stále užívaly - ve vztahu k západním demokratickým státům - Leninovy charakteristiky parlamentů jako žvaníren - západních demokracií jako demokracií formálních.

jejichž podstatou je diktatura buržoasie, moc kapitálu, a proti nim se stavěla jako vyšší demokracie sovětská, která však v politické praxi vůbec neexistovala. Tomu odpovídalo i podceňování významu forem demokratické, ústavní kontroly včetně ústavního soudnictví i dalších právních zásad jako správního soudnictví - na ochranu práv a svobod občanů proti zneužívání moci a pod. Právní teorie se ve vztahu k socialistickému státu změnila zcela v apologetiku, pozbyla /či vzdala se/ schopnosti kriticky, se anahou e objektivní poznání analyzovat reálně existující státně politický systém a jeho fungování.

Vytvořil se ostrý rozpor mezi ústavou psanou a ústavou faktickou, který se nepodařilo překonat ani v době reform za N. S. Chruščova po XX. sjezdu KSSS. Tehdejší kritika nebyla v potřebné míře systematicky orientována, proto byla nedostatečná a nedostatečná byla i praktická opatření k překonání stalinismu. V současném období se konstatuje vedle těchto nedostatků jako příčina toho, že tehdejší úsilí o reformy nemohlo uspět, skutečnost, že nebylo spojeno s účinnou demokratizací sovětské společnosti.

Pozdější fáze brežněvismu prakticky obnovila neostalinský systém s jeho nepříznivými důsledky ve všech sférách života společnosti. V roce 1977 byla po dlouholeté přípravě přijata nová ústava SSSR. Oproti ústavě z r. 1936 je mnohem obsáhlejší, podrobněji formuluje obsah základních ústavních institutů a institucí a jejich vztahy. Vychází z obecně demokratických určení a kategorií, takže po formální stránce je SSSR demokratický stát. Zároveň však obsahuje již v základních ústavních člancích podrobné ustanovení o vedoucí a usměrňující úloze KSSS.

V době, kdy byla ústava přijata, nebyl v tomto ustanovení spatřován žádný ústavně právní problém. Až v procesu soudobé přestavby se začíná v sovětské politické a právní teorii vážně přemýšlet a diskutovat o určitých problémech, jež jsou spojeny tímto ustanovením platné ústavy SSSR! Otevřeně se kritizuje, že Ústava SSSR v praktickém životě nepůsobí jako základní zákon státu, že mnohá její ustanovení, zvláště o právech a svobodách občanů, zůstávají na papíře a pod. z/

z/ V diskusi "Jaký musí být právní stát" bylo řečeno: "Zákon musí být nad státem, nikoli stát nad zákonem. Je tu však otázka: Je zákon u nás nad stranou? Anebo přece jen strana nad zákonem? Nikoli v prohlášeních, ale reálně, v praxi."

J. Ščekočichin v ní poznamenal: "Nyní o všem tak svobodně mluvíme, avšak mnohdy uvažují: co se stane, jestliže se proces demokratizace někde zabrzdí? První, co se může stát, že nějaký vysoký stranický funkcionář, toužící po stranické diktatuře, se odvoláním na jeden ze zastalých aktů nižší právní síly, se pokusí v první řadě sadusit jemu překážející glasnost a zvrátí v praxi všechno, z čeho jsme začali vytvářet právní stát." /Lit. gazeta č. 23/ 1988.

Ústava z r. 1977 neměla prakticky vliv na strukturu a fungování státně politické organizace.

Starý administrativně- direktivní systém zůstal zachován a dále fungoval se všemi negativními a rozkladnými vlivy na sovětskou společnost /byrokratizace, systémy privilegií, obrovská korupce, nepotismus a pod./

Dlouhodobé působení tohoto systému hluboce poznamenalo psychiku celé sovětské společnosti, jednotlivých sociálních vrstev i etnických skupin, nepříznivě ovlivnilo její mravní stav a společenské ovzduší. Obnovování mravních hodnot, probouzení lidí k demokratizaci v procesu glasnosti je proto velmi obtížné a nutně postupné a zdoluhavé /Nutno počítat se jeho rozdílným průběhem v různých vrstvách společnosti i v různých etnikách/. V tomto ohledu, což je jen rubem zmíněného jevu, je také velmi rozdílná připravenost, přesněji nepřipravenost různých vrstev a skupin na přestavbu, na glasnost a demokratizaci. Proto lze také očekávat i různé výsledky od jednotlivých připravovaných změn v politické organizaci sovětské společnosti.

Současná politická a s ní spojená právní reforma se má prakticky realizovat na základě zásad, stanovených v rezolucích 19. konference KBSS a podrobně vysvětlených a odůvodněných v referátu M. S. Gorbačeva na této konferenci. M. S. Gorbačov připisuje politické reformě klíčovou roli v procesu přestavby, chápe ji v současné době jako základní předpoklad a zároveň záruku její úspěšnosti. Bez ní nelze vůbec v přestavbě pokračovat, není možné uskutečňovat ani ekonomickou reformu ani novou sociální politiku s ní spojenou.

Reforma sovětského politického systému není jen v přenesení moci, není to rotace funkcí a výměna vývěsních štítů: "Politická reforma se celkově týká volebního systému, orgánů moci v ústředí i na místní úrovni, metod a stylu činnosti i lidských práv. Organickou součástí přestavby politického systému je soudní a právní reforma a rovněž vytváření socialistického právního státu" /M. S. Gorbačov na poradě v Orlu, KP 17. 11. 1988/. S tím se musí radikálně změnit i úloha strany, která se má stát skutečným politickým předvojem společnosti v nových podmínkách. "Politickou reformu začínáme kvalitativními změnami ve straně samé. Musí se obnovit... dokazovat každým svým slovem a činem právo být politicky vedoucí silou společnosti." Organickou součástí tohoto procesu je glasnost. "Ať se náš přechod od dřívější ztrnulosti a monotónnosti k socialistickému pluralismu násorů jakkoli prudký, strana nehodlá ustoupit. Bez veřejné informovanosti nemůže být demokratizace, bez demokratizace nebude přestavba - ona revoluční obnova naší společnosti a našeho

zřízení, o kterou usilujeme"/Rozhovor M. S. Gorbačova časopisu Spiegel RP. , 25. 10. 1988/

Tyto obecné zásady a koncepce reformy politického systému v SSSR jsou celkově pozitivní a progresivní a odpovídají základním programovým intencím přestavby. To však neznamená, že k nim nelze mít kritické připomínky a výhrady. Ty jsou dvojího druhu: jedny se týkají možností praktického provedení některých zásadních změn, zvl. oddělení strany a státu a pod., druhé se týkají nového uspořádání státní organizace jak ji předpokládají rezoluce o politické a právní reformě a předložený návrh zákona o změnách a doplňcích sovětské ústavy. Některé návrhy nesou nepochybně pečeť osobních představ M. S. Gorbačova o novém uspořádání nejvyšší státní moci v SSSR, včetně vytvoření nové státní funkce předsedy Nejvyššího sovětu SSSR, kterou dosavadní sovětská ústavní historie neznala.

V této souvislosti jedna obecnější poznámka. Žádná velká politická reforma se neřídí abstraktně teoretickými principy, ale reaguje především na reálné problémy sociálně politického života společnosti, na skutečné /či zdánlivé/ nedostatky a slabiny její státně-politické organizace. V tomto smyslu tu jde vždy o vztah kontinuity a diskontinuity dosavadního státně-politického vývoje. V návrzích na provádění politických reform se přirozeně promítají ty či ony ústavní a politické principy. Nejde však o pouhou realizaci předem propracovaných modelů, ale o určitá konkrétní praktická řešení, v nichž se mohou tak či onak, v té či oné míře, organicky i neorganicky spojovat prvky a momenty různých modelů ústavně právního a politického uspořádání.

/Připomeňme tu vývoj francouzského konstitucionalismu za de Gailla který v období V. republiky významně modifikoval francouzský ústavně-právní systém vytvořením funkce čilného presidenta. Ten sice není šéfem exekutivy /jako v USA/, ale má vlastně roli arbitra mezi vládou a parlamentem a patří mu významné prerogativy v oblasti zahraniční politiky státu/.

Další problém, který je spojen s navrhovanými změnami sovětské ústavy a s prvou fází sovětské politické reformy, spočívá v tom, že některé proponované změny jsou v tom či onom směru rozporné, resp. nejsou dostatečně odůvodněné a propracované. Jde tu jak o vytvoření nových institucí, tak i o obsah a rozsah jejich působnosti a pravomoci /srov. úpravu vztahů mezi Svazem SSR jako celkem a jednotlivými svazovými republikami, jež se stala v současné době předmetem ostré kritiky, zvláště v pobaltských republikách a Gruzii/.

V této době nejde o novou ústavu, ale o změny a doplňky existující ústavy. Sotva lze však pochybovat o tom, že tyto nyní připravené

ústavní změny svým způsobem předurčují základní kontury nové sovětské ústavy, jež se má v budoucnosti vypracovat, hlavní linií reformovaného státního zřízení - za předpokladu, že přestavba aspoň v rozhodujících tendencích a intencích se prosadí a uspěje. Vytvoření nové státní struktury, včetně vztahu mezi jejími složkami - se stane realitou, již nebude možné v krátké době výrazněji změnit, ale jen na základě praktických zkušeností tak či onak modifikovat, a iž tím bude základní stavba dotčena.

Na diskusi na 19. konferenci KSSS byly k některým předloženým změnám v politicko-státní sféře vzneseny vážné připomínky i námitky. Tehdejší návrhy byly formulovány jen obecně a teprve nyní v návrhu zákona o doplňcích a změnách sovětské Ústavy dostávají konkrétní podobu. Na veřejnou diskusi o tomto návrhu zákona je všel málo času, než aby bylo možné jej opravdu všestranně projednat, a zejména než aby bylo možno vznesené připomínky a náměty důkladně posoudit a na základě toho modifikovat legislativní projekty. Lze předpokládat, že tedy tento návrh bude asi celkově schválen tak, jak byl předložen. Výsledky diskuse mohou vést ke zpřesnění jednotlivých formulací, ale asi sotva ovlivní výrazněji projektovanou konstrukci nového státního uspořádání SSSR.

Druhou stránkou tohoto problému je to, co M. S. Chruščov v poslední době velmi zdůrazňuje, že průběh přestavby vyžaduje, aby se tyto politické a státní reformy uskutečnily rychle, aby začátkem příštího roku se mohly konat volby do nejvyšších zastupitelských sborů v SSSR, které by konstituovaly přialužné výkonné a další státní orgány. Spolu s volbami do místních sovětů a ustavením dalších státních orgánů na podzim 1989 by se tak prakticky uskutečňovala první etapa proponované politické reformy v SSSR.

Politická reforma v SSSR se má pokusit o řešení vnitřně rozporného úkolu, který byl v době Pražského jara jeho kritiky označován jako "kvedratura kruhu" nebo "kulatý čtverec" demokratizace, totiž rozvíjení demokratizace a socialistického pluralismu za existence vedoucí úlohy strany. Lze mít jistě důvodné teoretické i praktické pochybnosti, zda a jak je tento úkol řešitelný. Nicméně tento proces v SSSR probíhá, a to v rozsahu i tempem, které by ještě před krátkou dobou, např. při nástupu k moci M. S. Gorbačova na jaře 1985, nikdo nepředpokládal. Proto je třeba jej pečlivě analyzovat a hodnotit a to jak v projektech a záměrech, tak zejména v jeho realizaci.

Monopol moci politické strany, který má se má i napříště zachovat, i když strana má působit jinak, než dosud, klade vzhledem k demokratizaci a na základě dosavadní, často velmi negativní empirie, některé nesnadno řešitelné problémy. V politickém a právním

myšlení v SSSR se na ně někdy hledají odpovědi a předkládají řešení, která jsou sá sotva schůdná a realizovatelná. V SSSR jako reakce na stalinský systém i v jeho bražněvovské podobě i jako součást právní reformy, jež má vést postupně k vytvoření právního státu, se nyní přikládá velké váha právním zárukám, které by měly regulovat určité politické vztahy tak, aby garantovaly demokratizaci a zákonnost. Tato tendence je celkově jistě pozitivní, zároveň však v určitém směru přeceňuje možnosti právní úpravy těchto vztahů.

V politických systémech, kde působí více politických stran, které usilu i o moc a soupečí o ní, není např. zapotřebí omezovat práva zastávat určité funkce na právně stanovenou dobu. Tato omezení se vztahují zpravidla pouze na funkci hlavy státu/presidenta/. U poslanceckých a jiných funkcí v této podobě neexistuje, protože nebezpečí, jemuž má toto limitování čelit, je minimální. Soutěž, která existuje mezi stranami a vzhledem k tomu i v jedbotlivých stranách, zajišťuje, aby ty či ony funkce zastávali lidé schopní, kteří jsou s to získat potřebnou politickou důvěru ve volbách a pod.

V SSSR politický pluralismus v této podobě neexistuje, proto u této fáze přestavby a procesu politických změn je nutné určité vztahy přesně právně stanovit tak, aby se zabezpečovala demokratizace uvnitř KSSS i celé sovětské politické organizace. Tak se má zamezovat snahám a projevům zneužívání moci, její monopolizaci v rukou určitých politiků, kteří tak získávají neúměrný vliv a pod. a zároveň umožňovat pružnější střídání kádrů v těch či oněch funkcích.

Přeceňování možností právními prostředky a formami upravovat politické vztahy se vztahuje na představy a návrhy právně regulovat činnost KSSS a její vztahy ke státu a jeho orgánům. V cit. diskusi "Jaký musí být právní stát?" se vyslovovaly požadavky, že je "nezbytná právní regulace místa strany jako vedoucí síly", konstatovalo se, že "již je vypracován právní mechanismus, který není totožný se záhadným pojmem "nomenklatura" a zavádí vedoucí úlohu strany ve více méně určité právní normy" / Literaturnaja gazeta č. 23/88/ x/

x/ Citované myšlenky formulovali v této diskusi A. Ja. ovlev, O. Těmuškin a M. Vyšinskij. A. Valsberg se v diskusi tázal, jak "vypracovat mechanismus kontroly, aby všechny stranické dokumenty a všechny strana může působit jen na základě zákona, pak jakékoli její rozhodnutí, nepodložené zákonem, třeba zrušit jako nezákonné. Kdo to učiní? Myslím, že stejný soud, mající však skutečnou nezávislost."

Objevují se názory, že "je nezbytné normativně, právně garantovat temp. rozvoje vnitrostranické demokracie a především "glasnost"

/L. Onikon, "Demokracie garantovaná právně", Moskovskije novosti č. 23/88, str. 13/. Požad. je se vytvořit zákon pro sttanu a pod. x/

/ L. Jonin: Zákon pro stranu? Moskovskije novosti, č. 19/88/.

Je pravda, že v moderních západních demokraciích jsou určité stránky existence a působení politických stran právně upravovány - na rozdíl např. od dob I. ČSR, v níž politické strany stály vlastně mimo právo; čs. právní řád politické strany neznal. To se však týká např. postavení stran ve volbách, jejich přístupu ke komunikačním prostředkům v období volební kampaně, příp. kontroly finančních zdrojů stran a pod. Nepřipadá však vůbec v úvahu právní regulace jejich vlastní činnosti, protože tu si tyto strany jako demokratické organizace resp. organizace působící v demokratickém pořádku, upravují samy. Stejně tak není třeba právně vymezovat postavení strany ve vztahu ke státu a její vztahy k němu, protože zaměňování strany a státu není v takových demokratických politických systémech prakticky možné.

Výchozí princip politické reformy v SSSR je změna v pojetí vedoucí úlohy strany ve společnosti a státě. Postavení KSSS se má zásadně změnit v tom smyslu, že strana má přestat vládnout a řídit, a má začít skutečně politicky vést. Úkoly strany jsou jiné, než úkoly státu. Strana se musí oddělit od státu, od přímého řízení ekonomiky. K tomu má sloužit i reorganizace stranického aparátu jako nezbytný předpoklad této proměny /vytváření komisí ÚV a značná redukce počtu pracovníků stranického aparátu od ÚV KSSS až po okresní výbory strany/. Strana musí o své právo politicky vést společnost neustále usilovat svým ideovým a politickým působením, permanentně si musí ověřovat, zda má ve společnosti potřebnou důvěru, a každodenní prací ji neustále obnovovat a získávat, aby mohla být skutečně politickým předvojem společnosti.

V této souvislosti nelze nepřipomenout Akční program KSČ z dubna 1968 s jeho koncepcí vedoucí úlohy strany v obdobném duchu. Je to sice známé, nicméně je třeba tuto základní shodu neustále připomínat a prokazovat tak historický, nejen československý, ale mezinárodně význam a dohled základních reformních koncepcí Pražského jara 1968. z/

z/ V tomto kontextu krátká poznámka k ústavnímu ustanovení o vedoucí a usměrňující úloze KSSS ve státě a společnosti /Ústava SSSR a obdobně i Ústava ČSSR/. KS, jako politická strana, řídicí se určitou ideologií atd., by neměla být ústavně právní institucí, když ústava formuluje princip svrchovanosti lidu, rovnoprávnosti občanů a s ním spojená práva a svobody občanů včetně svobody svědomí.

Z hlediska moderního práva a jeho zásad nelze činit závazným pro celek společnosti to, co má parciální povahu, co vyznačuje pouze část společnosti. Pokud se tak stane, popírají se zásady tohoto práva samého, možnosti jeho důsledného uplatnění. Vytváří se a posiluje nejen faktická, ale i právní distinkce mezi různými kategoriemi občanů, mezi členy a nečleny komunistické strany, což neguje politickou demokracii. Právní rovnost občanů je elementární předpoklad a požadavek demokracie, demokratické kontroly moci nad těmi, k

kdo reálně vykonávají moc, jako nezbytného momentu politických záruk omezujících rozpínavost politické moci. Ústavní zakotvení vedoucí úlohy KS tato základní východiska a momenty demokracie popírá a znemožňuje, protože nastiluje systém založený na politické i právní nerovnosti občanů. Tento proces, jak svědčily i rozpěrné postoje a projevy delegátů na 19. konferenci KSSS, je i uvnitř strany samé velmi komplikovaný a obtížný. Zdaleka nelze říci, že by měl obecnou podporu, protože členů a funkcionářů strany tak či onak spjatých se starým systémem moci je stále mnoho i na významných místech stranického či státního a hospodářského aparátu. I když lze uznat, že tradiční formulace, že demokratizace strany je v sovětských podmínkách základem /conditio sine qua non/ demokratizace celé společnosti, stále ještě platí, pak zároveň v současných podmínkách rozvíjení glasnosti a některé nové formy a projevy společensko-politických iniciativ a aktivit /např. lidové fronty v pobaltských republikách a j./ silně působí k vytváření žádoucího klimatu pro demokratizaci. V tomto smyslu nepochybně ovlivňuje i vnitřní život stranických organizací a diferenciaci jejich členů z hlediska pokrokové či konzervativní orientace.

M. S. Gorbačov a nové sovětské vedení přikládá stále větší váhu hluboké demokratizaci společnosti, moc má napříště opravdu patřit lidu. Na podporu této linie je často citován V. I. Lenin, který vždy zdůrazňoval, že sovětský stát má prostředek, který umožňuje zesílit jeho sílu, totiž zapojení širokých lidových mas do řízení země. Ve vztahu k těmto ideám M. S. Gorbačov kriticky konstatuje, že "nejzhorbnější deformace leninských představ o socialismu, které jsme zdědili z minulých let, je právě to, že člověk se stále více mění z nejvyšší hodnoty a cíle společenského rozvoje v nástroj řešení těch či oněch ekonomických a politických úkolů." Tuto změnu představba teprve začala, ale to hlavní ještě "čeká na cestě ke kvalitativně nové podobě společnosti a k nové tvářnosti socialismu." /M. S. Gorbačov na poradě v Orlu, KP. 17. 11. 1988/.

Je jisté významné, že M. S. Gorbačov zdůrazňuje tento humanistický obsah socialistické přeměny společnosti, jehož podmínkou a zároveň organickými složkami jsou i demokratizace a s ní spojená glasnost. Politicky je také plně pochopitelné, že M. S. Gorbačov akcentuje, jak se "při rozšiřování demokracie a politiky otevřenosti stále více politizují nejširší vrstvy lidu. Vztah lidí k politice se mění doslova před očima. Odcizení a lhostejnost začínají patřit minulosti. Úsilí o přeměny se v naší zemi stává osobním zájmem miliónů lidí." /tamtéž./

Politologický pohled na sovětskou realitu však není tak jednoznačný. Ekonomicko-sociální situace v SSSR je v současnosti obtížná. Hospodářská reforma se uskutečňuje velmi nedůsledně, takže dosud nepřináší žádné přesvědčivé důkazy o úspěšnosti nové ekonomické politiky, neboť v praxi stále převažují staré administrativně direktivní metody hospodářství, v zemědělství se nové formy družstevního a individuálního hospodaření jen těžce prosazují do života, narážejí na četné byrokratické i jiné překážky. Obtíže v zásobování obyvatelstva, ve fungování různých elementárních služeb, zastaralá a nevyhovující infrastruktura a pod., to vše vytrváí neúspěšnou situaci. V ní v určitých vrstvách a skupinách společnosti sílí vědomí nezbytnosti změny včetně odhodlání se za ně angažovat, zároveň však v jiných sociálních skupinách zesiluje tento stav jejich špatní a nedůvěru, že navrhované změny mohou přinést zlepšení, vždyť slibů bylo již tolik a očekávání byla tak krutě zklamána. Obavy, že refor-

my mohou dále zhoršit již tak neuspokojivý stav, mohou posilnit existující konzervatismus, stále ještě převládající v širokých vrstvách společnosti a spolu s tuhým krunýřem byrokratizace, obepínajícím život sovětské společnosti, vytvářejí tak přestavbě neobyčejně obtížné bariéry k překonání.

Přitom třeba brát v úvahu politickou empirii, že v každé společnosti je opravdu politicky aktivní jen menšina obyvatelstva. Široké vrstvy obyvatelstva očekávají od státu, že jim zajistí pořádek a bezpečnost a - v moderní společnosti - i snesitelné sociální podmínky života. Politická dimenze jejich života je velmi malá, omezuje se namnoze jen na účast ve volbách a často ani této možnosti nevyužívají. Někdejší tradiční socialistické ideologie tento stav kritizovala jako by byl typický pouze pro kapitalismus s jeho státní mocí odcizenou ve společnosti.

V stalinském socialismu se však tento stav ještě v mnohém zhoršil, když soustředěné moci v rukou úzkého vedení strany, popř. jednoho vůdce zbavilo i tu politicky aktivní složku společnosti možnosti aktivně se projevovat a tvořit obsah státní politiky. V mimořádných /revolučních/ obdobích se situace mění v tom, že se rozšiřuje počet těch, kdo se chtějí veřejně uplatnit a prosazovat ty či ony požadavky při formování státní politiky. Tak to bylo i v době Pražského jara 1968 a tak to snad postupně bude i v procesu sovětské přestavby.

Z těchto hledisek je třeba posoudit, jaké jsou možnosti pro širokou účast lidových mas na úrovni státu a jak těmto možnostem a potřebám odpovídají navrhované politické reformy a ústavní změny a doplňky.

Těžkož státní moci se má přenést do sovětů, které mají být opravdu, jak to formuluje ústava, orgány státní moci a socialistické samosprávy. Sověty mají - na všech stupních státní struktury - rozhodovat o všech rozhodujících otázkách státní politiky, mají vytvářet orgány, které budou tuto politiku provádět a zajišťovat, a sověty mají tuto jejich činnost účinně kontrolovat.

K posílení úlohy sovětů se předpokládá, že 1. tajemník příslušného stranického výboru bude volen za předsedu sovětu. Měla by se tak autoritou strany posílit nová úloha sovětů jako opravdu klíčových a hlavních článků celé státní organizace. Tato personální unie v obsazení funkcí předsedy sovětu a vedoucího představitele stranického orgánu by měla - podle záměrů třetí této politické reformy - usnadnit i onu změnu v organizaci sovětské společnosti, totiž aby strana se stala opravdu politicky vedoucí silou a nikoli administrativně - mocenským řídicím mechanismem, jímž je až

dosud, a aby základem sovětské státní moci se staly tím: ty orgány, podle nichž je nazvána, totiž sověty jako volené zastupitel-
ské orgány.

Tato argumentace je racionální v tom smyslu, že bez soustavného úsilí strany se v SSSR nemůže uskutečnit změna sovětů z dosud fak-
ticky nevýznamných, přes jejich ústavní důležitost, zastupitelských
sborů v rozhodující orgány. Poslouží-li tomuto účelu navrhované spo-
jení nejvyšší stranické a státní funkce - na příslušné úrovni stát-
ní struktury- není nesporné. Na 19. konferenci KSSS se setkal tento
návrh s kritickou odezvou řady delegátů. M. S. Gorbačov jí sice od-
mítl s argumentací, již nelze upřít jistou předsvědčivost, nicméně
mocenská otázka vhodnosti tohoto spojení však zůstává otevřená. Upr-
ve volby v příštím roce a praktická empirie prokáží, zda se tak
opravdu vytvoří vláda sovětů nebo vláda tajemníků v sovětech, jak
to svého času charakterizoval M. Häbl. V současné době lze mít dů-
vodné ~~závažných~~ pochybnosti o tom, že politický vývoj postoupil v
rámci celého Sovětského svazu tak daleko, aby volby, jež se budou
konat v r. 1989, byly skutečnou demokratickou prověrkou politické
důvěryhodnosti kandidátů. Tj., zda navrhovaný kandidát, l. tajem-
ník stranického výboru bude zvolen skutečně demokraticky nebo hlavně
příd vlivem autority své stranické funkce, protože lidé se budou bát
ho nezvolit.

Mají se zásadně změnit vztahy mezi sověty a jim odpovídajícími
výkonnými orgány, které jim mají být skutečně podřízeny. Mají pracovat-
v rámci zákonů- na základě úkolů, které jim stanoví sověty, j
jež je budou také kontrolovat včetně důsledků, jež z této kontrolní
činnosti plynou. Aby se zabránilo recidivám exstujícího stavu, kdy
sověty jako zastupitelské sbory jsou fakticky závislé na výkonných
orgánech, má se důsledně /jen s výjimkou předsedy výkonného výboru/
zavést neslučitelnost funkcí.

V souvislosti s navrhovanou inkompatibilitou poslancekých funkcí
a funkcí ve výkonných orgánech a dalších státních orgánech však
vzniká otázka, která je důležitá zejména u nejvyšších výkonných
orgánů, tj. u vlády SSSR a vlád svazových republik . Mají být její
její členové především politici nebo odborníci. V současné době
jsou ústřední výkonné orgány příliš početné a kdyby všichni jejich
vedoucí byli poslanci příslušného nejvyššího sovětu, tvořili by v
něm skupinu převažující svým politickým vlivem většinu ostatních
poslanců, čímž se nutně ústavou postulovaný vztah mezi zastupitel-
ským a výkonným orgánem mění v opak, v závislost zastupitel-
ského na exekutivních orgánech.

Tato skutečnost zřejmě vedla k preponovaným ústavě právním ome-
zením a zárukám. - Zároveň však tento problém má i druhou stránku

ku. Mě-li se skutečně rozšiřovat demokratizace sovětské společnosti, mě-li se strana odpoutávat od vlastní řídicí činnosti, kterou má plně vykonávat stát a jeho orgány, klade se i nově úloha vedoucích představitelů výkonných orgánů jako politických osobností. V tomto ohledu pak vzniká otázka, kde se mají lidé osvědčit jako politikové, jako činitelé schopní s politickou odpovědností řídit ten či onen úsek vládní a výkonné činnosti. V parlamentních systémech - a SSSR se navrženými úpravami i dřívější ústavní koncepcí více podobá republice parlamentárního než prezidentského typu - jsou většinou jako ministři jmenováni politikové, nikoli odborníci, kteří se osvědčili a prokázali své kvality závodních osobností jako poslanci, v parlamentech. Právě výkon poslancecké funkce jim přinesl zkušenosti a rozhled nezbytné pro zastávání funkcí ve vládě. Odkud se budou tito příští členové Rady ministrů i svazových republik rekrutovat. Bude-li jejich návrh předkládat dezignovaný předseda Rady ministrů na základě návrhu, který schválil příslušný stranický orgán, a budou-li v tomto návrhu lidé, které poslanci - členové příslušného sovětu nebudou znát na základě osobních zkušeností z jejich dosavadní veřejné činnosti, nebude tím značně omezena úloha sovětu jako rozhodujícího orgánu státní moci?

Podobáme na tuto stránku inkompability poslanceckých a vládních funkcí, protože upozorňuje na určitý problém navrhovaných změn, který až dosud zůstal stranou pozornosti. Možná, že vzhledem k dosavadní praxi v SSSR je tato stránka podřadná a pozitivní aspekt navržené neslučitelnosti, dělání funkcí převažuje. Otázka, kdo má vykonávat tyto rozhodující vládní funkce však zůstává, stejně jako zůstává otázka, jak se budou - či jak by se měli v rámci přestavby - formovat v sovětských podmínkách politické osobnosti, jež jsou s to opravdu demokraticky reprezentovat tu či onu složku společnosti.

Nejvyšší orgány státní moci v SSSR a jejich působnost a pravomoc jsou v návrhu změn a doplňků Ústavy SSSR nově koncipovány. Navržená konstrukce nejvyšších orgánů, jež mají být tvořeny Sjezdem lidových zástupců, dvoukomorovým Nejvyšším sovětem a jeho presídium a nově zřízeným Předsedou nejvyššího sovětu je v SSSR předmětem častých kritik a námitek, jejichž zdrojem je teoretická neujasněnost a vnitřní rozpornost, neorganické spojení různých principů v těchto projektech. V těchto poznámkách se nebudeme zabývat ústavní úpravou obsahu působnosti nejvyšších svazových orgánů, která je, jak bylo již zmíněno, častým zdrojem odmítavých stanovisek zvláště z pobaltských republik, protože posiluje centralismus a omezuje práva svazových republik. Soustředíme se spíše na organi-

začně- právní aspekty nových institucí.

I když v politických projevech M. S. Gorbačova a dalších protagonistů přestavby se z pochopitelných důvodů možnosti a dosah demokratizace a demokratických forem přeceňuje a občas v nich zaznívají jisté iluze utopického charakteru, které kořeni ještě v Leninových myšlenkách, předložené projekty ústavních změn se kriticky vyrovnávají s četnými někdejšími stereotypy ideologie a politické praxe. V dřívějším období - čs. ideologie se těchto představ, jejichž falešnost a směšnost se už dávno stala očividnou, dodnes nezabavila - v rámci kritiky tzv. buržoázní demokracie se vytykaly četné hříchy a slabiny tzv. formální demokracie a parlamentarismu. Jako jejich nedostatky se vytykaly ty jevy, které se mají postupně stát organickou součástí nyní vytvářeného sovětského "parlamentarismu". Za přednost "skutečné socialistické demokracie" se považovalo to, že do zastupitelských orgánů včetně nejvyšších, jsou voleni zástupci pracujících, hlavně dělníků a družstevních rolníků, kteří i po svém zvolení nepřestávají pracovat na svém původním místě a já jsou jen občas uvolňováni pro výkon poslanceckého mandátu. V důsledku tohoto složení zastupitelských sborů a způsobu jejich fungování byly tyto orgány státní moci včetně nejvyšších, které podle ústavy přímo vyjadřovaly moc pracujícího lidu, degradovány na pouhou demokratickou kulisu diktátorského režimu/. Tento způsob výběru poslanců fakticky znehodnocoval i ty, často opravdu dobré a pozitivní pracovníky, kteří se tak stali poslanci, třebaže k výkonu této funkce skutečné předpoklady a schopnosti neměli/. V zastupitelských sborech se uplatňoval princip jednomyslnosti, dnes rovněž odmítaný v sovětské přestavbě. x/

x/ Např. stať sociologa S. Gardana: "Na puti k zreloj demokracii", Literaturnaja gazeta, č. 96/1988.

Nyní se v Sovětském svazu posuzují problémy demokracie a jejího vztahu k profesionalitě, odbornosti, včetně problémů dělby moci uvnitř státní struktury mnohem věcněji a střízlivěji. Proto se také předpokládá, že nejvyšší zastupitelské sbory budou složeny z poslanců, kteří budou svou funkci, vzhledem k problémům zneužívání moci z dřívějšího, omezenou maximálně na dvě období, vykonávat jako svou stálou činnost. Budou se tak vytvářet sbory profesionálních politiků, kteří budou na základě svého mandátu trvale pracovat v příslušném sovětu a jeho orgánech a ve svých poslanceckých obvodech. Na základě toho, když se bude měnit i role vedoucí úlohy KS a způsob jejího uplatňování, budou tito poslanci skutečně suverénně /v právním smyslu/ rozhodovat o nejdůležitějších otázkách státní politiky, o zákonech a pod, a budou moci účinně kontrolovat činnost vlády jako celku i jednotlivých rezortů. x/

x/ V realitě se bude teprve hledat nový obsah poslanecké funkce. V současnosti byl její skutečný význam velmi omezený. Závislost poslance na stranických orgánech byla rozhodující. Když poslanec se stane profesionálním politikem, bude muset, bude-li chtít být znovu zvolen /i když tato možnost u stejného sovětu je jen dvakrát/ se stabilovat jako veřejný činitel, vytvořit si vlastní "image", vystupovat ve sdělovacích prostředcích a pod. V tomto ohledu, pokud budou zvoleni poslanci za společenské organizace, se možná budou tvořit i zvláštní kluby poslanců. I když jejich role se bude nütně lišit od poslaneckých klubů v západních demokraciích, mohou různé tyto změny postupně dávat politickému životu v SSSR mnohem rozměnitější a barvitější obraz, než dosud. - Již nyní je politický život v SSSR živější a v souvislosti s propuknutím různých nacionálních rozporů a emocí bouřlivější oproti předchozím dobám. Zatím se však pozitivní stránky demokratizace nemonly dost rozvinout, demokratické formy a řešení rozporů nejsou ještě běžnou normální metodou v praktickém životě SSSR.

Nová struktura nejvyšších zastupitelských sborů v SSSR se má, jak již řečeno, sestávat ze Sjezdu lidových poslanců, který má volit ze svých členů Nejvyšší sověť SSSR, přičemž jedna pětina jeho poslanců má být ročně obměňována. /Není ovšem přesně stanoveno, jak se bude tato obměna uskutečňovat, kdo a podle jakých kritérií bude rozhodovat o střídání této pětiny poslanců ročně/. Sjezd lidových poslanců pak má být volen podle tohoto principu a klíče. 750 poslanců je voleno ve volebních obvodech podle teritoriálního principu na základě rovného a přímého práva; 750 poslanců je voleno přímo podle nacionálně-politického hlediska, kdy jednotlivé republiky, aut. republiky a oblasti a pod. vysílají ústavně stanovený počet zástupců: 750 poslanců zastupuje různé společenské organizace a sdružení v počtu ústavou stanoveném, přičemž poslanci jsou voleni na sjezdech těchto organizací. Kritické připomínky jsou tu dvojího druhu. Problematickuje se sama instituce tohoto sjezdu lidových zástupců; uváděné důvody pro jeho existenci se nejeví nepochybné. Namítá se např., že poslanci jsou voleni podle všeobecného, rovného přímého, volebního práva; členové Nejvyššího sovětu jsou však voleni z členů Sjezdu lidových poslanců, takže se tu opět uplatňuje princip delegace, který je proti duchu přestavby, v níž jde o vytváření přímých vztahů mezi lidem a jeho vůdci- Sjezd lidových zástupců, pokud bude vytvořen, bude připomínat dosavadní Nejvyšší sověť, který se scházel ke krátkým zasedáním, na nichž schvaloval činnost svého Presidia, tzn., že jeho vlastní jednání ne,žže být věcné a dělné. Bude v podstatě odkázán na to, že jeho vlastní jednání nemůže být věcné a dělné. Bude v podstatě odkázán na to, aby přijal /popř. odmítl/ návrhy připravené předem odbornými orgány, aniž je bude moci zevrubně rozebrat a důkladně projednat. Bude-li tedy tento orgán konstituován, měl by být redukován obsah věcí, jimiž se má zabývat. Veškerá běžná zákonodárná činnost by měla být vy-

hrazena Nejvyššímu sovětu SSSR, jako socialistickému parlamentu, jehož členové jsou profesionálními politiky plně se věnujícími správě státu po celé své funkční období.

Kritické výhrady i odmítavá stanoviska jsou také k volbě třetiny poslanců sjezdu společenskými organizacemi. Namítá se, že se tak popírá základní princip volebního práva, jeho rovnost. Porušuje se tak demokracie, protože tu vzniká nerovné zastoupení lidí, když určité skupiny, společenské organizace volí 100 a jiné 75 poslanců. Zájmy těch či oněch společenských organizací v Nejvyšším sovětu mohou vzhledem k navrhování kandidátů a způsobu voleb vyjadřovat i poslanci zvolení podle obecných principů volebního práva. z/

z/ Sovětský právní teoretik A. Kožlov se k navrženému systému, kdy třetinu poslanců Sjezdu lidových poslanců by volily společenské organizace, vyslovil kriticky: "Je velice těžké vymyslet dokonalý systém, ale myslíme, že společenské organizace mohou hájit i poslanci, zvolení z jednotlivých teritorií a územně - národnostních okruhů, pokud by se sdružovali v poslanecké kluby". - KP, z 23.11. 1988 v článku "Jde o neodkladné změny", v němž J. Tiklařík komentuje průběh veřejné diskuse v SSSR.

V současnosti třeba také počítat s tím, že rozvíjení glasnosti, v němž se budou uplatňovat i stanoviska a zájmy různých společenských organizací a sdružení, bude vyvíjet demokratický tlak na činnost a rozhodování poslanců v Nejv. sovětu SSSR i v celé soustavě sovětů. Právem se kladé tato otázka: "Jak to bude s formujícími se lidovými frontami, ekologickými organizacemi, jinými sdruženími, zrozenými v přestavbě - všechny je zahrnout do kvoty 75 poslanců, nebo přezkoumávat tento soupis každý rok." /N. Popov: "Krok vpřed, ale..." diskuse o ústavních změnách a doplňcích v Literaturnoj gazezě, č. 46 /88, str. 10.

K této problematice lze říci, že otázka zájmového zastoupení v nejvyšším zastupitelském sboru se neobjevuje nově. Již v období mezi světovými válkami se vyskytovaly různé návrhy na zastoupení na základě socioprofesionálního principu, např. různé koncepce korporativismu; v poválečném období se v určité podobě realizuje v rámci forem jugoslávské samosprávy. Současná sovětská koncepce zastoupení společenských organizací je sice pojata jinak, stejně však vyvolává řadu vážných námitek a pochybností. Její efekt a celkovou úspěšnost bude možno posoudit později v rámci celkového hodnocení výsledků působení nové organizace nejvyšších orgánů státní moci v SSSR.

Nově se má zřídit funkce Předsedy Nejvyššího sovětu SSSR, který bude volen tímto sjezdem. Lze říci, že to je funkce žitá na míru M. S. Gorbačova, ovšem ústava v moderním státě ne, úže být tvořena k obrazu určitých osob, jakkoli jsou jejich politické vůdčí schopnosti nesporné. Ústava musí koncipovat a konstituovat ústavní insti-

ticetuce včetně individuální hlavy státu depersonalizovaně, tak, aby je mohl v rámci ústavního pořádku vykonávat kdokoli, jde k nim bude demokratický, ústavním způsobem povolán.

Vytvoření této nové funkce, vlastně funkce prezidenta SSSR, když se vezme v úvahu rozsah i obsah jeho působnosti a pravomoci ve vnitrostátních i mezinárodních vztazích není organické vzhledem k ostatním principům sovětského státního zřízení. Jde tu vlastně o zvláštní kombinaci parlamentního a presidentského systému, která neodpovídá základní struktuře sovětského státu, založeného ústavně na soustavě sovětů, jako orgánů státní moci od zdola až nahoru. Vedle těchto námitek ústavně-právního charakteru jsou tu významnější výhrady politické či politologické povahy. V SSSR zdaleka není vytvořen demokratický stát; demokratizace politického zřízení je na samém počátku. Proto není účelné - zvláště i se zřetelem k minulým tragickým zkušenostem ze stalinského režimu /v něm ovšem Stalinův absolutismus nebyl a nemohl být ústavně zakotven, tzv. stalinská ústava z r. 1936 konstituovala známou strukturu Nejvyššího sovětu a jeho Presidia a Rady ministrů SSSR/ soustřeďovat - i ústavně - tak velikou moc v rukou jedné osoby. Přitom jde tu o sloučení dvou nejvýznamnějších politických funkcí, gen. tajemníka vládnoucí strany a předsedy Nejvyššího sovětu SSSR. Proces přestavby zdaleka nepostoupil tolik, aby z takové koncentrace politické a státní moci u jediného člověka nevznikaly vážné obavy, pokud jde o demokratizaci a gúsnost v sovětském zřízení atd. V tomto smýslu se kriticky vyjádřil A. Sacharov i řada dalších významných sovětských osobností.

x/ Příklad presidentského systému v USA působí zřejmě inspirativně. Politický život v USA je ovšem podstatně jiný, politický pluralismus je tam dávno běžnou realitou; ohromnou roli tam hraje zejména tisk a sdělovací prostředky. I když prezident USA má ve svých rukou soustředěnou obrovskou moc, stojí neustále pod demokratickou kontrolou. Její síla, např. v době aféry Watergate byla taková, že přiměla prezidenta Nixona, který byl do ní zapleten, k demisi. Přitom R. Nixon byl schopný a silný prezident.

V tomto ohledu byla nepřipadná odpověď A. Jakovleva na tiskové konferenci v Budapešti: "Na otázku zpravodaje New York Times, zda bude v SSSR více stran, odpověděl, že už třicet let sleduje praxi USA a zjišťuje, že tam je vlastně jen jedna strana. Až bude v USA opravdu více stran, budeme studovat jejich fungování." /RP.
12. 11. 1988/

Na tiskových konferencích netývá čas a vhodná příležitost k vysvětlení obtížných problémů. Proto i tuto poznámku třeba chápat spíše jako pokus vynout se odpovědi, než jako vážné vysvětlení otázky.

V této souvislosti poznámka historického rázu. V období moci N. S. Čruščova začali sovětské vedoucí více jezdit po světě. Tehdy N. S. Čruščov jako gen. taj. ÚV KSSSŘ jezdil na státní návštěvy dle ciziny a nejen spolu s N. Bulganinem jako předsedou Rady ministrů SSSR. V té době, jako vedoucí představitel politické strany

nemohli vystupovat zároveň jako nejvyšší představitel sovětského státu, protože by tak např. v západních demokraciích nebyl uznáván. V pozdějším období za L. I. Brežněva se situace měnila a gen. taj. ÚV KSSSŘ počal být postupně uznáván /a tak i přijímán/ jako nejvyšší představitel SSSR. Bylo to uznání faktu, že strana je postátněna, že je jádrem státní moci.

Tak to je i nyní za M. S. Gorbačova. Námitky, které např. v USA při jeho návštěvě vznášeli někteří senátoři /J. Helms/, že M. S. Gorbačov není nejvyšším představitel sovětského státu a že s ním proto nelze sjednávat mezistátní dohody, Reaganova administrativa odmítla.

Chce-li se SSSR stát skutečně právním státem, musí se ovšem uplatnit ústavní princip i v této sféře a těchto vztazích. Nejvyšším představitel musí být jeho nejvyšší státní orgán, resp. jeho představitel, nikoli vedoucí osobnost politické strany. Může tu být personální unie, což je běžné v demokratických státech, kdy vedoucí osobnost vítězné politické strany stojí v čele vlády a podd. ale stát reprezentuje s titulu své státní, nikoli politické funkce. I když vytvoření nové nejvyšší individuální státní funkce jde ve směru odstátnění strany a sděraznění dlehy státu, je předložený ústavní návrh s výše uvedených důvodů problematický. z/

z/ z/ Organickou složkou úsilí o vytvoření právního státu v SSSR je i teoretické a praktické uznání a decenění ústavy, jako základního zákona státu se všemi právními důsledky, jež z toho plynou.

Princip konstitucionalismu tím, že systém a výkon moci podřizuje určitým, předem stanoveným pravidlům, resp. že je v nich realizuje, činí moc neosobní a nadosobní, nadřazenou - a vylučující - individuální vůli. Politická moc se v ústavním systému uskutečňuje ve formě nadosobního řádu, obecně platného pro všechny subjekty práva. V tomto systému platí, že nikoli osoby mají být zárukami proti zákonům ale naopak, zákony mají být zárukami proti osobám.

Depersonalizovaný rás moderního práva předpokládá a vyžaduje také depersonalizovaný charakter státní moci, její struktury. Její integrální složkou jsou adekvátní institucionálně právní garancie zákonosti, tj. především soudnictví. V tomto ohledu je pozitivní, že ústní směny a doplnky předpokládají v SSSR zakotvené nové instituce, specifické podoby ústavního soudnictví v podobě výkonu ústavního dohledu.

Předložený návrh ústavních změn a doplnků zahrnuje veliký komplex ústavně právních vztahů a problémů. Ukazuje se v něm, jak je obtížné ústavně provést některé politické intence, jakkoli dobře míněné. M. S. Gorbačov v projevu na 19. konferenci KSSS, když rozebíral hlavní ryzy a požadavky politické reformy a kontury nového uspořádání nejvyšších orgánů SSSR, hovořil o potřebě odlišit obsahově jednání Sovětu svazu a Sovětu národností. Obě komory jsou ovšem ústavně rovnoprávné a k platnosti unesení Nejvyššího sovětu je třeba, aby je schválily obě komory. Z tohoto hlediska nelze ústavně přesně vymezit okruh otázek, kterými by se měla zabývat ta či

ona komora. Je to známý problém z fungování dvoukomorových parlamentů se stejným postavením obou komor, kdy jedna z nich se někdy jeví zbytečnou. V SSSR dvoukomorový systém je logickým ústavním důsledkem federalismu, proto Sovět národností je v něm nezbytný. Při konstrukci stejného postavení obou komor však nelze právně rozlišit jejich působnost. Bude záležet na praxi, jak se bude rozvíjet jednání nově konstituovaného Nejvyššího sovětu SSSR. Vzhledem k rostoucí váze nacionální problematiky by se Sovět národností mohl v rámci projednávání politických otázek více soustředit na sféru nacionální politiky a na problémy s ní spojené.

Významnou úlohu v procesu demokratizace má sehrát i nový zákon o volbách lidových poslanců SSSR a volby, které se na jeho základě budou konat na jaře 1989. Návrh zákona, předložený rovněž veřejné diskusi, má odstranit někdejší formální charakter voleb, kdy volby byly vlastně jen formou jmenování toho či onoho poslance, příslušným způsobem vybraného a schváleného stranickým orgánem. Volby se mají stávat skutečně výběrem, jemuž odpovídají i nová ustanovení návrhu zákona. Důležité je, že návrhy kandidátů nemají podávat jen pracovní kolektivy nebo společenské organizace jako dosud, ale i shromáždění voličů podle místa bydliska. Je tedy právní možnost, aby i různé neformální iniciativy a sdružení navrhovaly své kandidáty. Při provedení voleb lidových poslanců se počet kandidátů na poslance neomezuje, do volebních seznamů se zapisuje, jako pravidlo, větší počet kandidátů, než je mandátů. Návrh zákona upravuje přípravu voleb včetně ustanovení o vedení volební kampaně a pod. i vlastní organizaci a provedení voleb.

Návrh vyvolal přirozeně velkou pozornost sovětské veřejnosti a k jeho ustanovením bylo podáno mnoho připomínek a pozměňovacích návrhů v tom smyslu, aby zákon více umožňoval a podporoval svobodný výběr kandidátů a jejich možnosti vést účinnou kampaň za své zvolení. Poukazuje se např. na nezbytnost přesněji garantovat rovnoprávnost kandidátů ve volební kampani při jejich vystupování ve sdělovacích prostředcích, v možnostech vydávat vlastní propagační materiál agitující za zvolení a pod. Dále se namítá, že není třeba ke zvolení nadpoloviční většiny hlasů, ale stačí k tomu prostá většina; zvolen má být ten kandidát, který dostal nejvíce hlasů.

Volební systém, včetně provedení voleb a volební kampaně jsou složitou procedurou. Bude opravdu hodně záležet na tom, jak se v praxi podaří překonat navyklé a zaběhané postupy, které umožňovaly manipulovat s názory a chováním lidí, a jak se projeví nové jevy a momenty včetně nových neformálních sdružení i nová úloha sdělovacích prostředků v procesu přípravy voleb lidových poslanců SSSR.

Rezoluce 19. konference "O právní reformě" konstatuje, že " v nejbližších letech bude třeba provést rozsáhlou právní reformu, která má zajistit svrchovanost zákona ve všech sférách života společnosti, upevnit mechanismy na podporu socialistického právního řádu na základě rozvoje vlády lidu". - Za jeden z významných úkolů přestavby považuje zvýšení úlohy soudů v systému socialistické demokracie. Je třeba zvýšit autoritu soudu, zajistit bezpodmínečnou nezávislost soudců a jejich podřízenost jenom zákonu. Výslovně se v rezoluci stanoví, že "jednou ze záruk upevnění nezávislosti soudců se musí stát volby okresních, městských, okruhových, oblastních a krajských soudů nadřazenými sověty lidových poslanců a vymezení dalšího funkčního období"/RP., 5.7. 1988/.

Tyto politické direktivy nejsou v návrhu zákona o změnách a doplňcích Ústavy SSSR důsledně respektovány. Navrhuje se sice prodloužit volební období na deset let, ale soudci jednotlivých stupňů soudů mají být i nadále voleni odpovídajícím sovětem, nikoli sovětem vyšším. Je překvapující, že tu byla v zásadě navržena stará úprava, která nezajišťuje účinně nezávislost soudců, protože je příliš vystavuje místním vlivům. Otázka, jak je možné, že se do návrhu zákona dostalo ustanovení, které se zásadně rozchází s politickým pokynem 19. konference KSSS zážko odpovědět v Praze. z/

z/ J. Tihlařík, který v RP. z 23.11. 1988 se k této otázce vylo-
vil, napsal, že "se poukazuje na to, že to je jeden z projevů sebezá-
chovy současného systému státní moci, který má být nastávajícími
změnami zrušen. V této souvislosti se připomíná, že logice odporuje
požadavek, aby se existující systém sám zrušil a proměnil se ve
zcela jiný. Správnější by prý bylo, kdyby ~~zastávaný~~ zvolený sjezd
lidových poslanců rozhodl o změnách a přijal nezbytné zákony. I tako-
vý požadavek dokumentuje šíři změn v sovětském systému státní moci."

M. S. Gorbačov v projevu na zasedání Nejvyššího sovětu SSSR, v němž podrobně odůvodňoval návrhy změn a doplňků Ústavy SSSR, ko-
statoval, že kolem tohoto návrhu vznikl veliký spor a že předložený
návrh nenašel potřebnou ~~spornou~~ podporu. Proto byl návrh změn ^{ve}
smyslu závěrů 19. konference KSSS /RP. 30. 11. 1988/.

Problematika soudcovské nezávislosti a jejích záruk je složitá.
Navržená úprava je sice podrobnější, než ustanovení staré ústavy,
ale rozpor obsažený v nich zůstává i v novém návrhu. Soudci i lido-
ví přisedící jsou z jedné strany nezávislí a podřízeni pouze záke-
nu; z druhé strany, soudci a lidové přisedící jsou odpovědní voličům
nebo sovětům, které je zvolily a mohou být odvoláni podle stanovené-
ho pořádku. N. Popov poznamenává, že volební období soudců se sice
prodloužilo na 10. let, ale i sovět a jeho vedoucí představitelé
mohou být u moci 10 let, takže nezávislosti soudců nepřibýlo.

Navržené nové ustanovení o odpovědnosti soudců a jejich skládání účtů sovětům, které je zvolily, je příliš poplatné starým představám a oslabuje tak potřebnou nezávislost soudců, nezbytnou k tomu, aby se skutečně zvýšila úloha soudů při ochraně a zajišťování práva v sovětské společnosti.

Positivní je jistě navržená specifická varianta ústavního dohledu. Jistě že i k jeho pojetí a pravomocem by bylo možno mít větší či menší kritické připomínky. Lze jeho zřízení však považovat za začátek nového období ve vývoji sovětské ústavnosti, přesněji za jeden ze symptomů jejího opravdového vytváření, když ve stalinském a později brežněvovském období se o ústavnosti nedalo vážně mluvit.

Nakonec ještě poznámka k lidovému hlasování /referendu/. V platné sovětské ústavě je jeho možnost zakotvena. V současné době v projevech M. S. Gorbačova, v politických dokumentech a nyní i ve veřejné diskusi se předpokládá poměrně široké uplatnění referenda o různých důležitých otázkách, které mají být v brzké době rozhodnuty.

Zkušenosti s používáním referenda jako jisté formy přímé demokracie nejsou jednoznačné. Může splnit svou funkci, bude-li návrh, o kterém má lid rozhodovat, jasně formulován a bude-li té povahy, aby k němu bylo možno zaujmout jednoznačně buď kladné či záporné stanovisko. Sotva se však hodí k referendu návrh ústavních změn a doplňků. Dále pak nelze referenda používat příliš často, protože by se mohlo obrátit proti navrhovatelům. Bude-li proces demokratizace pokračovat, aniž se bude zlepšovat sociálně ekonomická situace obyvatelstva, mohlo by docházet k velké absenci voličů. Až dosud se v socialistické propagandě běžně posuzuje, jako nedostatek západních demokratických států skutečnost, že ve volbách se účastní často relativně málo voličů. Tyto jevy, jak ukázalo lidové hlasování v Polsku na podzim 1987, nejsou však cizí ani socialistickým státům. Jistá "únavá" voličů by se mohla časem projevit i v širokých vrstvách sovětské společnosti nespokojených s nízkou životní úrovní, s trváním nedostatků o kterých se nyní sice otevřeně hovoří, ale které se účinně neřeší a pod.

Je těžké přesněji posoudit, jaký je vztah širokých vrstev sovětské společnosti k politice a k aktivní účasti v ní: Není však pochyb o tom, že aktivní podporu politické přestavbě a politickou angažovanost, kterou se vyznačují určité vrstvy inteligence, zejména její tvůrčí síly/ a poměrně široké vrstvy obyvatelstva v pobaltských republikách a v Zakavkazsku, nevyvíjejí zatím veliké masy lidí v Rusku, na Ukrajině, a středoaasijských republikách ani nemluvě.

Po napsání této úvahy se konalo zasedání Nejv. sovětu SSSR, na

němž 29. 11. 1988 M. S. Gorbačov /"Sověty - orgány moci a samosprávy lidu", R.P. , 30 .11. 1988/ se znovu podrobně zabýval cíli a hlavními konturami politické a právní reformy v SSSR a podrobně rozebral i povahu a průběh veřejné diskuse a kritické připomínky z ní vzešlé k návrhu zákona o změnách a doplňcích Ústavy SSSR i návrhu zákona o volbách lidových poslanců SSSR. Diskuse nebyla formální, ale měla opravdu značnou teoretickou úroveň i velký praktický význam. Svědčí o tom i skutečnost, že na jejím základě se má zpřesnit 26 z 55 článků přívního zákona /o změnách Ústavy SSSR/ a 32 ze 62 článků druhého zákona.

Projev M. S. Gorbačova měl přirozeně jiný charakter a cíl, než tato úvaha. Proto ani po jeho uveřejnění se nestává, aspoň její autor si to myslí, zbytečnou, i když k některým výhradám a pochybnostem je v něm podáno podrobnější, a někdy i přesvědčivější vysvětlení. Závažná je zvláštní pozornost, která je věnována významu národně politických vztahů v SSSR v tomto období přestavby a s tím logicky spojené úpravě vztahů mezi Svazem SSR a svazovými republikami. Určité zpřesnění bylo již provedeno na základě diskuse a stanovisek některých svazových republik již v tomto návrhu zákona o ústavních změnách, hlubší změny mají však nastat v této sféře až ve druhé fázi politické reformy. Lze tedy hodnotit současné zákonné projekty politické a právní přestavby v SSSR názvem článku V. Popova "Krok vpřed, ale..."

Ať již se nynější ústavní změny i návrh zákona o volbách poslanců SSSR posuzují jakkoli, s většími či menšími sympatiemi, či pochybnostmi a skepsí, nelze popřít, že tu jde o vážné a odpovědné úsilí a změnu a že veřejná diskuse byla velmi kritická a věcná a že i hodnocení jejích výsledků byla v tomto duchu.

Tento stav velmi kontrastuje se situací v Československu, kde přes různé deklarace nejvyšších politických a státních představitelů se v politické sféře nic podstatného neděje a nemění/kromě přitvrzeného kurzu proti nekonformním občanským iniciativám/. Za tohoto stavu nemůže ani příprava nové ústavy znamenat významnější pokrok, zvláště když ČSSR nemusí - na rozdíl od SSSR - usilovat o vytváření právního státu, protože "právním státem je".. Jest se tedy u nové čs. ústavy obávat, že opět jeanou hora porodí myš.

Listopad 1988

/Strašlivá bilance stalinského
teroru/

Z iniciativy časopisu Ogonek se ve dnech 19.-25.11.1988 konal v Moskvě týden svědomí, věnovaný památce obětí stalinského teroru. Hlavními spoluorganizátory byly svazy divadelních a filmových pracovníků, hudebních skladatelů RSFSR, tvůrčí organizace Leningradu, redakce Literaturnoj gazety, Moskovskich novostej a Junosti. Jednalo se o další významnou akci společenského hnutí "Memoriál", které sdružuje tisíce dobrovolných pracovníků. O některých z nich se píše v článku O. Němirovskové "Bez nároku na odpuštění..." ve 46. čísle Ogoňku. Připomeňme si, že hnutí si vytklo za cíl shromáždit z dobrovolných příspěvků /na bankovním účtu 700 454/ prostředky k vybudování památníku obětem stalinských represí, v němž mimo jiné budou na zdech paměti uvedena jména všech obětí teroru. Je třeba poznat skutečný rozsah tragédie lidu, prozkoumat a plně pochopit ve všech souvislostech celý řetěz příčin a důsledků, který umožnil tento teror. Jenom tehdy, když bude objasněna jeho historie, jeho mechanismus, lze vytvořit spolehlivé garance pro nás a naše potomky, aby se nic podobného již nikdy nemohlo opakovat.

V rámci Týdne svědomí byly v Domě kultury výrobního sdružení moskevského Žárovkového závodu otevřeny výstavy návrhu památníku /1.kolo konkursních návrhů/ a fotografií D. Baltirance "Kati a oběti", byly promítány umělecké a dokumentární filmy o událostech a atmosféře 30.-50.let, byly pořádány diskuse s veřejnými činiteli, s publicisty, vědeckými pracovníky, spisovateli o příčinách, podstatě a důsledcích kultu a staliništiny, o cestách jejího překonávání, o garancích svobody a socialistické demokracie. Informační centrum pokračovalo ve shromažďování materiálů a údajů o obětech represí, které budou předány muzeu Memoriála. A Moskovskije novosti při této příležitosti polovinu svého 48.čísle věnovaly této události. Na osmi stránkách je veřejně 16 materiálů o "letech teroru a

nezákonnosti" pod společným názvem Memoriál. Jedním z autorů je známý sovětský historik Roy Medvědév. V článku "Naše žaloba proti Stalinovi" charakterizuje jednotlivé vlny teroru a uvádí na základě svých prokpočtů přibližná čísla obětí teroru. Medvědév píše: "Ve srovnání s údaji západních badatelů jsou moje čísla menší... Avšak¹ moje ~~xxxxxxxxxxxxxx~~ výsledky ~~x~~ ve mně pokaždé vyvolávají úžas nad rozsahem represálií a počtem jejich obětí."

První vlna masových represálií proběhla již v letech 1927 až 28 po vítězství Stalina nad sjednocenou "levicovou opozicí". Desetitisíce trockistů a zinověvců bylo tehdy vyloučeno ze strany, propuštěno z práce a posláno do vyhnanství nebo politických izolátorů. Téměř všichni se v roce 1930-33 vrátili ke své profesi po absolvování ponižující procedury "pokání" a "přísaze věrnosti Stalinovi". Rok na to tuto cestu prodělali desetitisíce "pravicových úchylkářů". V letech 1936-7 všichni tito lidé byli znovu zatčeni. Většina bývalých opozičníků a jejich stoupců byla v letech 1938-9 na základě tajného příkazu zastřelena. Jen několik set vězňů této kategorie se dožilo rehabilitace 1954-57. Ještě v průběhu boje proti trockistům a zinověvcům stalinisté rozpoutali politickou kampaň a masové represálie v různých svazových a autonomních republikách proti "buržoazním nacionalistům" a "buržoazním specialistům" /po šachtinském procesu v r.1928/. Doplatili na to desetitisíce bývalých eserů a menševiků, nepmanů, technická a humanitní inteligence. Po provokačním procesu proti "straně pracujícího rolnictva" /TKP/ vězňice zaplnili přední zemědělstí odborníci, vesnická inteligence. Tato vlna zasáhla statisíce příslušníků "cizích" vrstev a tříd, z nichž jen několik tisíc získalo svobodu ještě za Stalina a několik dalších tisíc vězňů této kategorie se po 25-30 letech strávených v táborech hrůzy vrátilo v r.1956-7.

Nucená masová kolektivizace trvala přibližně 4 roky. Tato svým rozsahem nevídaná represivní kampaň K "rozkulačování" se výrazně lišila od protikulackých akcí v letech 1918-20. Tehdy se majetným rolníkům odebírala "nadbytečná" půda a technika, nyní se konfiskovalo celé hospodářství a "rozkulačené" rodiny byly vysídlovány do odlehlých oblastí severu a východu a to navždy. Podle Medvěděva tato kampaň postihla 10 mil.lidí, z nichž

větší část hrozy přesídlení a osvojení nezabydlených okresů přece jenom přežila. S touto politickou kampaní souvisí další strašná epopej - hlad roku 1933. Nejkrutěji postihl jižní oblasti Ukrajiny a Kazachstánu. Podle Mečvéděva tehdy podlehlo hladomoru v SSSR kolem 6 mil. lidí.

Novým mezníkem dalšího kola represí se stal 1. prosinec '34, kdy byl zavražděn Kirov. Došlo k zatýkání "zinověvců", které vyvrcholilo masovým vystěhováním "cizorodých" elementů z Moskvy, Leningradu a několika dalších měst. Přibližně milion bývalých šlechticů, kupců a kapitalistů a jejich rodinných příslušníků putovalo na sever a východ do vyhnanství.

Podle přibližných výpočtů ještě před strašným rokem 1937, který mnozí západní autoři nazývají počátkem "velikého teroru", oběťmi stalinismu se stalo celkem nejméně 17-18 mil. lidí, z nichž zahynulo nebo bylo zabito nejméně 10 mil. ~~xxx~~

V letech 1937-38 podle výpočtů Mečvéděva represe postihly 5 až 7 mil. lidí: kolem miliónu členů strany a asi milión bývalých členů VKS/b/, zbývajících 3-5 mil. nestraníků patřilo ke všem vrstvám obyvatelstva. Zastřeleno bylo kolem miliónu lidí - buď ihned po zatčení nebo po zfalšovaném vyšetřování. Ostatní se ocitli v pracovních-nápravných táborech, jejichž hustí síť pokryla celé území SSSR.

V letech 1939-40 se represe zmírnily, lépe řečeno, změnil se jejich charakter a geografie. Západní Ukrajina a Bělorusko, Pobaltí, Besarábie a Severní Bukovina byly zbaveny 2 miliónů "třídně cizorodých" elementů včetně zbytků polské armády deportovaných na Sibiř a do dalších vzdálených míst.

Válka nezastavila kárnou politiku. V r. 1941 bylo vysídleno na východ všechno obyvatelstvo autonomní republiky povolžských Němců a vůbec všichni sovětské Němci. V dalších letech války byly na východ deportovány Kalmyci, Čečenci, Ingušové, Krymští Tataři, Karačajevci a některé další drobné národnostní skupiny - část Řeků, Kurdů a pod. Celkem bylo z Povolží, Krymu a severního Kavkazu vysídleno kolem 3 miliónů lidí, z nichž nejméně milión dětí, starců a žen zahynulo během cesty a v prvních letech života v nových oblastech. S osvobozením okupovaných území SSSR začala nová kampaň - "filtrace" více

než 60 mil. lidí, kteří se v důsledku válečných operací ocitli pod německou okupací. Zdaleka ne všichni byli postiženi represemi, jinak by nebylo možné obnovit normální život a hospodářskou činnost v osvobozených oblastech. Avšak prakticky všichni ti, kteří zůstali v okupovaných oblastech, byli omezeni ve svých občanských právech. Navíc kolem 5 mil. z nich bylo posláno do pracovních táborů. Vítězství přineslo svobodu miliónům válečných zajatců a obyvatel okupovaných oblastí odvezených na nucené práce do Německa. Všichni prošli tzv. "filtračními" tábory, odkud mnozí byli posláni do táborů v Norilsku, na Kolymě a v Kazachstánu. Byli mezi nimi i hrdé nové obrany Erestu, Sevastopolu, Oděsy, Stalingradu a Moskvy. Celkem Medvěděv odhaduje počet obětí stalinismu v letech 1941-46 na 10 mil.

I v poválečném období 1947-53 Sovětský svaz zažil nemálo nových represivních kampaní; "leningradský proces", boj proti "kosmopolitům", "vražedným lékařům". Každá tato kampaň byla spojena se zatýkáním. Pokračovalo i zatýkání na základě "obyčejných" motivů - za "antisovětskou propagandu" a za porušení všech ostatních bodů 58. článku Trestního zákoníku. Postiženo bylo kolem 1 mil. lidí.

"Strašná statistika," uzavírá Medvěděv, "ale je třeba ji znát."

I u nás v Československu se otázka úlohy Stalina stala jedním z klíčových témat přestavby. Oficiální propaganda a publicistika připouští chyby J.V. Stalina, nepopírá hromadné represe, informuje o některých nových faktech Stalinovy zvěle a pokračujícím procesu rehabilitací v SSSR, ale snaží se rozbor otázky omezit na dějiny SSST a to na základě teze, že v činnosti J.V. Stalina je nutno vidět i chyby, i nesporné zásluhy, proto se zlehčuje rozsah teroru, hloubka jeho antihumanismu a antintelektualismu. Názorně nám to předvedla Eva Fojtíková v článku Moskva, jak jsme ji neznali /Kmen č. 33 r. 1988/.

Obrazně řečeno, otázka Stalinova je jakýmsi klíčem, kterým se dá buď odemknout nebo naopak uzamknout brána vedoucí k obnově, přestavbě socialistické společnosti.

Pravdy a polopravdy

Rozhovor Slawomira Popowského s rektorem moskevského Historicko-archivářské školy prof. Jurijem Afanasjevem - Polityka 49/1988

Polityka: Hovořili jsme spolu před rokem. Chtěl bych na tento rozhovor navázat: Chápe dnes sovětská společnost své kořeny, svou často tak tragickou genealogii, lépe?

Afanasjev: Nepochybně. Myslím, že se o to nejvíce zasloužila umělecká literatura. Za uplynulý rok byla uveřejněna díla Platonova, Zamjatina, Grossmanna, v Sovětském svazu dosud nepublikovaná. Přičinila se i publicistika - hlavně z pera novinářů, méně už historiků. Organizujeme konference a diskuse. Na přednášku, kterou uspořádala naše vysoká škola - "Stalin - člověk a symbol" - přišly doslova davové lidi. Nadále však máme málo skutečně vědeckých statí na téma staliniзму. Chybějí analytické práce.

Souběžně probíhá proces rehabilitace bývalých činitelů, kteří byli za Stalina podrobeni represím a vyškrcnutí z dějin. Význam tohoto procesu lze jen ztěžko docenit. Vždyť před rokem se nemohla ani připustit myšlenka, že bude rehabilitován Bucharin - nejen jako občan, ale také jako politik, člen strany. Proces rehabilitace probíhá důsledně a dá se říci, že rychle. Ale ani zde se nevyužívá všech možností.

To, co nyní řeknu, asi nebude populární. Myslím totiž, že v procesu rehabilitace je třeba měřit každému stejně. To se týká především Trockého, který by měl být rehabilitován jako ostatní, a týká se dokonce i Jagody a Beriji. Měli by být zproštěni absurdních obvinění z údajného špionství a p. Je možno jim přisoudit vinu, ale jen za ty chyby a zločiny, kterých se skutečně dopustili.

Některé články v našem tisku ve mně vyvolávají starost a dokonce obavy. Vezměme například serií statí v Pravdě o tzv. Leninově odkazu, o kolektivizaci, o roku 1939, Falinovu úvahy o studené válce a Volkogonovův článek o Trockém. Při všech rozdílech mezi těmito texty je jim jedno společné: všechny se snaží zachvatit stalinskou interpretaci historických událostí. Jsou formou zevšeobecněné polopravdy.

Polityka: Projevuje se to například v otázce tzv. tajného protokolu k paktu Ribbentrop - Molotov?

Afanasjev: Řekněme si hned na začátku, že vystoupení Falina a Rzeszewského k otázce tajného protokolu nemá vědecký charakter. Nemusejí bychom se jím zabývat. Ale současné metody vědeckého bádání přece dokáží s velkou mírou pravděpodobnosti buď prokázat nebo odmítnout autentičnost historického dokumentu. Tím spíš, jde-li o tak vážné dokumenty, jako jsou tajné protokoly k sovětsko-německému paktu ze

srpna 1939 a ke smlouvě o přátelství z 28. září 1939.

Dokumenty, o kterých mluvím, byly - nemýlím-li se - uvedeny do vědeckého oběhu v roce 1948. Uveřejnil je Státní departement USA z Ribbentropova archivu. Od té doby je na celém světě pečlivě zkoumány stovky a tisíce vědců, ale jaksi nikdo z nich neměl nejmenších pochyb o autentičnosti. - Abych potvrdil schopnost moderní vědy řešit takové otázky, připomenu příklad tzv. Hitlerových denníků, které byly odhaleny jako falsifikát již týden po zveřejnění.

Vraťme se však k základní otázce: V čem spočívá hlásání polopravd v člancích, o kterých se zmiňuji? Vezměme např. ten o Trockém: D. Volkogonov neměl dost odvahy, aby napsal pravdu o úloze Trockého v období revoluce. Užívá proto ve své stati úhybného obratu: hovoří o "známé roli Trockého v revoluci". Ale sovětský člověk přece zná jen tu verzi, která se po desítky let opakuje v našich písemnostech. Pravda o skutečné roli Trockého v revoluci a občanské válce je mu absolutně neznámá. - Když u nás někdo začne psát takový článek, jako Volkogonov, musí mluvit také o nesporných zásluhách Trockého při budování sovětské moci. Když to neudělá, skresluje svým způsobem celý problém a případně i pravdu.

Nejdůležitější však je, podle mého mínění, fakt, že se v celém článku všechny spory mezi Stalinem a Trockým a jejich boj o moc líčí jen jako výsledek zákulisních intrik a souboje osobních ambicí. Volkogonov se takovým způsobem snaží interpretovat obsah, podstatu tehdejších konfliktů v sovětském vedení vůbec. Je to obrovské zjednodušení oněch ve skutečnosti velmi hlubokých společenských, ekonomických a politických příčin, které vedly k tomu, že právě Stalin a Trocký stanuli proti sobě.

V článku o kolektivizaci se uvádí počet obětí, vystavených represím: 1, 3 mil. kulackých rodin. Píše se tu také o hladu v roce 1933. Ale zároveň - navzdory těmto tragickým údajům - se celá kolektivizace líčí jako velký úspěch, jako vymoženost v budování socialismu a v industrializaci, jako proces, historicky zcela zdůvodněný.

Nikde se nebere v úvahu a nezkoumá stalinská koncepce urychlené industrializace a kolektivizace jako první dalekosáhlý zločin stalinského režimu, v jehož důsledku byla zadržena jakákoli možnost rozvoje země a budování socialismu demokratickou cestou. A to je podle mne zásadní otázka...

Politika: Které problémy z dějin země Sovětů vyžadují ještě zvlášť důkladného pojednání a vyjasnění?

Afanasjev: Všechny problémy. Celé naše dějiny. Připomeňme si třeba Leninův odkaz, kolektivizaci, nebo rok 1939. Jejich interpretace v podání různých vědců se extrémně liší. Řešení těchto otázek je

teprve úřea námi. Musíme ještě naléat a prozkoumat mnoho zdrojů a dokumentů. Situace je víceméně taková, že dnes dokonce i takové procesy, o kterých by se zdálo, že jsou důkladně prozkoumané /jako např. kolektivizace/ jsou podle mého názoru vykládány nesprávně nebo přinejmenším neuspokojivě.

Polityka: Mám dojem, že řešení mnoha těchto otázek závisí na politických rozhodnutích. Politických rozhodnutí se však nedostává a to zbavuje historiky odvahy a chuti do řešení ostrých problémů. Hlavně ty historiky, kteří jsou opatrní a ty, kteří jsou pevněji svázáni s dosavadním ideologickým a politickým hodnocením dějinných událostí.

Afanasjev: V tom není celá pravda. Vezměme třeba Stalina a stalinismus, Bezpráví stalinského režimu, sama jeho existence, se zdůvodňovaly, ospravedlňovaly za pomoci zfalšované historické vědy. Poznávání historické pravdy je dnes procesem, v jehož průběhu je stalinový režim zbavován legitimitnosti : tak, jak se stále více poznává pravda o minulosti, tak se stále více stává zjevnou i samotná podstata tohoto režimu.

Proces pokračuje. Musíme si však být vědomi skutečnosti, že nadále funguje starý administrativně- příkazový systém, že nadále existuje stranicko- státní byrokracie a že její odpor proti poznávání historické pravdy je zároveň jejím bojem proti perestrojce.

Problém nespočívá v tom, že by někdo nechtěl /nebo že se mu nezdá/ vyvolat jednoborézové politické rozhodnutí. Možnost takového rozhodnutí je silně podmíněna společensko- ekonomickými realitami. Tak dlouho, dokud bude trvat odpor stranicko- státní byrokracie proti přestavbě a změnám ve společenské, ekonomické a politické oblasti, tak dlouho budou také potíže s interpretací různých historických událostí....

Polityka: ...je to koneckonců byrokracie, kdo určuje, které archivní materiály se zpřístupní a které ne..

Afanasjev: To je normální. Ale zůstává faktem, že archivy jsou nadále uzavřeny a že v SSSR není zákon, který by tuto otázku právně reguloval. Kdyby byla dobrá vůle archivy otevřít a zpřístupnit je badatelům, dale by se to udělat velmi rychle. Vezměme např. Katyň, o které jsme mluvili před rokem. Zjistit pravdu o tragických událostech, jež se tam odehrály, by z vědeckého hlediska nemělo být problémem- Řeknu víc: Pro mne a řadu jiných historiků tu není žádných pochyb. Katyň je faktem, který se dotýká jak zájmů polských obyvatel , tak zájmů obyvatel sovětských a může mít vliv na vzájemné vztahy mezi oběma národy. roto tvrdím, že čím dřív bude ten problém vyřešen a vyjasněn, tím lépe. Je-li dobrá vůle to vykonat, určitě to poslouží zlepšení vztahů mezi lidem obou našich zemí.

Podobně je to i s jinými otázkami. Nedávno jsem byl v Estonsku. Zúčastnil jsem se shromáždění, pořádaných Lidovou frontou Estonska. Přiznáváme-li nyní, že pakt Ribbentrop-Molotov poškodil Estonsko, že vbyl podepsán na úkor Polska a pobaltských států, říkáme tím zároveň, že byl dějinnou nespravedlností. Přitom si však musíme stále opakovat, že o tom mluvíme v podmínkách nezvratnosti historických procesů. Budeme-li přistupovat k problémům takto, bude to na prospěch vzájemnému porozumění.

Polityka: Přečetl jsem toho o stalinismu hodně. ale dál mi chybí odpověď na jednu z nejzávažnějších otázek: Byl Stalin a jeho systém objektivní nutností, fází, kterou socialismus musel projít nebo byl stalinismus jevem, který vytvořil člověk, jehož někteří dokonce podezírají z duševní choroby?

Afanasjev: Kategoricky odmítám takový způsob vysvětlování příčin stalinismu. Kdybychom jej přijali, udělali bychom ze Stalina obětního beránka, odpovědného za všechno.

Občas slyšíme, že je třeba socialismus zbavit stalinských deformací a rázem bude vše v pořádku. Nic takového není možné. Socialismus byl zdeformován od samých základů a spojovat to jen s osobou Stalina je absolutní nepravda. Stalinismus jako společenská, ekonomická a politická skutečnost se stal zákonitostí /prawidłowość/. Vyrostl z mnoha podmínek a příčin, z nichž některé sahaly velmi hluboko a odvozovaly se z daleké minulosti. Je třeba mít na paměti hospodářskou zaostalost Ruska, neexistenci demokratických tradic, ideologií carismu a šovinismu, průběh samotné revoluce a občanské války, mnohonárodní charakter země, mezinárodní situaci a hodně dalších věcí. Díváme-li se na stalinismus takto, je třeba uznat jej jako jev historicky zdůvodněný. Jedině s takovým přístupem můžeme také pochopit, jak vážná a hluboká musí být práce, kterou se snažíme vykonat v přestavně, zbavující se zátěže minulosti.

Jinak řečeno: za jistých okolností se u nás zformoval typ společnosti, která nebyla schopna samostatného ^{roz-}voje, která byla odsouzena ke ztrátě dynamismu. Typ společnosti, jež v dosavadní podobě v podstatě začala vypadávat ze světových dějin. Jak k tomu došlo? Co způsobilo, že jsme takoví a ne jiní?

Aby se na tyto otázky dalo odpovědět, musíme do všech důsledků analyzovat všechny podmínky stalinismu: společenské, ekonomické, politické i mezinárodní.

Polityka: Stalinismus ovšem není jen problémem třicátých a čtyřicátých let...

Afanasjev: Samozřejmě. Stalinismus v mírně změněné podobě zůstává

něčím reálným dočnes.

Polityka: Hovoříme o dějinné zákonitosti stalinismu, o jeho objektivních podmínkách. Vzniká přitom další otázka: Byla vůbec nějaká alternativa stalinského modelu socialismu?

Afanasjev: Alternativa byla, ale jakmile se objevila, začalo se rychle zužovat pole pro její realizaci.

Polityka: Byl to NEP a Bucharinův program?

Afanasjev: Ano. To mám na mysli. Ale je třeba hned dodat, že NEP v té podobě, jak se začal uplatňovat, byl odsouzen k neúspěchu. Aby se NEP mohl proměnit ve skutečnost, musel by stále rozšiřovat své možnosti, své pole působnosti. Praxe však byla úplně opačná. Možnosti NEPu byly systematicky omezovány. Přes to přese všechno byl však NEP tím směrem, který zakládal demokratickou cestu rozvoje naší země. Jenže od samého začátku, již za Leninova života, byla v NEPu určitá dvojznačnost a nedůslednost. Např. v hospodářské sféře se šlo směrem k několikasektorové ekonomice. Ale současně, jaksi "zhora", byly vydávány směrnice k omezování tohoto vývoje. Několikasektorová ekonomika vyžadovala pluralismus v politice, ale ten neexistoval. To vše pomohlo konečně k tomu, že další vývoj šel úplně jinou cestou, stalinskou.

Polityka: Když se teď rehabilituje Bucharin, znamená to také návrat k jeho programové linii?

Afanasjev: Bucharinova linie také nebyla nesporná - jak politicky, tak teoreticky. K jeho programu musíme přistupovat kriticky. Je jisté, že Bucharin byl svými přístupy k NEPu bližší Leninovi, než jiní. Ale musíme vědět, že ani Leninovi se nepodařilo najít odpovědi na všechny problémy. Tím méně to dokázal Bucharin. Proto se mi také nezdá správné přijímat Bucharinovy náměty za ideální model. O politice, kterou Bucharin prosazoval, můžeme mluvit jen jako o určitém vektoru - nic víc. Směr byl shodný s Leninovým, ale aby se stal reálným, bylo by jej třeba stále korigovat, prohlubovat a rozšiřovat.

Polityka: Děkuji za rozmluvu.

Necizelovaný pracovní překlad

- st -

prosinec 1988

Vystoupení generálního tajemníka ÚV KSČ M. Jakeše na aktivu
se šéfredaktory ústředních sdělovacích prostředků-červen'88

/Přepis magnetofonového záznamu/

U nás je základní problém včlenit ekonomiku do světové ekonomiky, především do ekonomiky RVHP. Ta naše ekonomika je tím těhotná víc než jakákoliv jiná ekonomika soc. zemí, poněvadž má nevhodnou strukturu vytvořencu v době, kdy to bylo správné a kdy to bylo potřebné v rámci soc. soustavy - orientace na těžký průmysl, na obrovské požírání kovu, obrovské požírání energie. A samozřejmě v těch strukturách jsou lidé, kteří tomu dál fandí. Já bych řekl, že jsou to převážně tito lidé, převážně, poněvadž to bylo zcela logické, asi byla na tom postavena naše budoucnost. Ti samozřejmě brání tomu, vemte si huťáře, čím víc oni toho železa budou dělat, tak tím využijí své základní výrobní fondy. Pracovní síly, které tam mají, tak ty jsou dané, a tak tedy uvnitř není žádná brzda, naopak, tím větší zisk je pro ně, ale tím větší je ztráta pro národní hospodářství, a ti jdou touto cestou. Oni rádi zaskočí i za zahraniční obchod, za strojaře a chlubí se tím, jak znovu museli pomoci národnímu hospodářství. A to je pomoc? To je cesta do pekel. S tím je třeba skončit, přestat. Snižovat těžbu oceli, následně těžbu koksu, který je na ni třeba, a následně řešení ekologických problémů atd. A oni se tam pořád cpou. Prostě oni jdou do Sovětského svazu, tam je přemlouvají, aby chtěli železo, aby tímto způsobem nás donutili, prostě abysme setrvali u těch 15 mil run. Jsou ochotni ho vyprodat na všechny strany. Tato psychologie, tato ~~fx~~ filozofie tu existuje, a my ji často podporujeme, vychvalujeme je v tom smyslu.

Nechceme nic proti hornictví, nic takového, ale nač prostě my máme vychvalovat, že prostě je zase překročena těžba uhlí, když my chceme a náš smysl je nechtít tuto těžbu, to je náš síl, to je vlastně výzva, když musí zvyšovat těžbu uhlí, těžké sebekritice, co děláme a co jsme dělali, že to uhlí potřebujeme. Jak to, že jsme nerealizovali kroky, aby se nepotřebovalo to uhlí. Radikálněji potřebujeme snižovat. Tady náš útok mu-

sí být na úspory uhlí, paliv a kolem toho musíme mluvit. A taky konec konců, proč oni zase x mají zájem, když to překročí, dostanou vysoké prémie, dokonce se hádají každý rok, aby měli co nejnižší plány, aby mohli co nejvíce překročit a co největší prémie dostat. Přitom ta kapacita těch těžebních zařízení je dána, pokud tam nenastanou nějaké komplikace, nějaký havárie atd., tak to hrabe, hrabe, hrabe, tam je to dané. No a když budou hrabat v sobotu, tak dostanou za to víc peněz. Kdyby nemuseli hrabat v sobotu, oni mají zájem na tom, aby hrabali, ale zájem společnosti to není, aby se hrabalo.

Zájem společnosti není taky, aby se maximum, abych řekl elektrické energie vyrábělo, a tím se prostě nehospodárně potom pracovalo. My tu musíme vytvořit nějaký tlak, ~~nejakou~~ ^{takovou} reálnou bych řekl, v tom smyslu nedostatkovost, tlačit je - fabriky, aby x nepotřebovaly tu energii, aby jí nechtěly tu energii, tu elektrickou a ne jim ji nabízet a pokutovat za to, že ji neodebraly. Jo, oni tím argumentovali, ale ta pokuta je za to obvykle, že jí neodebrali v noci. Za to je, ale to oni prostě neřeknou. Oni to berou prostě všechno přes den. No za to je ta pokuta, že neodeprali prostě podle diagramu, který měli odebírat. To znamená v vykašlou se na všechno, jen žádnou organizátorskou práci, nedělají na noční, pece veliké, vypnou to všechno a běží na noční, že jo. No, a pak samozřejmě energetické kapacity nemůžou tomu stačit Tady mluvíme zase o tom, aby v naší propagandě byl zase ten správný tón, aby se šlo po těch strategických cestách, že jo, to znamená úspory. Člověk si kolikrát říká, jak je to možné, a teď tu nemohoucnost si klade, jak to, že jsme tak nemohoucí. Jestliže to víme a i to v Sovětském svazu a všyd v RVHP ~~xxxxxxím~~ víme to, všechno to křičíme, tvrdíme to z tribun, že uspořít elektrickou energii a jinou energii je třikrát levnější, než jí znovu získat.

Třikrát levnější, ale přesto všechny naše plány v RVHP jdou na to, aby jsme měli další naftu, další plyn, další uhlí, další rudu atd. A do toho se dají peníze. A nedají se, aby se to uspořilo. Tady vidíte, jak je to složitý, aby z té ideologie to došlo k praxi. Obrovská setrvačnost tady působí. Víme to, a my nejsme schopni ten manévr udělat. Aby jsme řekli tomu Ehrenbergovi

"Nic nedostaneš prostě". A hodíme do toho šetření prostě tyhle tyhle prachy všechny. A znovu ty doly další otevírá na tom Slaným a táhne pod těma horama, že jo, na tom Frenštátu a bude to tam likvidovat všechnu tu krajinu a všechno možný, a znovu se tam, ano ono je to výborné, i lidi, kteří tam dělají, dostávají vysoké platy. Oni se tam zabydleli, musela by být otázka, kam je dát, co s nimi udělat. To jsou ty brzdy, základní, tohleto. Ty my musíme prostě překonávat. Tedy ten moderní pohled na ekonomiku, aby lidé věděli, o co jde. V čem je to tedy, co jim zabezpečí, že se budou mít líp. A co to není. Přičemž do mnohých odvětví i vkládáme ty prostředky, kdy vlastně jestli vůbec bude zaplacená/nevíme/, tedy rentovat se, tak to je obvykle za 20 let u těch těžkých odvětví. Nejdříve tady dáváme peníze do něčeho, co bude za 20 let fungovat, co bude ale za 20 let, jak to bude s tou vědou a technikou, máie je tam dávat, nemůžeme jinak projít?

Bohužel tyhle otázky ~~se~~ řídicí sférou¹ často neklade, a tak každý resortně za to své bojuje prostě, aniž by viděl tyhle souvislosti a tyhle potřeby. V tom smyslu potřebujeme velikou pomoc nebo změnu myšlení, přístupů. Ono se říká, jaké změny myšlení? Ale jde o změny myšlení skutečně. Je tady jakési myšlení. To prostě vychází z těch nových potřeb bezprostředně, tedy mozek se nezměnil, ale jsou nové pohledy. Někteří to odmítají, a vůbec ten název, že jo. Že žádné nové myšlení neexistuje atd. Nové přístupy. No nemluvme třeba o novém myšlení. Ale ty nové přístupy je třeba. Život si je vyžaduje.

Deportace do Trenčína

/Svědectví jedné zapomenuté zprávy/

Když jsem nedávno cosi hledal ve skříni s rukopisy a s výskřížky, vypadla mi pod nohy pomačkaná obálka s touhle deseti-stránkovou zprávou, kterou si před dvaceti lety vyžádal A. Dubček na ÚV KSČ. - Sedě na podlaze, začel jsem se do ní po těch letech jako by šlo o zcela cizí příběh, který se mi snad nepříhodil...

V Praze 1. ledna 1989

Předsednictvo Sm KV KSČ v Ostravě mi na svém zasedání 16. září 1968 uložilo, abych pro ÚV KSČ vypracoval podrobnou zprávu o své deportaci do Trenčína, která 14. září předcházela zastavení Nové svobody a při níž mi sovětští generálové pohrozili zastřelením, pokud okamžitě nezastavím svoji publicistickou a politickou činnost.

I. V Ostravě - Porubě

V pátek 13. září 1968 - tedy v den, kdy předsednictvo KV KSČ v Ostravě za účasti představitelů KRK řešilo situaci v redakci Nové svobody - asi půl hodiny před půlnocí mi telefonoval do bytu plk. Kazancev /okupační velitel města Ostravy/, abych přijel na radnici, protože se mnou chce mluvit generál Jaškin. Prý kvůli mému článku, který byl téhož dne publikován v Nové svobodě /"Co můžeme a musíme" - NS 13.9., str. 1/. Namítl jsem, že na podobné pozvání není o půlnoci zrovna nejvhodnější doba a nabídl jsem gen. Jaškinovi setkání v ranních hodinách. Plk. Kazancev přesto trval na tom, že rozhovor s gen. Jaškinem je nezbytný okamžitě a velice družným tónem mne ubezpečoval, že půjde jen o krátkou besedu. Na námitku, že ve věcech redakce Nové svobody přísluší jednat jenom našemu šéfredaktorovi, a i ten že je pod-

řízen vydavateli, tedy KV KSČ v Ostravě, nebyl už při předešlých jednáních brán zřetel - odůvodňováno to bylo tím, že hovořím dobře rusky a jde o moje články, nikoli články šéfredaktora Bublíka. Nakonec mne plk. Kazancev přiměl k souhlasu jednoduchou provokací: řekl, že se zřejmě bojím /"Vy apjať strúsili, taváriš Kubíček, pravda?"/ a ptal se, zda mi má k telefonu zavolat tajemníka MěstV KSČ RSDr. R. Gaje, který už na radnici rovněž čeká na rozhovor s gen. Jaškinem, abych mu uvěřil. Odpověděl jsem, že nemám důvod mu nevěřit, právě tak jako nemám důvodu se bát rozhovoru s gen. Jaškinem. /Komentář "Co můžeme a musíme" jsem považoval za materiál v duchu moskevských dohod, v duchu závěrů pléna ÚV KSČ z 31. srpna./

Asi ve 23,40 hod. jsem odjel ze svého bytu na ostravskou radnici, v jejíchž reprezentačních místnostech sídlí sovětská komandatura v Ostravě.

Na radnici byli už přítomni: plk. Kazancev, dále major sov. armády, jehož jméno neznám, tajemník MěstV KSČ R. Gaj a člen předsednictva MěstV KSČ R. Riegel, kterého si s. Gaj vzal s sebou jako doprovod. U stolu, na němž ležely svázané výstisky Spojených ostravských deníků a Nové svobody, probíhala otevřená beseda k aktuálním politickým a vnitřistranickým otázkám. Když jsem se ptal, kde je gen. Jaškin, odpověděl Kazancev omluvou, že generál má právě důležité telefonické jednání s gen. Pavlovským a že tedy budeme muset chvíli počkat. Toto tvrzení asi až do 02,00 hod. opakoval několikrát - občas odcházel z místnosti a tvrdil, že každou chvíli už se gen. Jaškin objeví. Asi v 01,00 hod. se místo gen. Jaškina objevila na stole lahev vodky. Zpočátku jsem odmítl pít s poukazem na to, že bych nemohl sednout za volant, později /po kontroverzi s neznámým majorem, který mě při přípitku obvinil, že jsem kontrarevolucionář/ z principiálních důvodů. Zatímco plk. Kazancev hrál ve zmíněné dvojici viditelně "toho hodného" a bavil se na všední témata /ryby, rodina, kde mám chatu a podobně/, neznámý major nepokrytě útočil na vedení KSČ, vládu a NS, obviňoval je ze slabošství, z toho, že naši představitelé vyklidili pole antisocialistickým silám atp. Na obligátní výtky jsem reagoval s ohledem na pokročilou dobu větší mírou sarkasmu, ironie a šibeničního humoru, pro který, jak

se ukázalo, neměli přítomní důstojníci ani minimální pochopení.

Asi v 01,15 hod, jsem s dovolením plk.Kazanceva telefonoval své ženě, abych ji uklidnil. Přibližně v téože době mi do Jaškinova sídla telefonoval šéfredaktor Bublík, kterého mezitím vyrozuměla má žena: jednak mi vytýkal, že jsem pozvání přijal, jednak se nabízel, že se k jednání sám dostaví, pokud bude zapotřebí. Vyřídil jsem tento vzkaz plk.Kazancevovi, který nikaj neregagoval.

Asi v 01,30 hod. jsem před přítomnými prohlásil, že dále nemíním na generála Jaškina čekat. Zdůraznil jsem, že o rozhovor jsem nežádal já, ale on, a že je tedy přinejmenším neslušné, nechává -li nás tak dlouho čekat. Plk.Kazancev znovu tvrdil, že jde o závažnou záležitost v zájmu dohody, takže můj návrat domů není myslitelný. Neznámý major - podobně jako předtím Kazancev v telefonu - snažil se mě vyšachovat tvrzením, že jsem nervózní a že mám zřejmě strach. Odpověděl jsem, že podle mého názoru má mnohem více důvodů k nervozitě například gen.Jaškin. "Přijel přece potírat kontrarevoluci, a teď ne a ne ji najít."

Po této kontroverzi i R.Gaj a R.Riegel oznámili, že na jednání s generálem nemohou déle čekat. Plk.Kazancev poté opustil na chvíli místnost a pak se vrátil s oznámením, že gen.Jaškin na nás čeká ve svém polním štábu v Koblově /asi 12 km od centra Ostravy/.

Do Koblova jsme odjeli svlastními vozy v doprovodu uvedených důstojníků. Cestou byla tématem mého rozhovoru s plk.Kazancevem, kterému jsem do té doby relativně nejvíce důvěřoval, těžká situace, do které 21.srpna postavili čs. a sov.komunisty. Kazancev zejména zdůrazňoval a chválil hlasy některých starých komunistů /viz rezoluce tzv. vítkovického aktivu aj./, které podle jeho názoru zásah pěti zemí plně opravňují a správně označují viníky situace v naší straně a mezi publicisty.

II. V Koblově

Po příjezdu do polního štábu Jaškinovy "železné divize" nám bylo řečeno, že generál nás očekává ve svém štábním autobusu. Pojízdna pracovna však byla zcela prázdná. Velký stůl, několik

židliček, telefon. Později zde byl přítomen také mladý kadet-tlumočník, kterému bylo předtím několikrát kladeno na srdce, aby urychleně dokončil překlad mého komentáře z Nové svobody. Generálova "hra na schvátanou" však pokračovala podobně jako na radnici. Z konkrétních výtek Nové svobodě si vzpomínám na kreslený vtip - fotomontáž modelky v pruhovaných plavkách s textem "Tehle poslední model mi přivezl můj známý z Mírova", který sovětské důstojníky velice rozčiloval. Marně jsme vysvětlovali slovní hříčku, že nejde o mír, ale o věznici Mírov, ale o věznici Mírov a že známé ostravské krejčovské družstvo se jmenuje Míroděv.

Asi v 02,45 hod., když už plk. Kazancev viděl, že jsme rozhodnuti na gen. Jaškina déle nečekat, oznámil nám, že budeme muset odjet do Trenčína na štáb vojenského okruhu Východ, přičemž nás uklidňoval tvrzením, že jde přece o náš štáb a o náš vojenský okruh, z čehož jsme měli nabýt dojmu, že jsme do Trenčína voláni našimi představiteli - v té souvislosti padlo i jméno generála Samuela Kodaje. Všichni tři jsme shodně takový noční "výlet" odmítli - zejména s poukazem na to, že nemáme důvodu ani práva opouštět území svého města a svého kraje a že cesta do Trenčína nepřipadá v pvažu, pokud nám nebude umožněno telefonovat a konzultovat s vedoucím tajemníkem KV KSČ RSDr. L. Kovalčíkem a šéfredaktorem Nové svobody L. Bublíkem. Plk. Kazancev se nás snažil uklidnit tvrzením, že se z Trenčína hned vrátíme, že jeho gazikem "to stihneme za tři hodiny" /!/. Žádost o telefonické spojení se s. Kovalčíkem odmítl pak tvrzením, že ve štábu je k dispozici jenom polní telefon, ale vzápětí odmítl i nabídku, že můžeme ke Kovalčíkovu bytu dojet za čtvrt hodiny svými auty.

Energicky jsem protrstoval proti takovému jednání a oznámil jsem, že dobrovolně nikam nepojedu. /"Toľko v silu oružija."/ Přítomní důstojníci se jen pobaveně usmáli. Tajemník Riegel, o něhož nejevili zájem, protože s ním v původním plánu zřejmě nepočítali, poukázal na to, že mu cestu do Trenčína neumožní jeho zdravotní stav. Na Gajovu zmínku o nervovém stavu jeho ženy nebyl brán zřetel.

V 03,00 hod. vstoupili do místnosti dva důstojníci - pod-

plukovník a major vpláštích s černými výložkami, ozbrojení a viditelně už připravení na cestu. Podplukovník se k nám obrátil stroze: "Nělzja bolše gavarit', náda jechať! Býstro, býstro..." Tajemník Gaj se několikrát obrátil k plk. Kazancevovi s otázkou, zda to máme považovat za internaci a deportaci. Zpočátku nedostal odpověď, nakonec plk. Kazancev pokrčil rameny a řekl, abychom si to vysvětlili jak chceme.

Tajemník Riegel a plk. Kazancev slíbili, že o našem odjezdu do Trenčína uvědomí telefonicky s. K. valčíka a naše manželky. /Samozřejmě se tak nestalo, informovali je jiní./

Pak jsme byli odvedeni ke dvěma obrněným transportérům a vybídnuti, ~~abychom~~ do nich nastoupili: R. Gaj do transportéru s číslem 923, já do obrněnce š. 922. Od té doby jsme spolu prakticky neměli možnost hovořit.

III. Cestou do Trenčína

Moji eskortu tvořili: major /NKVD?/, který pro nás přišel do štábního autobusu, mladý ^{naš} poručík, dva řadoví vojáci a řidič. Byl jsem posazen na místo nabíječe po pravé straně - zezadu mne střežil jeden z vojáků samopalem, namířeným na záda. V této funkci se oba řadoví vojáci střídali. Trasa cesty, jak jsem stačil vysledovat přes průzory, vedla přes Nový Jičín, Valašské Meziříčí a Vsetín.

Protože jsem byl z domova oblečen jen nalahko ve svátečních šatech, požádal jsem o nějaký nadbytečný plášť, abych si mohl zakrýt nohy. Byla totiž poměrně chladná noc a přední poklop, za nímž jsem seděl, byl prakticky až ke slovenské hranici na Vláře /tehdy začalo pršet silněji/ otevřen, protože eskortující major z poklopu sledoval trasu konvoje. /Konvoj vedly dva vojenské gazíky./ V té souvislosti se musím, i když mi to nedělá žádné potěšení, zmínit o charakteristickém chování eskorty: asi po půlhodině jízdy jsem majora požádal o krátkou zastávku, abych se mohl vymočit - chladno, nevyspání a jistě i pochopitelná míra obav konaly své. Odpověď: "Minutočku. Sičas." Minutočka trvala patnáct, dvacet, čtyřicet minut, hodinu. Žádal jsem o zastávku ještě několikrát a stále důrazněji, ale marně. Vždycky jsem byl ukonejšěn tvrzením,

,že za příštím městem nebo vesnicí obrněnec zastaví. Major se navíc škodolibě podívoval, jak jsem prý málo otužilý a že bych se měl trénovat - on že prý nemusí jít na stranu "célyje sůtki". Teprve, když jsem pohrozil, že se vymočím prostě pdo sebe a pod jeho vojáky, dal zastavit. To bylo asi po dvou hodinách. Tohle ponižující trápení se opakovalo i v další půlce téměř pětihodinové cesty, kdy nám bylo umožněno vykonat svou potřebu až kolem osmé hodiny ranní v Trenčíně na okruhu.

Jinak si na chování eskorty nemohu stěžovat: mladý nadporučík mně dokonce nabídl cigarety a snažil se o navázání rozhovoru, i když jsem naznačoval, že chci spát. Vypytał se na Husáka /toho chválil, zejména jeho životopis/, na Smrkovského /toho hanil, i když byl překvapen, když se ode mne dozvěděl, že s Smrkovským vedl za komunisty pražské povstání - proč prý je teď "ten Smrkovský" proti komunistům?!/, na moje zaměstnání /"Žurnalist? Vejo jasno!..."/, na práci v redakci Spojených ostravských deníků /"Známe tu prolhanou gazetu..."/. Z tohoto rozhovoru mne zneklidnila jen hanlivá zmínka o s. Smrkovském a ignorování jakéhokoliv rozhovoru o s. Dubčekovi, třeba i jen ve spojitosti s tím, že byl právě v Trenčíně okresním tajemníkem strany. Vyvozoval jsem z toho totiž, že s Gajem zřejmě nejsme sami, kdo je této noci z pátku na sobotu deportován. Že zkratka asi začala likvidace "liknavého" a "obojetného" vedení strany a státu, takže se v Trenčíně možná ráno setkáme s mnohými znáými.

IV. V Trenčíně

Do cíle jsme přijeli po sedmé hodině ranní 14. září. V prostoru stábu vojenského okruhu, plně obsazeného sov. vojáky, jsme v uzavřených obrněncích čekali asi 30 minut. /Krátil jsem si čekání sledováním průzoru, za ním množství "nenápadných" civilistů právě opouštělo štáb cestou do města a okolí./

Krátce před osmou mne vyzvali, abych vystoupil. Cestou k hlavní budově štábu jsme nepotkali ani jediného našeho vojáka či důstojníka. Jeden jediný čs. vojáček stál u vchodu do budovy a nesměle od vstupujících požadoval propustky, ale byl ignorován. V druhém patře budovy štábu za zamřížovanou chodbou

nás odvedli do prázdné kanceláře, kde jsme v přítomnosti obou důstojníků eskorty čekali asi 15 minut. Dříve, než byl odveden s. Gaj, stačili jsem se na WC heslovitě domluvit, že budeme mluvit co nejméně /"ať mluví oni" a "zachovat si glanc"/ a trvat na garancích našich zákonů. Dr. Gaj se vrátil asi za 10 minut, pak jsem byl odveden já.

Ve velké pracovně s ~~velkou~~ plastickou mapou Československa seděli tři sovětské generálové: štíhlý generálporučík Mağore /hlavní mluvčí/ a dva generálmajori - Zolotov /jeden z nich zřejmě Tatar či Čuvaš, aruhý bez zvláštní charakteristiky/. Na konferenčním stolku spisová složka, svázané výtisky Nové svobody.

Protože mi na zpáteční cestě do Ostravy bylo dovoleno dělat si poznámky do bloku, mohu rozhovor rekonstruovat téměř přesně:

Generálporučík /dále jen GP/: Sedněte si. Vy jste šéf novin?

IK: Ne. Nejsem. Jsem pracovníkem redakce, člen redakční rady. Slovo "redaktor", které v ruštině označuje jen šéfredaktore, znamená u nás žurnalista. Toto nedorozumění je časté.

Generálmajor /dále jen GM/: Ale jste Ivan Kubiček.

IK: Ano

GP: Nejste sice šéfredaktor, ale ve skutečnosti vedete redakci, vedete kontrarevoluci, které vaše špinavé noviny tak ochotně slouží. Mámeo tom dostatek důkazů - všechny vaše štvavé články a protisovětské výzvy, vaše komentáře, které mají poplést hlavu dělnické třídě a rolníkům. Dostáváte za to patrně dobře zapláceno. /Následovala obligátní charakteristika našich novin, jak ji známe z Neues Deutschland, Sovětské Rossije, Junge Welt, Trybuny Ludu atp., ovšem s použitím silnějšího výraziva jako "svóloč" atp./ Jsou to kontrarevoluční články, které mají za cíl opakovat Budapešť 1956.

IK: Za kontrarevoluční je ovšem považujete vy, nikoli já. Jinak bych je nepsal. A odpovědný jsem za ně vydavateli...

GP: Za kontrarevoluční je považuje sovětská moc. Štvete proti plnění moskevských dohod, štvete proti dohodám samým a neplníte tak ani pokyny svých ústředních orgánů.

IK: Znáte skutečně moje články? Pak snad víte, že jsem od

podepsání moskevských dohod nepublikoval ani jediný - až na ten včerejší. A ani v něm není proti dohodám ani slovo.

GP: Nemyslete si, že jsme ten hnus nečetli. A nejde jen o vaše články - jde o vaši veřejnou politickou činnost, o vaše vystupování na scházích, organizování atp. To vše jsme důkladně zhodnotili a oznamuji vám, že využiji všech svých mimořádných práv odpovídajících mimořádnému stavu a budete zastřelen, pokud se ještě objeví váš článek na politické téma v novinách. A nemyslete si, že se vás někdo zastane - s tím nepočítejte. Pro nás neplatí žádné jiné zákony než naše - vojenské a revoluční. /Zde si nejsem jist, zda užil termínu "revoluční" nebo "sovětské"./

IK: Jsem v redakci politickým komentátorem. Mám tomu rozumět tak, že musím opustit práci v novinách?

GM: To uděláte nejlíp. Při vašich názorech, nejsme tak naivní, abychom nevěděli, jak byste psal i o jiném a co byste mohl nainspirovat... Nevěříme vám. Slíbili jste už v úterý gen. Jaškinovi, že nebude psát proti dohodám - a opět jste zradili...

GP: /Z jeho obšírného historizujícího výkladu vyjímám jen heslovitě: / Sov. armáda přišla do Československa, aby zachránila dělnickou třídu, pracující lid a socialismus před záhubou. Přišla stejně oprávněně - a jednou jí za to budete vděční - jako v roce 1945, kdy osvobozovala ČSR od fašismu. Přišli jsme sem dřív, než sem stačily vtrhnout západoněmecké divize Atlantického paktu... Který jste ročník? 1933? Byl jste tedy ještě smrkáč /sopljak/, když zde naši sovětské vojáci položili 145 tisíc životů. Jenže my jsme sem v roce 1945 nepřišli proto, aby naše armády stály tady /~~západní hranice~~ ukázal na plastické mapě ČSSR východní hranici republiky/, ale tady /západní hranice ČSSR/. Díky tomu se vám dneska nepodaří zradit Varšavskou smlouvu a obnovit kapitalismus v Československu. Dali jste se do spolku s různou vlasatou spořinou a agenty Západu.

IK: To není pravda. Nikdo z nás, komunistů, nic takového nechtěl a nechce.

GP: Víme vše - a lépe než vy. /Ukázal na spisovou složku a výtisky NS./ Moc jste mluvil, psal, všemožně a všude /zde si nejsem jist, zda užil i obratu "baltal po telefonu"/ žvanil.

Znovu vám opakuji: my tři, sovětští generálové, dáváme vám poslední ultimátum - jestli okamžitě nepřestanete se svou činností, zlikvidujeme vás. Vás - právě tak, jako toho, kdo tu seděl před vámi - toho Gaje. Jste přední ostravské kontry. Nejdříve půjde ke stěně on, pak vy - anebo si můžete hodit korunou, jestli nedáte galantně přednost té ženské - té Jar-mile Němcové. Rozuměl jste?

IK: Rozuměl.

GP: Nemyslete si ovšem, i když splníte toto ultimatum, přenecháme vás spravedlivému soudu vašeho lidu, Součet vašich hříchů je příliš veliký a spravedlivému trestu neujdete. Považujte za projev naší humanity, že tento trest nevykonáváme okamžitě.

Generál-Tatar: Ano, jsme humánní. Dokonce ani nemusíme požadovat váš odchod z redakce, když budete čestně psát v linii moskevských dohod.

IK: Jako komunista.

GP: Mlčet. Nejste komunista, ale kontrarevolucionář. A nepřišel jste sem diskutovat, ale podouchat. Je totiž konec všech diskusí. Můžete si vybrat. To je vše.

/Pak se obrátil k podplukovníkovi z eskorty, který stál za mými zády: /

"Nová svoboda ještě vychází? Tak jí na týden zavřete! Na šest dní. Od 14. do 21. září! Pošlete tam jeden tank nebo tři transportéry, obsadíte redakci a oznámíte toto rozhodnutí. Ať týden přemýšlejí, jak mají psát, a ať mají čas sami mezi sebou najít viníky toho, co se stalo. A on /hlavou pohodil ke mně/ už ví, co ho čeká. Hlaste provedení rozkazu. Odchod."

To bylo vše. Z místnosti jsem odešel bez pozdravu. Až později mě samozřejmě napadla řada dalších replik, ale zachoval jsem, myslím, důstojný klid, i když jsem nikdy ve svém životě nevyšlechl nakrás tolik křivých obvinění, lží a nadávek.

VI Cestou z Trenčína

Asi v 8,30 jsme vyjeli z Trenčína - změna byla jen v tom, že vojáci z eskorty odložili zbraně a spali. V lese asi 10 nebo 15 km za Trenčínem kolona zastavila. Po chvíli jsem dostal rozkaz, abych vylezl poklopem. Kolem transportéru stála

důstojníků z ostravského štábu v čele s gen. Jaškinem a plk. Komarovem, která zřejmě cestovala z Ostravy do Trenčína.

Gen. Jaškin se mne s jízlivou zlomyslností zeptal, zda už teď vím, co jsem zač a zda jsem generálům dobře rozuměl. Odpověděl jsem, že o tom právě přemýšlím. /"Nazbirajus."/

Gen. Jaškin: Pozdě. O tom jste měl přemýšlet dřív, ne až teď. Nemít v hlavě jen špinavé drtiny a nenávist. Už tedy víte, co máte dělat?

Odpověděl jsem, že mi v Trenčíně řekli, co nemám dělat - a zopakoval jsem Jaškinovi požadavky generálů z okruhu.

IK: Nevím ovšem, jak přestat politicky pracovat a přitom splnit mandát delegáta XIV. sjezdu. Nemohu být přece delegátem, aniž bych politicky pracoval.

Podplukovník: /jehož jméno neznám: Sjezd už byl a nebyl uznán!

IK: Nový XIV. sjezd se podle usnesení ÚV připravuje.

Plk. Komarov /značně rozčilen, jako obvykle/: Vy se nesta - rejte! Zavčas se dovíte, co bude se sjezdem. Jestli bude, jaký bude, kdy bude a jestli vy na něm budete!

Gen. Jaškin: Ostatně, můžete se třeba i na sjezd dostat, když budete chtít a necháte toho svého psaní. Ale to si pamatujte /za přesnost následující pasáže nemohu ručit, byl jsem už značně unaven, ale ve fragmentech se předmětné výrazy /"vytrjom žo - pu", "kiněm v kusty" atp. objevily/: jestli neposlechnete, zlik - vidujeme vás a vaším vousem /"vášej popskej baradoj"/ si vy - třeme zadnici, ještě než vás hodíme někam do křoví.

Plk. Komarov /už na odchodu/: Takové svini se ani nadávat nechce.

Zbytek cesty do Ostravy už proběhl celkem klidně. Pro úpl - nost jen zaznamenávám, jak se se mnou rozloučil zhovorčivý mladý ~~na~~ nadporučík z eskorty, který zřejmě až na této cestě plně pochopil, o čem jde, a zcela nedvojsmyslně mi do ucha zacito - val Shakespeara Hamleta: "Žít nebo nežít - to je, o čem tu bě - ží..." Odpověděl jsem mu písňovým motivem z Bulata Okudžavy: "Vot tak i byvajet na našem věku - na každýj priliv po atli - vu, na každovo umnovo - po duraku, vsjo po rovno, vsjo spraved - livo..."

Na ostravskou radnici nás dovezli asi v 11,45 14. září. Ta -

jemík Gaj odešel pěšky na městský výbor strany, když se rozloučil s důstojníky i s eskortou, já ještě musel sovětským gazíkem pro svůj vůz, který zůstal přes noc na štábu v Koblově. Tam jsem byl - po dvanácti hodinách omezení svobody - bez formalit propuštěn.

Z Koblova jsem jel do redakce, kde jsem požádal o svolání redakční rady NS, abych ji mohl informovat, zejména o zastavení deníku. Před 15. hodinou obsadili redakci sov. vojáci. V odpoledních hodinách jsem podrobně informoval ved. tajemníka KV KSČ L. K. valčíka.

To je vše, co mohu sdělit a přísežně /samozřejmě s jistou tolerancí v doslovné autentičnosti dialogů/ potvrdit.

V Ostravě 19. září 1968

Ivan K u b í č e k
redaktor Nové svobody
delegát XIV. sjezdu KSČ

Závěrem: Vzhledem k režii celého případu a zejména k okolnosti, že jsme ani já ani dr. Gaj nebyli sov. ~~vojáky~~ důstojníky zavazováni k mlčení o tom, co jsme viděli a slyšeli v noci z 13. na 14. 9., považují celý případ za vysloveně varovnou /zastřešovací/ akci se zamýšleným dopadem na větší okruh lidí než jen nás dvou. Osobně byl pro mne případ poučný také v tom, že jsem předtím zřejmě podceňoval sovětskou stranu a zejména horlivost jejích informátorů - nikoli v metodách, kterými míní pracovat, ale zejména v dalekosáhlosti politických a mocenských cílů, jichž chtějí patrně dosáhnout. Je zřejmé, že současné vedení strany a státu považují sovětské vojenství představitelé - alespoň ti, s nimiž jsem se setkal - za nežádoucí a pouze přechodný stav.

Usnesením Sm PKV KSČ ze dne 16. 9. 1968 byl jsem poslán na 14 denní dovolenou, během níž má být rozhodnuto o mém dalším zařazení. Místnosti redakce Nové svobody byly uvolněny téhož dne v 15 hodin.

Ostrava 19. 9. 1968

Ivan K u b í č e k

Na vědomí: ÚV Svazu čs. spisovatelů, Praha
ÚV Svazu čs. novinářů, Praha

